בקיצור

ללמוד להבין ולזכור

מסכת בבא בתרא (ב)

הקובץ הזה מופץ חינם

ומצווה להעבירו ולסייע בהפצתו חינם

ניתן לרכוש ספר מודפס בקישור זה

לקבלת מסכתות אחרות ובכל עניין
ניתן לפנות בוואצאפ 050-6877088

בקיצור

ללמוד להבין ולזכור

על

מסכת בבא בתרא

חלק ב דפים צ"ב–קע"ו

סיכום הסוגיות בלשון שווה לכל נפש, מסייע.

ללמוד ולהכיר את מבנה הסוגיות כהכנה ללימוד.

להבין ולהשכיל את ענייני הסוגיות במהלך הלימוד.

ולזכור היטב פרטי הסוגיות ידי חזרות לאחר הלימוד.

המילים המודגשות הן תמצית הסוגיות ועל ידן
ניתן לחזור על כל סוגיה בזמן קצר פעמים רבות
ולרכוש ידיעה אמיתית וקניין גמור בתלמוד

נדפס לראשונה בעזרת ה' יתברך בשנת ה'תשס"ב
וכעת יו"ל במהדורה חדשה מאירת עיניים עם הרבה שיפורים
חודש אלול ה'תשפ"ד

©

יצחק אהרן הורביץ, רחוב פלדמן 8 בני ברק
bekitsur1@gmail.com

לעילוי נשמת

מרת נעמה נדלר ע״ה

בת ר׳ יוסף צבי שיבלחט״א

נלב״ע ג׳ סיון תשס״ד

ת. נ. צ. ב. ה.

לעילוי נשמות

מרת פנינה (פסיה) ברן ע״ה

נלב״ע ל׳ מנחם-אב תשפ״א

ת. נ. צ. ב. ה.

לעילוי נשמת

ר׳ ראובן ב״ר צבי ברן ז״ל

ומרת רוזה (שושנה זיסל)

ב״ר שמעון ז״ל

ת. נ. צ. ב. ה.

מתוך הסכמות שהתקבלו לחיבור זה

עלתה בידו להעלות על הכתב "בקיצור" כפי השם שנתן לכתביו אלו **לסכם במועט המחזיק את המרובה את מהלך הסוגיות עם עומק ההבנה בהם**. (הגאון רבי זלמן רוטברג זצ"ל, ראש ישיבת בית מאיר).

הנה מודעת זאת בכל הארץ, ערך חן יקרת החיבור הנפלא הנקרא "בקיצור" אשר בו נתקיים באופן מושלם דברי חז"ל לעולם ישנה אדם לתלמידיו בדרך קצרה **כאשר נפרש בפני הלומדים מהלך דברי הגמרא** משולבים בדברי רש"י ותוס' **בבהירות נפלאה**. וה"בקיצור" **מועיל הן להשגה והן לחזרה ולשינון והן לזכרון העניינים הנלמדים למען יעמדו ימים רבים. והנה מזה שני מחזורים על סדר לימוד הדף היומי רבים מאוד נאותים לאור החיבור הזה וחוזרים ומבקשים מי יראנו טוב לחזור ולהפיץ הדברים לתועלת הלומדים בכלל וללומדי הדף היומי בפרט וברור שכל המביא אליו את דברי הברכה האלה יאחזנה ולא ירפנה ויהי בפיו כדבש למתוק**. (הגאון רבי צבי רוטברג שליט"א, ראש ישיבת בית מאיר).

ומתוך הספר הזה **יבואו בדרך קצרה להבנת הסוגיה ולהקיף הסוגיה לכל צדדיה ופרטיה** והוא תועלת מרובה מאד **וגם** יש בספר תועלת מרובה **לאותם שכבר למדו שיוכלו לחזור** על הסוגיות **בזמן קצר** והוא תועלת גדולה **למען יתקיים תלמודו בידו** ולכן אמינא לפעלא טבא. (הגאון רבי דוד כהן שליט"א, ראש ישיבת חברון).

מתוך מכתבים שהתקבלו מלומדי ה"בקיצור"

מלא התפעלות אני מאופן סיכום וניתוח העניינים בקונטרס תחזקנה ידיכם וחילכם לאורייתא כה יוסיף וכה יתן אשמח לדעת אם יש להשיג על מסכתות קודמות **בתודה והערצה, הנעזר בקונטרס רבות בהכנת שיעור דף היומי**. (הגה"ח רבי יצחק ישעיה וייס, ראש ישיבת אלכסנדר).

הצלחת ליצור את יצירת הדור ... אני ורבים אחרים מצליחים להתמיד בלימוד הדף היומי . **לא היתה עוד יצירה מעין זו בעבר ולא בהווה** ... לדעתי תרומתך אינה רק להווה העכשווי, בבוא היום בעוד שנים כאשר תוציא זאת בעז"ה בספרים מאוגדים **הרי זה יהיה חלק מהותי של לומדי הגמרא באשר הם**. (י.ש).

ברצוני להביע את הערכתי למפעל החשוב שלכם, **אני מוצא את הסיכומים כטובים ביותר הקיימים היום הן מבחינת הבהירות והן מבחינת הצגת הדברים**. (מ.ר).

כאשר התחלתי את הסיבוב השלישי במפעל הדף היומי חשתי עייפות החומר ואיני יודע עד מתי הייתי סוחב **כאשר התוועדתי לא מזמן ל"בקיצור" הוא נסך בי כוחות ונטע בי שמחה מרובה בלימוד**, כמדומני שאיני היחיד ואולי יש כמותי מאות ויותר. (ע.א).

כידוע ישנם כיום כמה וכמה ספרי עזר המסייעים ללומד התלמוד ... ברם **מניסיוני בהוראת התלמוד** ... **מזה כמה עשורים**, כלי עזר אלו לבדם אינם יכולים להביא לדרך המחשבה התלמודית להבנת עומק הסוגיות, **לא די בתרגום והסבר קצר בצידו**, הם **זקוקים להנחיה מעמיקה יותר שתעניק** להם **תמונה מקיפה של מבנה הסוגייה והטענות המרכזיות** המוצעות בה. **משום כך התלהבתי כל כך מעבודת הרב הורביץ בחוברות "בקיצור" ואף נמניתי עליהן באופן אישי, שכן בעבודה מקיפה זו מציע הרב הורביץ בלשון מובנת לכל את עקרי הסוגייה בדרך שכל תלמיד יכול להבינה לאשורה ולתפוס את התמונה הכללית של מהלך זרימת הסוגייה**. (א.ק).

בשנה האחרונה ... אני מעיין דרך קבע בחוברות "בקיצור" ... **ברצוני לציין כי אני מוצא עניין רב בחוברת המסכמת בבהירות ובתמציתיות את הסוגיה הנדונה**. סיכום זה מדגיש את העניינים העיקריים בסוגיה ומאפשר לחזור בזמן קצר יחסית על סוגיה מורכבת **העיון בחוברת "בקיצור" מסייע לשינון הסוגיה לאחר לימודה ולהבנת עקרונותיה טרם לימודה**. (מ.ל).

אקדמות מילין

כידוע, יסוד ההלכה היהודית הוא התלמוד הבבלי, וכבר נקבע כי חתימת התלמוד היא סוף הוראה המחייבת את כל ישראל בכל מקומותיהם. ואולם, דרכו של התלמוד דרך עמוקה היא מאוד, ואין התלמוד ספר הלכות פסוקות אשר ירוץ בהן הקורא ויבין מיד את מסקנות הסוגיות. ברוב המקומות לא יגיע הלומד להבנת ההלכה על בוריה אלא אם כן יהיה שותף במהלך המשא ומתן שהביא להכרעת ההלכה, וזאת על ידי מאמץ רב להבין כל עניין ועניין. והתלמוד הזה רחב מאוד, והבנת כל עניין בו אורכת זמן רב, עד שמעטים הם הזוכים להעמיס אותו או את רובו על שכלם.

כלפי העניין הזה, החלטתי לגשת אל המלאכה הגדולה הזו, לסייע לעצמי ולאחרים, לעשות לכל הפחות השתדלות כדי להגיע אל המטרה הנכספת, והיא ידיעה רחבה ומקיפה בתלמוד הבבלי.

ניתן לחלק את הדרך אל המטרה הזו לשלושה חלקים, והם: ללמוד, להבין, ולזכור.

ללמוד

בעניין הלימוד הורו לנו חז"ל (פסחים ג, ב), לעולם ישנה אדם לתלמידו דרך קצרה, ועניין "דרך קצרה" מבואר במסכת עירובין (נג, ב), שהיא הדרך המהירה ביותר להגיע אל המטרה, כלומר תחילת הלימוד לא תהיה בדרך מסורבלת ועיקשת, המרחיקה את מטרת הלימוד, שהוא ידיעת העניינים, אלא בדרך הקלה ביותר.

ואף כי שבחו חז"ל את העיון העמוק הבא על ידי עמל ויגיעה, עד שאמרו (ברכות ו, ב), אגרא דשמעתא סברא, כבר הזהירו ואמרו (שם סג, ב), לעולם ילמוד אדם תורה ואחר כך יהגה, הרי שתחילה יש ללמוד באופן הקל ביותר, ובכך לקנות את דברי התורה, ורק לאחר מכן להעמיק בה.

להבין

ובוודאי שאין הכוונה שמתחילה יש לקרוא את דברי התורה בלא להבין כלל, כי הקורא ואינו מבין מה שהוא קורא, אף אם משמיע הדברים בקול ובנעימה רבה, אין זה לימוד כלל, ואינו עדיף מציוץ הציפורים ושאר בעלי חיים, ועליו ועל שכמותו תמהו חז"ל בכמה מקומות (כגון שבת קיג, א), גמרא גמור זמורתא תהא? אלא הדרך הנכונה היא, שגם בתחילת לימודו יבין היטב את הדברים שלומד, לכל הפחות כפשוטם.

ולזכור מי שלמד והבין אך לא השכיל לקיים הדברים בידו, מלבד מה שמראה שמזלזל בלימודו, ואינו מייקרו לשמור עליו, אפשר שכלל אין להחשיב את פועלו עד עתה כלימוד, וכמו שפירש רש״י (ברכות ו, ב) בעניין מה שאמרו אגרא דפרקא ריהטא, עיקר קבול שכר הבריות הרצים לשמוע דרשה מפי חכם, היא שכר המרוצה, שהרי רובם אינם מבינים להעמיד גרסא ולומר שמועה מפי רבן לאחר זמן, שיקבלו שכר למוד. מבואר בדברי רש״י אלו, שמי שאינו יכול להעמיד גרסתו ולומר השמועה כתקנה לאחר זמן, אינו מקבל כלל שכר על הלימוד, אף אם באותה שעה ששמע הדבר עדיין ידע לאומרו כראוי.

בקיצור החיבור הזה מטרתו לסייע ללומדים בשלושת העניינים הללו, הקריאה בו תוליך את הלומד בדרך הקצרה ביותר לידיעת העניינים השונים, כשהם מוסברים בדרך ברורה ומובנת, וזאת אף כהכנה לקראת לימוד הסוגיות בפנים. לאחר מכן יוכל הלומד להסתייע בחיבור זה לצורך חזרה על העניינים בזמן קצר. בנוסף, ניתן לקרוא את המילים המודגשות בפני עצמן, שהן התמצית של כל עניין, וכך לחזור על העניינים בדרך מהירה עוד יותר.

ואסיים במה שמובא משם הגאון מוילנא נ״ע (עליות אליהו בהערה ט״ז), ששני תלמידי חכמים למדו משניות וחזרו עד שידעו בעל פה כל המשניות, אחד מהם היה חוזר על לשון המשנה עד שהיה רגיל על לשונו בעל פה כל המשניות, והאחד חזר על תוכן כל המשניות בלא סגנון הלשון. והלכו שניהם לשאול את פי הגאון נ״ע איזה דרך ישרה שיבור לו האדם בזה. והשיב להם, כי לדעת תוכן עמקות המשנה טוב יותר מלדעת הלשון בעל פה ולא העניינים על בורים. והוסיף לומר, כי אך תורה שבכתב נכון לדעת הלשון בלי מגרעת, אבל תורה שבעל פה עיקרה לדעת הדינים והמשפט על בורים.

בקיצור

מסכת בבא בתרא

חלק ב דפים צ"ב–קע"ו

פרק ששי המוכר פירות

דף צב

דיני המשנה יתבארו בעזה"י בדף צ"ג.

המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן

המוכר שור לחבירו, ולאחר מכן נודע שהיה השור נגחן קודם המכירה, ואינו ראוי לחרישה אלא לשחיטה. **הקונה אומר** אני **רציתי שור לחרישה, ואם כן המקח טעות**. **והמוכר אומר שהמקח קיים גם** אם השור ראוי **לשחיטה** בלבד, ואין כאן שום טעות.

א. אם הקונה פירש בשעת מכירה, שהוא רוצה שור לחרישה, פשוט שהמקח הוא מקח טעות.

וכן הדין **אם המוכר מכיר את הקונה, ויודע שהוא** עובד אדמה, ורגיל לקנות שוורים לחרישה, כי כשידוע שהוא **קונה שוורים לחרישה בלבד, הרי זה כאילו שפירש בשעת המכירה שרוצה שור לחרישה**, ומאחר ששור נגחן אינו ראוי לכך המקח בטל.

ב. ואם המוכר פירש בשעת המכירה, שהוא מוכר שור לשחיטה, פשוט שהמקח קיים, ואין כאן שום טעות.

וכן הדין **אם המוכר מכיר את הקונה, ויודע שהוא** שוחט, ורגיל לקנות שוורים לשחיטה, כי כשידוע שהוא **קונה שוורים לשחיטה בלבד, הרי זה כאילו שפירש שרוצה שור לשחיטה**, ואם היה רוצה שור לחרישה היה לו לפרש זאת, ומאחר שלא פירש המקח קיים.

ג. וכשהקונה רגיל לקנות שוורים לשחיטה ולחרישה, ולא פירש לאיזה צורך רוצה את השור, **אם יש הפרש** גדול **בין מחיר שור לחרישה, לבין מחיר שור לשחיטה**, כגון ששור לשחיטה עולה 10, ושור לחרישה עולה 20, **הדמים** שהקונה שילם, הם **מודיעים** אם קנה שור לשחיטה או לחרישה, שאם שילם דמי שור לחרישה, ודאי קנה שור לחרישה, וכשקיבל שור נגחן, יש כאן מקח טעות, [שהרי אפילו אם בשעת המכירה היתה כוונתו לשור לשחיטה, מאחר ששילם 20, יש כאן ביטול מקח, כדין אונאה של יותר משתות], ואם שילם דמי שור לשחיטה, ודאי קנה שור לשחיטה, והמקח קיים.

ד. **וכשהקונה רגיל לקנות שוורים לשחיטה ולחרישה**, ולא פירש בשעת המכירה לאיזה צורך רוצה את השור. **וגם ארע שהושוו מחירי השוורים** לחרישה ולזריעה. ואם כן אין דרך לברר אם היה המקח רק לצורך חרישה, ומאחר שהשור נגחן המקח בטל, או שהמקח קיים אף על פי שאין השור טוב אלא לשחיטה:

לדעת רב – **מאחר שרוב הקונים שוורים, קונים אותם לחרישה, הרי זה כאילו**

פירש הקונה, שרוצה שור לחרישה, ומאחר שאין השור ראוי לכך, הרי זה מקח טעות.

ואף על פי שהקונה קיבל שור השווה כשור הראוי לחרישה, ויכול לקנותו בדמי השור שקיבל, **אינו חפץ במקח הזה, כי יש לו טרחה ללכת למכור את זה, ולקנות אחר תחתיו.**

ובהמשך יתבאר בעזה"י, שפעמים אף במקח טעות, המוכר אינו מחויב להשיב לקונה כסף תחת מה שמחזיר לו את המקח, ויכול להשיב לו אף דברים אחרים, ואם כן אף על פי שהדין עם הקונה, אינו מרוויח כלום, כי כשהוא יבטל את המקח, ויחזיר למוכר את השור, כדי לקבל את כספו, המוכר ישיב לו את השור תחת כספו, **ורק במקום שהמוכר מחויב להשיב לקונה כסף, יש לקונה רווח, ממה שהדין עמו והמקח הוא טעות.**

<u>ולדעת שמואל</u> – אין הולכים בממון אחר הרוב, והטוען, 'מאחר שהרוב קונים לחרישה, הרי זה כאילו פירשתי בשעת המכירה, שאני רוצה שור לחרישה', אין זו טענה, ואם כן, לדברי חכמים, האומרים, שבכל ספק ממון המוציא מחבירו עליו הראיה, פשוט ש**הדין עם המוכר**, שהרי אפילו אם יש כאן ספק שקול, האם קנה לחרישה או לשחיטה, הדין עם המוכר שהוא מוחזק בכסף המכירה, ועל הקונה הבא להוציא ממנו, להביא ראיה שקנה לחרישה, ואפילו לדברי סומכוס, האומר, שבכל ספק ממון חולקים את הממון בין שניהם, אין זה אלא כשיש ספק מה היה המעשה, אבל כשהמעשה ידוע, מודה סומכוס, שאין חולקים את הממון, אלא מי שטוען יפה הדין עמו, ומאחר שטענת הקונה אינה כלום, שהרי אין הולכים בממון אחר הרוב, והוא לא פירש שרוצה שור לחרישה, הפסיד.

תשלומי נזק

רשב"ם פוסק, שאם יש למזיק מעות, חייב לשלם את הנזק במעות, ורק אם אין לו מעות, רשאי לשלם בשאר דברים [ואפילו בסובין].

ור"י ורבינו תם וה"ר חיים כ"ץ פוסקים, שאפילו כשיש למזיק מעות, רשאי לשלם את הנזק בשאר דברים.

תשלומי חוב

ר"י ורבינו תם פוסקים, שאם יש ללווה מעות, חייב לשלם את חובו במעות, כי וודאי על דעת כן הלוו לו, ורק כשאין לו מעות, משלם בשאר דברים.

וה"ר חיים כ"ץ פוסק, שאפילו אם יש ללווה מעות, רשאי לשלם את חובו בשאר דברים, ואינו חמור ממזיק.

תשלומי שכר פועל

רבינו תם פוסק, שאפילו אם אין לבעל הבית מעות, חייב לטרוח ולהביא מעות, [על ידי

שימכור נכסיו או ילווה], וישלם לפועל מעות.

תשלומי מקח טעות

אם המוכר כבר הוציא את המעות שקיבל, דינו כמזיק, ואם כן לפי פסק רשב"ם, כשיש לו מעות אחרים, חייב לשלם אותם, ורק כשאין לו מעות אחרים, משלם בדברים אחרים. ולפי פסק שאר הראשונים, אף כשיש לו מעות, אינו חייב לשלם בהם, ויכול לשלם בדברים אחרים.

ואם מעות המקח עודם ביד המוכר, הכל מודים שחייב להשיבם לקונה, כי הם ברשות הקונה, שהרי לא היה כאן מקח, ואם כן, לא ניתנו למוכר כלל, **ואינו יכול לשלם בדברים אחרים**.

ספק אלמנה ספק בתולה בגביית הכתובה

אשה שנתאלמנה או נתגרשה, **ובאה לגבות כתובתה, ויש ספק אם כשנישאת היתה בתולה**, וכתובתה מאתים, **או** שכשנישאת היתה **אלמנה**, וכתובתה מנה, **אינה גובה מאתים בלא ראיה**.

וטעם הדבר הוא, **כי רוב הנשים נישאות בתולות, ורוב הנישאות בתולות הדבר נודע לכל**, [על ידי שמחת הנישואין המרובה בנישואי בתולה]. **ואם כן, מי שאין ידוע אם נישאת בתולה או אלמנה, על כורחך אינה מהרוב**, אלא או מהמיעוט שנישאות אלמנות, או מהמיעוט שנישאות בתולות בלא שייוודע הדבר לכל, **ואם כן אף לדעת רב**, שהולכים בממון אחר הרוב, **אין כאן רוב לילך אחריו, והרי זה ספק שקול**, והמוציא מחבירו עליו הראיה.

פגם במכירת עבד

המוכר עבד לחבירו, **ונמצא** העבד **גנב או קוביוסטוס** [רשב"ם מפרש גונב נפשות. ור"ח מפרש משחק בקוביה], **אין זה מקח טעות**, כי כל העבדים כן הם, [ולדעת רב אין זה מקח טעות, אפילו אם מיעוט העבדים אינם כן].

אבל המוכר עבד לחבירו, **ונמצא הורג נפשות**, שסופו ליהרג, **או שנידון כבר למיתה, המקח בטל**, כי מכר לו עבד הנחשב כעבד מת.

דף צג

שור שנגח פרה ונמצא עוברה בצדה

שור שנגח את הפרה, ונמצא עוברה **מת** בצדה, **ספק** ממון **הוא, האם מת** הוולד **מחמת הנגיחה**, ובעל השור חייב לשלם את נזק הוולד, **או שהפילה הפרה קודם לכן**.

ואף על פי שרוב הפרות אינן מפילות וולדותיהן, ואם כן וודאי מחמת השור הנוגח הפילה הפרה, **מכל מקום אי אפשר לחייב את בעל השור, כי אף אם מחמת השור הפילה הפרה, עדיין יש**

להסתפק אם מחמת נגיחתו הפילה, [וכגון שבא מאחוריה, ונגח בלא שתראה אותו תחילה], שאז בעליו חייב לשלם על מה שהזיק, **או שמחמת הפחד מהשור** הפילה, [שבא לפניה ואיים עליה], ואז בעל השור פטור מלשלם, שהשור לא עשה את הנזק, אלא גרם לו, וגרמא בנזקין פטור.

והתוס' ביארו שאף על פי שרוב הוולדות הנופלים מחמת השוורים נופלים מחמת נגיחתם ולא מחמת פחדם מכל מקום **הספק שקול, כי מקצת וולדות נופלים מעצמם, ומקצת נופלים מחמת פחד השוורים, ושני מיעוטים אלו עושים את הספק שקול.**

אומדנא בנזיקין

לדעת תנא קמא, אין מוציאים ממון על ידי אומדן, ולכן כשנמצא שור נגוח, ובסמוך לו שור נגחן, אף על פי שהוחזק לנגוח, אין בכך ראיה שזה נגח את זה וכל זמן שלא ראינו שהוא נגח אין לחייב את בעליו לשלם.

ולדעת רב אחא, מוציאים ממון על ידי אומדן, ולכן כשהיה גמל אוחר [=עסוק בתשמיש רביעה] בין הגמלים, שדרכו להשתגע ולהכות זכרים אחרים, ונמצא גמל מת בצידו, הרי זה ידוע שהאוחר הרגו, [אף על פי שהאוחר אינו מוחזק לנגחן וכל שכן אם הוא מוחזק לנגחן], ובעליו משלם את הנזק.

המוכר פירות לחבירו ולא צמחו

א. לדברי הכל, המוכר לחבירו זרעים, הראויים למאכל ולזריעה בשווה, ולא פירש אם מוכר אותם לזריעה או למאכל, והלך הקונה וזרעם, ולא צמחו, ועל ידי זה נודע שלא היו ראויים לזריעה, **אין** בכך שלא צמחו כדי להחשיב את המקח כ**מקח טעות**, כי המוכר אומר שמכר אותם לאכילה.

ב. ואם היו רוב הזרעים מאותו המין נמכרים לזריעה.

לדעת התנא של המשנה, אין הולכים בממון אחר הרוב, ולכן אין כאן מקח טעות, אף אם רוב הזרעים מאותו המין נמכרים לזריעה, שהרי מקצתם נמכרים לאכילה, והמקח קיים, כי הדין עם המוכר שאומר לאכילה מכרתי.

ולדעת רבי יוסי, הולכים בממון אחר הרוב, ולכן אם רוב הזרעים מהמין הזה נמכרים לזריעה, הרי זה כאילו שהקונה פירש, שרוצה אותם לזריעה, ומאחר שאינם ראויים לכך, **הרי זה מקח טעות**.

ולדעת אמרו לו, אמנם הולכים בממון אחר הרוב, אבל הרוב הקובע אינו אם **רוב הזרעים** נמכרים לזריעה, **אלא** אם **רוב הקונים** קונים לזריעה, **ולכן אם מאותו המין רוב בני האדם קונים לאכילה ולרפואה, אף על פי שהמעט שקונים לזריעה, קונים יותר** זרעים, מהקונים לאכילה ולרפואה, אנו הולכים אחר רוב הקונים, שקונים לאכילה ולרפואה, וכשנמצאו הזרעים שאינם ראויים לזריעה, **אין כאן מקח טעות**, כי

הם ראויים לאכילה.

ג. ורק אם הזרעים הללו אינם ראויים למאכל כלל, ונמכרים לזריעה בלבד, מאחר שזרעם ולא צמחו, ונודע שגם לזריעה אינם טובים, הרי זה מקח טעות, והמוכר מחזיר לקונה את התשלום שקיבל ממנו.

ובמקום שהמקח בטל [אות ב׳ לדעת רבי יוסי ואות ג׳ לדברי הכל]:

לדברי הכל, המוכר חייב להחזיר לקונה את התשלום שקיבל ממנו, הרי הוא מחזיר את התשלום **בשלמות**, ואינו פוחת לו כלום, אף על פי שהקונה אינו יכול להחזיר לו את הזרעים שזרע, כי הקונה לא נהנה מהם כלום, ואף שקודם היו ראויים להסקה, ועתה נפסדו בקרקע מחמת זריעתו, אינו צריך לשלם על כך, כי כשקנה, הרי זה כאילו אמר לו המוכר שיזרע.

ולעניין ההוצאות שהוציא לריק בחרישה וזריעה ושכר פועלים, תנא אחד אומר שהמוכר פטור מלשלם לקונה, כי אין זה אלא גרמא בעלמא [וכן פסק רשב״ם]. **ורבן שמעון בן גמליאל אומר, שקנסו את המוכר לשלם גם את כל אלו**.

אומן שקלקל

אומן שקיבל עליו לתקן מאכלים לחבירו, [כגון לשחוט או לטחון או לאפות], וקלקל, אם קיבל לעשות בחנם, פטור מלשלם מה שקלקל, ואם קיבל לעשות בשכר, חייב לשלם מה שקלקל:

לדעת תנא קמא [שרשב״ם פסק כמותו], האומן **משלם מה שקלקל**, ותו **לא**.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, האומן משלם אף על מה שגרם בקלקולו, כגון שבייש את זה, שהזמין בני אדם לאכול, ואין לו להאכילם. וכן היה רבן שמעון בן גמליאל אומר, מנהג גדול היה בירושלים, המוסר סעודה לחבירו, וקלקלה, נותן לו דמי בושתו, ודמי בושת אורחיו.

סימן להזמנת אורחים

מנהג גדול היה בירושלים [בהכנסת אורחים], **מפה פרוסה על גבי הפתח**, [שידעו האורחים שיוכלו לבוא לאכול] **כל זמן שהמפה פרוסה, אורחים נכנסים, נסתלקה המפה, אין אורחים נכנסים**.

דף צד

טינופת התבואה שהקונה מקבל עליו

דרך התבואה, שאינה באה מן השדה מבוררת לגמרי, ומעורב בה מעט מדברים אחרים, [וכל מיני התערובות הללו נקראים טינופת], **וכל זמן שהטינופת אינה מרובה מהרגילות, הלוקח מקבל אותה עם התבואה, ואינו יכול לדרוש**

תבואה תחת הטינופת שקיבל.

י״א שהוא מוחל על כך, כי זה דבר מועט. וי״א שהוא מוחל על כך, כי הפסד הטורח לנפות ולברר כמה טינופת יש, מרובה מהשכר שיהיה לו, כשידע כמה טינופת יש, ויקבל תבואה תמורתו.

ומכל מקום, רק **כשהיתה התערובת מעצמה** הדין כן, אבל אסור לערב בתבואה טינופת, אף כפי הרגילות, שהעושה כן עושה עוולה בידים, והקונה אינו מוחל על כך.

ונתבאר כאן בסוגיה **מה השיעור, שהטינופת רגילה להיות בכמה מיני תבואות**.

בחטים – רגילות שיש בהם **קטנית בשיעור של 1/24** מהם.

בשעורים – רגילות שיש בהם **קש בשיעור של 1/24** מהם.

בעדשים – רגילות שיש בהם **עפרורית בשיעור של 1/24** מהם.

לדעת המקשה בגמרא, אף על פי שהרגילות היא שבחטים מתערבים קטניות, ובשעורים קש, ובעדשים עפרורית, מכל מקום אם נתערבו בחטים, או בשעורים, או בעדשים, מהמינים שאין דרכם להתערב בהם, בשיעור של 1/24 מהם, הקונה גם כן מקבל אותם כך, ולא נשנו בברייתא כסדר הנ״ל, אלא כי כן דרכם.

ולדעת רב קטינא, רק בעדשים יש רגילות שמתערב בהם עפרורית בשיעור של 1/24, כי עוקרים אותם עם השורש, והעפר מצוי בהם, **אבל חטים ושעורים** הנקצרים, **אין רגילות שמתערב בהם עפרורית כל כך**, אלא פחות משיעור של 1/24, ולכן אם התערב בהם עפרורית בשיעור של 1/24, הקונה אינו מקבל את העפרורית כתבואה, והמוכר ישלם לו תבואה תחת העפרורית.

הבורר צרור מגרנו של חבירו

מאחר ש**מי שיש מעט עפרורית בתבואתו**, אינו מחויב לברור אותה, אלא מוכר את התבואה כמו שהיא, [ובלבד שאין בה עפרורית יותר מהרגילות], נמצא ש**אצלו העפר הזה שווה כמו תבואה**, שהרי כשימכור את התבואה במידה, העפר יפחות ממקום התבואה, ויקבל תשלום כפי כל המידה.

ומעתה הבורר עפר מתוך תבואת חבירו, נמצא מזיקו שווי תבואה, כפי מידת העפר, וחייב לשלם על כך.

י״מ שהוצאת העפר נחשבת **כנזק גמור בידים**, כאילו השחית חטים, שהרי בתוך התבואה העפר שווה כחטים, וכשהוציאו מהתבואה נעשה כשאר עפר.

וי״מ שהוצאת העפר אינה נזק גמור, כי באמת גם מתחילה היה זה עפר, ומכל מקום חייב לשלם **מדין גרמי**, על שבשעה שהוציא את העפר, גרם נזק לבעל התבואה.

וריב"ם מפרש, שחיוב זה הוא רק לדעת רבי שמעון, המחייב מזיק **דבר הגורם לממון**, כמזיק ממון, אבל לדברי חכמים אין לחייב את על הוצאת העפר.

כשהטינופת מרובה מהרגילות

לדעת רב הונא, אם נמצא שהיתה טינופת מרובה מהשיעור שהיא רגילה להיות, מאחר ש**המוכר מחויב לתת לקונה תבואה תחת** הטינופת המרובה, עליו לתת תבואה [או ממון] תחת **כל הטינופת הנמצאת**, **ולא די שיתן תבואה תחת הטינופת היתרה על השיעור בלבד**.

י"א שכן הוא עיקר הדין, **כי באמת דרך העולם שהקונה** תבואה מחבירו, **אינו רוצה למחול** לו **כלום**, ואפילו על מעט טינופת הוא מקפיד, **אלא מאחר שאינו יכול לתבוע** תבואה תחת הטינופת, **בלא** שיביא **ראיה** כמה טינופת קיבל, **והטורח לברר** את הדבר **מרובה**, **על כורחו** ונגד רצונו **הוא מוחל** על הטינופת, **אבל כשהטינופת מרובה**, **ממילא שווה לו לברר** כמה היא, **ואין לקונה סיבה למחול** כלום, ולכן המוכר נותן לו תבואה או ממון תחת כל הטינופת. [והדין הזה נקבע לפי רוב בני האדם, ולכן אם יהיה מי שירצה לברר את התבואה, ויתבע טינופת אף פחות מהשיעור הרגיל, בטלה דעתו אצל כל אדם, ואין הדין עמו].

וי"א שמעיקר הדין המוכר אינו חייב לתת תבואה תחת הטינופת, **אף כשהיא מרובה מהשיעור הרגיל**, כי הקונה מוחל על כך, [שהרי גם כשהיא יותר מהרגילות, אינה מרובה כל כך], **אלא מאחר שאין רגילות שתהא טינופת יותר מהשיעור הרגיל**, **מסתבר שהמוכר הוא זה שעירב את הטינופת** בתבואה, **ומאחר שהוא עשה** עוולה זו, **קנסו אותו חכמים**, שיתן תבואה תחת כל הטינופת הנמצאת.

ויש חילוק הלכתי בין שתי הדעות הללו, והוא **כש**נמצא בתבואה טינופת יותר מהשיעור הרגיל, אבל **ידוע שהמוכר לא עירב** אותה בתבואה. לדעה ראשונה המוכר נותן תבואה תחת כל הטינופת. ולדעה שניה המוכר אינו נותן כלום תחת הטינופת.

ביטול מין זרע לעניין כלאי זרעים

הזורע שני מיני זרעים יחדיו, עובר באיסור כלאי זרעים, ומי שנתערבו אצלו כמה מיני זרעים, לא יזרע אותם יחד, אלא יברור כל מין לעצמו, ואחר כך יזרע.

לפירוש רשב"ם כלאי זרעים שגדלו נאסרים, **ולכן אם זרע** שני מיני זרעים יחד, **וכבר הושרשו** בארץ, **אין להם תקנה** לברור כל מין לעצמו, **אבל קודם שזרע אותם**, או קודם שהושרשו, **יברור כל מין לעצמו**, ויזרע, **או ימעט את אחד המינים**, **עד שיעור שלא יהיה כאן איסור כלאי זרעים**.

ולפירוש תוס', **כלאי זרעים אינם**

נאסרים, לא באכילה ולא בהנאה, אלא שיש איסור לזרוע ולקיים, **ולכן אף אם זרע שני מינים יחד והושרשו, יש** לו **למעט את אחד המינים, עד שיעור שלא יהיה כאן איסור** כלאי זרעים.

מתחילה אמרו:

- **השיעור שמהתורה המועט אינו בטל** ברוב לעניין כלאיים, הוא **רובע הקב לסאה** [=1/24].

- **והשיעור שמהתורה המועט בטל** ברוב לעניין כלאיים, הוא **פחות מרובע הקב לסאה**.

- **ואם היה המין המועט בשיעור שאינו בטל** ברוב - **לדעת תנא קמא, די למעט** אותו, עד שיהיה בשיעור שהוא בטל ברוב. **ולדעת רבי יוסי**, מאחר שצריך למעט אותו, **יש לברור** אותו **לגמרי**.

ולמסקנה:

- **השיעור שמהתורה המועט אינו בטל** ברוב לעניין כלאיים, הוא **יותר מרובע הקב לסאה**.

- **והשיעור שמהתורה המועט בטל** ברוב לעניין כלאיים, הוא **רובע הקב לסאה**.

אולם חכמים החמירו, שאם המין המועט הוא בדיוק רובע הקב לסאה, אף שמהתורה הוא בטל, **יש למעט אותו** שיהיה פחות מרובע הקב.

ורבי יוסי אומר, מאחר שהחלו למעט אותו, אם יניחו את השאר, הרי זה נראה כמקיימים כלאיים, ולכן **חייבים לברור אותו לגמרי**.

- **וכשהיה המין המועט בשיעור שאינו בטל ברוב מהתורה**, יתכן ש**לדברי הכל**, מאחר שצריך למעט אותו, **יש לברור אותו לגמרי**.

דין שטר שכתוב בו ריבית

לדעת רבי מאיר, קנס חכמים הוא ש**השטר הזה פסול לגמרי**, ולכן אין גובים בו אפילו את הקרן. [**התוס' כתבו**, שקנס רבי מאיר הוא **שהמלווה מפסיד את החוב לגמרי**, ואינו גובה אותו כלל, אף לא את הקרן מנכסים בני חורין. **אולם לפירוש ריב"ם**, קנס רבי מאיר אינו אלא שהשטר פסול, אבל החוב קיים, **ויגבה את הקרן מנכסים בני חורין** כמלווה על פה.].

ולדעת חכמים, השטר אינו נפסל, כי הלוואת הקרן היא בהיתר, **ולכן גובים בו את הקרן**, אבל את הריבית ודאי אסור לגבות. [ואף על פי שבעדותם עברו העדים על איסור תורה של ריבית, אינם נפסלים לעדות, כי אין האיסור של העדים ידוע כל כך, ואין אדם נפסל לעדות אלא כשעובר על איסור הידוע לו. א"נ השטר כשר כשיש עדות שהיו העדים בסכנת נפשות אם לא היו עוברים באיסור ריבית זה ולכן אינם נפסלים לעדות].

-

דינו של רבין אמר רב נחמן יתבאר בעזה"י בדף ק"ד.

דף צה

המקבל לנטוע שדה אילן ונמצאו מקצת האילנות שאינם עושים פירות

מבואר בברייתא, שפועל שקיבל עליו לנטוע את כל שדה חבירו באילנות, [כפי הראוי לה, כלומר עשרה אילנות בכל בית סאה], ונמצאו מקצת האילנות, שאינם עושים פירות.

אם היו הפגומים עד עשרה למאה, כן הוא הרגילות, ובעל השדה מוחל על כך.

אבל אם נמצאו אחד עשרה אילנות פגומים למאה, מגלגלים על הפועל ליטוע תחתיהם אחד עשרה אילנות טובים, ולא די שייטע אילן אחד טוב **למעט את הפגומים**, ולהעמידם על עשרה, כפי הרגילות.

יש אומרים שמהברייתא הנ"ל יש ראיה לדברי רב הונא, לעניין מכירת תבואה, **שאם יש טינופת יתירה מהרגילות, המוכר משלם תבואה תחת כל הטינופת**, ולא רק תחת היתר על הרגילות.

אולם לדעת רב הונא בריה דרב יהושע, יש לחלק בין נטיעת עצים ונמצאו פגומים יותר מהרגילות, לבין מכירת תבואה ונמצאת טינופת יותר מהרגילות:

לפירוש רשב"ם – המקבל עליו לנטוע שדה, מקבל עליו לנטוע את כולה, וכשיש בה מקום פנוי של אחד עשרה אילנות למאה, אין כל השדה נטועה, ואם כן לא קיים תנאו, ועדיין מוטל עליו לנטוע את כל השדה, ולא רק למעט את הפגומים. אבל המוכר תבואה, הדבר ידוע שיש בה שיעור מסוים של טינופת, והקונה מוחל על כך, ואם כן כשנמצא יותר, אין לחייב את המוכר אלא על היתר, שהקונה לא מחל עליו.

ולפירוש תוס' – מה שאמרנו, שהמקבל עליו לנטוע שדה, ונמצאו בה פגומים פחות מעשרה למאה, שאינו חייב לנטוע אחרים תחתיהם, אין זה אלא אחר גמר מלאכתו, אבל כל זמן שעוסק בנטיעה, אם נמצאת אפילו נטיעה אחת פגומה, חייב לנטוע אחרת תחתיה. וכשנמצאו אחד עשר פגומים אף אחר גמר המלאכה, מאחר שיש פגומים יותר מהרגילות, חייב לחזור ולנטוע לפחות אחת טובה, כדי למעט את הפגומים, ולהעמידם כפי הרגילות, ומאחר שבא לנטוע נטיעה אחת, הרי הוא שוב כעוסק במלאכה, שאם נמצאת אפילו נטיעה אחת פגומה חייב לנטוע אחרת, ולכן חייב לנטוע אחרות תחת כל הפגומות.

-

מבואר במשנה, ש**הקונה תאנים, מקבל עליו תאנה אחת מתולעת מכל עשרה**, כי כן דרך התאנים, ואם אין יותר מהשיעור הזה, הקונה מוחל.

קבלת יין פגום בקנייה

במשנה מבואר, שהקונה מרתף יין מחבירו, מוחל על החביות הפגומות שבו,

אף אם יהיו עשירית מכלל היינות.

ובסוגיה נתבארו כמה חילוקי דינים בעניין מכירת מרתף יין, שמתוכם ניתן ללמוד באיזה אופן מדובר במשנה, [דין ד', ודין ו', וי"א אף דין א'].

א. האומר לחבירו "**מרתף של יין אני מוכר לך**".

- **י"א שהמוכר חייב לתת לקונה יין שכולו יפה**, כי סתם יין, יפה הוא, ואין הקונה מוחל לקבל מעט יין פגום עם הטוב, שמכירת יין אינה דומה למכירת תבואה ותאנים. (א) משום שבתבואה ובתאנים, הפגומים שכיחים, אבל ביין אינם שכיחים. (ב) ומשום שבתבואה ובתאנים הפגומים דבר מועט הם, והקונה מוחל, אבל חבית יין דבר גדול הוא, והקונה אינו מוחל.

- **וי"א שהקונה מוחל אף אם יקבל <u>עשר חביות קוססות</u>** [=יין רע שריחו חומץ וטעמו יין] **<u>למאה</u>**, כי הדין הזה דומה לדין ד' ודין ו' שלהלן, [שבהם מחמת שיש באמירת המוכר חלק אחד המראה בפירוש שמוכר יין טוב, וחלק אחד המראה בפירוש שמוכר אף יין רע, יש לקונה לקבל בעיקר יין טוב, אבל אם יש עד עשר קוססות למאה הוא מוחל, וכן בדין זה], מאחר שאין באמירה לא חלק המוכיח בפירוש שמוכר יין טוב, ולא חלק המוכיח בפירוש שמוכר יין רע, יש לקונה לקבל בעיקר יין טוב, אבל אם יש עד עשר קוססות למאה הוא מוחל.

ב. האומר לחבירו "**מרתף של יין אני מוכר לך למקפה**".

המוכר חייב לתת לקונה יין שכולו יפה, כי כן אמר בפירוש, שהרי יין למקפה, הוא יין לצורך הטעמת מאכלים ותבשילים, ומסתפקים ממנו מעט מעט, ולא שותים אותו מהרה, ולכן צריך להיות יין יפה, שמתקיים זמן מרובה.

ג. האומר לחבירו "**מרתף זה של יין אני מוכר לך**".

המקח קיים אפילו אם כל יינות המרתף הם קוססות, כי מאחר שהמוכר פירש, שמוכר יין של מרתף מסוים, כוונתו למכור את היין שבמרתף כמו שהוא, אפילו הוא רע, ובלבד ששמו יין ולא חומץ.

ד. האומר לחבירו "**מרתף זה של יין אני מוכר לך למקפה**".

עיקר חיוב המוכר, לתת לקונה יין טוב, אבל הקונה מוחל, אף אם יקבל <u>עשר חביות קוססות למאה</u>, כי יש באמירת המוכר חלק אחד המראה בפירוש שמוכר יין טוב, "למקפה", וחלק אחד המראה בפירוש שמוכר אף יין רע, "זה", ולכן יש לקונה לקבל בעיקר יין טוב, אבל אם יש עד עשר קוססות למאה הוא מוחל.

ה. האומר לחבירו "**מרתף זה אני מוכר לך**".

המקח קיים אפילו אם כל חביות

המרתף הם חומץ, שהרי המוכר לא הזכיר שמוכר "יין", אלא את תכולת המרתף "הזה", כמו שהוא.

ו. האומר לחבירו "**מרתף זה אני מוכר לך למקפה**".

עיקר חיוב המוכר, לתת לקונה יין טוב, אבל הקונה מוחל, אף אם יקבל <u>עשר חביות קוססות למאה</u>, כי יש באמירת המוכר חלק אחד המראה בפירוש שמוכר יין טוב, "למקפה", [ואמירה זו משמעותה יין טוב אף כשלא הזכיר המוכר "יין" משום שאין מתבלים תבשילים אלא ביין ואף אם היו רגילים לתבל גם בחומץ מכל מקום המוכר חומץ אינו מפרש "למקפה" כי כל חומץ ראוי להתקיים, ואם כן וודאי כוונתו ליין טוב] ומכל מקום יש באמירת המוכר חלק אחד המראה בפירוש שמוכר אף יין רע, "זה", ולכן יש לקונה לקבל בעיקר יין טוב, אבל אם יש עד עשר קוססות למאה הוא מוחל.

ז. וכל זה במוכר מרתף של חביות, אבל האומר לחבירו, "**חבית של יין אני מוכר לך**", **חייב לתת לו חבית שכולה יין יפה**, כי כל החבית טעם אחד של יין יש בה, ומאחר שעיקר חיובו ליין טוב, כמשמעות "יין" שאמר, אינו יכול לתת לו יין פגום.

ברכת היין

א. **יין טוב**. לדברי הכל, ברכתו, **בורא פרי הגפן**, [כמו ששנינו בפרק כיצד מברכין, 'על היין הוא אומר בורא פרי הגפן'].

ב. **יין גרוע ביותר**, [הנמכר בקרנות העיר, שאין הקונים מדקדקים מה יקנו לפי שעה, י"ג שהוא נקרא פורצמא, וי"ג שהוא נקרא פרצופא, על שם שנשתנה פרצופו], לדברי הכל, ברכתו **שהכל נהיה בדברו**, כמו ששנינו, 'ועל היין שהקרים ... אומר שהכל נהיה בדברו'.

ג. **יין הנמכר בחנות**, [שריחו חומץ וטעמו יין].

לדעת רב יהודה – דינו כיין, וברכתו **בורא פרי הגפן**, [וכן דעת רבי יוחנן, וכן פסקו רשב"ם ותוס'].

ולדעת רב חסדא – דינו כיין שהקרים, וברכתו **שהכל נהיה בדברו**.

דף צו

תהליך החמצת היין

דרך היין המחמיץ, שאינו נהפך מיין לחומץ בבת אחת, אלא **תחילה נעשה רק ריחו חומץ**, ומתגבר והולך כך במשך שלושה ימים, עד ש**לסוף שלושה ימים נעשה גם טעמו חומץ**.

אופן בדיקת חבית יין של טבל בלא להפריש תרומות ומעשרות

רשב"ם מפרש, שניתן לבדוק חבית של טבל, אם היין שבה טוב או שהחמיץ, **על ידי שייטלו ממנה מעט, ויפרישו מאותו מעט תרומה ומעשר, ויטעמו אותו**.

ותוס' מפרשים ש**אם יריחו את החבית, ויהיה ריחה ריח יין, די בכך** כדי לברר שהיין שבה טוב.

הבודק את החבית להיות מפריש עליה תרומה

מי שבדק חבית יין טבל, והיה היין טוב, והניח אותה, כדי להיות תורם ממנה על יינות אחרים במשך הזמן, **ולאחר זמן כשבא לבודקה, נמצא הכל חומץ**.

לדעת רבי, כל מה שתרם אחר שהחמיץ היין, אינו תרומה, כי אין תורמים חומץ על יין, [ותוס' כתבו בדף פ"ד, שאופן הנ"ל גם חכמים מודים, שכל מה שתרם אחר שהחמיץ אינו כלום, כי התכוון לתרום יין ולא חומץ]. **ונחלקו אמוראים בזה**:

לדעת רבי יוחנן, [וכן לדעת רבי יהושע בן לוי כפי שסוברים הדרומיים], **מה שריחו חומץ וטעמו יין דינו כיין. ולכן**, מאחר שבשעה שהניח את היין, היה יין טוב, אפילו אם מיד אחר כך החל להחמיץ, לא נעשה חומץ אלא לסוף שלושה ימים. ואם כן **כל מה שתרם בשלושת הימים הראשונים, תרומה. אבל מה שתרם לאחר מכן, ספק תרומה**, ויחזור ויתרום. [וכן פסקו רשב"ם ותוס'].

ולדעת רבי יהושע בן לוי, מה שריחו חומץ וטעמו יין דינו כחומץ. ולכן מאחר שבשעה שמצא את היין, היה חומץ גמור, אפילו אם רק עתה גמר להחמיץ, כבר נידון כחומץ שלושה ימים למפרע, משעה שהחל להחמיץ ונעשה ריחו חומץ. ואם כן, **כל מה שתרם בשלושת הימים האחרונים, טבל גמור הוא. אבל מה שתרם קודם לכן, ספק תרומה**, ויחזור ויתרום.

ואם כשמצא את החומץ היה כבר סיפקתא [=חומץ חזק מאד]:

- **י"מ, שבזה הכל מודים, שוודאי כבר נעשה חומץ גמור קודם שלושה ימים**, וכל מה שתרם בשלושת הימים האחרונים נידון כטבל גמור.

- **וי"מ, שלדברי הדרומיים זו סברת רבי יהושע בן לוי, אבל רבי יוחנן אומר, שאף** כשנמצא **סיפקתא, יתכן שלא היה חומץ גמור אלא בשעת המציאה**, וכל מה שתרם עד אותה שעה, הרי זה ספק תרומה, ויחזור ויתרום.

-

מחלוקת רב ושמואל בעניין המוכר חבית יין לחבירו נכתבה בדף צ"ח, עם שאר דיני המשנה, המדברת בעניין מוכר יין והחמיץ.

כיצד מברכים על הדברים הבאים

א. שכר תמרים - ברכתו **שהכל נהיה בדברו** [ולא בורא פרי העץ].

ב. **דבש תמרים - לפירוש תוס'**, ברכתו **שהכל נהיה בדברו**, כי כן דין כל היוצא מהפרי. **ולפירוש הלכות גדולות**, ברכתו **בורא פרי העץ**, כי הדבש הוא ממשות הפרי, ורק כשנשרה במים, מברכים עליהם שהכל נהיה בדברו.

ג. **שכר שעורים** - ברכתו **שהכל נהיה בדברו**, [ולא בורא פרי אדמה או מיני מזונות].

ד. **שמרי יין** [=שנותנים מים על גבי שמרים ושותים אותם וקרויים תמד].

אם נתן שלוש מידות של מים ונמצאו ארבע, ברכתו בורא פרי הגפן, כי המידה היתרה יצאה מהשמרים, ונחשבת כיין, וכל שיש שלושה חלקים מים, וחלק אחד יין, ברכתו בורא פרי הגפן.

ואם נתן שלוש מידות של מים ונמצאו שלוש, ברכתו שהכל נהיה בדברו, כי אפילו אם טעם המים כטעם היין, אין לומר שמקצת מהמים נבלעו בפירות, ומן השמרים יצא משקה, באופן שיש שלוש מידות מים ומידה אחת יין, כי כל זמן שלא נשתנתה המידה ממה שנתן, אין שום ראיה שמהמים נבלע ומהשמרים יצא, ואפילו אם נבלע מהמים ויצא מהשמרים, ודאי לא יצא מהם כל כך, שיהיה בו רביעית מכל מה שנמצא.

ואם נתן שלוש מידות של מים ונמצאו שלוש ומחצה – לדברי תנא קמא, ברכתו שהכל נהיה בדברו, [ולא בורא פרי הגפן], כי אותן שלוש מידות מים שנתן, הם שלוש המידות הנמצאות, ורק חצי המידה היתרה היא של המשקה היוצא מהשמרים, ומאחר שיש כאן שש [חצאי] מידות של מים, חצי מידה של יין שבתוכם אינה מחשיבה את הכל לברך עליו בורא פרי הגפן, [**וכן פסקו רבה ורב יוסף**]. **ולדברי אחרים, ברכתו בורא פרי הגפן**, כי אין רגילות שיצאו כל המים הנכנסים, ואם כן לא יצאו אלא שתי מידות ומחצה של מים, ומידה אחת היא משקה השמרים, ואם כן הוא יותר מרביעית מהכל, ויש לברך בורא פרי הגפן.

דף צז

תמד לעניין חיוב מעשרות

לדעת חכמים – באופנים הנ"ל שהמשקה אינו נחשב כיין, [כשנתן שלוש ומצא שלוש, ולתנא קמא גם כשנתן שלוש ומצא שלוש וחצי], המשקה **אינו נחשב כיין** לשום דבר, **אף** לא **לעניין מעשר**.

אבל לדעת רבי יהודה – באופנים הנ"ל, רק לעניין ברכה המשקה הזה אינו נחשב כיין, אבל **לעניין מעשר, החמירו להחשיב את המשקה הזה כיין**, וחייבים לעשרו.

הורה רבינו תם, שבדיעבד, אם רחץ גוי חבית של שמרי יין, אין להחשיב את מגעו במים שעם השמרים כמגע ביין, ואין כאן איסור יין נסך.

תמד של תרומה מעשר שני והקדש

שיטת רשב"ם:

אף על פי שהנותן מים על גבי שמרים, ומוצא משקה כמידתו, דין מים יש לו, ולא דין יין, **יש דברים שהחמירו להחשיב את המשקה כיין, אף על פי שלא נמצא יותר ממה שנתן**, ולפיכך דין המשקה כדין השמרים.

א. מעשר שני של ודאי.

לדעת תנא קמא החמירו בו, ש**פעם ראשונה** שיתנו מים על השמרים, יחשבו כיין של מעשר שני, ואסורים לאכול חוץ לירושלים.

ורבי מאיר אומר, ש**אף בפעם השניה** שיתנו מים על גביהם, אם יהיה בהם טעם יין, יחשבו כיין של מעשר שני, ואסורים לאכול חוץ לירושלים.

[וכל זה במעשר שני של ודאי, אבל מעשר שני של דמאי, לא החמירו בו, ודין המשקה הנמצא בלא תוספת, כדין מים].

ב. תרומה.

לדעת תנא קמא, החמירו בה, ש**פעם ראשונה ושניה** שיתנו מים על השמרים, יחשבו כיין של תרומה, ואסורים לזרים.

ורבי מאיר אומר, ש**אף בפעם השלישית** שיתנו מים על גביהם, אם יהיה בהם טעם יין, יחשבו כיין של תרומה, ואסורים לזרים.

ג. קדושת דמים, [שהקדישו לצורך בדק הבית, ויימכר ויקחו בדמיו צרכי בדק הבית].

לדעת תנא קמא, החמירו בו, ש**פעם ראשונה ושניה ושלישית** שיתנו מים על השמרים, יחשבו כיין של הקדש, ואסורים לזרים.

ורבי מאיר אומר, ש**אף בפעם הרביעית** שיתנו מים על גביהם, אם יהיה בהם טעם יין, יחשבו כיין של תרומה, ואסורים לזרים.

ד. קדושת הגוף [שהקדישו יין לנסכים ואלו שמריו].

החמירו בו, ש**בכל פעם** שיתנו מים על השמרים, יחשבו כיין של הקדש, ואסורים לזרים.

שיטת תוס':

כשמצא במידה שווה למה שנתן, דין המשקה כמים, ולא כמשקה מהשמרים, **ולא החמירו** בו שום חומרא, [חוץ מחיוב מעשרות כדעת רבי יהודה].

והחומרות הנ"ל נאמרו, כשנתן שלוש מידות של מים, **ומצא ארבע** מידות, **אבל לא היה בהם טעם יין כלל**.

מדיני הכשר טומאה

אוכל אינו מקבל טומאה, אלא אם כן ייפול עליו אחד משבעת המשקים המכשירים לטומאה, [**יין דבש שמן חלב טל דם מים**].

לפירוש רשב"ם – יש חילוק בין מים

לשאר המשקים, לעניין זה, ש**כל המשקים מכשירים** את האוכל לקבל טומאה, **אף כשנפלו** עליו **שלא לרצון** בעליו, **ומים אינם מכשירים** את האוכל לקבל טומאה, **אלא אם** כן **נפלו** עליו **לרצון** בעליו. [ולרשב"א נראה, ששום משקה אינו מכשיר, אלא אם כן נפל על האוכל לרצון בעליו].

ולפירוש ר"י – יש חילוק בין מי גשמים לבין סתם מים, [ושאר משקים כסתם מים הם], ש**מי גשמים** אינם **מכשירים** את האוכל לקבל טומאה, אלא **אם** כן **נתקיימו שני תנאים**, (א) שהבעלים יחשיבו את המים למשקה, (ב) שיפלו על האוכל לרצון בעליו. **אבל שאר משקים** נחשבים משקה בלא שום מחשבה, ו**בכך ש**נפלו על האוכל לרצון הבעלים, ו**התקיים תנאי (ב)**, **די** שיכשירו את האוכל.

הכשר טומאה במים גשמים שנתנו על גבי שמרים

א. מי גשמים ש**נטלם לעשות מהם תמד** [=לתת אותם על גבי שמרים] – **לכל הפירושים הם מכשירים** לקבל טומאה, כי בכך שנטלם לעשיית תמד, גילה שחפץ בהם [למשקה].

ב. מי גשמים ש**נפלו לכלי** שיש בו שמרים, **ונעשה מהם תמד**, **ואחר כך** הבעלים **רוקן את הכלי**, **כדי שיעשה** בכלי **תמד נוסף** – **לכל הפירושים הם מכשירים** לקבל טומאה, כי במעשיו גילה שחפץ בהם [למשקה].

ג. מי גשמים ש**נפלו לכלי** שיש בו שמרים, **ונעשה מהם תמד**, **אבל** הבעלים **לא רוקן אותם** – אין כאן ראיה שנפלו לרצון, ו**אינם מכשירים**. **אולם** לדעת רבי יוחנן, **במקום שהחמירו להחשיב את המים הניתנים על השמרים כיין**, [במעשר שני, תרומה, והקדש], **כשם שנחשבים כיין לעניין איסורם**, **כך נחשבים כיין לעניין הכשר טומאה**, **ומאחר שיין מכשיר אף כשייפול שלא לרצון בעליו**, **הרי המים הללו מכשירים**. ויש אפשרות שיכשירו בפעם שניה [בתרומה], ושלישית [בהקדש], מחמת הדין הזה, כשהפרה תרוקן את הכלי בכל פעם שיתמלא, אבל אם הכלי יתמלא כמה פעמים, על ידי שהבעלים ירוקן אותו, המים מכשירים מעיקר הדין, כדין ב'. [כן ביאור העניין כפירוש רשב"ם, אבל ביאורו כפירוש התוס' לא זכיתי להבין].

יינות כשרים ופסולים לנסכים ולקידוש

	לנסכים	לקידוש
	בפרשת נסכים **נאמר**, "הסך נסך **שכר**", **ללמד**, **שלכתחילה יש להביא יין משכר**, והוא יין שתסס לכל הפחות ארבעים יום. **אולם בדיעבד**, **אם אינו משכר**, **אבל ראוי לכך** אם ישהו אותו, **כשר** אף קודם לכן. [**י"מ** שכשר **כי לא שנה הכתוב את החיוב להביא** "**שכר**", וכל שלא שנה עליו, אינו מעכב דיעבד. **וי"מ** שכשר **כי נאמר** "**הסך נסך**", לרבות את זה שאינו משכר].	כל שברכתו בורא פרי הגפן שמו יין, וראוי לקידוש, אולם **יין שאינו מכובד**, **אין ראוי לקדש בו**, **כי נאמר** "**הקריבהו נא לפחתך**", ללמד שכל שאין ראוי להביא לשר, אין ראוי להביא לקב"ה.
יין שתסס ארבעים יום[1]	כשר **לכתחילה**, וזהו שכר האמור בתורה.	כשר **לכתחילה**, כי אם הוא כשר למזבח, וודאי הוא יין מכובד.
יין מגיתו [=תירוש]	לכתחילה לא כי אינו משכר. אבל **בדיעבד** כשר כפי שנתבאר למעלה.	כשר **לכתחילה**, כי אם כשר למזבח, וודאי הוא יין מכובד, ואף שלמזבח הוא כשר רק דיעבד, אין להחמיר בקידוש כמו למזבח. **ולכן סוחט אדם אשכול ענבים, ואומר עליו קידוש היום**.
מפי החבית [למעלה]	לכתחילה לא, מפני הקמחים. אבל **בדיעבד** כשר.	כשר **לכתחילה** כנ"ל.
משולי החבית	לכתחילה לא, מפני השמרים. אבל **בדיעבד** כשר.	כשר **לכתחילה** כנ"ל
כושי [שחור]	לכתחילה לא, שנאמר "אל תירא יין כי יתאדם" ללמד שהאדום משכר יותר משאר יינות ולכן לכתחילה אין להביא אלא אדום. אבל **בדיעבד** כשר, כי הוא משכר.	כשר **לכתחילה** כנ"ל
בורק [לבן ורע]	לכתחילה לא, כנ"ל. אבל **בדיעבד** כשר, כי הוא משכר.	כשר **לכתחילה** כנ"ל
היליסטון [מתוק וחלש מאוד]	לכתחילה לא. אבל **בדיעבד** כשר.	כשר **לכתחילה** כנ"ל
של מרתף [שנלקח בלא בדיקה	לכתחילה לא, כי לא נבדק, ובמרתף יש יינות קוססים, ויש לחוש שגם	כשר **לכתחילה** כנ"ל

הוספות

[1] כן מבואר במשנה במסכת עדויות, "ועל היין בן ארבעים הוא שהוא כשר לגבי המזבח", ומשנה זו מובאת במסכת ברכות להלכה. אולם עיין במסכת תענית דף ל' לעניין שיעור יין תוסס, לגבי סעודה מפסקת בתשעה באב. ויש לחלק.

מהמרתף]	זה קוסס. אבל **בדיעבד** כשר, [אם אינו קוסס].	
של צימוקים [יין מענבים יבשים]	לכתחילה לא. אבל **בדיעבד** כשר.	כשר **לכתחילה** כנ"ל
קוסס [שריחו חומץ וטעמו יין]	**פסול** אף דיעבד, כי מאחר שעומד להחמיץ, שוב אינו עומד להיות משכר.	**מחלוקת האמוראים** בדף צ"ה וצ"ו, לדעת רבי יוחנן נחשב כיין, וכשר. ולדעת רבי יהושע בן לוי נחשב כחומץ, ופסול.
מזוג	**פסול** אף דיעבד י"מ כי אינו ראוי להיות משכר וי"מ משום שנאמר "ונסכו רביעית ההין" ללמד שמנסכים חי ולא מזוג	כשר **לכתחילה**, כי מזיגת היין עושה אותו חשוב יותר, וכל שכן שאינה נחשבת כפחיתות כבוד.
מגולה	**פסול** אף דיעבד. כי יש לחוש ששתה ממנו נחש.	**בלא סינון**, **אסור** לשתותו משום סכנה. **אחר סינון**, **פסול**, משום שאינו מכובד, שהרי אין ראוי לתת יין מסונן לפני השר.
של שמרים [שנתנו על גביהם מים]	**פסול** אף דיעבד. [שאפילו נתן 3 ונמצא 4, אינו עדיף מיין מזוג שהוא פסול].	באופן ש**ברכתו בורא פרי הגפן**, **כשר**, ככל יין מזוג, [כגון כשנתן 3 ונמצא 4, ולאחרים גם כשנמצא 3.5]. ובאופן ש**ברכתו שהכל**, **פסול**, כי אינו יין, [כגון כשנתן 3 ונמצא 3, ולתנא קמא גם כשנמצא 3.5].
שריחו רע [מפני שמונח בכלי מאוס]	**פסול** אף דיעבד.	**פסול**, משום שאינו מכובד, שהרי אין ראוי לתת יין שריחו רע לפני השר, אף אם טעמו טעם יין.
מבושל	**פסול** אף דיעבד.	**לפירוש התוס'**, יין גמור הוא **וכשר**. **ולפירוש רש"י ורשב"ם** אינו יין, וברכתו שהכל, **ופסול** לקידוש.
חמר חווריין	**לפירוש רשב"ם** זהו יין בורק האמור למעלה, ואם כן לכתחילה לא יביא, **ובדיעבד** כשר. **ולפירוש תוס'**, יין זה גרוע מבורק, שבורק יש בו מעט אדמומית, אבל זה לבן יותר מדאי, ולכן **פסול** אף דיעבד.	

כוס של ברכת המזון

אחד מעשרה דברים שנאמרו בכוס של ברכת המזון שיהיה חי ואילו בסוגיה זו משמע שצריך להיות מזוג.

לפירוש גדולי נרבונא – הכלי צריך להיות **חי**, כלומר שלם, **אבל היין** יהיה **מזוג**.

ולפירוש רש"י – היין יינתן לכוס חי, וימזג במים בתוכו, ולא יינתן בכוס כשהוא מזוג, אבל בשעת הברכה ודאי צריך שיהיה מזוג.

ולפירוש רבינו תם – מתחילה ייתן מעט יין בכוס, כך שלא יהיה מזוג כל צורכו, [וזה נקרא חי], **ובברכת הארץ מוסיף** יין, **עד שיהיה מזוג כראוי**.

קבלת קנקנים פגומים בקנייה

הקונה מחבירו קנקנים [בשרון]:

א. אם היו ביניהם **קנקנים שבורים לגמרי, הקונה אינו מוחל** על כך, ועל המוכר לתת אחרים תחתיהם, או להחזיר את דמיהם.

ב. ואם היו ביניהם **קנקנים פגומים**, [שהגופרית מחבר שבריהם, ויכולים להשתמש בהם, אלא שאינם מתקיימים זמן מרובה]. **אם לא היו** הפגומים **יותר מעשירית, הקונה מוחל** על כך, ואינו יכול לתבוע אחרים תחתיהם. **אבל** אם **היו** הפגומים **יותר מעשירית, הקונה מחזיר למוכר את היתרים על עשירית, ונוטל** מהמוכר **את דמיהם**.

דף צח

המוכר יין לחבירו והחמיץ

יש הקונים יין לשתיה, ואין צריכים שיתקיים זמן רב, כי בזמן קצר שותים את כולו.

ויש הקונים יין להסתפק ממנו מעט מעט, כדי לתבל הקדרות והתבשילים, וצריכים שיהיה היין ראוי להתקיים זמן מרובה.

וכשאדם קונה יין לשתיה, אם בשעת המכירה היה זה יין הראוי לשתיה, שוב אין על המוכר שום אחריות, אפילו החמיץ היין אחר זמן קצר, כי כל שהוא יין בשעת מכירה, ראוי לשתותו בזמן קצר, ונתקיים המקח במה שהיה צריך להתקיים.

וכן הדין אם לא פירשו לאיזה צורך היין, שגם בזה הדין כנ"ל, כי המוכר אומר, אני לשתיה מכרתי, שהרי הרבה קונים לשתיה, ואם כוונת הקונה ליין העשוי להתקיים, היה לו לפרש זאת.

ומכל מקום לדעת רב [בדף צ"ו], **אם היין החמיץ בקנקני המוכר, בתוך שלושה ימים מהמכירה, מוכח מזה, שכבר בשעת המכירה היין התחיל להחמיץ, והמקח טעות**, כי אף הקונה יין לשתיה, אינו רוצה יין שהתחיל להחמיץ, **ואם כן שני הדינים הנ"ל אמורים, רק כשהיין החמיץ אחר שלושה ימים מהמכירה, או שניתן בקנקני הקונה**, שאז יתכן שהיין התחיל להחמיץ רק אחר המכירה, ומיהר להחמיץ תוך שלושה ימים מחמת העברתו מקנקן לקנקן, אבל בשעת המכירה היה יין גמור, הראוי לשתיה.

ולדעת שמואל, אף אם היין החמיץ בקנקני המוכר, בתוך שלושה ימים למכירה, אין בכך ראיה שהיין התחיל

להחמיץ בשעת המכר, כי יתכן שאחר המכירה התחיל להחמיץ, [לפירוש רשב"ם הוא החמיץ מחמת העברת הבעלות כדעת רב חייא בר יוסף המובא להלן, ולפירוש תוס' הוא החמיץ מחמת הטלטול שטלטלו הקונה לביתו], **ולכן הדינים הנ"ל אמורים בכל אופן**.

וכשאדם קונה יין לצורך תיבול, ומפרש זאת בשעת המכירה, **אין המקח מתקיים, אלא אם כן היין ראוי להתקיים זמן מרובה, ולפיכך אם החמיץ היין אחר זמן קצר, יש לדעת האם בכך נתגלה שכבר בשעת המכירה היה היין עומד להחמיץ**, ואם כן לא נתקיים המקח במה שהיה צריך להתקיים, **והרי זה מקח טעות**, **או** שאין בכך ראיה שכבר בשעת המכירה היה היין עומד להחמיץ, אלא **בשעת המכירה היה ראוי להתקיים, ורק לאחר מכן כי ארע בו איזה שינוי, שהוא גרם לחימוצו**:

א. אם ידוע שיינו של המוכר מחמיץ בכל שנה, ודאי היין הזה הוא ככל היינות של המוכר, **וכבר בשעת המכירה היה עומד להחמיץ, והמקח טעות**.

ב. אם אין ידוע שיינו של המוכר מחמיץ, אבל היין החמיץ בחביות של המוכר. לדעת רבי יוסי ברבי חנינא, מאחר שלא ארע ביין שום שינוי שיש לתלות בו את ההחמצה, אם כן, כשהחמיץ, **התברר שכבר מתחילה היה עומד להחמיץ, והמקח טעות**, [ואין לומר שמחמת הטלטול הוא החמיץ כי יין הראוי להתקיים אינו מחמיץ מחמת טלטולו]. **ולדעת רב חייא בר יוסף**, [שרשב"ם פוסק כמותו], **עצם המכירה והעברת היין מבעלות לבעלות, נחשבת כשינוי** שארע ביין, שיש לתלות בו את ההחמצה, כי מזל הבעלים הוא גורם להחמצת יינם, כמו שנאמר, "ואף כי היין בוגד", כלומר הסיבה שהיין בוגד באדם ומחמיץ, כי "גבר יהיר" הוא, ומחשיב עצמו יותר ממה שהוא, וכנגד זה נענש, שמה שחושב שהוא יין וטוב, נעשה חומץ, **ואם כן אין הוכחה** ממה שהיין החמיץ, **שכבר בשעת המכירה היין לא היה ראוי להתקיים, והמקח קיים**.

ג. אם אין ידוע שיינו של המוכר מחמיץ, והיין החמיץ בחביות הקונה. לדברי הכל העברת היין מחביות המוכר לחביות הקונה, נחשבת כשינוי שיש לתלות בו את ההחמצה, **ואין הוכחה** ממה שהיין החמיץ, **שכבר בשעת המכירה היין לא היה ראוי להתקיים, ואם כן המקח קיים**.

המתגאה

אמר רב מרי, **מאן דיהיר, אפילו אאינשי ביתי לא מיקבל**, כלומר מי שמתגאה, אפילו אשתו מבזה אותו [ואינו נשמעת לו].

אמר רב יהודה אמר רב, **כל המתגאה בטלית של תלמיד חכם, ואינו תלמיד**

חכם, **אין מכניסים אותו במחיצתו של הקב"ה**.

חנווני שמוכר יין של בעל הבית

המוסר חבית יין לחנווני, **כדי שימכור** את היין בחנות, וישתכר מעט, ובעל החבית לא יקבל מעותיו אלא אחר שיקבל החנווני מהקונים, **והיין ברשות בעליו** ולא ברשות החנווני, שאינו אלא שליח הבעלים.

אם החמיץ היין בלא שישנה בו החנווני, **ולא יפשע במכירה**, מאחר שהיין ברשות בעליו, ובחבית שלהם, מזלו של הבעלים הוא הגורם להפסד ולא מזלו של החנווני, ולכן **כל ההפסד מוטל על הבעלים**.

אבל אם החנווני שינה ביין, כגון שעשה לחבית נקב אחר להוצאת היין, יש לתלות את ההחמצה בשינוי, וההפסד על החנווני.

וכן אם החנווני פשע בכך שהתעצל במכירת היין, שאף על פי שהיו קונים לא מכר, יש לתלות בו את ההפסד, שאם היה מוכר כראוי, היה מספיק למכור הכל קודם שיחמיץ, ולכן **ההפסד על החנווני**.

מיני יינות

א. **יין מבושם**. הוא יין הראוי להתקיים מימות הבציר [תשרי] עד העצרת.

ב. **יין ישן**. הוא יין משנה שעברה [=אשתקד].

ג. **יין מיושן**. הוא יין משנה שקודם אשתקד, וראוי להתקיים עד סוף השנה הזו, שהיא השלישית לבצירתו, כלומר שראוי להתקיים שלוש שנים שלימות.

דברים גרועים

א. כתוב בספר בן סירא, הכל שקלתי בכף מאזנים, ולא מצאתי קל [=גרוע] מ**סובין**.

ב. וקל מסובין, **חתן הדר בבית חמיו**, [שאין ראוי לחתן לדור אצל חמיו כמו שאמרו חכמים הזהר באשתך מחתנה ... י"א משום זנות וי"א משום שמפזרת לו ממון].

ג. וקל מחתן, **אורח מכניס אורח**, [דיו שיהנה הוא עצמו מבעל הבית, ולא יטיל עליו אחרים].

ד. וקל מאורח, **משיב דבר בטרם ישמע**, שנאמר "משיב דבר בטרם ישמע אולת היא לו וכלימה".

בית חתנות ואלמנות

חדר קטן שאדם בונה צמוד לביתו, **לצורך דירת בנו או בתו הסמוכים לו**. ומאחר שדרך הבנים לדור עם אביהם ולא עם חמיהם, ודרך הבנות לדור עם בעליהם אצל חמיהם, הרגילות היא שבונים את החדר הזה לבן בשעה שנעשה חתן, ואז החדר נקרא בית חתנות. ולבת

אין בונים חדר כזה בשעת נישואין, אלא כשמתאלמנת וחוזרת לבית אביה, ואז הוא נקרא בית אלמנות.

מידות הבתים

בסוגיה נתבארו החילוקים בין סוגי הבתים השונים לעניין מידותיהם, ומתוך כך יש ללמוד, את השיעור שמתחייב בו המוכר מקום לחבירו כדי לבנות בו בית מסוים, וכן המקבל עליו לבנות לחבירו בית מסוים, שחובתו היא כפי השיעורים הללו.

שיעורי האורך והרוחב:

רפת בקר – לדעת רבי ישמעאל **4** אמות **על 6** אמות. י״א שכן גם דעת רבי עקיבא וי״א שלדעת רבי עקיבא שיעור רפת בקר פחות מכך אבל לא נתבאר כמה.

בית חתנות ואלמנות – לדעת רבי עקיבא **4** אמות **על 6** אמות. ולדעת רבי ישמעאל שעור בית זה יותר מכך אבל לא נתבאר כמה.

בית קטן [בפני עצמו] – לכל הפחות **6** אמות **על 8** אמות.

בית גדול – לכל הפחות **8** אמות **על 10** אמות.

טרקלין [=בית גדול ובו חלונות ורגילים לתת שם וורד לנוי] – מאחר שעשוי למושב השרים ולא לתשמישי מגורים צריך להיות אורכו ורוכבו שווים ולכל הפחות **10** אמות **על 10** אמות.

קנתיר [=חצר גדולה (ומקורה) שעושים השרים בצד הארמון שלהם לנוי] – שיעורו **12** אמה **על 12** אמה.

שיעורי הגובה:

לדעת תנא קמא של המשנה – שיעור גובה כל אחד מהבניינים, **כפי מחצית האורך עם הרוחב** שלהם, [רפת לדעת רבי ישמעאל, ובית חתנות לדעת רבי עקיבא - 5. בית קטן - 7. בית גדול - 9. טרקלין - 10. קנטיר - 12]. י״א שרבן שמעון בן גמליאל מסכים לכך, ומביא ראיה, ממה שהיה גובה ההיכל 30 אמה, שזה מחצית האורך [שהיה 40 אמה] עם מחצית הרוחב [שהיה 20 אמה]. וי״א שרבן שמעון בן גמליאל חולק על כך, כי לא נראה לו שכל הבניינים יש לעשות את גובהם כפי שעשו בהיכל.

ולדעת אחרים בברייתא – שיעור גובה כל אחד מהבניינים, הוא **כשיעור אורך הקורות של רוחבו**, **שהן מונחות לרוחב הבית**, **ושיעורן כשיעור רוחב הבית**, [ומכל מקום נקט התנא את השיעור בקורות, ולא ברוחב הבית עצמו, כי רוחב הבית אינו שווה בכל גובה הכותל, שהכתלים מתקצרים. א״נ משום שאז היינו אומרים, שהכוונה לרוחב הבית מבפנים, ולא מבחוץ].

מידות מקדש ראשון

הבית אשר בנה המלך שלמה, **ששים אמה אורכו**, [של הקודש עם קדש

הקדשים], **ועשרים רוחבו, ושלושים אמה קומתו**.

ומידת קדש הקדשים בפני עצמה, שהיה לפני הדביר, [הוא המחיצה שבין הקדש לקודש הקדשים], **עשרים אמה אורך, ועשרים אמה רחב**, ושלושים אמה קומתו. [ומה שנאמר בפסוק, "ועשרים אמה קומתו", הכוונה משפת הכרובים שעשה שלמה ולמעלה, שהיו גבוהים עשר אמות].

דף צט

מקום ארון וכרובים אינו מן המידה

אמר רבי לוי או רבי יוחנן, דבר זה מסורת בידנו מאבותינו, מקום ארון וכרובים, אינו מן המידה, **כלומר, אם ימדדו את מידות הבית, בדילוג מקום הארון והכרובים, יקבלו את כל מידת הבית, ולא יחסר ממנה כלום**, כי הם אינם תופסים שום מקום, **וזהו נס**.

וכן שנינו, ארון שעשה משה, יש לו רווח עשר אמות לכל רוח ורוח, כלומר הארון עומד בקודש הקדשים ממוצע בין הצפון והדרום, [רשב"ם מפרש שהוא עומד סמוך לכותל המערב באמצעו, ותוס' בדף כ"ה פירשו, שהוא עומד סמוך לכותל המזרח באמצעו], ואם ימדדו ממנו ולצפון, וכן ממנו ולדרום, ימצאו בכל מדידה עשר אמות, סה"כ עשרים אמות, כשיעור כל רוחב הבית, ולא יחסר ממנו כלום, וכן אם ימדדו ממנו עד הכותל שכנגדו, ימצאו עשרים אמה, כשיעור כל אורך קדשי הקדשים, ולא יחסר ממנו כלום.

פריסת כנפי הכרובים שעשה שלמה

הכרובים שעשה שלמה, מעץ שמן היו, ומצופים זהב, וגבוהים עשר אמות, ועומדים בבית קדשי הקדשים על הקרקע, משני צדי הארון, ופורסים את כנפיהם לצדדים, כנף אחת לצד הכותל הסמוך, וכנף אחת לצד הכרוב השני, וביחד היו מסוככים בכנפיהם לכל רוחב קדשי הקדשים.

ונאמר בספר מלכים (א' ו' כ"ד כ"ה), "**וחמש אמות כנף** הכרוב **האחת**, וחמש אמות כנף הכרוב השנית, עשר אמות מקצות כנפיו ועד קצות כנפיו. ועשר באמה הכרוב השני, מידה אחת וקצב אחד לשני הכרובים".

לדעת שמואל – מהפסוק הזה ניתן ללמוד שמקום גוף הכרובים אינו מהמידה כנ"ל, **שהרי** מבואר בפסוק, שכל כנף היתה 5 אמות, וכנפיהם היו פרושות לצדדים, ואם כן **ארבע כנפיים תופסות עשרים אמה**, ולא נותר מקום בשביל הגוף, ובזה מוכח שאינו מהמידה.

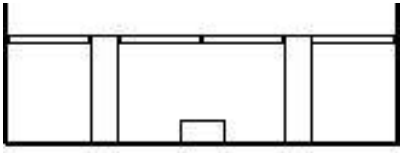

ולדעת אביי – אין להוכיח זאת מהפסוק, כי **יתכן שהכנפיים** לא היו יוצאות מצידי הכרובים, כידי אדם שהגוף מפריד ביניהן, אלא **יצאו מעל הכרובים**, והגוף לא הפריד ביניהן.

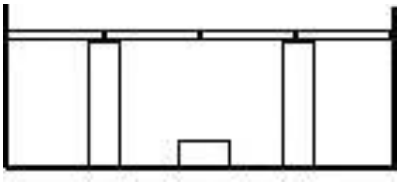

ולדעת רבא – אין להוכיח זאת מהפסוק, כי **יתכן שהכרובים לא היו עומדים זה ליד זה בשווה, אלא אחד קרוב יותר למערב, ואחד קרוב יותר למזרח**, ולכן אף אם כנפיהם היו יוצאות מצידיהם כידי אדם, ואם כן עם גופם היה רוחב כל כרוב יותר מעשר אמות, היה אפשר להם לעמוד משני צידי הארון.

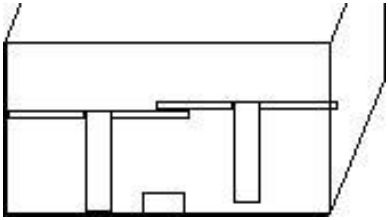

ולדעת רב אחא בר יעקב – אין להוכיח זאת מהפסוק, כי **יתכן שלא היו עומדים ישר אלא באלכסון**, ואם כן אפילו היו עומדים זה ליד זה, וגם היו כנפיהם יוצאות מצידיהם כידי אדם, ועם גופם היה רוחב כל אחד יותר מעשר אמות, היה אפשר להם לעמוד משני צידי הארון.

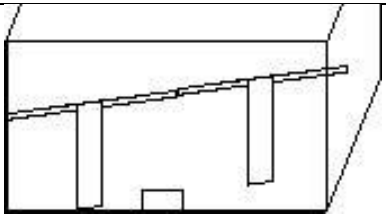

ולדעת רב הונא בריה דרב יהושע – אין להוכיח זאת מהפסוק, כי **יתכן שרק בקרקע היה רוחב קדשי הקדשים עשרים עמה, אבל כשגבהו הכתלים נעשו צרים**, והיה המרחק בין כותל לכותל יותר מעשרים אמה, והיה מקום לכרובים, אפילו כשעמדו זה ליד זה בשווה, וכנפיהם היו יוצאות מצידיהם.

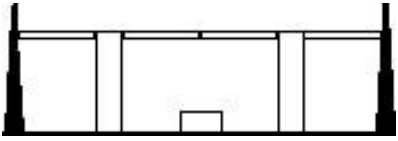

ולדעת רב פפא – אין להוכיח זאת מהפסוק, כי **יתכן שהכנפיים לא היו פרושות ישר, אלא כפופות**, ובמציאות לא היה יוצאות חוץ לגוף למרחק חמש אמות אלא פחות, ובעשרים אמה היה מקום לכרובים, אפילו כשעמדו זה ליד זה בשווה, וכנפיהם היו יוצאות מצידיהם.

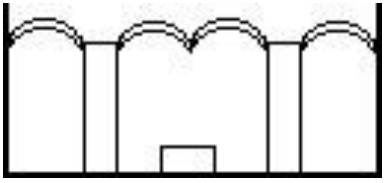

ולדעת רב אשי – אין להוכיח זאת מהפסוק, כי **יתכן ש**לא היו פורשים כל

כנף לצד שלה, אלא **היו פורשים כנף ימנית לצד שמאל, וכנף שמאלית לצד ימין, כאדם שחובק את ידיו**, וכך אף אם כל כנף היתה מתרחקת ממקום חיבורה מהגוף חמש אמות, היתה מתרחקת מהגוף פחות מחמש אמות, ואם כן אף אם הכרובים היו עומדים זה ליד זה בשווה, לא היו ממלאים יחד יותר מעשרים אמה.

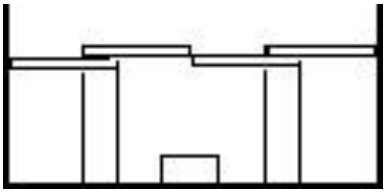

להיכן מכוונים פני הכרובים

י"א שבזמן שישראל עושים רצונו של מקום, פניהם איש אל אחיו, דוגמת חיבת אהבת זכר ונקיבה, האוהבים זה לזה, וזהו סימן שהקב"ה אוהב את ישראל. **ובזמן שאין ישראל עושים רצונו של מקום, הופכים פניהם אל הבית** על ידי נס.

וי"א שלעולם פניהם מצודדים, מקצת אל הבית, ומקצת איש אל אחיו.

בור של אחד לפנים מבית חבירו

מי שיש לו בור לפנים מביתו של חבירו, ויש לו רשות להיכנס למלא מים מהבור, [כגון שהיה הכל של שניהם, וחלקו, לזה בית ולזה בור, או שקנה בור מחבירו, וקנה גם את הדרך, כלומר זכות להיכנס למלא מים מהבור]:

א. אין **לבעל הבור רשות לבוא** בכל שעה, אלא ביום, **בשעה שדרך בני אדם** להיות ערים, ואין כאן הפרעה אם יכנס.

ב. **אין לבעל הבור רשות להכניס בהמתו** לשתות מהבור דרך הבית של חבירו, **אלא ממלא** את הכלי, **ומוציא** לבהמתו.

ג. **עושים לבור שני מנעולים**, אחד לבעל הבור, ואחד לבעל הבית, מנעולו **של בעל הבור** הוא **כדי שבעל הבית לא יוכל לגנוב ממנו מים**, ומנעולו **של בעל הבית, כדי שבעל הבור לא יוכל לבוא** למלא מבורו, אלא בזמן שבעל הבית בביתו, וכך לא יבוא לשם **בזמן שהאשה נמצאת לבדה**.

גינה לפנים מגינת חבירו

מי שיש לו גינה לפנים מגינתו של חבירו, ויש לו רשות להיכנס לגינתו דרך גינת חבירו, [כגון שהיה הכל של שניהם, וחלקו, ונתרצה החיצון לתת לפנימי מעבר דרך שלו].

- **אם הפנימי לא ייחד לחיצון דרך, אלא עובר דרך החיצון במקום שרוצה**, מאחר שיש לחיצון נזק גדול, שעובר באמצע שדהו, אינו מתרצה לתת לו מעבר אלא כפי צורכו, ולא יותר. ולכן:

א. **הפנימי אינו נכנס** דרך החיצון בכל שעה שירצה, **אלא בזמן שרגילים להיכנס** לגינות.

ב. הפנימי אינו מכניס קונים לגינתו דרך החיצון, אלא תולש ומוכר בחוץ.

ג. הפנימי אינו נכנס דרך החיצון לקצר דרכו לשדות אחרים שלו, ורק כשבא להיכנס לגינה הפנימית, הוא נכנס דרך החיצון.

ד. החיצון זורע את הדרך.

- **ואם הפנימי ייחד לחיצון דרך מהצד מדעת שניהם**[1], אינו נפסד בה כל כך, ולגמרי הוא מוחל לו את הדרך הזו להליכתו של הפנימי, אבל לא לדברים אחרים. ולכן:

א. הפנימי נכנס לגינתו דרך החיצון **בכל שעה שירצה.**

ב. הפנימי מכניס קונים לגינתו.

ג. אבל הפנימי אינו נכנס דרך החיצון לשדות אחרים שלו אלא לגינתו.

ד. שניהם אינם זורעים את הדרך.

מכירת אמה ואגפיה

האומר לחבירו "**אמה בית השלחין אני מוכר לך** בתוך השדה שלי", כלומר תעלה גדולה למים, להשקות בה בית השלחין:

ללשון ראשון ברשב"ם – **צריך לתת תעלה רחבה 2 אמות** [בעומק אמה], **ועוד אמה אחת מכל צד** כדי לתקן מהם את האגפים של התעלה אם יפלו, **סה"כ 4 אמות.**

ולפירוש רבינו יעקב בר יקר – לא נתבאר בגמרא רוחב האמה שצריך לתת, אלא ש**צריך לתת אמה אחת מכל צד** כדי לתקן מהם את האגפים של התעלה אם יפלו, ואם נאמר שהתעלה עצמה רוחבה אמה כשמה יש לתת סה"כ 3 אמות.

האומר לחבירו "**אמה בית הסילון אני מוכר לך** בתוך שדי", [וי"ג "אמה בית הקילון אני מוכר לך"] כלומר תעלה של מים, להשקות בהמות ולרחיצת בגדים וכלים:

ללשון ראשון ברשב"ם – **צריך לתת תעלה רחבה אמה אחת, ועוד חצי אמה מכל צד** כדי לתקן מהם את האגפים של התעלה אם יפלו, **סה"כ 2 אמות.**

וללשון שני ברשב"ם – לא נתבאר בגמרא רוחב האמה שצריך לתת, אלא ש**צריך לתת חצי אמה אחת מכל צד**, כדי לתקן מהם את האגפים של התעלה אם יפלו, (ואם נאמר שהתעלה עצמה רוחבה אמה כשמה יש לתת סה"כ 2 אמות).

ואף על פי שהאגפים קנויים לבעל התעלה, לתקן אותה מעפר האגפים, **אם כלה העפר מהאגפים, בעל התעלה נוטל עפר משאר השדה** של המוכר, **ומתקן בו את התעלה.**

ומכל מקום יש חילוק בין האגפים לשאר השדה, שכל שאר השדה אינו מכור

הוספות

[1] בדף פ"ב פירש רשב"ם שעושים זאת על פי בי"ד.

לקונה כלל, אלא לנטילת עפר, אם יצטרך לתקן את התעלה.

אבל האגפים עצמם מכורים לו יותר, ואין לבעל השדה רשות להניח שם דברים כבדים, העלולים לקלקל את התעלה, **ורק מה שאינו מקלקל** אותה **מותר לו לעשות שם**:

לדעת רב יהודה אמר שמואל – מותר לו **ליטוע ולזרוע** שם.

ולדעת רב נחמן אמר שמואל – מותר לו **ליטוע** שם, **אבל לא לזרוע**, כי הזרעים מחלחלים בקרקע לצד התעלה, ומקלקלים אותה.

מי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו ובא לתת להם דרך אחרת תחת הראשונה

מי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו, [כגון שהוחזקו לעבור שם מעולם, או שבעל השדה נתן להם מתחילה את הדרך], ועתה בא לתת להם דרך אחרת תחת הראשונה:

לדעת רב משרשיא משמיה דרבא [הדעה השניה בגמרא] – **אם שתי הדרכים שוות, הרשות בידו** להחליף להם זו תחת זו אפילו על כורחם, [משום שכופים על מידת סדום, הוא נהנה והם לא חסרים], ורשאי להכות את מי שאינו נשמע לו שלא ללכת בישנה, כי במקום שיש לאדם הפסד אם ימתין לתבוע בבי"ד, רשאי לעשות דין לעצמו, וכאן יש לו הפסד בכל שעה שדורכים בשדהו. וכל זה כשהדרכים שוות, **אבל לתת להם דרך גרועה ממה שהיתה להם תחילה, אין לו רשות, ואם עבר והחליף**, לא תפסו החליפין, **ולא הפקיע את זכות הרבים מללכת בדרך הראשונה**, [ואף את הדרך החדשה שנתן להם תחתיה הפסיד, כמבואר להלן].

ולדעת רב זביד משמיה דרבא [הדעה הראשונה בגמרא] – **אפילו אם שתי הדרכים שוות, תקנת חכמים היא, שלא יוכל להחליף להם זו תחת זו, גזירה שמא ייתן להם דרך גרועה ממה שהיתה להם**, ואם עבר והחליף, לא תפסו החליפין, ולא הפקיע את זכות הרבים מללכת בדרך הראשונה, [ואף את הדרך החדשה שנתן להם תחתיה הפסיד, כמבואר להלן].

ולדעת רב אשי – לא יתכן שיהיו שתי דרכים שוות, כי לעולם יש שקרובים יותר לדרך הישנה, ויש שקרובים יותר לדרך החדשה, **וכל המחליף את הדרך, מרחיק אותה מחלק מהעוברים, ולכן, בכל אופן, מעיקר הדין אינו יכול ליטול מהם את הדרך שהיו הולכים בה**, ולתת אחרת, ואם עבר והחליף, לא תפסו החליפין, ולא הפקיע את זכות הרבים מללכת בדרך הראשונה, [ואף את הדרך החדשה שנתן להם תחתיה הפסיד, כמבואר להלן].

דף ק

רבים שבררו להם דרך

רבי יהודה אומר משום רבי אליעזר,

רבים שבררו דרך לעצמם מה שבררו בררו.

לדעת רב גידל אמר רב, כוונת רבי אליעזר לומר, שיש חילוק בין יחיד שהיתה לו דרך בשדה מסוימת ואבדה, לבין **רבים שהיתה להם דרך בשדה מסוימת ואבדה**, שהיחיד אינו מקבל דרך תחת זו שאבדה, אלא על ידי בי״ד, או הסכמת בעל השדה, אבל הרבים **אינם צריכים ללכת לבי״ד לקבל את הדרך שלהם**, כי הם עצמם נחשבים כבי״ד, **וכשיחליטו באיזה דרך ילכו, אותה הדרך נעשית של הרבים, בלא שום קניין נוסף**. אבל כשלא היתה לרבים דרך, אין להם רשות ליטול דרך בשום מקום, בלא הסכמת הבעלים. [וחכמים מודים לרבי אליעזר ואינם חלוקים עליו כלל].

ולדעת רבה בר הונא אמר רב, כוונת רבי אליעזר לומר, שיש חילוק בין יחיד לרבים, שהיחיד אינו רשאי להחזיק בשום דרך, אלא אם כן ראויה לו על פי דין, אבל **הרבים שהחזיקו בדרך, אף שלא כדין, הרי היא שלהם, ובלבד שיעשו בה קניין**, [וחכמים אינם מודים לרבי אליעזר בזה]

קניין לקנות דרך

לדעת רבי אליעזר, כל קרקע וכל דרך נקנים **בהליכה** בהם, שנאמר, ״קום התהלך בארץ לאורכה ולרוחבה כי לך אתננה״ בהליכה זו.

ולדעת חכמים, מהפסוק אין ללמוד שהקרקע נקנית בהליכה, שלא נאמר אלא לכך, שתהא הארץ נוחה להיכבש לבניו, שייראו כיורשים, ולא כגזלנים, ולא יהא פתחון פה לשטן ולבעל הדין, אבל לעניין קניינים רוב הדרכים אינם שונים משאר קרקעות, ואינם נקנים אלא **בחזקה**, ורק שביל של כרמים, שאינו עשוי אלא להילוך נקנה בהליכה.

מה שנתן נתן

במשנה מבואר, שהמחליף את דרך הרבים שבשדהו בדרך אחרת, אינו רשאי, ולכן לא זכה בדרך שהיתה של הרבים, [מהטעמים שנתבארו לעיל], ואף על פי שלא זכה בדרך שהיתה של הרבים, מה שרצה לתת להם תחתיה נתן, ואינו יכול להוציאה מהם:

לדעת רב גידל אמר רב – דין זה אמור אף אם עדיין לא הלכו הרבים בשדה, והוא על פי דברי רבי אליעזר, **שהרבים זוכים בשלהם בלא קניין**, על ידי שמבררים מה שלהם.

ולדעת רבה בר הונא אמר רב – דין זה אמור, רק אם הרבים כבר הלכו בדרך החדשה ועשו בה קניין, [כדעת רבי אליעזר בהליכה, וכדעת חכמים בחזקה], אבל אם לא זכו בדרך החדשה בקניין, בעל השדה יכול לחזור בו ממה שרצה לתת להם אותה.

[מתוך סוגיית הגמרא משמע, שהקושיה היא, מדוע הדרך החדשה של הרבים, ואין כאן מקח טעות, מאחר שלא זכה בדרך הישנה. אולם מתירוצי האמוראים משמע, שהטעם שהדרך של הרבים פשוט, והוא כי בעל השדה רצה לתת להם אותה, והקושיה שבאו ליישב היא, באיזה קניין זכו בה הרבים, והדבר צ"ע].

רוחב הדרך שפסק רב יצחק בר אמי לתת

לגרסת רשב"ם, כשבא לפני רב יצחק דין מכירת שביל של כרמים, א"נ דין מי שאבדה דרך שדהו, היה פוסק לתת לבעל השביל, דרך ברוחב שאדם הנושא זמורות יכול ללכת בה הנה והנה, ולפיכך **אם היו לדרך מחיצות גבוהות**, היה **צריך להרחיק ביניהם כשיעור שאדם יכול לעבור בה עם הזמורות בלא להתעכב על ידי המחיצות**, אבל **אם לא היו לדרך מחיצות**, **די בדרך ברוחב שיכול להלך בה ברגליו** ותו לא, כי כשהמוכר יזרע הנה והנה, אין בכך מלעכב על ההולך עם הזמורות בידיו.

ולגרסת תוס', **כשהמחיצות נמוכות**, **די בדרך כמו שהיא**, **אפילו היא צרה כרוחב מדרך רגליו**, כי בכך די לו, ואין חשש שתאבד הדרך, שהרי ניכרת על ידי המחיצות, **אבל כשאין לה מחיצות כלל**, **צריך שתהא רחבה כשיעור שאדם הנושא זמורות עובר בה**.

שיעורי הדרכים

א. דרך היחיד.

לדעת התנא של המשנה – המוכר לחבירו דרך בתוך שדהו, צריך לתת לו דרך **ברוחב 4 אמות** כרוחב עגלה.

ולדעת אחרים [וכן תנו שמואל וקרנא דייני גולה וכן פסק רב הונא] – צריך לתת לו דרך ברוחב **שני גמדים** [י"מ אמות קטנות וי"מ אמות שלימות] **ומחצה**, כדי שיעבור חמור במשאו.

ב. דרך מעיר לעיר.

דרך המיוחדת לשתי עיירות לילך מזו לזו, צריכה להיות **ברוחב 8 אמות**, כרוחב שתי עגלות, שאם יגיעו שתי עגלות זו כנגד זו, לא יתעכבו בדרך.

ג. דרך הרבים.

דרך בעיר שיש בה מעבר ממקום למקום, ובאים דרך שם מארץ רחוקה, צריכה להיות **ברוחב 16 אמה**, כפי שהיתה הדרך שהלכו בה העגלות של המשכן [כמבואר במסכת שבת].

ד. דרך ערי מקלט.

הדרך המוליכה לערי מקלט, צריכה להיות **ברוחב 32 אמה**, שנאמר בפסוק "תכין לך הדרך", והה"א של מילת "הדרך" באה לרבות דרך נוספת, ושיעור שני דרכים של רבים היא 32 אמה.

ו. דרך המלך.

דרך המלך **אין לה שיעור**, שהמלך פורץ לו בתים וגדרות לעשות לו דרך ישרה, ואינו נוטה ימין ושמאל, והדבר למד מהכתוב "רום לבבו מאחיו", כלומר גדלהו משל אחיו.

ז. דרך הקבר.

י"מ שהדרך שבה שנושאים את המת לקוברו, אין לה שיעור, אלא כפי ריבוי המלווים, כך רוחב הדרך, **ומותר לרמוס את התבואות שבשדות, ואין חיוב ללכת רק בשבילים**, שכן תיקנו חכמים לכבוד המת, כדי שלא יניחו אותו המלווים, ומכל מקום אין התקנה שיפרצו גדרות ובניינים כדי לעבור, כדרך המלך, אלא שילכו כפי יכולתם כנ"ל, בלא לפרוץ גדרות.

וי"מ שסתם תבואה אסור לרמוס אף בהלוויית המת, **ורק מלווים שקנו את הזכות ללכת דרך שדה**, לקבור את המת, **קנו את הזכות ללכת בכל רוחב השדה**, כפי ריבוי המלווים, אבל בלא נתינת רשות, אין להזיק כלל, אף לא לכבוד המת.

המוכר את קברו

מי שאין לו מקום קבורה, גנאי הדבר לקרוביו, ולכן תיקנו חכמים, ש**מי שהיה לו מקום קבורה** וצרכיה, [קבר, דרך קבר, מקום מעמד, ומקום מספד], **ועמד ומכרו, לאחר מותו באים בני המשפחה, וקוברים אותו שם על כורחו של הקונה**, [והקונה נוטל דמים על שנטלוהו ממנו].

אין פוחתים משבעה מעמדות ומושבות למת

כשהיו חוזרים מלקבור את המת, היו הולכים מעט, והממונה אומר, "שבו יקרים שבו", ויושבים לנחם את האבל, או להרבות צער על המת, לתת איש אל לבו לשוב בתשובה, כי חיי האדם הבל, **ואחר כך אומר, "עמדו יקרים עמדו", ועומדים והולכים מעט, ושוב עושים כסדר הנ"ל, עד שבע פעמים**.

- **רשב"ם מפרש**, שכל זה נעשה כדי לתת אל לבם שחיי האדם הבל, ונעשה שבע פעמים, **כנגד שבע הבלים שאמר שלמה** בתחילת ספר קהלת, "הבל הבלים אמר קהלת הבל הבלים הכל הבל", וכן מבואר בגמרא.

- **וי"מ שעושים כן, מפני השדים** המתלווים עם החוזרים מבית הקברות, ועל ידי המעמדות ומושבות יסתלקו מעליהם.

ומבואר במשנה, שלדעת דייני ציפורי, המקום הצריך לעשיית המעמדות, הוא בית ארבעת קבין, והוא מקום של 50 אמה על 33 אמה ושני טפחים, ובריבוע הוא מקום של 40 אמה ו-4 טפחים ו-3 אצבעות ומעט יותר.

ונאמרו בגמרא ארבעה תנאים לעשיית המעמדות והמושבות הללו:

א. אין עושים אלא **בקרובי המת** [שאינם מתאבלים].

ב. אין עושים אלא **ביום הראשון** שנקבר המת.

ג. אין עושים אלא **בבית הקברות**.

ד. אין עושים אלא **במקום שנהגו**.

טומאת מאהיל על הקברות

א. קבר סתום:

ריב"ם מפרש, שאם אין חלל גובה טפח מעל גבי המת עד תקרת הקבר, **יש טומאת אהל רק כנגד מקום המת. ואם יש חלל גובה טפח** מעל גבי המת עד תקרת הקבר, **יש טומאת אהל כנגד כל הקבר**, אף שלא כנגד המת עצמו.

ור"י לא ידע מניין לחלק כן, כי מהפסוקים משמע שבכל אופן יש טומאת אהל כנגד כל הקבר, אף שלא כנגד המת עצמו.

וכל זה בקבר, אבל מת **בכלי, אפילו** הכלי **סתום**, **ויש חלל גובה טפח** על גבי המת, **אין טומאת אהל כנגד כל הכלי**, כי אין מבטלים את הכלי להיות המת בתוכו לעולם, ואין לכלי דין קבר.

ב. קבר פתוח:

אם אין חלל גובה טפח מעל גבי המת עד תקרת הקבר, **יש טומאת אהל כנגד כל הקבר מהתורה**.

ואם יש חלל גובה טפח מעל גבי המת עד תקרת הקבר, **מהתורה אין טומאת אהל כנגד כל הקבר, אבל חכמים גזרו שיטמא** כנגד כל הקבר כדי שלא יבואו לטהר גם בקבר שאין בו חלל טפח. [**ורק בקבר גזרו** טומאת אהל כשיש בו חלל טפח, גזירה משום קבר שאין בו חלל טפח, **אבל בית שנסתם** ופרץ את פצימיו, **ויש בו חלל גובה טפח, אינו מטמא על גביו, ולא גזרו** בו משום בית שאין בו חלל טפח, כי כל הבתים יש בהם חלל הרבה].

דף קא

אופן קבורת המתים בזמן חז"ל

בזמן חז"ל לא היו קוברים את המתים כמו היום, אלא במערות קבורה, ולא היו נקברים אחד אחד במערה, אלא **כל בני המשפחה נקברים במערה אחת, כל אחד בכוך לעצמו, ובסוגיה נתבאר אופן עשיית הכוכים, והמערות, וחצר הקבר שהמערות פתוחות לה**.

דעת תנא קמא:

בכל פעם היו **עושים שתי מערות, וביניהן מקום הקרוי חצר הקבר, שפתחי המערות פונים אליו**, ונושאי המטה אינם הולכים על המערות, אלא נכנסים לחצר הקבר בין שתי המערות, ומשם נכנסים למערות, **ובכותלי המערות היו כוכים עמוקים לתוך הכתלים**, שבהם משכיבים את המתים בארונות, [התוס' בדף ק"ב כתבו, שהיו מכניסים את הראש תחילה, והרגלים היו לצד פתח הכוך]. ולהלן מידות חצר הקבר, המערות, והכוכים, ומניינם:

מידות חצר הקבר – 6 אמות על 6 אמות כמלא מיטה וקובריה, [החצר היתה עמוקה מקרקע העולם וגבוהה מקרקע המערות].

מידות כל מערה – רוחב 4 אמות, ואורך 6 אמות, וגובה 4 אמות.

מניין הכוכים – בכל אחד מכותלי המערה הארוכים 6 אמות, **היו 3 כוכים**, [כל אחד רוחבו אמה, כמבואר להלן, ובין כוך לכוך רווח אמה, סה״כ שני רווחים של אמה, ובין הכוכים הצדדים ולכותל חצי אמה, סה״כ 6 אמות]. **ובכותל של רוחב המערה שכנגד הפתח** שרוחבו 4 אמות, **היו שני כוכים**, [כל אחד רוחבו אמה, וביניהם אמה, ובכל צד מהצדדים חצי אמה, סה״כ 4 אמות], **סך כל הכוכים 8**.

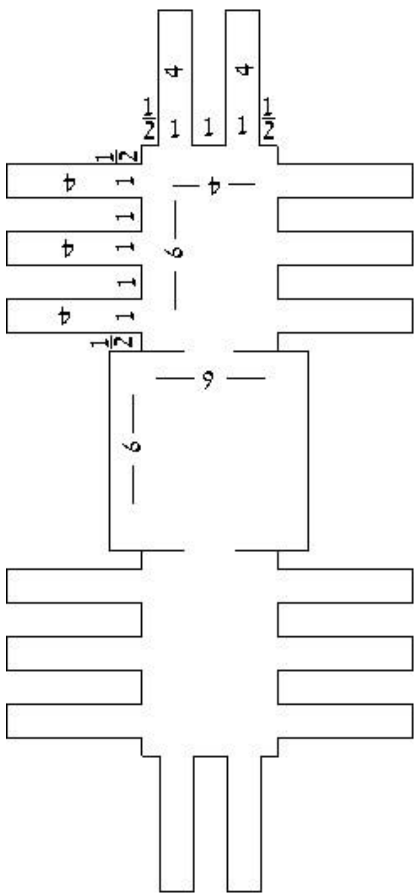

מידות הכוכים – רוחב הכוך 6 טפחים, שזה אמה אחת, [כדי להכניס בו ארון שרוחבו אמה], **וגובה הכוך 7 טפחים**, [שיוכלו להכניס את הארון ברווח, וגם שיהיה חלל טפח על גבי הארון, כדי שלא לטמא את העוברים על גבי כל המערה מהתורה, כדין קבר פתוח שיש לו חלל טפח], **ואורך הכוך 4 אמות**, [רשב״ם מפרש שאורך המת 3 אמות, ומשום הארון צריך שיהיה הכוך 4 אמות. ותוס׳ מפרשים, שאורך המת עד הכתפיים הוא 3 אמות, אבל עם הראש הוא יותר, ומשום כך צריך שיהיה אורכו של הכוך 4 אמות].

__**ורבי שמעון חולק בשלושה דברים**__:

א. בכל פעם היו עושים ארבע מערות לארבע רוחות חצר הקבר, [וניתן להיכנס לחצר הקבר בלא להיטמא באהל על גבי המערות, על ידי שנכנסים לה בתיבה].

ב. מידות כל מערה – אורך 8 אמות, ורוחב 6 אמות. [ובדף ק״ב מבואר שלדעת רב שישא בריה דרב אידי, כן היו המערות הרגילות, אבל מערות שהיו עושים לנפלים, אורכם היה 6 אמות בלבד].

ג. מניין הכוכים – בכל מערה היו 13 כוכים. בכל אחד מכותלי המערה הארוכים 8 אמות, **היו 4 כוכים**, [כל אחד רוחבו אמה, כמבואר להלן, ובין כוך לכוך רווח אמה, סה״כ שלושה רווחים של אמה, ובין הכוכים הצדדים ולכותל חצי אמה, סה״כ 8 אמות]. **ובכותל של רוחב המערה שכנגד הפתח** שרוחבו 6 אמות, **היו 3 כוכים**, [כל אחד רוחבו

אמה, ובין כוך לכוך רווח אמה, סה"כ שני רווחים של אמה, ובכל צד מהצדדים חצי אמה, סה"כ 6 אמות], **ושני הכוכים הנוספים, אחד מימין הפתח ואחד משמאל הפתח, ונחלקו אמוראים בגמרא היכן היו**, ובעזה"י יתבארו דבריהם בהמשך.

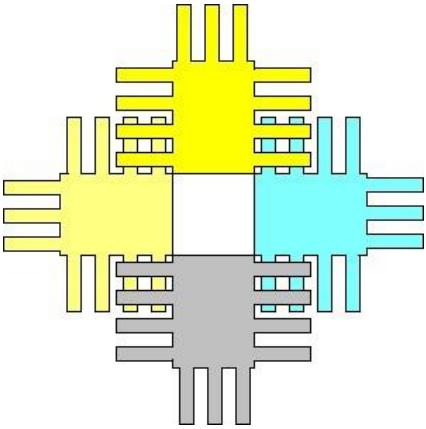

- **לדעת רב אשי, הכוכים שבכל המערות לא היו בגובה שווה**, שאם כן הכוכים הסמוכים היו נוגעים זה בזה.

- **ולפי דברי רב שישא בריה דרב אידי, יתכן שהיו** הכוכים שבכל המערות **בגובה שווה, ומכל מקום** לא נגעו זה בזה, כי **הכוכים שבתחילת המערות** לצד הפתח, לא **היו ארוכים** ארבע אמות, אלא **חצי אמה**, והיו עשויים **לנפלים**.

<u>ודעת רבן שמעון בן גמליאל</u>:

י"מ שלדעת רבן שמעון בן גמליאל, **אם הקרקע חזקה, אין צריך הפרש אמה בין כוך לכוך, ועושה יותר מ- 13, ואם הקרקע חלשה צריך להרחיק יותר, ולא יעשה אלא 4 או 5**.

וי"מ שלדעת רבן שמעון בן גמליאל, **גם מניין המערות תלוי בחוזק הקרקע**, שאם הקרקע חזקה, יעשה 4 מערות, ואם הקרקע חלשה לא יעשה הרבה.

<u>ולפירוש רשב"ם</u> [בדף ק"ב], **<u>יש תנא האומר, שלדעת רבי שמעון</u>**:

א. מידות המערה היו 4 אמות על שמונה אמות,

ב. מניין הכוכים בכל מערה היה לפחות 15.

ג. שיעור הרווח שבין הכוכים היה 2 טפחים.

ד. כך היה סדר הכוכים – בכותל רוחב המערה שהוא 4 אמות, **היו 3 כוכים**, כל אחד רוחבו אמה סה"כ 3 אמות, והאמה היתרה, 4 טפחים לרווחים בין הכוכים, 2 טפחים לכל רווח, ועוד 2 טפחים לזוויות, טפח אחד לכל זווית, הרי 6 טפחים שהם אמה. **ובכותל אורך המערה** שהוא 8 אמות **היו 6 כוכים**, כל אחד רוחבו אמה, סה"כ 6 אמות, ושתי אמות הנותרות, שהן 12 טפחים, 10 טפחים לרווחים שבין הכוכים, 2 טפחים לכל רווח, ועוד 2 טפחים לשתי הזוויות, טפח אחד לכל זווית.

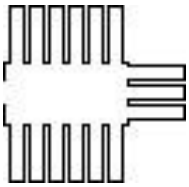

מקום שני הכוכים [של ימין הפתח ושמאל הפתח] **לדעת רבי שמעון המובא במשנתנו**

א[1]. יש גורסים שלא יתכן שהיו אותם שני כוכים לבראי [=כלפי חוץ], כלומר **מצידי פתח המערה, יוצאים חוץ למערה כלפי חצר הקבר**.

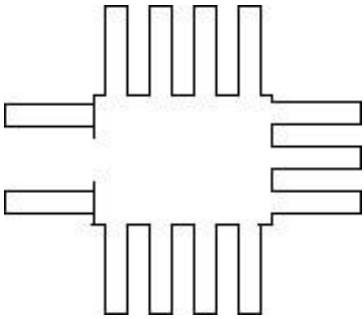

והטעם שזה לא יתכן, כי רבים דורכים בחצר הקבר, ואם היו שם כוכים, היו דשים את הכוכים הללו. וגם מבואר בברייתא, שהעומדים בחצר הקבר טהורים, ואם היו קברים תחתיהם, היו טמאים.

א[2]. יש גורסים שלא יתכן שהיו אותם שני כוכים לגוואי [=כלפי פנים] כלומר **מצידי פתח המערה בקרקע המערה**.

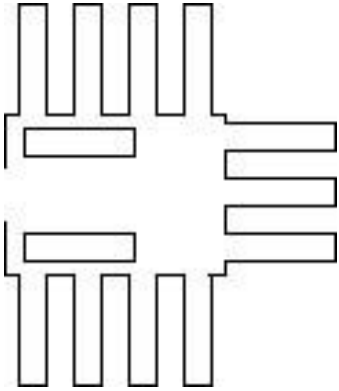

והטעם שזה לא יתכן, כי אז היו צריכים לדרוך על הקברים הללו, כשהיו באים לקבור בכוכים שבכתלים, וזה לא יתכן.

ב. לדעת רבי יוסי ברבי חנינא, אותם שני כוכים היו בכותל המערה שבו הפתח, משני צידי הפתח, אבל לא היו בשכיבה, אלא בעמידה **כמין נגר**, ולכן היו משוקעים בכותל אמה אחת, וגובהם ארבע אמות.

וכתבו התוס' שלא היו יכולים לעשות את שני הכוכים סמוך לקרן זווית של הכותל, כי כך היו נוגעים בכוכי המערות הסמוכות.

ולכן **מפרש רשב"א, שבכל מערה, כוך אחד היה סמוך לקרן זווית של הכותל, והכוך השני היה רחוק מקרן זווית של הכותל השני אמה**, ולפי זה כך היה הכותל שבו הפתח, אמה אחת כוך, ושלוש אמות שבהם הפתח, ואמה כוך, ואמה כותל.

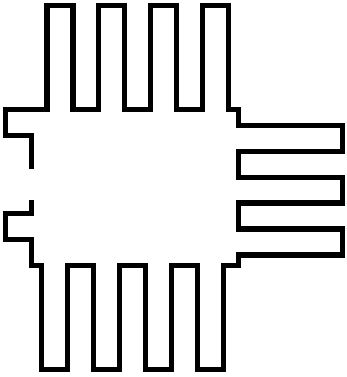

ויש מפרשים שכוך אחד היה רחוק מקרן זווית חצי אמה, והכוך השני היה רחוק מקרן זווית של הכותל השני אמה, ולפי זה כך היה הכותל שבו הפתח, חצי אמה כותל, ואמה כוך, ושתים וחצי אמות שבהם הפתח, ואמה כוך, ואמה כותל.

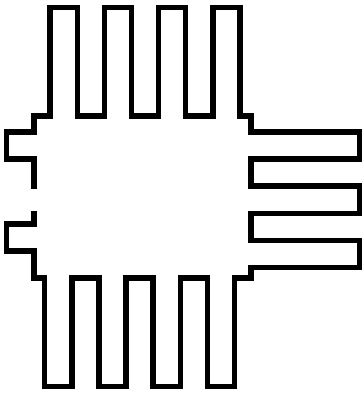

ורבי יוחנן דחה דברים אלו, משום שקבורה בעמידה, קבורת חמורים היא, ואין קוברים כך בני אדם.

ג[1]. יש מפרשים שלדעת רבי יוחנן, עושה את שני הכוכים הנוספים בכתלים של האורך, סמוך לקרן זווית של הכתלים הללו עם הכותל של הפתח.

לדברי רב אשי – עושה כוכים גדולים, ומעמיק אותם משאר הכוכים, וכך אף על פי שבגובה שאר הכוכים, אין כאן אלא מקום של חצי אמה, יכול לעשות כוך ברוחב אמה.

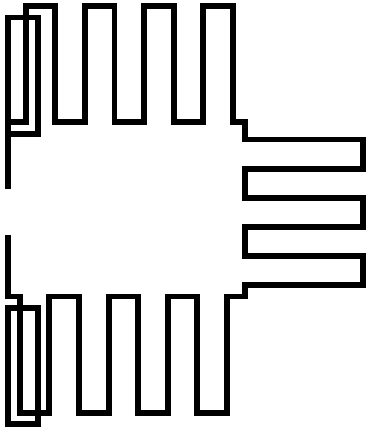

ולדברי רב שישא בריה דרב אידי – עושה את הכוכים הללו **בגובה שווה** לשאר הכוכים, שאלו **כוכים קטנים** הם, העשויים **לנפלים**, ודי להם ברוחב חצי אמה הפנוי, שבין הכוך הראשון וכותל הפתח.

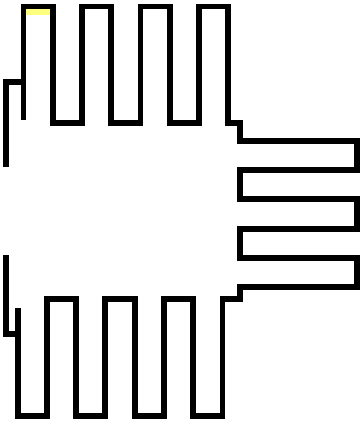

ג[2]. ויש מפרשים שלדעת רבי יוחנן, עושה את שני הכוכים הנוספים באלכסון, בקרן זווית שבין הכתלים של האורך, לבין כותל הרוחב שכנגד הפתח.

לדברי רב אשי – עושה כוכים גדולים, ומעמיק אותם משאר הכוכים, וכך אף על פי שבגובה שאר הכוכים, אין כאן מקום לכוך נוסף, על ידי העמקה יכול לעשות כוך ברוחב אמה.

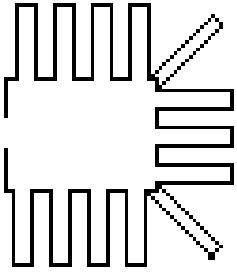

ולדברי רב שישא בריה דרב אידי – עושה את הכוכים הללו **בגובה שווה** לשאר הכוכים, שאלו **כוכים קטנים** הם, העשויים **לנפלים**, ודי להם ברוחב שבין שני הכוכים הגדולים.

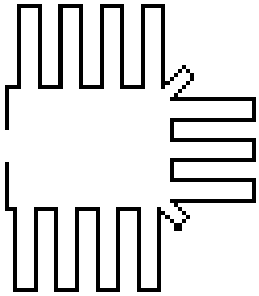

דף קב

דין פינוי הקברות

א. יהודי הנקבר לדעת שיהיה זה **קבר**ו **הקבוע – אסור לפנותו** מקברו.

ב. יהודי הנ**קבר** לשם קבורת **עראי** – **מותר לפנותו** מקברו, **אלא שיש לו דין תפוסה**, [כלומר שצריך ליטול עם המת המפונה מקברו, את כל העפר התחוח (=הרך) שבקבר, וחופר עוד לעומק שלושה טפחים בקרקע הבתולה (=הקשה שלא נחפרה), ונוטל גם את כל העפר הזה, כי עד עומק זה יש לחוש, ששקע מוהל מן המת, וצריך ליטול את כל העפר, שיש לחוש שמעורב בו המת, כמו שאמר יעקב ליוסף, "ונשאתני ממצרים", כלומר מקרקע מצרים, שאקבר בו, טול עמי].

ג. יהודי ש**נקבר שלא לשם קבורה כלל**, [כגון שנפל שם, וכיסהו עפר] – **מותר לפנותו, ואין לו דין תפוסה**.

ד. **גוי** הנקבר אפילו לשם קבורת קבע – **מותר לפנותו, ואין לו דין תפוסה**.

ואם נמצאו מתים קבורים, ואין ידוע מי היו, ולשם איזו קבורה נתנו שם, ניתן לברר זאת על פי האופן שנמצאו:

א. **נמצאו כדרך שגויים קוברים את מתיהם**, [כגון בישיבה, או הראש בין הירכיים], **אפילו נמצאו** מתים **רבים**, אין כאן בית מיחוש, כי או גויים הם, שנקברו כך כדרכם, או יהודים הם, שנפלו שם כך, ולא נתנו כלל לקבורה, ולכן **מותר לפנותם, ואין להם תפוסה**.

ב. **נמצאו הרוגים או חסרים, אפילו נמצאו רבים**, אין כאן בית מיחוש, כי מן הסתם לא נתנו שם לשם קבורה, אלא נפלו שם כך, ולכן אפילו הם יהודים, **מותר לפנותם, ואין להם תפוסה**.

ג. **נמצאו יחיד או שנים מושכבים כדרך קבורת ישראל**, מאחר שלא נמצאו יותר, ניכר שאין זה בית קברות, ולשם קבורת ארעי קברום כאן, ולכן **מותר לפנותם, אבל יש להם תפוסה**.

ומכל מקום כן הדין, **כשנמצאו המתים במקום שלא הוחזק לבית קברות, אבל אחרי שהוחזק מקום לבית קברות, אפילו** נמצא שם מת שוכב **יחידי, אסור לפנותו**, כי ודאי נקבר שם לשם קבורת קבע.

ד. **נמצאו שלושה מושכבים כדרך קבורת ישראל, אבל אינם מסודרים**

באופן המתאים עם כוכי מערות קבורה, מאחר שאינם מסודרים כראוי לבית קברות, מן הסתם אין זה בית קברות, ולשם קבורת ארעי קברום כאן, ולכן **מותר לפנותם**, **אבל יש להם תפוסה**.

ה. נמצאו שלושה מושכבים כדרך קבורת ישראל, באופן המתאים עם סדר כוכי מערות הקבורה, ניכר שזהו בית קברות, ולשם קבורת קבע נקברו כאן, ולכן **אסור לפנותם**, **ו**לא זו בלבד, אלא שיש כאן גם דין שכונת קברות, **ש**יש **לחפש אחר קברות נוספים**, [כמבואר להלן].

- **לפירוש רשב"ם השיעור המובא בברייתא**, שאם נמצאו שלושה מתים "**מארבע אמות עד שמונה אמות**", הרי זה מתאים לקבורת מתים בכוכי המערה, **הוא כדעת רבי שמעון**, **לדברי התנא האומר**, **שחלל המערה 4 אמות על 8 אמות**, [ובכותל הרוחב שלושה כוכים, ובכותל האורך ששה כוכים, ובין כל כוך לכוך 2 טפחים, ובין הכוכים לזוויות טפח, כפי שנתבאר לעיל], ולכן אם מצא שלושה מתים בתוך 4 אמות [פחות 2 טפחים], יתכן שאלו היו הקבורים בכוכי כותל רוחב המערה, או בכוכי כותל אורך המערה, ואם מצא שלושה מתים בתוך 8 אמות [פחות 2 טפחים], היו קבורים בכוכי כותל אורך המערה, שקברו בשלושה מתוך ששת הכוכים של האורך.

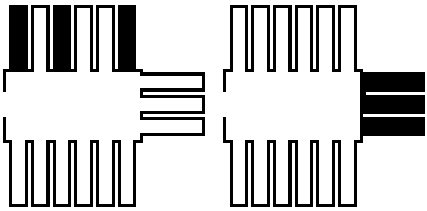

- **ולפירוש רבינו תם**, **השיעור המובא בברייתא**, שאם נמצאו שלושה מתים "**מארבע אמות עד שמונה אמות**", הרי זה מתאים לקבורת מתים בכוכי המערה, יתכן **כדעת רבי שמעון שבמשנה**, **שחלל המערה 6 אמות על 8 אמות**, ובין כוך לכוך יש אמה, ובין הכוכים לזוויות יש חצי אמה, [ואין צורך לומר שיש דעה נוספת בשיעור מידות המערה], והכוונה "מארבע אמות", שהיו שנים ברוחב המערה, הרי 3 אמות, [אמה לכל כוך ואמה ביניהם], והשלישי סמוך להם באורך המערה, מרוחק חצי אמה ברוחב המערה, וחצי אמה באורך המערה, ומתחיל בסוף אמה רביעית מהמת הראשון, וכן הכוונה "עד שמונה אמות", שהיו שנים בתחילת אורך המערה, והשלישי ברוחב המערה, מרוחק מהראשון 8 אמות.

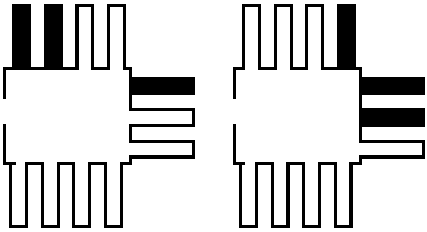

ויש להבין, מדוע רבינו תם מעמיד באופן הזה, ומה קשה לו לומר, שהיו כל השלושה בשורה אחת, ולבאר כנ"ל, ששני מתים והרווח ביניהם תופסים 3 אמות, והמת השלישי מתחיל בסוף אמה רביעית אחר הרווח השני, ושמא יש ליישב, שאם כוונת הברייתא לכך, לא היה לה לומר "מארבע אמות", אלא "מחמש אמות", כי אין סברא שהמת הראשון נכלל בשיעור המציאה, והמת השלישי אינו נכלל בו, אבל כששנים שוכבים לצד אחד,

והשלישי שוכב לצד אחר, אין שיעור סוף שלישי שיעור קבוע, כי אם הוא ארוך, יהיה השיעור גדול, ואם הוא קצר, יהיה השיעור פחות, ולכן יש לנקוט שיעור ברור, והוא כמה יהיה השיעור עד תחילת המת השלישי, ויל"ע בזה.

ומכל מקום דווקא כשנמצאו כל השלושה בשווה, אבל אם היו שנים ידועים כבר, [כלומר ידועים שהם שם, אבל אין ידוע אם נקברו לשם קבורת קבע], ושלישי לא היה ידוע כלל, או להפך, אין אנו דנים את כולם יחד כשלושה, אלא את השנים בפני עצמם, ואת האחד בפני עצמו. רשב"ם מפרש שכך הלכה למשה מסיני. ור"י פירש שיש טעם לדבר ,שאין אנו מצרפים אותם, לדונם יחד, כי אם היו נקברים באופן בשווה, היו צריכים להיות נודעים בשווה, ומתוך שחלוקים בידיעתם, מוכח שלא נקברו יחדיו, ואין אנו יכולים לצרפם, ולומר שהיה כאן בית קברות.

דין שכונת קברות

כשמצא שלושה מתים, המושכבים באופן המתאים לסדר כוכי מערות קבורה והוחזק המקום לבית קברות, יש לבדוק, אם יש שם עוד קברות, ולכן יחפש בכל מקום, שראויים להיות, כגון בשאר המקום שמתאים לגודל המערה, וכן במקום שמתאים להיות המערה השניה, שנמצאת כנגד מערה זו, בצד השני של חצר הקבר, ואם מצא בבדיקה זו אפילו מת אחד ויש להסתפק שהוא מחצר ומערות אחרות עושה עבורו את כל הבדיקות.

דין רצופים

אם נמצאו מתים רבים, שחלקם היו מושכבים באופן המתאים לסדר הקבורה בכוכים, אבל ביניהם נמצאו מתים נוספים:

לדעת חכמים – מאחר שאין רגילים לקבור כך בצפיפות, וודאי אין זו מערת קבורה כלל, ולא נקברו כאן אלא באופן ארעי, ולכן **מותר לפנות את כולם** [עם תפוסתם].

ולדעת רבי שמעון בן יהודה משום רבי שמעון – **רואים את האמצעים כאילו אינם**, **והשאר**, אם שוכבים כסדר קבורה בכוכים, ודאי נקברו כך לשם קבורת קבע, **ואסור לפנותם**. [כי אלו הקבורים כסדר נקברו בכוכים, והשאר נקברו לשם קבורת ארעי, כגון בין השמשות שלא היה שהות לקוברם כראוי].

סליק פרק המוכר פירות

פרק שביעי בית כור

דף קב

חילוק לשון בנוסח המכירה

כשאחד מוכר חלקת אדמה באחד מהלשונות הבאים, כל נוסח יש לו משמעות אחרת.

אם אמר, "**בית כור עפר** אני מוכר לך", כוונתו לבית כור **הראוי לזריעה**.

ואם אמר, "**בית כור** אני מוכר לך", **לפי פירוש רשב"ם**, כוונתו **אף** לבית כור ש**כולו סלעים**, הראוי לבנות עליו או לשטוח פירות, ולא לזריעה. **ולפירוש תוס'**, גם בזה כוונתו לבית כור **הראוי לזריעה**.

ואם אמר, "**בית כור קרקע** אני מוכר לך", **לפי פירוש רשב"ם**, כוונתו **אף** לבית כור **שכולו סלעים**, הראוי לבנות עליו או לשטוח פירות, ולא לזריעה.

דף קג

נקעים וסלעים הנמדדים עם שדה אחוזה

המקדיש שדה אחוזה [הראוי לזריעה], ובא לפדותה בזמן שהיובל נוהג, **אינו פודה אותה כפי שווייה, אלא** בין משובחת השווה הרבה, בין גרועה השווה מעט, נותן שקל ופונדיון **לכל בית כור** [=75,000 אמות רבועות], כנגד מספר השנים שהיתה צריכה להיות ביד הקדש עד היובל, [אם נותרו ארבעים ותשע שנה, **ייתן חמישים שקלים**, שקל ופונדיון לכל שנה, ואם נותרה שנה אחת, ייתן שקל ופונדיון[1]].

ולעניין זה כל הנקעים, אפילו אותם הנמוכים עשרה טפחים משאר השדה, וכל הסלעים, אפילו אותם הגבוהים עשרה טפחים משאר השדה, אם ראויים לזריעה, נמדדים עם השדה, ונפדים לפי חשבון חמישים שקל לבית כור.

אמנם אף שבכל אופן, כל המקומות נידונים כשדה אחוזה, מכל מקום, לפירוש רשב"ם, יש חילוק בין נקעים עמוקים עשרה וסלעים גבוהים עשרה, לבין נקעים עמוקים פחות מעשרה וסלעים גבוהים פחות מעשרה, שכשהם מופלגים מהשדה עשרה, כל מקום נידון כשדה אחוזה לעצמה, ונפדה לעצמו, אבל כשאינם מופלגים משאר השדה, הכל נידון כשדה אחת, ואינו נפדה לחצאים. ותוס' חולקים על זה, ואומרים שאף שדה אחוזה אחת נפדית לחצאים, ולכן אין חילוק בין אם היו הנקעים והסלעים מופלגים עשרה או פחות מעשרה.

הוספות

[1] במסכת ערכין דף כ"ד מבואר שאם בא לפדות פחות משתי שנים קודם היובל אינו נותן שקל ופונדיון לכל שנה אלא חוזר לתת חמישים שקלים ולכן יש לכתוב למעלה "ואם נותרו שתי שנים יתן שני שקלים ושני פונדיונים".

וכל זה כשהיו הנקעים והסלעים ראויים לזריעה, **אבל אם היו הנקעים מלאים מים**, שאינם ראויים לזריעה, **והסלעים קשים, שאינם ראויים לזריעה**, אין **נמדדים עם השדה**, אלא **אם** כן **נמוכים או גבוהים פחות מעשרה**, שאז הם בטלים לשדה, **אבל אם הם גבוהים או נמוכים עשרה**, אינם בטלים לשדה, **ואינם נמדדים עמה**, אלא נפדים לפי שוויים, כדין שדות שאינן ראויות לזריעה.

האומר לחבירו "בית כור עפר

[=הראוי לזריעה] **אני מוכר לך"**

א. נקעים נמוכים עשרה טפחים, או סלעים גבוהים עשרה טפחים, אינם נמדדים עם השדה, אפילו כשהם ראויים לזריעה, כי הקונה בית כור, דעתו לקבל בית כור במקום אחד, ולא בכמה מקומות, וכשמקצת מהקרקע גבוה עשרה משאר הקרקע, הרי זה כאילו מקצת הקרקע במקום אחר.

ב. נקעים שאינם נמוכים עשרה טפחים, וסלעים שאינם גבוהים עשרה טפחים, נמדדים עם השדה, אפילו אינם ראויים לזריעה.

אלא שיש הבדל ביניהם, **שאם** הם **ראויים לזריעה**, הם **נמדדים עם השדה בכל אופן**, אפילו כולה גבשושיות, שאי אפשר שתהא הקרקע חלקה בלא גבשושיות, וכל שאינו מופלג משאר השדה עשרה טפחים, בכלל השדה הוא, שהרי ראוי לזריעה עמה.

אבל כשאינם ראויים לזריעה, הם נמדדים עם השדה, רק כשכולם יחד לא יהיו יותר משיעור של 4 קבין לבית כור [=1/45], אבל יותר מכך, אין כאן בית כור הראוי לזריעה, ואין ללוקח לקבלו.

לדעת רב עוקבא בר חמא – אף בשיעור זה, [של 4 קבין לבית כור], **הם נמדדים עם השדה, רק כשהם מפוזרים בשטח של 5 קבין לפחות**, אבל כשהם סמוכים זה לזה בפחות מכך, אינם נמדדים עם השדה.

ולדעת רבי יוחנן – אף בשיעור זה [של 4 קבין לבית כור], **הם נמדדים עם השדה, רק כשהם מפוזרים ברוב השדה** [4 קבין ב-16 סאה] לפחות, אבל כשהם מפוזרים במיעוט השדה, [4 קבין ב-14 סאה], אינם נמדדים עמה, [ואם היו מפוזרים ברוב השדה (4 קבין ב-16 סאה), אבל לא היו מפוזרים בה בשווה, אלא רובם במיעוט השדה (2.25 קבין ב-7 סאה), ומיעוטם ברובה (1.75 קבין ב-9 סאה) ספק בגמרא אם נמדדים עמה].

וכששיעורם הוא 4 קבין, ומפוזרים בה כהלכה, אבל עומדים באופן שמונע זריעה גם סמוך להם, ספק בגמרא אם מחמת זה נחשבים כיותר מ-4 קבין או לא, ובארבעה אופנים הסתפקו בזה בגמרא:

(א) כשיר – כלומר שעומדים בעיגול, ועל

ידי זה אינו יכול לחרוש גם בתוך העיגול.

(ב) כשורה – כלומר שעומדים בשורה ועל ידי זה אינו יכול לחרוש את כל רוחב השורה אף בין המקומות הללו.

(ג) איצטדינין – כלומר שעומדים כעין קרני השור בשתי שורות עקומות הקרובות זו לזו בראשן ומתרחקות זו מזו ואינו יכול לחרוש ביניהם.

(ד) דרך עקלתון – כלומר שהיו עומדים כדרך מתפתלת ועל ידי זה אינו יכול לחרוש בין הפיתולים.

ומבואר בגמרא שסלע יחידי, אפילו כלשהו, אינו נמדד עם השדה, ונחלקו המפרשים מה הכוונה:

רשב"ם מפרש – מה שאמרנו שמקומות שאין ראויים לזריעה נמדדים עם השדה, [כשאינם מופלגים ממנה עשרה טפחים, ואינם יותר מ-4 קבין לבית כור], אין זה אלא כשהם מובלעים בתוך השדה מארבע רוחותיהם, אבל **מקום שאינו ראוי לזריעה הסמוך למיצר, אינו נמדד עם השדה, אפילו הוא קטן מאד**. ואם יש הפסק של פחות משלושה טפחים בינם למיצר, ספק בגמרא אם נחשבים כמובלעים בשדה, ונמדדים עמה, או לא. ולדעת רב אשי, אף אם נאמר שבאופן זה הם נחשבים כמובלעים בשדה, ונמדדים עמה, עדיין יש להסתפק, באופן שאותם פחות משלושה טפחים אינם עפר בלבד, אלא סלע על גבי עפר, או עפר על גבי סלע.

ורבותיו של רשב"ם מפרשים – מה שאמרנו **שמקומות שאינם ראויים לזריעה** נמדדים עם השדה, כשהם בשיעור 4 קבין לבית כור, ומפוזרים בה, אין זה אלא כשהם **גבוהים** יותר משלושה טפחים, אבל כשהם **פחות משלושה טפחים, נמדדים עמה כשהם בשיעור 4 קבין לבית כור, אף על פי שהם סמוכים זה לזה. ומכל מקום** זה **רק כשיהיו כמה** מקומות, **אבל היה סלע אחד של 4 קבין, אינו נמדד עם השדה, אף על פי שהוא נמוך משלושה טפחים**.

ורבינו תם מפרש – כל מה שאמרנו שיש מקומות שאינם ראויים לזריעה ונמדדים עם השדה, אין זה אלא במקומות שאינם ידועים לעצמם, אבל **מקום שיש לו חשיבות ושם לעצמו, אינו נמדד עם השדה, אפילו הוא קטן מאד, ומובלע בה** מכל ארבע רוחות.

ועוד מפרש רבינו תם – אף על פי שמשמע מהמבואר לעיל, ש**אם היה שיעור המקומות שאינם ראויים לזריעה פחות מ-4 קבין, הם נמדדים עם השדה אף על פי שהם סמוכים זה לזה**, אין זה אלא כשהם קטנים מרובע הקב, אבל **כל מקום ששיעורו רובע הקב, אינו נמדד עם השדה, אף על פי ששיעורו עם שיעור שאר המקומות** שאינם ראויים לזריעה **פחות מ-4 קבין** לבית כור.

האומר לחבירו "כבית כור עפר [=הראוי לזריעה] **אני מוכר לך"**

מאחר שאמר "כבית כור עפר", ולא "בית כור עפר", הרי זה נותן שדה גם בכמה מקומות, ולכן נמדדים עם השדה גם המקומות הגבוהים עשרה טפחים,

ונמוכים עשרה טפחים, הראויים לזריעה, שאינם נמדדים עמה בדין הקודם [כמבואר לעיל באות א].

אבל מה שאינו נמדד עם השדה בדין הקודם, משום שאינו ראוי לזריעה, [כמבואר לעיל באות ב], אינו נמדד גם בזה, כי מאחר שאמר "עפר", כוונתו לשדה הראויה לזריעה.

"בית כור עפר אני מוכר לך מידה בחבל"

האומר לחבירו, "בית כור עפר אני מוכר לך מידה בחבל", **כוונתו לבית כור בצמצום**, לא פחות ולא יותר. **ולכן**:

אם כשמדדו היה חסר מהמידה בין מעט ובין הרבה, מאחר שהמוכר קיבל דמי בית כור שלם, ונתן פחות מכך, **על המוכר להחזיר לקונה את הדמים היתרים שקיבל**.

ומה שאמרו אין אונאה לקרקעות, והמוכר קרקע ביוקר אינו מחויב להשיב את הדמים היתרים, אין זה אלא בטעות במחיר, משום שבני האדם חלוקים זה מזה באומדן המחיר, ואין הטעות ברורה[1], אבל כשיש טעות במידה, טעות גמורה היא, ועל המוכר להחזיר את הדמים היתרים שקיבל], **והמקח קיים למרות הטעות**.

רשב"ם מפרש, שמה שאמרו שכל טעות במידה, המקח בטל אף בפחות משתות, אין זה אלא במקח מטלטלים, אבל במכירת קרקעות, ודאי נוח לקונה לקנות מה שימצא, אף על פי שאינו במידה שחשב, וזו גם כוונת המוכר, שאם יהיה פחות מהמידה, יחזיר דמים.

ותוס' כתבו, שגם במכירת קרקעות המקח בטל כשטעו במידה, כגון שמדדו והטעו זה את זה, אבל כאן מדובר שעדיין לא מדדו, והקונה היה חפץ בשדה כמו שהיא, ולא מחמת שהיא במידה מסוימת, וקודם המדידה אמר המוכר שיש בה בית כור בצמצום, והקונה ידע שאין המידה הזו ברורה, ועדיין יש למדוד אם אין כאן מעט פחות או מעט יותר].

ואם כשמדדו היה יותר מהמידה בין מעט ובין הרבה, מעיקר הדין, אין לקונה אלא מידה שקנה, והמותר שייך למוכר, אולם כל זמן שאותו מותר אינו חשוב בפני עצמו, [כגון פחות מ-9 קבין בשדה, ופחות מ- ½ קב בגינה, וכדברי רבי עקיבא פחות מ - ¼ קב בגינה], **תקנת חכמים היא, שאם המוכר** אינו **חפץ** בקרקע מועטת זו, שאינה ראויה לו למלאכה, **הוא כופה את הקונה לקנות את המותר הזה**, [שזה נהנה וזה אינו חסר]. ובמכירה זו, אם לא נשתנה השער, הוא כופה אותו לקנות בשער של עכשיו שהוא השער שמכר את כל השדה. ואם התייקר השער, אינו כופה אותו לקנות אלא בשער שמכר את כל השדה, ואם הוזל השער, אינו כופה אותו לקנות אלא בשער הזול של עכשיו.

בית כור עפר אני מוכר לך הן חסר הן יתר

האומר לחבירו, "בית כור עפר אני מוכר

הוספות

[1] עיין בסוף פירוש רשב"ם על המשנה בדף ק"ו ובתוס' בדף פ"א ע"ב בד"ה ש"מ.

לך הן חסר הן יתר״, **כוונתו לבית כור שלא בצמצום** . **ולכן** :

אם כשמדדו היה חסר מהמידה או יתר על המידה מעט, עד שיעור של 1/24 מהמידה, [רובע קב לסאה, ו-7.5 קב לכור], **יש כאן מחילה**, ולכן כשהיה פחות מהמידה, המוכר אינו מחזיר את הדמים היתרים, וכשהיה יותר מהמידה, הקונה אינו מחזיר את הקרקע היתירה ולא חייב לשלם לקנותה. **ובדף ק״ד מבואר, שלדעת רב הונא, אם היתה הקרקע גדולה מאד עד שיתרון של 1/24 ממנה, הוא שיעור חשוב** בפני עצמו, [**של 9 קבין בשדה, ו- ½ קב בגינה**], **אין כאן מחילה** כלל, וכל היתרון שייך למוכר. **אולם לדעת רב נחמן,** [שרשב״ם פוסק כמותו], **אף בזה** שהיתרון בפני עצמו הוא שיעור חשוב, כל זמן שהוא עד שיעור של 1/24 מכל המידה, **יש** כאן **מחילה**.

ואם כשמדדו היה חסר מהמידה יותר מהשיעור של 1/24 מהמידה, אין כאן מחילה כלל, ועל המוכר להחזיר לקונה את כל הדמים היתרים שקיבל, ולא רק את הדמים היתרים אצלו מחמת החסרון של יותר מ-1/24 מהמידה, אלא את הדמים היתרים אצלו, מחמת חסרון המידה, ולא ישאיר אצלו אלא דמי הקרקע שביד הקונה, **והמקח קיים**, [כמו שהתבאר בדין מכירת בית כור מידה בחבל].

ואם כשמדדו היה יתר מהמידה יותר מהשיעור של 1/24 מהמידה, אין כאן מחילה כלל, אף לא על היתרון של 1/24 מהמידה, **ואין לקונה אלא בית כור מצומצם**, כמידה שאמר המוכר. **ומעיקר הדין כל הקרקע היתרה שייכת למוכר, אולם כל זמן שאותו מותר אינו חשוב בפני עצמו, תקנת חכמים היא, שאם** המוכר אינו **חפץ** בקרקע מועטת זו, שאינה ראויה לו למלאכה, **הוא כופה את הקונה לקנות את המותר הזה**, [שזה נהנה וזה אינו חסר], כפי שהתבאר לעיל, [בדין מכירת בית כור מידה בחבל]. ולפי זה, במכירת שדה שהיא בית כור, כשהיתרון עד 7.5 קבין, יש כאן מחילה. וכשהוא יותר מ-7.5 קבין ועד 9 קבין, מעיקר הדין כל היתרון שייך למוכר, ותקנת חכמים שיכול לכפות את הקונה לקנותו. וכשהוא 9 קבין ומעלה, כל היתרון שייך למוכר, ואינו יכול לכפות את הקונה לקנותו.

דף קד

בגמרא מבואר, שהאומר ״בית כור עפר אני מוכר לך״, **או ״כבית כור עפר** אני מוכר לך״, **דינו כאומר** ״בית כור עפר אני מוכר לך **הן חסר הן יתר״, וכל שאין החסרון או היתרון יותר מ-1/24 מהמידה, יש כאן מחילה**.

אולם לפירוש רשב״א בתוס׳, אין זה אלא במקום שהקונה ראה את השדה תחילה, והתרצה בה כמו שהיא, **אבל כשלא ראה אותה, אין דעתו אלא לבית כור שלם, ואפילו על ידי ניכוי לא יקבל פחות מבית כור**.

מחלוקת רב הונא ורב נחמן נכתבה לעיל בדף ק״ג.

שדה ונעשית גינה או גינה ונעשית שדה

על פי המבואר עד עתה, כשהיתה מכירה "הן חסר הן יתר", ונמצא שהיתה **תוספת של יותר מ-1/24 מהמידה** שאמר המוכר, המוכר אינו מוחל עליה. ובזה אם היה שיעור התוספת **בין ½ קב ל-9 קבין**, יש חילוק בין מכירת גינה למכירת שדה, ש**במכירת גינה**, מאחר שהתוספת היא שיעור חשוב להיות גינה לעצמו, **היא נותרת ביד המוכר**, ולא תיקנו חכמים שיוכל לכפות את הקונה לקנותה ממנו. **אבל במכירת שדה**, מאחר שהתוספת אינה שיעור חשוב להיות שדה לעצמה, תיקנו חכמים, ש**המוכר יכול לכפות את הקונה לקנותה ממנו**.

	בשדה	בגינה
כשהתוספת עד 1/24 מהמידה	המוכר מוחל עליה.	המוכר מוחל עליה.
כשהתוספת יותר מ-1/24 מהמידה ופחות מ- ½ קב	**התוספת נשארת ביד המוכר. אבל הוא יכול לכפות את הקונה לקנותה ממנו.**	התוספת נשארת ביד המוכר. אבל הוא יכול לכפות את הקונה לקנותה ממנו.
כשהתוספת יותר מ-1/24 מהמידה וגם ½ קב או יותר עד 9 קבין		**התוספת נשארת ביד המוכר.**
כשהתוספת יותר מ-1/24 מהמידה והיא גם 9 קבין ומעלה	התוספת נשארת ביד המוכר.	

ונסתפק רב אשי, כשבשעת המכירה היתה הקרקע **שדה**, **וקודם שמדדו אותה**, **גדל הנהר**, **ובכך נעשית** השדה ראויה להיות **גינה**, האם גם בזה המוכר יכול לכפות את הקונה לקנות את התוספת, משום שאינה ראויה להיות שדה לעצמה, ובשעת המכירה היתה שדה, או מאחר שעתה כשרוצה לכפות את הקונה לקנותה, היא ראויה להיות גינה לעצמה, ואין הפסד למוכר שתישאר בידו, לא יוכל לכפות את הקונה לקנותה.

וכן, **כשבשעת המכירה היתה** הקרקע **גינה**, **וקודם שמדדו אותה**, **נתייבשה**, ושוב אינה ראויה אלא **להיות שדה**.

יש למוכר קרקע סמוכה לזו

רשב"ם מפרש שמה שנתבאר, שתקנו חכמים, **שכשהתוספת היא יותר מ-1/24 מהמידה**, ואינה שיעור חשוב לעצמו, המוכר כופה את הקונה לקנותה ממנו, [משום שאינה ראויה לו לכלום, ויש לו הפסד ממה שהיא תחת ידו], אין זה אלא כשאין למוכר קרקע סמוכה, **אבל** כש**יש למוכר קרקע סמוכה**, **המוכר אינו כופה את הקונה לקנות את התוספת**, [שהרי אינו נפסד ממה שהיא תחת ידו, כי יכול לצרפה עם הקרקע הסמוכה שלו].

וי"מ שכמו כן מה שאמרו, ש**כשהתוספת אינה יותר מ-1/24 מהמידה**, המוכר מוחל עליה, אין זה

אלא כשאין למוכר קרקע סמוכה, **אבל כשיש למוכר קרקע סמוכה, אינו מוחל כלום**, כי אפילו תוספת מועטה ראויה לו, להצטרף עם שדהו. [**אולם רשב"ם חולק עליהם**, כי וודאי מאחר שאמר "הן חסר הן יתר", או שמכר בסתם, שדינו כאומר "הן חסר הן יתר", כוונתו למחול על תוספת מועטה, שאם לא כן למה אמר "הן חסר הן יתר"].

וכשהשדה אינה סמוכה ממש, אלא יש הפסק של בור, או אמת המים, או דרך הרבים, או הרכבת דקלים, ספק בגמרא אם נידונית כשדה סמוכה או לא.

דף קה

דין האומר שני אמירות [=לשונות]

לדברי בן ננס, המוציא מפיו שני לשונות, **תפוס לשון אחרון**, כלומר כוונתו שיתקיימו דבריו האחרונים ולא דבריו הראשונים, כי ודאי חזר בו בתוך כדי דיבור ממה שאמר תחילה, וגמר בדעתו רק כמו שאמר לבסוף. **וכן דעת רב**.

ולדברי חכמים [**רבי יוסי ורבן שמעון בן גמליאל**]: המוציא מפיו שני לשונות, כוונתו שיתקיימו כל דבריו, ולכן כשאפשר לקיים שניהם, שניהם קיימים, [כגון האומר הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים]. וכשגמר דבריו מפרשים את תחילת דבריו, גמר דבריו הם העיקר. אבל כששני הלשונות סותרים זה את זה, **ספק אם כוונתו שיתקיימו דבריו הראשונים או האחרונים**, [וכשהספק בדיני ממונות, המוציא מחבירו עליו הראיה, וכשהספק בדיני איסור והיתר, יש להחמיר]. **וכן דעת שמואל ורב נחמן**, וכן פוסק רשב"ם.

ובסוגיה באו כמה עניינים שדיניהם תלויים במחלוקת הנ"ל:

<u>א. "מידה בחבל הן חסר הן יתר", או "הן חסר הן יתר מידה בחבל"</u>.

כבר התבאר, שהמוכר קרקע לחבירו "מידה בחבל", המקח הוא בצמצום, ואין כאן שום מחילה, והמוכר קרקע לחבירו "הן חסר הן יתר", יש כאן מחילה עד תוספת או חסרון של 1/24 מהמידה.

וכשאמר המוכר את שני הלשונות:

לדעת בו ננס – הלשון האחרון הוא העיקר, ומבטל את הראשון, **ולכן אם סיים "הן חסר הן יתר", יש כאן מחילה** עד שיעור של 1/24 מהמידה, **ואם סיים "מידה בחבל", אין** כאן שום **מחילה**.

ולדעת חכמים [שרשב"ם פוסק כמותם] – **ספק אם העיקר כמו הלשון הראשון או האחרון**, ומאחר שבכל ספק ממון המוציא מחבירו עליו הראיה, יד המוכר שהוא מוחזק על העליונה, **אם היתה תוספת** [עד שיעור של 1/24], **היא נותרת ביד המוכר**, שמוחזק בה, **ואם היה חסרון** [עד שיעור של 1/24], **יש כאן מחילה, והמוכר אינו מחזיר לקונה את**

דמי החסרון.

ב. "שנים עשר זהובים לשנה, מדינר זהב לחודש".

המשכיר בית לשנה ונתעברה השנה. אם אמר, "הריני משכירה ב-12 דינר לשנה", השוכר זכה בחודש העיבור עם השנה של השכירות. ואם אמר, "הריני משכירה ל-12 חודשים בדינר לחודש", אין לשוכר אלא 12 חודשים.

ואם אמר את שתי הלשונות, "הריני משכירה ב-12 דינר לשנה, דינר אחד לכל חודש", [או שאמר "הריני משכירה בדינר לחודש 12 דינר לשנה"]:

לדעת רב – הלכה כבן ננס שהלשון האחרון שאמר, מבטל את הלשון הראשון, [=**תפוס לשון אחרון**], **ולכן** אם סיים "דינר אחד לכל חודש", **אין לשוכר אלא 12 חודש**, ואם סיים "12 דינר לשנה", זכה השוכר בחודש העיבור.

ולדעת שמואל – הלכה כחכמים, שכשאדם אומר שני לשונות הסותרים זה את זה, **ספק אם עיקר דעתו כלשון הראשון, או כלשון האחרון**, ומאחר שבכל ספק ממון, המוציא מחבירו עליו הראיה, **אם השוכר כבר דר בבית 13 חודש, זכה**, ואין המשכיר מוציא ממנו תשלום על חודש העיבור, [שתפס בהיתר], **ואם** לא **דר** בבית אלא **שנים עשר חודש, המשכיר רשאי להוציאו** קודם שידור בו חודש נוסף, **ומה שאמרו חכמים שיחלקו** את חודש העיבור, **מדובר כשהשוכר דר בבית חצי חודש 13**, שאז המשכיר אינו יכול להוציא ממנו שכר על חצי החודש הזה, אבל הוא יכול להוציא אותו מהבית קודם שידור בו חצי חודש נוסף, ונמצא שחולקים את החודש. [**כן מפרש רשב"ם, ולפי זה, אם בא המשכיר בשליש החודש, השוכר זכה בשליש, והמשכיר זכה בשני שליש**, שכל אחד זכה במה שהוא תפוס. **אולם התוס' מפרשים**, שתפיסת השוכר אינה מועילה כלל להחשיבו כמוחזק, והטעם שאם בא המשכיר בסוף החודש, זכה בו השוכר, הוא משום שמתוך זה שלא בא המשכיר עד סוף החודש, מוכח שהודה לשוכר, וכשבא המשכיר בתחילת החודש, מוכח שלא הודה לשוכר, **וכשבא המשכיר בכל שאר ימות החודש**, ספק אם מתוך שלא בא עד עתה, מוכח שהודה לשוכר או לא, ולכן **חולקים**].

ולדעת רב נחמן [שרשב"ם פוסק כמותו] – **אמנם** כן, **הלכה כחכמים, ש**כשאדם אומר שני לשונות הסותרים זה את זה, **ספק אם עיקר דעתו כלשון הראשון או כלשון האחרון**, ובכל ספק המוציא מחבירו עליו הראיה, **אלא שלעניין השכירות, המשכיר נחשב למוחזק, אפילו אם השוכר כבר דר בבית 13 חודש**, משום שהספק לא נולד בשעה שהמשכיר בא לתבוע את השכר, אלא מתחילת החודש ה-13, ומאחר שקרקע בחזקת בעליה עומדת, נמצא שהשוכר דר בבית של המשכיר, ויש לו לשלם, [ולדברי רב נחמן, החכמים שאמרו, חולקים את חודש העיבור, סוברים כסומכוס, שכל ממון המוטל בספק חולקים אותו. (כ"כ

התוס' בדף ל"ה בד"ה ומאי)].

ג. "כור בשלושים, סאה בסלע".

האומר לחבירו, "כור תבואה אני מוכר לך בשלושים סלעים", אין כוונתו למכור, פחות מכור, ועד שלא משך הקונה את כולו, לא קנה כלום, ויכולים לחזור בהם מהמקח, [כמבואר בדף פ"ו]. והאומר לחבירו, "כור תבואה אני מוכר לך, כל סאה בסלע", כל סאה מכירה בפני עצמה היא, ולכן כל סאה שקנאה הלוקח, אי אפשר לחזור ממנה. ואם אמר הקונה את שתי הלשונות:

לדעת רב – תפוס לשון אחרון, ולכן **אם סיים "כור בשלושים", עד שלא נמשכה כל התבואה, יכולים לחזור** בהם מהמקח, **ואם סיים "סאה בסלע", כל סאה שמשכה הלוקח, קנאה**, אי אפשר לחזור ממנה.

ולדעת שמואל – ספק איזה לשון עיקר, ולכן, בכל אופן **הדין עם המוחזק, כל סאה שביד הקונה**, הדין עמו לומר ש**קנאה, וכל מה שביד המוכר**, הדין עמו לומר ש**לא מכר**.

ד. "איסתרא [=96 פרוטות] **מאה מעי", או "מאה מעי איסתרא".**

לדעת רב – מי שמכר איזה דבר, ואמר שמחירו "איסתרא מאה מעי", [או "מאה מעי איסתרא"], **תפוס לשון אחרון**.

- רשב"ם מפרש שרב הוצרך לומר תפוס לשון אחרון, גם לעניין זה, וגם לעניין משכיר בית, כי אם היה אומר את דינו רק לעניין איסתרא מאה מעי, היינו סבורים שלעניין שכירות אין כאן לשונות סותרים, אלא המשכיר מפרש, שמה שאמר 12 דינר לשנה, הכוונה לפי חשבון דינר לחודש, ואם כן מעולם לא התכוון ב-12 דינר אלא לשנה פשוטה.

- ורש"י מפרש שרב הוצרך לפרש בשני המקומות שתפוס לשון אחרון, משום שאם לא היה מפרש תפוס לשון אחרון, אלא לעניין מי שאמר איסתרא מאה מעי, היינו סבורים שהטעם שחייב לשלם 100 פרוטות, אינו משום שהלשון האחרון הוא העיקר, אלא משום שהאומר איסתרא מאה מעי, אין כאן שני לשונות סותרים, אלא הלשון השני מפרש את הלשון הראשון, שכוונתו שיתנו לו סלע גדול השווה מאה פרוטות.

- ור"י מפרש שאדרבה כשאדם אומר שני לשונות שהאחד מפרש את חבירו, הדין הוא שהלשון הפחות הוא העיקר, ואם כן הטעם שרב הוצרך לפרש שתפוס לשון אחרון בשני המקומות, כי אם היה אומר זאת במקום אחד, היינו סבורים שבמקום השני אין הלשונות סותרים, אלא האחד מפרש את חבירו, ואין הולכים אחר הלשון האחרון, אלא אחר הפחות שבלשונות.

לפירוש רשב"ם, כל מקום שמוזכר בגמרא **אמרי בי רב, הכוונה לרב המנונא**, שהיה תלמידו של רב, ואמר ההלכה משמו של רב.

דף קו

"בית כור עפר אני מוכר לך בסימניו ובמצריו"

האומר לחבירו, "בית כור עפר אני מוכר

לך והסימנים והמצרים הללו שאתה רואה הם גבולותיו", יש כאן מחילה, אף בתוספת או חיסרון גדולים מ-1/24 מהמידה, שהרי אם אמר רק, "בית כור עפר אני מוכר לך", דינו כאומר "הן חסר הן יתר", שיש בזה מחילה עד תוספת או חסרון של 1/24, ועתה שהוסיף לומר שמוכר את כל מה שבתוך הגבולות המצוינים, ולכך התרצה המוכר, אינם מדייקים על המידה, אף כשמידת הקרקע רחוקה משיעור בית כור יותר משיעור של 1/24, שהרי בקרקע הזו התרצו במכר, אולם מאחר שהזכירו מידת בית כור, [או מידה מסוימת אחרת], אם מידת הקרקע רחוקה מכך הרבה, אין מוחלים על כך:

כשההפרש הוא עד 1/6 מהמידה [כגון עד קב לסאה], **הכל מודים שיש כאן מחילה**. כשיש תוספת, המוכר מוחל עליה, וכשיש חסרון, הקונה מוחל עליו.

וכשההפרש יותר מ-1/6 מהמידה, הכל מודים שאין כאן מחילה. כשיש תוספת, התוספת שייכת למוכר, ולא זכה בה הקונה. וכשיש חסרון, המוכר מחזיר דמים לקונה.

וכשההפרש הוא בדיוק 1/6 מהמידה. לדעת רב הונא, יש כאן מחילה, כמו בהפרש קטן מ-1/6 מהמידה. **ולדעת רב יהודה, אין כאן מחילה**, כמו בהפרש גדול מ-1/6 מהמידה.

וכל זה, כשהקונה לא ידע שהקרקע אינה במידה שאמר המוכר, אבל אם הוא ידע שמידת הקרקע שונה ממה שאמר המוכר, ואף על פי כן בא לקנותה, **וודאי כוונתו לקנותה כמו שהיא**, ולא לקבל יותר, **אף כשהיא חסרה מהמידה יותר משתות**, [כגון שהקונה אמר שיש כאן 20 סאה, והיה 15 סאה, כלומר חסרון של רביע], ומה שאמר המוכר מידה גדולה, כוונתו שהיא משובחת כאילו היתה גדולה כך.

הקשר בין שתות מכר לשתות בשומת הדיינים

במסכת כתובות מבואר, שנחלקו חכמים מה הדין כשדיינים ששמו [=אמדו] שווי של **נכסים**, [כגון אלמנה שתובעת מזונות מנכסי יתומים, ואמדו את נכסיהם, כדי לתת לה מהם את הראוי לה למזונותיה], **וטעו בשומא**:

לדברי חכמים – אם טעו בשומא **עד** שיעור של **שתות**, ומכרו את הנכסים כפי שומתם, **המקח קיים**, **אבל כשטעו ב**שיעור של **שתות ומעלה**, ומכרו את הנכסים כפי שומתם, **המקח בטל**.

ולדברי רבן שמעון בן גמליאל – אף כשטעו בשיעור של **שתות**, ומכרו את הנכסים כפי שומתם, **המקח קיים**.

ומבואר כאן בברייתא, שיש דמיון בין שתות [1/6] **האמורה במכירת בית כור "בסימניו ובמצריו"**, המבוארת לעיל, **לבין שתות** [1/6] **האמורה בשומת הדיינים**:

לדעת רב הונא – הברייתא היא כדעת

רבן שמעון בן גמליאל, שלעניין שומת הדיינים, טעות של שתות דינה כטעות של פחות משתות, שהמקח קיים כמו שהוא, וכמו כן הדין במכירת בית כור "בסימניו ובמצריו", שאם היה הפרש של שתות הרי זה כמו שהיה הפרש של פחות משתות, שהמקח קיים כמו שהוא.

ולדעת רב יהודה – הברייתא היא כדעת חכמים, שלעניין שומת הדיינים, טעות של שתות דינה כטעות של יותר משתות, שהמקח בטל, וכמו כן הדין במכירת בית כור "בסימניו ובמצריו", שאם היה הפרש של שתות הרי זה כמו שהיה הפרש של יותר משתות, אלא שבזה אין המקח בטל לגמרי, שהרי עיקר המקח קיים, ורק את ההפרש מחזירים, אם יש תוספת היא ביד המוכר, ואם יש חסרון המוכר מחזיר דמים.

חלוקת הגורל

דבר פשוט הוא, שיתומים [או שותפים] **שבאו לחלוק** את הירושה [או השותפות] **בגורל, על ידי שחלקו את הכל לחלקים שווים, כמניין הבאים לחלוק, והפילו גורלות על כל החלקים, למי יהיה כל חלק, כל אחד זכה בחלקו על ידי הגורל בלא שום קניין נוסף**, כי כבר קודם הגורל היה כל אחד מוחזק בכל, וחלקו בכלל זה, ולא בא הגורל, אלא לברר לכל אחד מה חלקו.

ולא זו בלבד, אלא אף קודם שנפל הגורל לכולם, משעה שנפל הגורל לראשון, זכה הוא בחלקו, וזכו השאר בשאר החלקים. אם היו מתחילה רק שנים, משעה שזכה הראשון בחלקו, זכה השני בכל השאר, ואם היו שלושה או יותר, משעה שזכה הראשון בחלקו, זכו השאר בכל שאר החלקים, כאילו לא היו אלא הם, ואם ירצו, יכולים לחלוק את השאר כפי רצונם, בלא דעת הראשון.

ואמר רבי אלעזר, **שדבר זה**, שאי אפשר לחזור מחלוקה על ידי גורל, אף בלא שנעשה קניין נוסף, **אנו למדים מחלוקת ארץ ישראל, שהיתה על ידי הגורל**.

וביאר רב אשי, אף ששם היו גם דברים נוספים, [קלפי, ואורים ותומים], אין זה אלא משום ששם היה לגורל להועיל אף שלא מרצון החולקים, ולצורך זה היו שאר הדברים הנ"ל, ליישב דעתם של ישראל עם הגורל, שלא ירננו אחריו, אבל כשהגורל נעשה מרצונן החולקים, גומרים בדעתם בלבד, להתרצות לחלוק כפי מה שיעלה הגורל לכל אחד, ולכן די בגורל לבדו.

חלוקה על ידי חלק מהשותפים

במסכת בבא מציעא מבואר, ששני אחים או שותפים, [והוא הדין שלושה או יותר], ש**בא אחד** מהם **לחלוק** את הירושה והשותפות **שלא מידיעת האחרים, אם השותפות היא בממון שאינו צריך אומדן**, הרי הוא **חולק** בפני עצמו, **ונוטל**

את חלקו.

ואם השותפות היא בקרקעות, שצריכות אומדן, הרי הוא **חולק** את הנכסים **בפני שלושה**, [אפילו הם הדיוטות], **ונוטל חלק אחד על ידי גורל, והאחרים אינם יכולים לערער** על כך, שהרי אפילו אם היו כאן, היו חולקים בגורל.

ומתוך פירוש התוס׳ משמע, שאם היו שנים וחלק אחד שלא לדעת שותפו, אין החלוקה מועילה, וכשיבוא חבירו, יחזור להפיל גורל, ורק כשחלקו שנים או יותר בלא שלישי, ונטלו שני חלקים, והניחו חלק אחד פנוי, יש שהחלוקה הראשונה מועילה במקצת, שכשיבוא השלישי יפיל גורל על הכל, ואם ייפול לחלקו החלק הפנוי, מועילה חלוקת הראשונים להשאיר בידם מה שחלקו].

ומבואר כאן בסוגיה, **שכל זה כשהחלוקה נעשית כראוי**, שחילקו את הנכסים לחלקים כמניין השותפים, וכל חלק ראוי לאחד מהם, **אבל אם היו שני אחים שחלקו את כל הנכסים בין שניהם**, [כי היו סבורים שאין להם עוד אחים], **ולאחר מכן נודע שיש להם אח נוסף**, ועל ידי זה נתברר שהחלוקה שחילקו את הנכסים לשנים, אינה חלוקה נכונה, כי יש לחלק את הנכסים לשלושה, בזה נחלקו רב ושמואל:

לדעת רב – החלוקה שחלקו בטלה לגמרי, ועליהם לשוב ולחלק את הכל לחלקים הראויים, ולשוב ולהפיל גורלות לחלוקתם. וכן פסק אמימר, וכן הלכה.

ולדעת שמואל – מקמצין. רשב״ם מפרש, שכל אחד נוטל שליש ממה שנטל, ונותן לזה, כגון אם ירשו שש שדות, ונטלו הראשונים, זה שלוש שדות, וזה שלוש שדות, כשבא השלישי, כל אחד נותן לו שדה אחת, ונמצא ביד כל אחד שתי שדות.

ותוס׳ הקשו על פירושו, למה יגרע חלקו של השלישי, שהם נטלו בגורל, ויתנו לו בלא גורל. ולכן **פירשו** התוס׳, **שאם היו שלוש שדות, ולקחו שנים הראשונים כל אחד שדה ומחצה, כשבא השלישי יפיל גורלות על כל השדות, ומה שיעלה לחלק השלישי יהיה שלו, אלא שאם נפל לחלקו השדה השלישית, שחצו הראשונים, אינם צריכים להפיל גורלות על שאר השדות, ומה שביד כל אחד מהם, ישאר בידו**, ואם נפל לחלקו של השלישי שדה שנפלה לחלק אחד הראשונים, הוא נוטל אותה, ושאר שתי השדות הראויות לשני הראשונים, האחת שחצו תחילה תישאר חצויה לשניהם, והשדה שנשארה ביד אחד מהם, יפילו עליה גורל לחלקה ביניהם. וכן פסק רב פפא.

דף קז

שני אחים שחלקו את קרקע אביהם ובא בעל חוב וגבה חובו מאחד מהם

לדעת רב, האחים שחלקו את הירושה, כל אחד בחלקו, **כיורשים** שירשו מאביהם, ולא כמי שקבלו זה מזה, ומאחר שמה שבידם הוא מחמת שהם יורשי האב, חוב אביהם הנגבה מהם, מוטל על שניהם

בשווה, **ואם כן כשגבו מאחד מהם**, הרי זה כאילו לא היתה שם מתחילה אלא קרקע אחת, **וחוזרים וחולקים את הקרקע הנשארת**, [וזה שלא גבו ממנו, אינו יכול לומר לזה שגבו ממנו, אתן לך מעות במקום חלקך בקרקע].

לדעת רב פפא, זה שלא טרפו ממנו, נותן חצי הקרקע שבידו לאחיו כפי דעתו של הנותן, ולדעת אמימר, חוזרים וחולקים את הקרקע בגורל כבתחילה, וכן הלכה.

ולדעת שמואל, **האחים שחלקו** את הירושה, כל אחד בחלקו, **כלקוחות** שקנו זה מזה, ומאחר שמה שביד כל אחד הוא כדבר שקנה מאחיו, כשנמצאת אחת משועבדת לחוב אביהם, ובעל חוב גובה אותה ממי שהיא בידו, אם מכרה לו אחיו באחריות, יש למוכר לשלם לקונה שטרפו ממנו, אלא מאחר שכל אחד הוא בספק, שמא יטרפו ממנו מחמת חוב אביהם, מקבלים הם על עצמם, **שאין אחד אחראי על חבירו**, **ומי שיטרפו ממנו**, **הפסיד** את חלקו.

ולדעת רב אסי לפירוש הראשון, **דין זה ספק הוא**, **האם האחים שחלקו** את הירושה **דינם כיורשים**, והחוב מוטל על שניהם בשווה, **ואם כן** זה שלא טרפו ממנו, **חייב להחזיר מחצית חלקו** לזה שטרפו ממנו, **או** שאחים שחלקו **דינם כלקוחות**, שקבלו על עצמם שמי שיפסיד יפסיד, **ואין** אחיו **מחויב** לתת לו **כלום**, **ולכן מאחר** שמחצית הקרקע מוטלת בספק, וכל **ממון המוטל בספק חולקים**, **יתן לו רבע מהקרקע**, שהוא מחצית מהקרקע המסופקת, ומיהו אינו מחוייב לתת לו את הקרקע עצמה, **ויכול לתת לו מעות תחתיה**, כי יכול לומר לו, אם היה בעל חוב בא לטרוף ממני, הייתי נותן לו מעות ולא קרקע, ואין לי להפסיד את הקרקע.

ולדעת רב אסי לפירוש השני, **דבר ברור הוא שהחוב מוטל על שניהם**, **אלא שיש ספק מאיזה טעם**, **האם משום שדינם כיורשים**, שכשטרפו מאחד מהם, התברר שהחלוקה בטעות, **וצריכים לחלוק שוב את הקרקע** הנשארת, **או שדינם כלקוחות שקיבלו אחריות**, **ובזה** אם יטרפו קרקע מהאחד, **די שישלם** לו השני כפי החלק שמכר לו, ואם כן אינו מחויב לשלם לו קרקע, אלא מה שירצה אפילו **מעות**, **ולכן מחמת הספק** הזה, אם טרפו מהאחד, **ישלם** לו השני מחצית מחלקו, **רבע בקרקע**, כדין יורשים שטרפו את הקרקע מהאחד, **ורבע שני במה שירצה ואפילו במעות**, כדין מוכר באחריות שטרפו את הקרקע מהקונה.

שומת הדיינים

בי"ד של שלושה שבאו לאמוד שווי נכסים, כגון אלמנה היתה תובעת מזונות מנכסי יתומים, ואמדו את נכסיהם, כדי לתת לה מהם את הראוי לה למזונותיה.

א. כשאמדו שלושתם בשווה:

– **מוכרים** את הנכסים **כפי אומדנם**.

ב. כשאמדו שנים בשווי מסוים, והשלישי בשווי אחר:

– **בטל יחיד במיעוטו**, ומוכרים את הנכסים כפי אומדנם של השנים. [ואפילו היה ההפרש בין האומדנות גדול פי שנים כגון שאמדו השנים ב-100 והיחיד ב-200 או השנים ב-200 והיחיד ב-100].

ג. כשכל אחד אמד באופן אחר, [**כגון** האחד **ב-80**, והשני **ב-100**, והשלישי **ב-120**]:

לדעת תנא קמא [שהלכה כמותו], **מוכרים כפי האומדן האמצעי** [**ב-100**], כי לא מסתבר לומר שכולם טעו באומדן, ובוודאי האחד צדק, ומאחר שאין לדעת מי הוא, יש למכור כפי האומדן האמצעי, שהרי האומדן הגדול [120], מצטרף עמו לומר, שהנכסים אינם שווים פחות [מ-100], והאומדן הקטן [80], מצטרף עמו לומר, שהנכסים אינם שווים יותר [מ-100], ומאחר שיש רוב דעות כמותו שהאמת אינה יותר [מ-100], ואינה פחות [מ-100], מוכרים כמותו [ב-100].

ולדעת רבי אליעזר ברבי צדוק, מאחר שכל אחד אומד בשווי אחר, מסתבר ששנים טעו קצת, ואחד טעה הרבה, ולא ששנים טעו הרבה, ואחד לא טעה כלל, ואם כן מסתבר ששנים טעו טעות קטנה שדרך בני אדם לטעות, שהיא טעות של 10, ולכן או שהאמת שהשווי 90, ושני הראשונים טעו כל אחד ב-10, והאחרון טעה ב- 30, או שהאמת שהשווי 110, והראשון טעה ב-30, ושני האחרונים טעו ב-10, ומאחר שיש ספק אם השווי 90 או 110, **יש למכור ב-90** משום שתפסת מרובה לא תפסת.

ולדעת אחרים וכן לדעת דייני גולה [שמואל וקרנא], אמנם מאחר שכל אחד אומד בשווי אחר, מסתבר שאחד טעה טעות גדולה, ושנים טעו טעות קטנה, אלא שבני אדם רגילים לטעות אף טעות של $13\frac{1}{3}$, ולכן או שהאמת שהשווי $93\frac{1}{3}$, והראשון שאמר 80 טעה כלפי מטה ב$13\frac{1}{3}$, והשני שאמר 100 טעה כלפי מעלה ב-$13\frac{1}{3}$, ורצה לומר $106\frac{2}{3}$[1], אלא כששמע את הראשון אומר 80, לא רצה להרחיק ממנו כל כך ואמר רק 100, והשלישי טעה טעות מרובה ואמר 120, או שהשווי האמיתי $106\frac{2}{3}$, ושני האחרונים טעו טעות קטנה, והראשון טעה טעות גדולה, ומאחר שיש ספק אם השווי האמיתי הוא $93\frac{1}{3}$, או $106\frac{2}{3}$, **יש למכור ב-$93\frac{1}{3}$**, משום שתפסת מרובה לא תפסת. וכן פוסק רב הונא. אבל רב אשי מקשה עליו.

מכירת חצי שדה

האומר לחבירו, "**חצי שדה אני מוכר לך**", **יתכן שכוונתו למכור מהשדה, חלק השווה חצי מדמי השדה**, ולא לחלוק אותה לשני חלקים שווים, **ולכן** כשיש בה

הוספות

[1] כן מסתבר שיהיה החשבון, ולכן טעיתי לכתוב כך, אולם בגמרא מבואר שרצה לומר $113\frac{2}{3}$, ולפי זה כך יש לתקן גם בהמשך.

חלק טוב וחלק רע, יד הקונה על התחתונה, והמוכר **יכול לתת** לו **מהחלק הרע שבה, כפי מה ששווה חצי השדה**, ומרוויח בכך, כי אדם רוצה בקב עידית יותר משני קבין זיבורית.

והאומר לחבירו, "**חצי שדה בדרום אני מוכר לך**", **יתכן שכוונתו למכור מהשדה, חלק השווה לדמי חציה הדרומי של השדה**, ולא למכור את החצי עצמו דווקא, **ולכן יכול לתת** לו **אף זיבורית מצדה הצפוני, כפי מה ששווה חציה הדרומי**.

-

המוכר מקצת שדהו לחבירו, מן הסתם מוכר לו עמה את כל צרכיה, ולכן מחויב להוסיף לו מחלקו שלא מכר, **מקום לגדר, ולחריץ הגדול, ולחריץ הקטן**, שעושים חוץ לגדר, שהם צורכי השדה, שלא יכנסו חיות לתוכה.

ומה שנאמר דין זה רק במוכר מקצת שדה, ולא במוכר שדה שלימה, כי המוכר שדה שלימה, לא נותר בידו כלום, שיוכל להוסיף ממנו לקונה לצורך גדר, אבל המוכר מקצת שדה, שיש בידו להוסיף לקונה ממה שנותר בידו, לצורך גדרו של הקונה מחויב להוסיף לו.

דף קח

שמירת השדה מפני חיות רעות

שלושה דברים עושים לשדה לשמור אותה מפני חיות שלא יכנסו לתוכה.

א. גדר – כדי שהחיות לא יוכלו להיכנס לתוך השדה.

ב. חריץ קטן שלושה טפחים מאחורי הגדר – כדי שהחיות לא יוכלו לעמוד סמוך לגדר, ולקפוץ לשדה מעבר לגדר. ועשו אותו קטן ולא גדול, כי אם היה גדול, החיות היו קופצות מתוכו לשדה, על ידי שהיו נמשכות בתוכו מעט לאחור.

ג. חריץ גדול ששה טפחים סמוך לחריץ הקטן טפח – כדי שהחיות לא יוכלו לעמוד סמוך לחריץ הקטן, ולקפוץ לשדה מעבר לחריץ הקטן ולגדר בבת אחת.

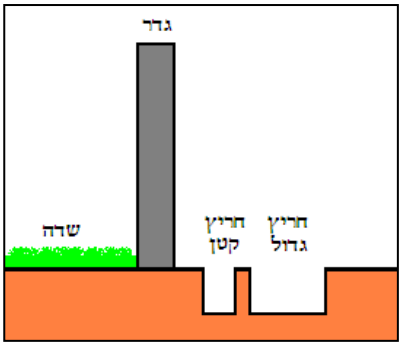

סליק פרק בית כור

פרק שמיני יש נוחלין

דף קח

פרשת נחלות [במדבר כ"ז ח'-י"א]

ואל בני ישראל תדבר לאמר:

איש כי ימות **ובן** אין לו - והעברתם את נחלתו **לבתו**:

ואם אין לו בת - ונתתם את נחלתו **לאחיו**:

ואם אין לו אחים - ונתתם את נחלתו **לאחי אביו**:

ואם אין אחים לאביו - ונתתם את נחלתו **לשארו הקרב אליו ממשפחתו** וירש אתה.

והיתה לבני ישראל לחקת משפט כאשר צוה ה' את משה:

דיני המשנה יתבארו בעזה"י על סדר הגמרא.

האופן הטוב בירושת הדורות

כשהאב נוחל את בנו, יש בזה פורענות, כי אין האב נוחל את בנו, אלא אם כן מת בנו בחייו, ולא הניח זרע שיירשנו, וקללה היא זו, כשמת אדם בלא בנים, וגם שהאב רואה במיתת בנו.

אבל כשהבן נוחל את אביו, יש בזה ברכה, אם הוא רואה במיתת אביו וקוברו, כמו שהבטיח הקב"ה ליעקב, "ויוסף ישית ידו על עיניך", שהבטיחו שיקברנו בנו.

דין הלמד מדרשה

דין שאינו מפורש בכתובים, ונלמד מדרשה בלבד, **חביב על התנא לשנותו תחילה,** קודם לדינים המפורשים בכתוב.

האב יורש את בנו [וקודם לאחים]

במשנתנו מבואר, שהאב יורש את בנו, [כשהבן מת בלא זרע], ונחלקו התנאים מנין אנו למדים זאת.

<u>לדעת הברייתא הראשונה</u>:

הכתוב, "ונתתם את נחלתו **לשארו** הקרוב אליו ממשפחתו", **מלמד שהאב יורש את בנו,** כי "שאר" הוא האב או האם, [שנאמר "שאר אביך הִוא" "שאר אמך הִוא"], ומאחר שנאמר "ממשפחתו", על כרחך הכוונה כאן לאב ולא לאם, שהרי אין קרויה משפחה אלא משפחת האב, ככתוב "למשפחותם לבית אבותם".

והכתוב "הקרוב אליו", מלמד, שסדר הקרובים שבפרשה, [בן, בת, אחים, אחי האב, אב], **אינו סדר קדימתם לירושה, והסדר הקובע הוא מידת קרבתם למת.**

א. הבן – קרוב לאביו יותר מכל שאר

הקרובים, כי הוא **קם תחת אביו ליעוד**, [שאם האב קנה אמה עבריה, הבן מייעד אותה לעצמו כמו אביו]. ואף על פי שהאח קרוב לאחיו בזה שהוא קם תחתיו ליבום, כנגד הבן אין קרבה זו נחשבת כלל, כי **כשיש בן אין ייבום**. [ומהטעם הזה, גם לעניין שדה אחוזה שהקדיש האב, רק הבן נחשב קרוב לאביו, ואם פדה אותה, אינה יוצאת ביובל לכהנים, אלא חוזרת לאב, כמו שפדה האב עצמו, אבל אם האח פודה אותה, היא יוצאת ביובל לכהנים, כמו שפדו אחרים].

ב. הבת – שניה לנחלה, משום ש**שווה לבן לעניין** זה **שפוטרת מהייבום**.

ג. האב – שלישי לנחלה, **ואף שאינו עומד תחת בנו לכלום, ואם כן גרוע מהאח**, שעומד תחת אחיו ליבום, אף על פי כן **יש ללמוד מהפסוקים, שיש להקדים את האב מעלה אחת, ולסדרו קודם האח**. והלימוד הוא, ממה **שנאמר**, "**ואם אין אחים לאביו, ונתתם את נחלתו לשארו** הקרב אליו ממשפחתו", שלכאורה סוף הפסוק, הבא ללמד, שהאב יורש את בנו, מיותר הוא, שהרי **אם אחי האב הבאים מכח האב, יורשים, כל שכן שהאב עצמו יורש, ומתוך שנכתב שלא לצורך שהאב יורש, על כורחך נכתב כדי להקדימו לאחים**.

ד. האחים – רביעים לירושה, משום שקרובים לאח, **שעומדים תחתיו לייבום**.

ה. אחי האב – חמישים לירושה, **שרחוקים מהמת יותר מכל האמורים כאן**.

וסדר הפסוקים כך הוא: "איש כי ימות **ובן** אין לו והעברתם את נחלתו **לבתו**. ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו **לשארו** ונתתם את נחלתו **לאחיו**. ואם אין לו אחים ונתתם את נחלתו **לאחי אביו**. ואם אין אחים לאביו **הקרב אליו ממשפחתו** וירש אתה.

דף קט

ולדעת רבי ישמעאל ברבי יוסי:

סדר הקרובים האמורים בפרשה, [בן, בת, אחים, אחי האב], **הוא סדר קדימתם לירושה**.

וירושת האב אינה כתובה בפרשה, אלא נלמדת בקל וחומר, ממה שנאמר "ונתתם את נחלתו לאחי אביו", שאם אחי האב הבאים מכוח האב, יורשים, קל וחומר שהאב עצמו יורש.

וממה שנאמר "**והעברתם** את נחלתו לבתו", שמשמע **שיעבירו את הנחלה מקרוב זה שהוא קיים, ויתנו אותה לבת, למדנו**, שמלבד מה **שהבת** קודמת לקרובים הכתובים אחריה בפרשה, היא **קודמת לקרוב נוסף** שאינו מפורש בכתוב, **שהוא האב**.

ומתוך שנאמר "**והעברתם**" **רק אצל הבת, למדנו, שאין עוד קרובים שקודמים לאב**, אלא הבת קודמת לאב, והאב קודם לאחים.

-

דרשת רבי ישמעאל ברבי יוסי מהכתוב "שארו", תתבאר בעזה"י בדף קי"א.

ודרשת רבי מהכתוב "והעברתם", תתבאר בעזה"י בדף ק"י.

ביאור המלבי"ם בעניין קראי שלא כסדרן כתיבי

כתב הגאון מלבי"ם [במדבר כ"ז ח'], **סדר נחלות לפי הלכות תורה שבעל פה, משונה מאד מסדר נחלות הכתוב בתורת הכתב, ולפי הלכות תורה שבעל פה, כן היה לו לכתוב**:

ואם אין לו **בת** [ונתתם את נחלתו **לאביו**

ואם אין לו אב] ונתתם את נחלתו **לאחיו**

ואם אין לו אחים [ונתתם את נחלתו **לאחיותיו**

ואם אין לו אחות ונתתם את נחלתו **לאבי אביו**

ואם אין לו אבי אב] ונתתם את נחלתו **לאחי אביו**

ואם אין אחים לאביו [ונתתם את נחלתו **לאחות אביו**

ואם אין אחיות לאביו] ונתתם את נחלתו **לשארו** הקרוב אליו ממשפחתו וירש.

... **ועתה נבאר איך נוכל להסכים דברי חז"ל עם תורת הכתב**, שאמר "ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו", ולא הזכיר את אביו, וכן אמר "ונתתם את נחלתו לאחי אביו", ולא הזכיר אבי אביו.

ויש בזה שני לימודים ... **ובגמרא אומר** לימוד אחר, **דתניא "שארו" זה האב**, דכתיב "שאר אביך היא", והקשו, אימא שארו זה האם, דכתיב "שאר אמך היא", ותירץ רבא, אמר קרא, "ממשפחתו וירש אותה", משפחת אב קרויה משפחה, משפחת אם אינה קרויה משפחה, **והקשו על זה, והא קראי לא הכי כתיבי**, דכתיב "ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו", **ותירצו, קראי שלא כסדרן כתיבי**, כלומר שמה שנאמר "ונתתם את נחלתו לשארו", צריך להיכתב אצל "ואם אין לו בת".

<u>והוא דבר זר ומוזר מאד, שנעקור פסוק ממקומו, ונציגנו למעלה שלא במקומו</u>, ואנכי שמתי חוק ולא יעבור, כי תורה שבעל פה והקבלה, מסכמת תמיד עם פשוטי המקראות, ואיך נעוות את הכתובים באופן כזה, שאמרו פה קראי שלא כסדרן כתיבי.

ועתה אחווך שמע לי, הנה אחר שידענו מצד הסברא, [כפי שביאר שם מלבי"ם בפירושו לפני כן], שאי אפשר לסדר סדר נחלות כפי פשטות הכתובים, שהנחלה תלך מן האח אל האחים בלא אמצעי, רק שהפירוש שתלך מן האח אל האחים באמצעות האב, שמוריש אותם כפי משפטי הירושה, בקשו למצוא חפץ בתורת הכתב ... **וכבר ביארתי** [בפרשת אמור], **שיש הבדל בין "שארו"** סתם, **ובין "שאר בשרו"**, **ששאר סתם** לא בא אלא על **הקרוב בלי אמצעי**, והם שבעה קרובים המפורשים בפרשת אמור, אמו ואביו, בנו, בתו, אחיו, ואחותו, והוא הדין אשתו, **אבל יתר הקרובים** כולם, אינם אלא **על ידי אמצעי**, ולא **נקראו** "שאר" סתם, רק "**שאר בשרו**".

והנה פה שנזכרו כל הקרובים שלא על ידי אמצעי, בנו, ובתו, ואחיו, והוא הדין אחותו, ואם כן, **מה שנאמר "ונתתם את נחלתו לשארו", בהכרח כוון על האב**, שהוא שאר בלא אמצעי, [כי על האם אי אפשר לפרש, משום שנאמר "ממשפחתו", דהיינו משפחת אב, שקרויה משפחה, ולא משפחת אם, שאינה קרויה משפחה], וזהו שאמרו, וממאי ד"שארו" זה האב, שנאמר "שאר אביך היא", רצונם לומר, שממה שנאמר על ערות אחות אביך "שאר אביך היא", ולא 'שארך היא', מבואר, שאחות האב לא נקראת בשם 'שאר' סתם, כי היא קרובה על ידי אמצעי, והיא 'שאר בשר' ולא 'שאר', והיא רק 'שאר אביך', ולא 'שארך', וממילא, כשאמר פה "לשארו הקרוב", מכוון על האב, שהוא שאר בלא אמצעי.

וכן פירוש הכתובים:

"**ואם אין לו בת ונתתם את נחלתו לאחיו**", **פירוש באמצעות האב, וכאילו נכתב "ונתתם לשארו", שהוא האב, וממנו ילך לאחיו בתורת ירושה**, והוא הדין לאחותו כשאין אחים.

ומה שכתוב "ונתתם לאחי אביו", פירושו גם כן באמצעות השאר, שהוא אבי אביו, שהוא שארו הקרוב נגד אבי זקנו, שהוא יורש ומוריש לאחי אביו.

"ואם אין אחים לאביו ונתתם את נחלתו לשארו הקרוב אליו", שהוא אבי זקנו, שהוא שאר הקרוב נגד זקן זקנו שרחוק יותר.

ולפי זה, **הגם שתחילה סתם, ולא הזכיר שיתן לשארו שהוא האב**, או אבי האב, הלא **ממה שאמר זה בסוף, ידעינן שכן הולך סדר נחלות גם במה שניתן לאחיו** ולאחי אביו, **שכולם הם באמצעות שאר הקרוב**, שהוא האב המוריש.

ולפי זה, מה שאמרו קראי שלא כסדרן כתיבי, אין הפירוש שנעקור פסוק זה מכאן, ונעמידנו תחילה, רק רצונם לומר, שעניין זה שהנחלה הולך באמצעות שאר הקרוב, שהוא האב או אבי האב, היה ראוי שייכתב תכף בסדר הראשון, במה שנכתב שהנחלה הולכת לאחי המת, שהוא באמצעות השאר שהוא האב.

והתורה ביארה זאת בסוף, שנלמד מזה לכל הסדר לפניו ולאחריו, שהכל הולך באמצעות שאר הקרוב.

הבת פוטרת מהייבום

מי שמת, והניח בת, אשתו פטורה מהייבום, כדין מי שמת והניח בן.

יש מפרשים שהדבר נלמד, ממה שנאמר בפרשת יבום, "**ובן אין לו**", ודרשו "אין" כמו "עיין", כלומר שיש לעיין אחר המת, ואם נמצא שהניח איזשהו זרע, הרי זה כמי שהניח בן, [ובת וממזר בכלל].

ויש מפרשים שהדבר נלמד, ממה שכתוב בפרשת יבום, "**ולא ימחה שמו מישראל**", ומזה יש ללמוד, שרק מי שנמחה שמו אשתו זקוקה לייבום, אבל מי שהניח בת, מאחר שאין שמו מחוי, אשתו אינה זקוקה לייבום.

עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת

אף על פי שלעניין יבום בן ובת שווים, ופוטרים מיבום, לעניין עבד עברי שהניח אביהם אינם שווים. שנאמר בעבד עברי, "ועבדך שש שנים", ללמד שעובד רק את האדון שקנה אותו, ולא את אחרים, וכנגד הבן, אף הבת נחשבת כאחרים, ואין העבד עובד אותה. ורק הבן, שלעניין נחלה קרוב לאביו מהכל, אינו נחשב כאחרים.

ויהי נער מבית לחם יהודה ממשפחת יהודה והוא לוי

בפרשת פסל מיכה נאמר, שהכהן שלקחו מיכה לעבודה זרה שלו, היה "נער מבית לחם יהודה ממשפחת יהודה והוא לוי", ובאו בגמרא כמה ביאורים, היאך יהיה לוי ממשפחת יהודה:

לדברי המקשן – **אביו** היה **משבט לוי**, **ואמו** היתה **משבט יהודה**, ומכאן ראיה שאף משפחת אם קרויה משפחה, וקשה על האומרים שרק משפחת אב קרויה משפחה.

ולדברי רבא בר רב חנן – **שמו** של הנער היה **לוי**, והוא היה **משבט יהודה**, ואם כן משפחת יהודה האמורה כאן היא משפחת אביו.

ולמסקנה – **שמו** של הנער היה **יהונתן**, והוא היה **משבט לוי**, **ונקרא ממשפחת יהודה**, **כי עשה מעשה מנשה**, **שעבד עבודה זרה**, **והיה משבט יהודה**, וכן מה שנקרא בסוף הפרשה בשם בן גרשום בן

מנשה, אף שהיה נכדו של משה ולא של מנשה, הטעם הוא כי עשה מעשה מנשה, ש**תולים את הקלקלה במקולקל**.

-

על אדניה בן חגית נאמר, "וגם הוא טוב תואר מאוד ואותו ילדה אחרי אבשלום", ומשמע מזה, שאדניה ואבשלום היו בני אם אחת, והאמת היא, שאדניה היה בנה של חגית, ואבשלום היה בנה של מעכה, אלא מתוך שעשה אדניה כמעשה אבשלום, שמרד במלכות, תלאו הכתוב באבשלום, ש**תולים את הקלקלה במקולקל**.

להדבק בטובים

אמר רבי אלעזר, **לעולם ידבק אדם בטובים, שהרי משה שנשא בת יתרו, יצא ממנו יהונתן**, שהיה דור שלישי לצפורה בת יתרו, ועבד עבודה זרה, **ואהרן שנשא בת עמינדב, יצא ממנו פנחס**.

ואף שפנחס גם היה מזרע יתרו, שהרי אמו היתה מבנות פוטיאל, ונקראת כך על שם שהיתה מזרע יוסף שפטפט ונלחם ביצרו, ומזרע יתרו שפיטם עגלים לעבודה זרה. מכל מקום לא היה פינחס אלא דור רביעי או חמישי לבת יתרו, ולזה הועיל מה שנדבק אהרן בטובים.

ותוס' פירשו, שיתכן שגם פינחס היה דור שלישי לבת יתרו, שהיתה אם אמו, ומכל מקום יש חילוק בינו לבן יהונתן, והוא, שפינחס היה מזרע יתרו מצד אמו, ויהונתן היה מזרע יתרו מצד אביו גרשום.

דף קי

הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה

אמר רבא, הנושא אשה, צריך שיבדוק באחיה, שנאמר, "ויקח אהרן את אלישבע בת עמינדב אחות נחשון", מלמד שנשאה על ידי שבדק באחיה, ומתוך חשיבותו, שהיה נשיא למטה יהודה, לכך לקחה, והטעם לכך שיש לבדוק באחים, **משום שרוב הבנים דומים לאחי האם**.

יהונתן בן גרשום ופסל מיכה

כשבאו בני שבט דן לבית מיכה, וראו את יהונתן בן גרשום בן משה כומר לעבודה זרה, אמרו לו, "מִי הֵבִיאֲךָ הֵלֹם", [כלומר, האם אינך מזרע משה, שנאמר בו "אל תקרב הלום"], "וּמָה אַתָּה עֹשֶׂה בָּזֶה", [כלומר האם אינך מזרע משה, שנאמר בו "מה זה בידך"], "וּמַה לְּךָ פֹה", [כלומר האם אינך מזרע משה, שנאמר בו "ואתה פה עמוד עמדי"], **האתה תעשה כומר לעבודה זרה**?

אמר להם, כך מקובלני מבית אבי אבא, לעולם ישכיר אדם עצמו לעבודה זרה, ואל יצטרך לבריות.

וטעות טעה, כי היה סבור שלצורך פרנסה מותר להיות כומר לעבודה זרה, ולא זו היתה **כוונת משה** אבי אביו, אלא **שלצורך פרנסה ישכיר אדם עצמו לעבודה שהיא זרה לו,**

כלומר שיש לו בה בזיון, אבל אם יש בה דבר איסור, ודאי ש**אין לעשותה**, אף לצורך פרנסה.

וכיון שראה דוד שממון חביב עליו ביותר, מינהו על האוצרות, שנאמר [בדברי הימים], "ושבואל בן גרשום בן משה נגיד על האוצרות", שכשהיה לו ממון הרבה, **שב לא-ל בכל לבו**, עד שנקרא שמו שבואל.

וכיון שמת דוד, עמד שלמה והחליף כל הסנקליטין [=ממונים], **והחליפו** עימהם, **וחזר לקלקולו הראשון**, והיה הוא ובניו כהנים לשבט הדני עד יום גלות הארץ.

והוא הנזכר בכתוב בימי ירבעם, "**ונביא אחד זקן** יושב בבית אל", **וזכה להאריך ימים, משום שהיתה עינו צרה בעבודה זרה שלו**, שכאשר היה בן אדם מביא לה קרבן, ואומר לו, בקש ממנה עליי. היה עונה לו, מה מועילה לך, אינה אוכלת, ואינה שותה, לא מטיבה ולא מריעה. וכשהיה אומר לו, מה אעשה. היה עונה לו, הבה לי קערה אחת של סולת ועשר ביצים, ואני אבקש עליך, והוא היה אוכל אותם.

פעם אחת אמר לו בן גדולים, אם אינה מועילה כלום, מה אתה עושה כאן, וענה לו, שמשמש אותה משום פרנסת חייו.

פשוט נבלתא בשוקא ולא תימא כהנא אנא

רב אמר לרב כהנא, שלעניין הפרנסה לא יחשיב עצמו, שלא להתפרנס בדבר בזוי, אלא **יתפרנס אפילו מהפשטת נבילות בשוק**, שהעושה לפרנסתו אינו בכלל מה שאמרו, ש"משניאי אהבו מות" הם תלמידי חכמים שיש רבב על בגדיהם.

לא ידור בעיר שראשה אסי

לפירוש רשב"ם, רב אמר לרב אסי, ש**לא ידור בעיר שראשה רופא** [=אסיא].

ולפירוש רבינו תם, רב אמר לרב אסי, ש**לא ידור בעיר שהוא עצמו ראשה**, כלומר שרב אסי לא יהיה ראש עיר, כי כך יתבטל מלימודו מחמת צרכי ציבור.

הבת יורשת את אביה כשאין בנים

בגמרא מבואר, ש**עיקר דין ירושת הבת נלמד מהכתוב**, "**וכל בת יורשת נחלה**", **אלא שנחלקו האמוראים, מניין שיורשת רק כשאין בנים**, אבל כשיש בנים, רק הם יורשים, [והיא אינה נוטלת אלא עישור נכסים מתקנת חכמים]:

א. יש אומרים, שהדבר הזה למד, מהכתוב, "**איש כי ימות ובן אין לו והעברתם את נחלתו לבתו**", כלומר רק כשאין בן הבת יורשת.

ב. ורב אחא בר יעקב אמר, שהדבר למד, ממה שאמרו בנות צלפחד, "**למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו כי אין לו בן**", כלומר מאחר שאין לו בן, אנו רוצות לרשת אותו, אבל אם היה לו בן, מודות הן שאינן יורשות. [ודבריו **נדחו**, כי יתכן שזו היתה סברת בנות צלפחד, אבל דין התורה שבנות יורשות כבנים].

ג. ורבינא אמר, שהדבר למד מהכתוב, "**הקרוב** ... וירש", כלומר הקרוב יותר

יורש תחילה, ובנים קרובים לאב יותר מהבנות, כי עומדים תחתיו ליעוד ולשדה אחוזה כמבואר לעיל. [ודבריו **נדחו**, משום שהטעם שבנות אינן עומדות תחת אביהן ליעוד, אינו משום שאינן קרובות לו, אלא משום שאינן יכולות לשאת אשה, ומה שאינן עומדות תחת אביהן לשדה אחוזה, אינו נלמד אלא אחר שידענו שהבן קרוב לאב יותר מהבת, אבל כל זמן שלא נלמד זאת, נוכל לומר שגם הבת עומדת תחת אביה לשדה אחוזה כמו הבן, שהרי שניהם שווים לפטור מייבום].

ד. ויש אומרים, שהדבר הזה למד, מהכתוב "**והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה**", כלומר כשיש בנים, הם לבדם נוחלים, ובנות אינן נוחלות.

אחים לירושה וליבום

לעניין ירושה – רק אחי המת מהאב יורשים אותו, אבל אחי המת מהאם אינם יורשים אותו, שנאמר בפרשת נחלות, "ממשפחתו וירש אותה", ללמד שאין יורשים את המת אלא ממשפחת האב, שהרי אין נקראת משפחה אלא משפחת האב.

ולעניין ייבום – רק אחי המת מהאב מיבמים את אשתו, אבל אחי המת מהאם, אינם מיבמים אותה, שנאמר בפרשת יבום, "כי ישבו אחים יחדיו", ויש ללמוד בגזרה שווה, שלשון אחווה האמור כאן, הוא כלשון אחווה האמור בבני יעקב, "שנים עשר עבדיך אחים אנחנו בני איש אחד", מה בבני יעקב נקראים אחים משום שהיו "בני איש אחד", כלומר אחים מהאב, אף לעניין יבום, האחים האמורים בפרשה הם אחים מהאב.

דף קיא

ירושת נכסי האם

רשב"ם פירש [בדף ק"ט], **שלדעת רבי**, דין זה ש**הבן יורש את אמו**, נלמד **מהכתוב**, המזכיר את ירושת הבת בלשון העברה, "**והעברתם** את נחלתו לבתו", **שממנו אנו למדים**, **שכשהבת יורשת את אביה**, **היא מעבירה את הירושה** משבט אביה לשבט אחר, ועניין זה מתקיים, על ידי שהבת נישאת לאיש משבט אחר, ולאחר מכן מורישה את הנכסים שירשה מאביה, **לבנה שהוא משבט אחר** [=השבט של אביו], ומכאן שהבן יורש את אמו. [אולם מתוס' בדף ק"י בד"ה טעמא משמע שחולקים בזה על פירוש רשב"ם].

וכאן בסוגיה מבואר, שדין זה שהבן יורש את אמו, נלמד מהדין שהבת יורש את אמה.

ודין זה **שהבת יורשת את אמה**, נלמד

מהפסוק, "**וכל בת יורשת נחלה ממטות בני ישראל**", שמבואר בו, שבת יורשת נחלה של שני מטות, ועניין זה מתקיים, כשאביה משבט אחד, ואמה משבט אחר, ויורשת את אביה ואת אמה.

ואף שבאותו הדור אם היתה אמה בת יחידה היורשת נחלת שבט אביה, היתה מחויבת להינשא לבן שבטה, שלא תיסוב נחלה ממטה למטה, כמו שיתבאר בעזה"י בהמשך, מכל מקום, לא נאמר הדין הזה אלא במי שהיתה עומדת לרשת את אביה בשעת נישואיה, אבל אם בשעת הנישואין של אם הבת הזו עם אביה, היו לאם אחים, היתה מותרת להינשא לבן שבט אחר, ולאחר מכן כשמתו אחיה, היא יורשת את אביה, אף על פי שנישאת לבן שבט אחר, ומסבת נחלה ממטה למטה.

ונחלקו תנאים, **מניין שהבן יורש את אמו**:

<u>לדעת תנא קמא</u>.

דין זה, ש**הבן יורש את אמו**, נלמד **מהיקש**[1], **שהוקשו** יחד **מטה האב ומטה האם** של הבת, בפסוק "ממטות בני ישראל".

ומזה יש ללמוד, שכשם שהבת יורשת את נחלת מטה האב, רק כשאין לו בן, אבל כשיש לו בן, הבן יורש, ולא הבת, כך הבת יורשת את נחלת מטה האם, רק כשאין לה בן, אבל **כשיש** לה **בן**, **הבן יורש את אמו ולא הבת**.

ומכל מקום, **הבכור אינו נוטל פי שנים בנכסי האם**, ואין ללמוד מההיקש הזה, שכשם שהבכור נוטל פי שנים בנכסי האב, כך הוא נוטל פי שנים בנכסי האם, **משום שיש פסוק המלמד שאין הבן נוטל פי שנים אלא בנכסי האב**:

לדברי אביי – "לתת לו פי שנים **בכל אשר ימצא לו**", משמע שרק בכל אשר ימצא לו [=לאיש], בנו נוטל פי שנים, אבל במה שימצא לה [=לאשה], אין הבכור נוטל פי שנים.

ודבריו נדחו, כי יתכן שהפסוק מדבר, במי שהוא בכור לאביו ולא לאמו, ולכן נוטל פי שנים רק בנכסי אביו.

ולדברי רב נחמן בר יצחק – "לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא **ראשית אונו**", משמע שרק מי שהוא ראשית אונו של האיש, נוטל פי שנים בנכסיו, אבל מי שהוא ראשית אונה של האשה, אינו נוטל פי שנים בנכסיה. ודבריו נדחו, כי יתכן שלא בא הכתוב למעט, אלא מי שהוא בכור לאמו ולא לאביו, שאינו נוטל פי שנים בנכסיהם, אבל מי שהוא בכור לאביו ולאמו, נוטל פי שנים, גם בנכסי האב, וגם בנכסי האם.

ולדברי רבא – "לתת לו פי שנים בכל אשר ימצא לו כי הוא ראשית אונו **לו**

הוספות

[1] מתוך פירוש רשב"ם נראה שעיקר הלימוד הוא מקל וחומר כדעת רבי זכריה בן הקצב, וההיקש לא בא אלא ללמד שלא נאמר דיו. ויל"ע בזה.

משפט הבכורה", משמע שלא נאמר משפט הבכורה אלא בנכסי האיש [=לו], ולא בנכסי האשה.

ולדעת רבי זכריה בן הקצב.

דין זה, ש**הבן יורש את אמו**, נלמד **בקל וחומר** כך, מה הבת שכוחה רע מכח הבן בירושת האב, אף על פי כן יורשת את האם, הבן שכוחו יפה בירושת האב, כל שכן שיורש את האם.

ומכל מקום **מאחר שדיו לבא מן הדין להיות כנידון**, [כלומר מה שהבן יורש את אמו נלמד מדין קל וחומר ממה שהבת יורשת את אמה ודיו לבן שיהיה כוחו כבת, שהרי ממנה אנו לומדים שהוא יורש את האם], ולכן **בירושת האם**, **הבן אינו עדיף על הבת**, **אלא יורש עמה בשווה**.

- לדברי רב נחמן, **רב ושמואל אמרו**, **שאין הלכה כרבי זכריה בן הקצב**.

- ורבי ניתאי, ורב הונא בר חייא, שרצו לעשות כרבי זכריה, החזירום, שמואל [החזיר את רבי ניתאי], ורב נחמן [החזיר את רב הונא בר חייא].

- ורבי טבלא שעשה בפועל כרבי זכריה, הזהירו רב נחמן, שאם לא יחזור בו, יישמת אותו.

מדין קל וחומר

אחת משלוש עשרה מידות שהתורה נדרשת בהן, היא קל וחומר, והיא שאם נאמר דין מסוים בדבר קל, הדין הזה אמור אף בדברים החמורים ממנו.

אולם אין לומר שאותו דין האמור בדבר הקל, יהיה חמור יותר בדבר החמור, שהרי לא נלמד הדין הזה בדבר החמור אלא כפי שנאמר בקל.

ודבר זה אנו למדים, ממה **שאמר הקב"ה למשה**, כשכעס על מרים, "**ואביה ירק ירק בפניה הלא תיכלם שבעת ימים**", כלומר אם אביה הקל היה נוסף בה, היה ראוי שתכלם שבעת ימים, **קל וחומר לשכינה** החמורה, שיש לה להיסגר יותר, כלומר **ארבעה עשר יום**, **אולם** מאחר שהדין הזה נלמד מאביה, **דיו לבא מן הדין להיות כנידון**, ואין להחמיר עליה אלא **שתיסגר שבעת ימים**.

רבינו תם מפרש, **שהיה ראוי לה להיסגר 14 יום**, **כי שלושה שותפים לאדם**, אביו אמו והקב"ה, **והקב"ה נותן בו דברים** כנגד שניהם, שזה **כפלים ממה שהאב נותן**.

ובספרי מבואר, **שהיה לה להיסגר 14 יום**, **משום שהכעיסה שנים**, **מלך וכהן גדול**. [י"מ ששניהם אחד, שהוא משה, שהיו בו שתי מעלות הללו, מלך וכהן גדול. וי"מ שהכוונה לשנים ממש, הקב"ה שהוא מלך, ומשה שהוא כהן גדול]

ורבינו חיים כהן מפרש, **שהיה לה להיסגר** 14 יום, כי מחמת הקל וחומר יש

לה להיסגר יותר משבעה ימים, ומאחר שיש לה להיסגר **יותר מהסגר אחד**, עליה להיסגר **שני הסגרות** ש**הם שבועיים ימים**].

בכור לנחלה ובכור לכהן

בכור לנחלה הוא בן קיימא הנולד ראשון, ואפילו בא אחר כמה נפלים, והטעם לכך הוא, כי בפרשה נאמר, "כי הוא ראשית אונו", כלומר הבן הראשון שלבו של האדם דווה עליו אם ימות, שהוא בן קיימא הנולד ראשון, אבל נפלים, אין לבו דווה עליהם [אלא לשעה].

ובכור לכהן [לעניין שצריך לפדותו], **הוא הוולד יוצא ראשונה מרחם אמו**, שנאמר "פטר רחם", ואפילו אינו בכור לאביו, [כגון שהיה לאביו בנים מאשה אחרת].

ירושת נכסי אשת איש

מדיני נחלות, **שהאיש יורש את אשתו**, [ואינו מנחיל אותה. וכשנוחל אותה הוא], קודם אף לבנה, שהרי האיש אינו קרוב לאשתו כשאר קרוביה שהם ממשפחתה, ואם היה לנו ללכת אחר קרבת משפחה, היה לנו ללכת עד אבי השבט, קודם שנאמר שהבעל יורש אותה, ועל כורחך, כשאמרו שהבעל יורש את אשתו, להקדים אותו לקרבת משפחתה התכוונו, וקודם הוא לכל קרוביה.

והתוס' כתבו (בדף קי"ג), כיון שהבעל אינו יורש את אשתו מחמת קורבה אלא מחמת שארות, שהם חשובים כבשר אחד, אם כן כמו שהוא קודם לשאר קרובים, כך הוא קודם לבן, דמאי לי האי, ומאי לי האי.

ונחלקו תנאים מניין הדין הזה למד[1].

א. **רשב"ם פירש** [בדף ק"ט], **שלדעת רבי**, דין זה ש**הבעל יורש את אשתו**, נלמד **מהכתוב**, המזכיר את ירושת הבת בלשון העברה, "**והעברתם** את נחלתו לבתו", **שממנו אנו למדים**, **שכשהבת יורשת את אביה**, **היא מעבירה את הירושה** משבט אביה לשבט אחר, ועניין זה מתקיים, על ידי שהבת נישאת לאיש משבט אחר, ולאחר מכן מורישה את הנכסים שירשה מאביה, **לבעלה שהוא משבט אחר**, ומכאן שהבעל יורש את אשתו. [אולם מתוס' בדף ק"י בד"ה טעמא משמע שחולקים בזה על פירוש רשב"ם].

ב. **לדעת הברייתא הראשונה**, **ולדעת רבי עקיבא**, **הדין הזה**, שהבעל יורש את אשתו, **נלמד מהכתוב**, "**ונתתם את נחלתו לשארו** הקרב אליו ממשפחתו **וירש אתה**", שלדעתם "שאר" האמור כאן היא אשתו של האדם, ופשטות

הוספות

[1] מכל הסוגיה כאן משמע, שדין זה שהבעל יורש את אשתו, הוא דין תורה, אלא שנחלקו מניין הוא נלמד, וכן דעת רוב התנאים במשנה במסכת בכורות דף נ"ב. אולם לדעת רבי אלעזר המובא שם במשנה, דין זה שהבעל יורש את אשתו, הוא תקנת חכמים בלבד, וכן דעת רב במסכת כתובות דף פ"ג.

הכתוב כך היא, "ונתתם את נחלתו" [של האדם] "לשארו", כלומר נחלת האיש ניתנת לאשה, שהאשה יורשת את בעלה, "וירש", כלומר שגם האיש יורש את אשתו, "אותה", מיעוט הוא לומר, דווקא הוא יורש אותה, והיא אינה יורשת אותו, ומאחר שלפי זה, הכתוב האחרון סותר את הכתוב הראשון, יש ליישב את הכתוב הראשון, באופן שיתיישב עם מה שנראה מהכתוב האחרון "וירש אותה", שהאיש יורש את האשה, והאשה אינו יורשת את האיש.

לדברי אביי – יש להעביר את המילה "שארו", ולהציגה אחרי המילה "ממשפחתו", ושני עניינים יש כאן, הראשון הוא, "ונתתם את נחלתו ל הקרוב אליו ממשפחתו", ללמד שהקרוב קרוב קודם, [כמבואר בדף ק"ח], והעניין השני הוא, "**שארו וירש אותה**", ללמד שהבעל יורש את אשתו. [**ורבא דחה דברים אלו, משום** שאין לסרס את הפסוקים, ולחתוך מילה שלמה ממקומה, ולהציגה במקום אחר (**סכינא חריפא מפסקא קראי**)].

ולדברי רבא [**לפירוש השני**] – מילה שלימה אין להעביר ממקומה, אבל אות אחת פעמים **גורעים** ממילה אחת, **ומוסיפים** אותה למילה אחרת, **ודורשים כך את הפסוקים**, ולפיכך יש לגרוע אות וי"ו מהמילה "נחלתו", ואות למ"ד מהמילה "לשארו", ולהציגם כמילה אחת "לו", אחר המילה "שארו", כך, "**ונתתם את נחלת שארו לו**", כלומר שהבעל יורש את אשתו.

ולדברי רבא [**לפירוש הראשון**] – **אין לשנות את הכתוב** כלל, **אלא לבארו** כפי שהוא, כך **שתהיה משמעותו, כאילו נכתב "ונתתם את נחלת שארו לו"**, וכך יתבאר הכתוב, "ונתתם את נחלתו", כלומר תנו לאיש זה נחלה שתהיה לנחלתו, ולמי נאמר הציווי הזה, לתת לו את הנחלה, "לשארו", כלומר לאשתו, ומכאן שהאיש יורש את אשתו.

ג. **לדעת רבי ישמעאל, הדין הזה** שהבעל יורש את אשתו, **נלמד, ממה ששנה הכתוב כמה פעמים, שנחלה עוברת בירושה משבט לשבט, ולא הוצרך לשנות כל כך הרבה פעמים, אלא ללמד, שמלבד מה שנחלה עוברת משבט לשבט על ידי הבן היורש את אמו**, [כשאמו משבט אחד, ואביו משבט אחר, וירשה את אביה, והורישה לבנה, שהוא משבט בעלה], **כך הנחלה עוברת משבט לשבט על ידי הבעל היורש את אשתו**, [כשאשתו משבט אחד, והבעל משבט אחר, וירשה מאביה, והורישה לבעלה].

ואלו הם הפסוקים, שמהם מתבאר, שנחלה עוברת משבט לשבט, והטעמים שנכתבו כולם:

(א) "**וכל בת ירשת נחלה ממטות בני ישראל לאחד ממשפחת מטה אביה תהיה לאשה למען יירשו בני ישראל איש נחלת אבתיו**" (במדבר ל"ו ח) – מכאן יש ללמוד, שהאשה היורשת את

נחלת אביה [כשאין לו בנים], מצווה **במצוות עשה**, להינשא לאחד ממשפחת מטה אביה, כדי שלא תעביר את הנחלה שירשה מאביה לשבט אחר. [ומכל מקום אין ראיה שבעלה יורש אותה, כי יתכן שרק בנה יורש אותה, ועל ידו תעבור הנחלה למטה אחר].

(ב) "**ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה** כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל" (במדבר ל"ו ז') – מכאן יש ללמוד, שהאישה היורשת את נחלת אביה, אסורה להינשא לאחד שאינו ממשפחת אביה, כדי שלא תעבור נחלת אביה לשבט אחר. [ומכל מקום, אין מכאן ראיה, שבעלה יורש אותה, כי יתכן שרק בנה יורש אותה, ועל ידו תעבור הנחלה למטה אחר, ולא די בפסוק הראשון, כי מכאן יש ללמוד שאסורה לעשות זאת גם באיסור **לא תעשה**].

(ג) "**ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר** כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל" (במדבר ל"ו ט') – מכאן יש ללמוד, שהאישה היורשת את נחלת אביה, אסורה בלאו נוסף להינשא לאחד שאינו ממשפחת אביה, כדי שלא תעבור נחלת אביה לשבט אחר. [ומכל מקום, אין מכאן ראיה, שבעלה יורש אותה, כי יתכן שרק בנה יורש אותה, ועל ידו תעבור הנחלה למטה אחר, ולא די בפסוק הקודם, כי מכאן יש ללמוד שאסורה לעשות זאת ב**שני איסורי לאו**].

(ד) "**ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אתו בגבעת פינחס בנו** אשר נתן לו בהר אפרים" (יהושע כ"ד ל"ג) – מתוך שנקראת הגבעה על שם פינחס, ולא על שם אלעזר אביו, יש ללמוד, שהיתה הנחלה הזו לפינחס, בלא שירשה מאביו, והדבר יתכן, רק על ידי שירשה מאמו או מאשתו, [שהרי משאר קרובים אינו יורש אלא דרך אביו], ומכל מקום, אין מכאן ראיה שהבעל יורש את אשתו, כי יתכן שלא **ירש** מאשתו אלא **מאמו**.

(ה) "**<u>ושגוב הוליד את יאיר ויהי לו עשרים ושלוש ערים בארץ הגלעד</u>**" (דברי הימים א' ב' כ"ב) – ממה שנאמר שהיו הערים ליאיר ולא לשגוב אביו, יש ללמוד, שהיתה הנחלה הזו ליאיר בלא שירשה מאביו, והדבר יתכן רק על ידי שירשה מאמו או מאשתו, [שהרי משאר קרובים אינו יורש אלא דרך אביו], **ומכאן ראיה, שהאיש יורש את אשתו**, שאם מאמו ירש, לא הוצרך יהושע לכתוב פסוק זה, ללמד שהבן יורש את אמו, כי מהפסוק הקודם כבר למדנו זאת.

דף קיב

ורב פפא הקשה על דברי רבי ישמעאל, מניין לנו שגבעת פנחס וערי יאיר באו להם בירושה, שמא לא באו להם בירושה כלל, לא מהאם, ולא מהאשה, [ולא מהאב], אלא לפינחס באו כדין שדה חרמים, שמתחלקים לכהנים ביובל, וליאיר באו על ידי קניין, ולא בא הכתוב

ללמד דיני ירושה, אלא גדולת עושרם בלבד. **עד כאן ביאור דברי רבי ישמעאל לגרסת רשב"ם**, שלפי האמת דין זה שהבעל יורש את אשתו נלמד מהפסוק האחרון, **ודבריו נותרו מוקשים, מכח קושיית רב פפא**.

אולם לגרסת תוס', האמת היא, שדין זה שהבעל יורש את אשתו, נלמד מהפסוק השלישי האמור בתורה, "ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל", שהרי לא מסתבר שכל הפסוקים שנאמר בהם איסור העברת נחלה, לא נאמרו אלא על ידי העברת נחלה על ידי הבן, ולא הביא רבי ישמעאל את הפסוקים האחרונים, אלא לחזק דבריו, שרצה להוכיח מהם, שהבעל יורש את אשתו. **ולגרסת זו, אף שמכוח קושיית רב פפא, אין להביא ראיה מהפסוקים האחרונים שהבעל יורש את אשתו, מכל מקום לא נדחו דברי רבי ישמעאל, ואביי מיישב דבריו, ואומר, שעל כורחנו הפסוק השלישי שבתורה מדבר באיסור העברת נחלה על ידי שהבעל יורש את אשתו, משום שבו נאמר** "כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל", ומלשון "**מטות**", משמע שהכתוב מקפיד על הסבת נחלת שני מטות, [כלומר שהאשה היורשת, תינשא לשבט אביה ולא לשבט אחר, ולא תעביר נחלה שיש לה משני מטות למטות אחרים], והדבר יתכן רק כשהאיש יורש את אשתו, כי בזה, אם אבי האשה מראובן, ואמה משמעון, יש לה תקנה שתינשא למי שאביו מראובן ואמו משמעון, וכשיירש אותה בעלה, יישארו הנכסים כמו שהיו לעניין שני השבטים.

ד. לדעת שתי ברייתות, הדין הזה, שהבעל יורש את אשתו, **נלמד מהפסוק,** "**ולא תסב נחלה ממטה למטה אחר** כי איש בנחלתו ידבקו מטות בני ישראל", **שמכאן יש ללמוד, שאשה היורשת נחלה משבט אחד,** [כגון שלא היו בנים לאביה], **אם נישאת לבן שבט אחר, היא מעבירה לו את נחלתה, על ידי שהוא יורש אותה.**

לדעת הברייתא הראשונה – על כורחנו, **הפסוק הזה מלמד, שהנחלה עוברת למטה הבעל, על ידי שהבעל יורש אותה, כי** אם בא ללמד **שהנחלה עוברת למטה הבעל על ידי שהבן יורש אותה,** אין צריכים לפסוק הזה, שהרי הדבר **כבר נלמד מהפסוק הקודם,** "ולא תסב נחלה לבני ישראל ממטה אל מטה כי איש בנחלת מטה אבתיו ידבקו בני ישראל".

ולדעת הברייתא השניה – מתוך לשון הפסוק הזה עצמו, יש ללמוד, שטעם האיסור להינשא לבן שבט אחר, הוא משום שבעלה יורש אותה.

- **לדברי רבא,** יש ללמוד זאת, **משום שנאמר** בפסוק "**ידבקו מטות**", ואין לשון "דביקת מטות" אלא על ידי בעל.

- **ולדברי רב אשי,** יש ללמוד זאת, **משום שנאמר** בפסוק, "ולא תסב נחלה ממטה

למטה **אחר**״, ואם הפסוק בא להקפיד על כך שלא יירש אותה בנה משבט אחר, די לכתוב, ״ולא תסב נחלה ממטה למטה״, ואין צורך לכתוב ״אחר״, כי בנה אינו נחשב כבן מטה אחר לגמרי, שהרי הוא גם בנה, ורק כשההקפדה היא שלא יירש אותה בעלה, שאינו בן שבטה כלל, ראוי לכתוב ״מטה אחר״, ומכאן שהפסוק בא לומר, שלא יירש אותה בעלה משבט אחר, [ואחר שהפסוק הזה מלמד שלא תינשא לבן שבט אחר, שמא יירש אותה בעלה, הפסוק הקודם מלמד, שלא תינשא לבן שבט אחר, שמא יירש אותה בנה].

כן ביאור הברייתא השניה לגרסת רשב״ם. אולם **לגרסת רבינו תם**, **דעת הברייתא השניה**, **שבשני הפסוקים**, **טעם האיסור** שאשה יורשת נחלה לא תינשא לבן שבט אחר, **הוא שלא יירש אותה בעלה**, ותעבור נחלת שבט אביה לשבט בעלה, **ואם כן משני הפסוקים יש ללמוד**, **שהבעל יורש את אשתו**.

-

לגרסת רשב״ם, אביי הסתפק, האם כשהקפיד הכתוב על אשה יורשת נחלה, שלא תינשא לבן שבט אחר, ההקפדה היא רק שתינשא לבן שבט אביה, או שאם אביה מראובן ואמה משמעון, [וירשה גם נחלת אמה], עליה להינשא למי שאביו מראובן ואמו משמעון, ולא די שתינשא למי שאביו מראובן.

דף קיג

כתבו התוס׳, **פעמים שלא היו** האמוראים **בקיאים בפסוקים**.

רבי יהושע בן קרחה

ר״י מפרש, שרבי יהושע בן קרחה הוא בנו של רבי עקיבא, שרבי עקיבא נקרא קרחה על שם שהיה קרח.

ואין נראה לרבינו תם, שיקראו לרבי עקיבא קרח שהוא לשון גנאי, אלא קרחה היה אדם שכך היה שמו ולא רבי עקיבא.

בעל אינו יורש את אשתו בראוי אלא במוחזק

מי שמתה אשתו, הוא יורש את הנכסים שבחזקתה בלבד, כלומר נכסים ששייכים לה בשעת מותה, ולכן אם מת אביה בחייה [בלא בנים], וירשה את נכסי אביה, כשהיא מתה בעלה יורש ממנה את הנכסים הללו, אבל אם בשעה שמתה, עדיין לא ירשה את נכסי אביה, אלא שהיו ראויים לה בלבד, [אם אביה היה מת לפניה, עתה שלא מת לפניה], שוב אין הבעל יורש את הנכסים הללו כשימות אביה, אלא קרוביה יורשים אותם, [בנה, או אחי אביה, או הקרובים האחרים, לפי סדר הקרבה].

ודבר זה נלמד מהכתוב "ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אתו בגבעת פינחס בנו אשר נתן לו בהר אפרים", שממנו יש ללמוד, **שהיו הנכסים הללו לפינחס** שלא מאביו, **אף על פי שהיו ראויים לאלעזר אביו**, והדבר יתכן **על ידי שהיו מתחילה של אבי אשת אלעזר, ומתה קודם לאביה, וכשמת אביה**, אלעזר היה סבור לרשת אותם, כדין בעל היורש את אשתו, אבל **ניתנו לפינחס, כי אשת אלעזר לא היתה מוחזקת בהם בשעת מותה, ואין הבעל יורש את אשתו בראוי לבוא לה, אלא במה שמוחזקת בפועל**.

- **רשב"ם מפרש**, ש**מתוך שנאמר "אשר ניתן לו** בהר אפרים" יש ללמוד זאת, שמשמע מהכתוב, שהיתה כאן נתינה לפינחס, ולאיזה צורך נכתב אם לא ללמד שניתן לפינחס, על ידי שבאו אלעזר ופינחס לדין, והפסק היה עם פינחס, משום שאשת אלעזר לא היתה מוחזקת בנכסים בשעת מותה.

- **ורבינו חננאל מפרש**, ש**מתוך שנאמר** בפסוק "**פינחס בנו**", אף שידוע שפינחס היה בנו, יש ללמוד זאת, שוודאי נכתב כדי להדגיש, שניתן לבנו ולא לו, והטעם שיש צורך להדגיש זאת, כי באמת היו ראויים לו, משום שהיו ראויים לאשתו, ומה שלא ירש אותם, כי אין הבעל יורש את אשתו בראוי.

בכל הירושות הבן קודם לבת

בכל מקום שיש בן ובת הקרובים בשווה לירושה, הבן יורש ולא הבת. כגון:

בן ובת – הבן קודם לבת.

בן הבן ובת הבת – בן הבן קודם לבת הבת.

בן הבת [היורשת] ובת הבת [היורשת] – בן הבת קודם לבת הבת.

אח ואחות – האח קודם לאחות.

אח אב ואחות אב – אח האב קודם לאחות האב.

בני האח ובנות האח – בני האח קודמים לבנות האח. [כן הדין **כש**הבנים והבנות **באים לרשת מכוח אחד**, כלומר מכוח אביהם אחי המת, **אולם כשהיו למת שני אחים, לזה בן ולזה בת, בן האח הזה ובת האח הזה יורשים בשווה**, כי כל אחד בא מכוח אביו, ואחי המת יורשים אותו בשווה, ומורישים את חלקם ליורשיהם].

אחות אב ובני אחי האב

רשב"ם כתב, שאחות האב קודמת לבני אחי האב, [משום שהיא קרובה למת יותר מהם].

וכתב על זה **ר"י, שאין הדבר כן, כי אח האב קודם לאחות האב, ובני האח יורשים מכוח אביהם**, וממילא קודמים לאחות האב, כמבואר במשנה לקמן, שכל הקודם לנחלה, יוצאי ירכו דינם כדינו.

דיני ירושות ביום כדיני ממונות

תני רבה בר חנינא, "והיה ביום הנחילו", מכאן אתה למד, ביום אתה מנחיל ולא בלילה. ותניא, "והיתה לבני ישראל לחוקת משפט", מכאן אתה למד שנעשית פרשת נחלות כדין.

א. לפירוש רשב"ם:

לולא הכתובים הללו, היינו סבורים, שחלוקת ירושה דינה ככל חלוקת נכסי שותפים, שחולקים אותם בעצמם, ובכל עת שירצו.

והכתוב מלמד, ש**חלוקת ירושה נחשבת כדין, ולכן אינה נעשית אלא בפני שלושה**, ומתחילים לעשותה **ביום בלבד**, כדין, שנעשה בפני שלושה דיינים, ותחילתו ביום בלבד.

ובכלל חלוקת ירושה האמורה כאן, לא רק חלוקה שיורשים חולקים אחר מיתת המוריש, אלא אף חלוקה שהמוריש עצמו מחלק על פיו לפני מותו. ובאופן שאינו יכול לחזור בו כגון שכיב מרע המחלק רוב נכסיו בקניין, שאינו יכול לחזור בו, (כפי שיתבאר בעזה"י בפרק מי שמת). שאם הוא יכול לחזור בו, אין ראוי לדון ולחלוק על פי דבריו, שאין לדיינים לעשות דין בדבר שאפשר לבטלו, ואם דנו אין זה דין.

ותוס' בדף קי"ד בד"ה ניחוש, חולקים בזה על רשב"ם, ולפירושם אם דנו יש כאן דין, אלא שרק אין ראוי לדון דין שיכול להתבטל, שאין להטריח בית דין חנם.

מהכתוב "ביום" – אנו למדים שתחילת דין אינה אלא ביום.

ומהכתוב "משפט" – אנו למדים שחלוקת ירושה נחשבת כדין ומשפט.

ב. ולפירוש ר"י:

החידוש האמור כאן הוא ש**שלושה שהיו עומדים בשעת הצוואה של המוריש, נעשים בי"ד לחלוקת הירושה, על כורחם של היורשים**, והיורשים אינם יכולים לומר, לא נדון לפניכם, אלא לפני בי"ד הגדול, או לפני בי"ד חשוב שבמקומם.

דף קיד

קבלת עדות בלילה

רשב"ם מפרש, שרק תחילת הדין ביום בלא בלילה, אבל **עדות מתקבלת גם בלילה**, ולכן בי"ד שהעידו בפניהם בלילה, עדות גמורה היא, ויכולים לדון למחר ביום על פיה.

ותוס' מפרשים, שגם קבלת עדות דינה כתחילת דין, **ואינה כשרה אלא ביום**.

עד הבא לדון

<u>א. בדיני נפשות</u>.

הרואה את המעשה אינו כשר לדון עליו, אף כשבא לדון על פי עדות אחרים, ולא על פי

עדות עצמו, שנאמר, "עד עמדו לפני העדה למשפט", שצריך לעמוד למשפט, בפני מי שלא היה עומד לפניו עתה בשעת המעשה.

ואין ללמוד מכאן שאף בשאר דינים הרואה את המעשה אינו כשר לדון, כי בדיני נפשות אמרה תורה, שיש להשתדל להציל את הנידון, ["והצילו העדה"], והרואה את המעשה לא יצילו, מאחר שיודע שחטא, אבל בשאר דינים, שלא נאמר בהם, שיש להשתדל להציל את הנידון, אין פגם אם הרואה את המעשה ידון.

ב. בדיני ממונות מהתורה.

הרואה את המעשה אינו כשר לדון על פי עדות עצמו, משני טעמים: **(א)** נאמר "ועמדו שני האנשים לפני ה'", כלומר שיעמדו שני העדים לפני בי"ד, והדיינים אינם יכולים לעמוד לפני עצמם ולהעיד. **(ב)** כל עדות שאי אפשר להזימה, אינה עדות, וכשהדיין עצמו מעיד, לא יקבל על עצמו הזמה, ואם כן עדותו היא עדות שאי אפשר להזימה, ופסולה.

ומכל מקום יכולים לדון על פי עדות של עדים אחרים, שיעידו בפניהם, ולזה אינם נפסלים לדון, אף על פי שבפועל ראו את המעשה.

וכל זה כשרואה את המעשה בשעה שאינו כשר לדון, כגון בלילה, או אף ביום אך לא היו עמו עוד שנים. **אבל שלושה דיינים שראו מעשה ביום, דנים על פי ראייתם**, כי אם דיינים דנים על פי עדות ששומעים מעדים, כל שכן שיכולים לדון על פי מה שרואים בעצמם, **ש**הרי **לא** יתכן, ש**תהא שמיעה ששומעים מעדים, גדולה ממה שרואים בעצמם**. ומאחר שראו את המעשה, דנים על פי מה שראו, ואין זה כדין שדנו על פי עדים, אלא כדין שדנו על פי ראיית הדיינים, שהוא דין גמור.

- **לפירוש רשב"ם, כן הדין, כשבשעת הראייה לא התכוונו לראייה של עדות, אבל אם כשראו התכוונו לראות כדי להעיד, שוב אינם יכולים לדון**, כי אין להחשיבם כדיינים, אלא כעדים, ואין עד נעשה דיין. [אולם אם היה המעשה בלילה, יכולים לדון על פי עדות של עדים אחרים, שיעידו בפניהם ביום, ולזה אינם נפסלים לדון, אף על פי שבפועל ראו את המעשה].

- **ולפירוש תוס'**, אין הדבר תלוי בכוונתם בשעת הראייה, אלא **אם ראו בשעה שיכולים לדון על פי ראייתם, הם דנים, אף על פי שהיתה כוונתם בראיה לשם עדות**, שהרי מאחר שראו, שוב אין זקוקים להעיד לעצמם בפועל, ומעתה אין לפוסלם לדון, שהרי הטעם שאין עד נעשה דיין, הוא משום שלא יקבל הזמה על עצמו, או משום שאינו יכול לעמוד לפני עצמו, וכל זה שייך בדיין הבא להעיד בפועל, אבל אלו אינם דנים על פי עדותם, אלא על פי ראיה.

ג. בדינים מדברי חכמים.

הרואה את המעשה, ובא להעיד עליו, כשר לדון על פי עדות עצמו.

עד מתי נותן מתנה יכול לחזור בו

אמדו חכמים, שהנותן מתנה לחבירו, אינו גומר בדעתו להקנותה מיד, אלא עד

שישהה מעט אחר כך, וידע אם אפשר לו לתתה בקניין גמור, או שרוצה לחזור בו, או שרוצה להוסיף תנאים במתנה:

לדעת רבה, דעת המקנה, שיוכל לחזור בו, **כל זמן שיושבים** באותו מעמד של הקניין, אף על פי שכבר עוסקים בעניינים אחרים.

ולדעת רב יוסף [שהלכה כמותו], דעת המקנה, שיוכל לחזור בו, **כל זמן שעוסקים באותו עניין**, אבל אם החלו לדבר בעניין אחר, אף על פי שלא קמו ממקומם, שוב אינו יכול לחזור בו.

כלל בידינו שהלכה כרב יוסף בשדה עניין ומחצה.

הבן אינו יורש את אמו בקבר להנחיל לאחיו מן האב

כשהבן חי, הוא יורש את אמו, וכן הדין אם מת קודם לה, והניח אחריו בנים או בנות, שהם קרובי אמו כמותו, שכשהיא מתה הוא יורש אותה ומוריש לבניו או בנותיו.

אולם אם מת ולא הניח בנים או בנות, ויורשי ממונו הם קרובי אביו ולא קרובי אמו, [כגון שאין לאביו בנים נוספים מאמו, שאחיו אינם קרובי אמו], בזה **אין יורשיו יורשים את אמו מכוחו, אלא קרובי אמו יורשים אותה**.

ודין זה נלמד מסברא, שאין להעביר את נחלת אמו, לקרובי אביו שאינם קרוביה.

והמשנה רמזה לנו דין זה, בכך ששנתה ללא צורך, "**האשה את בנה והאשה את בעלה** ... מנחילין ולא נוחלין", [וכבר ידועים דינים אלו ממה ששנינו "האיש את אמו והאיש את אשתו נוחלין ולא מנחילין"], והטעם ששנתה את הדינים הללו, **ללמד שיש דמיון ביניהם, כשם שאין הבעל יורש את אשתו בקבר**, [כמבואר בדף קי"ג, שאין הבעל יורש את אשתו, אלא במה שמוחזקת בו בשעת מותה, אבל לא במה שראוי לבוא לה אחר כך], **כך אין הבן יורש את אמו בקבר להנחיל לאחיו מן האב**. ונחלקו המפרשים בביאור עניין זה:

רשב"ם מפרש – כשם שהבעל אינו יורש את אשתו **כשהיא בקבר**, כך אין הבן יורש את אמו **כשהוא בקבר**, להנחיל נכסיה לאחיו מהאב

ור"י מפרש – כשם שהבעל אינו יורש את אשתו **כשהוא בקבר**, להנחיל לאחיו, כך אין הבן יורש את אמו **כשהוא בקבר**, להנחיל לאחיו מהאב. [ר"י מפרש שדין זה שאין הבעל יורש את אשתו כשהוא בקבר, אנו למדים, משום שמה שאמרה תורה שכשהקרוב ביותר למת אינו קיים, יורש את המת הקרוב הבא אחרי זה שאינו קיים, ירושה זו של הרחוק, היא דרך הקרוב יותר, כלומר הקרוב יותר יורש בקבר, ומוריש לקרוב הבא אחריו, ועניין זה נקרא משמוש, ולא נתחדשה

ירושה על ידי משמוש, אלא בקרובים מחמת קורבה, ולא בקרובים מחמת נישואין, ולכן הבעל המת אינו יורש את אשתו כשהוא בקבר. ורשב"א מפרש, שדין זה שאין הבעל יורש את אשתו כשהוא בקבר, אנו למדים, ממה שהאיש אינו יורש את אשתו כשהיא בקבר].

הבעל אינו יורש את אשתו לא ראוי ולא כופר

בדף קי"ג התבאר, שמהפסוק "ואלעזר בן אהרן מת ויקברו אתו בגבעת פינחס בנו אשר נתן לו בהר אפרים", אנו למדים, שהאיש אינו יורש את אשתו בדברים שראויים לבא לה אחר מותה ממורישה.

ובמסכת בבא קמא מבואר, שמפסוק אחר אנו למדים, שאין האיש יורש את הכופר של אשתו, הראוי לבוא אחר מותה.

ואף ששני עניינים אלו הם דברים הראויים לבוא לאשה אחר מותה, לא די בפסוק אחד, כי **אין ללמוד עניין אחד מזולתו**.

אם היינו למדים שהבעל אינו יורש את אשתו בראוי לבוא לה ממורישה, עדיין היינו אומרים שיורש את הכופר הראוי לבוא לה, משום שבא מחמת עצמה, א"נ משום שהחיוב בא מחייה.

ואם היינו למדים שהבעל אינו יורש כופר אשתו הבא אחר מותה, עדיין היינו אומרים שרק כופר, שלעולם אינו בא קודם מותה, אין לו לרשת אותה, אבל דברים שראויים לבוא לה ממורישה, יורש אותה, כי ראויים לו יותר, שהרי היו יכולים לבוא לו אף בחייה.

אמירת שמועה משם אומרה

כשאחד אומר דבר ששמע **מרבו מובהק**, רגילים לומר, **אמר רבי פלוני אמר רבי פלמוני**.

אבל כשאחד אומר דבר ששמע **ממי שלא הורגל לומר שמועות ממנו**, רגילים לומר, **אמר רבי פלוני משום רבי פלמוני**.

האם אשה יורשת בנה

א. לדעת רבי יהודה ברבי שמעון, לדברי תנא קמא של רבי זכריה בן הקצב [בדף קי"א], **הוקשו מטה האב למטה האם**, לעניין זה שהבן קודם לבן בנכסי האם, כמו שהוא קודם לה בנכסי האב, **ומהיקש זה יש ללמוד** דברים נוספים, שהרי אין היקש למחצה, ואם כן נאמר, **שכשם שבמטה האב, האב יורש את בנו** [או בתו], **כך במטה האם, האם יורשת את בנה** [או בתה].

רשב"ם מפרש, שכוונת רבי יהודה ברבי שמעון, שהאם יורשת את בנה **כשאין לו אב**, אבל כיש לו אב, האב קודם לאם, שלכך נאמר "ממשפחתו", להקדים את האב שהוא נקרא משפחה. **ורבינו תם ור"י מפרשים**, שגם כשאין האב קיים,

יורשי האב קודמים לאם, וכוונת רבי יהודה ברבי שמעון, שרק **כשאין אב ולא יורשי אב, כגון שהיה גר בלא יורשים**, רק אז האם יורשת.

ב. ולדעת התנא של משנתנו, אף על פי שאנו מקישים מטה האב למטה האם, ומתוך זה מקדימים את הבן לבת בנכסי האם כבנכסי האב, מכל מקום **אין האם יורשת את בנה, כי נאמר** "**וכל בת יורשת נחלה ממטות בני ישראל**", ללמד **שהבת יורשת נחלה משני מטות**, [מטה אביה ומטה אמה], **אבל אינה מורשת** לשני מטות, **אלא למטה** אחד, [למטה **אביה**, ולא למטה אמה].

דף קטז

כל הקודם בנחלה יוצאי ירכו קודמים

מי שמת, יוצאי ירכו עומדים תחתיו ונכנסים במקומו, ולכן כשמת הבן, בניו ובני בניו עד סוף הדורות קודמים לבת, וכן בני הבת קודמים לאב, וכן שאר היורשים, לעולם יוצאי ירכו של אדם כמותו, וקודמים כמותו למי שהוא קודם.

ודין זה נלמד ממה **שנאמר**, "**ואם אין לו בן** והעברתם את נחלתו לבתו", שנכתב "אין" ביו"ד, ללמד שיש לעיין אחר הבן, ואם הוא קיים בעצמו, או שהוא מת, אבל הוא קיים על ידי זרעו, הוא או זרעו נוחלים, ורק אם אין בן, ולא זרע הבן, מעבירים את הנחלה לבת, וכן יש ללמוד מהכתוב "ואם אין לו בת ... ואם אין לו אחים ... ואם אין אחים לאביו", שיש לעיין אחר הכתובים כאן אם אינם קיימים על ידי זרעם.

לפירוש רשב"א – עיקר דין זה שבני בנים חשובים כבנים, יש ללמוד מדין יבום, שמי שהניח בני בנים, דינו כמי שהניח בנים, ואשתו פטורה מיבום, [שנאמר בפרשת יבום, "ובן אין לו", ללמד שיש לעיין אחר הבן, ואם הוא או זרעו קיימים, אין חיוב יבום. א"נ משום שנאמר, "ולא ימחה שמו מישראל", פרט לזה שאין שמו מחוי, וזה שהניח בני בנים, אין זרעו מחוי], **ולא נצרך הפסוק** "**אין**" האמור בפרשת נחלות, **אלא ללמד, שבני בנים יורשים עם הבנים**, [כלומר כשהיו שני בנים, ומת אחד מהם, בני הבן המת, יורשים מכח אביהם, עם הבן החי], שדבר זה לא היינו למדים מדין יבום, שלא נתבאר בו, אלא שבני בנים עדיפים על האח, אבל לא שהם שווים לבנים.

ולפירוש ר"י – אדרבה **עיקר דין זה שבני בנים דינם כבנים, נלמד מהכתוב** "**אין**" שבפרשת נחלות, ודין יבום עצמו למד מדין נחלות.

-

בן ממזר יורש את אביו, כי גם ממזר נחשב "בן", ונכלל בפסוק "ובין אין לו".

נחלה ממשמשת והולכת עד אבי השבט

כשם שיש לעיין אחר זרע הבן, וזרע שאר היורשים, כך כשאין להם זרע, יש לעיין אחר אבי המת וזרעו, ואם אינם קיימים יש לעיין אחר אבי אביו וזרעו, וכן הלאה כלפי מעלה, עד אבי השבט.

אבל למעלה מאבי השבט לעולם לא יגיעו, כי קבלה בידינו, שאין שבט כלה מישראל, וכן נאמר במלאכי, "כי אני ה' לא שניתי ואתם בני יעקב לא כליתם", ואם כן לעולם תישאר הנחלה בשבטו של המת, ולא תעבור לשבט אחר מחמת שכלה שבטו.

צדוקים ובייתוסים

כתב רשב"ם, צדוק ובייתוס תלמידי אנטיגנוס איש סוכו היו, והיו שונים לתלמידיהם מה שקיבלו מאנטיגנוס, "אל תהיו כעבדים המשמשים את הרב על מנת לקבל פרס", וטעו התלמידים בכך, שהיו סבורים שכוונתו לומר, עבדו למקום ואל תקבלו שכר, ואמרו, כמו שאין בו ממש בדבר זה, כן כל דברי חכמים, וטעו ופקרו בדברי חכמים, ונקראו צדוקין על שם צדוק, ובייתוסין על שם בייתוס.

מגילת תענית

מגילת תענית היא מגילה, שבה נכתבו כל הימים, שאסור להתענות בהם, מחמת מאורעות טובים שאירעו לעם ישראל.

בכ"ד בטבת הודו הצדוקים שהבת אינו יורשת עם בת הבן

מתחילה היו הצדוקים אומרים, שמי שהיו לו בן ובת, ומת בנו בחייו, והניח אחריו בת, [כגון יעקב שהיו לו ראובן ודינה, ומת ראובן, והניח בת], בת הבן הזה אינה יורשת את כל נכסי הזקן, אלא **הבת יורשת עם בת הבן**, [כלומר דינה יורשת את יעקב עם בת ראובן], ודבר זה למדו אותו בקל וחומר, שהרי אם בת בנו, שבאה מכוח בנו, יורשת אותו, בתו, שבאה מכוחו שלו, לא כל שכן שתירש אותו. [ודווקא עם בת הבן תירש הבת, מהקל וחומר הזה, אבל עם בן הבן לא תירש, כי לעולם כוח בן עדיף מכוח בת].

ומאחר שאסור לגלות לצדוקים טעמי תורה, דחה אותם רבי יוחנן בן זכאי בקש, והראה להם שהם טועים, **מהמסופר בתורה**, "**אלה בני שעיר החורי יושבי הארץ לוטן ושובל וצבעון וענה** ... **אלא בני צבעון ואיה וענה**", שמהכתוב הראשון אנו למדים, **שענה** ושאר בני שעיר החורי **ירשו את הארץ משעיר החורי**, ומהכתוב האחרון אנו למדים, שענה **לא היה בנו של שעיר החורי**, **אלא בן בנו צבעון**, [שבא צבעון על אמו, והוליד ממנה את ענה], **ואם כן**, יש ללמוד מכאן ש**בן הבן יורש עם הבנים**, **וכן הדין לעניין בנות הבן**, שיורשות עם הבנים, **ומאחר שבנות הבנים דינם**

כבנים, **אין הבנות יורשות עימהן**, כמו שאינן יורשות עם הבנים עצמם.

ולא קבלו הצדוקים תשובה זו, כי אין להוכיח מכאן אלא שבני הבנים דינם כבנים, אבל יתכן שבנות הבנים אינם אלא כבנות. **ורבינו תם מפרש**, **שענה היתה אשה**, **ואם כן** יש ללמוד מהכתובים ש**בת הבן יורשת עם הבנים**, **ודינה כמו הבנים**, ומאחר שדין בת הבן כמו הבן, **אין הבת יורשת עמה**, כמו שאינה יורשת עם הבן. ולפי זה לא קבלו הצדוקים את תשובת רבן יוחנן בן זכאי, כי היו סבורים שאין ללמוד הלכות מהמעשים הכתובים בתורה, (כפירוש מהרש"א).

ולבסוף דחה רבן יוחנן בן זכאי את דברי הצדוקים, בכך שביטל את הקל וחומר שלהם, **והוכיח להם שכוח בת הבן עדיף מכוח הבת**, **שהרי** [אף לדבריהם] **בת הבן יורשת עם הבנים**, **והבת עצמה אינו יורשת עם הבנים**.

- **רשב"ם מפרש**, **שלדברי רב הונא**, **רב בא לחזק דין זה**, שהבת אינו יורשת עם בת הבן, ולכן אמר, שכל דיין שפוסק שהבת יורשת עם בת הבן, כמו שאמרו הצדוקים, אפילו הוא נשיא בישראל, שהכל נמנים לדון כמותו, אין שומעים לו.

- **ויש מפרשים**, **שלדברי רב הונא אמר רב**, **שכיב מרע המחלק נכסיו**, **ואומר**, **שתירש בתו עם בת בנו**, **אף שמעיקר הדין**, לדעת רבי יוחנן בן ברוקא **דבריו קיימים**, [כמו ששנינו בדף ק"ל, אם אמר על מי שראוי ליורשו שיירש אותו, דבריו קיימים], **מכל מקום**, **מאחר שמצווה לעשות כפי מה שהצדוקים אומרים**, יש לחוש שכשתיטול הבת עם בת הבן, יראה הדבר כנוטלת מכוח ירושה ולא מכוח ציווי המחלק, ויאמרו שהלכה כצדוקים, ולכן **תיקנו חכמים**, **שאין שומעים ל**מחלק נכסיו באופן הזה.

- **ותוס' מפרשים**, **שלדברי רב הונא אמר רב**, **אף על פי שפעמים יש לחכמים לתקן תקנות בענייני ירושה לצורך שעה**, ולשנות מדיני התורה, [כמו שיתבאר בעזה"י בהמשך, שהוצרכו לתקן שלא תירש בת הבן עם הבנים], **אם באו** בי"ד **לתקן** לצורך השעה, **שתירש הבת עם בת הבן**, **אין שומעים להם**, כי אין לתקן תקנה, שממנה יראה שהדין עם הצדוקים.

אהליבמה בת ענה בת צבעון

רבינו תם מפרש, **שענה** היתה **אשה**, ולכן נכתב שהיתה **בת צבעון**.

ורש"י מפרש, **שענה** היה **איש**, **בנו של צבעון**, ומה שנאמר בת צבעון, אינו הולך על ענה, אלא על **אהליבמה** שהיתה **בת של ענה ובת של צבעון**. לפי מה שכתבו כאן התוס' בשם רש"י, ענה בא על אמו אשת צבעון אביו, והוליד ממנה את אהליבמה, ולכן נקראת גם בת צבעון, משום שנולדה מאשתו של צבעון. ולפי מה שכתב רש"י בחומש, צבעון בא על כלתו אשת ענה, ויצאה אהליבמה מבין ענה וצבעון.

דף קטז

אמר רבי יצחק מלמד שהתנו על שבט בנימין שלא תירש בת הבן עם הבנים

אחר מעשה פילגש בגבעה, נלחמו ישראל בבנימין, ומתו במלחמה כל נשי בנימין, ומן האנשים לא נותרו אלא 600, ונשאו לנשים 400 מבנות יבש גלעד, ו-200 שחטפו מבנות שילה.

ומאחר שהיו רק 600 איש, לכל אחד היה חלק גדול מנחלת בנימין, ואם היתה בת יורשת נחלה, ונישאת לבן שבט אחר, היתה מחסרת מנחלת בנימין הרבה.

ולפיכך התקינו חכמים שמי שיש לו בנים, ואחד מהם מת והניח בת, בת הבן אינה יורשת עם הבנים, שלא תעביר נחלת בנימין לשבט אחר. וזהו שאמר הכתוב "ויאמרו ירושת פלטה לבנימן ולא ימחה שבט מישראל".

ודווקא כשהבנים יירשו את הנחלה ותישאר לשבט בנימין, תיקנו שלא תירש בת הבן, **אבל כשאין כאן בנים כלל** אלא בנות, מאחר שכשהן יורשות, אין הנחלה נשארת בשבט בנימין, אם מתה אחת הבנות, והניחה בת, **בת בת**ה **יורשת עם שאר הבנות**. **וכן אם היו בן ובת, והבן מת והניח בת, בת הבן יורשת הכל**.

מי שאיני מניח בן

אמר רבי יוחנן משום רבי שמעון בן יוחאי, כל שאינו מניח בן [זכר] **ליורשו, הקדוש ברוך הוא מלא עליו עברה,** [כלומר שונא אותו], שנאמר "ובן אין לו והעברתם את נחלתו", ועברה לשון כעס, שנאמר "יום עברה היום ההוא".

-

ואומר הכתוב, "אשר אין חליפות למו ולא יראו אקים", כלומר **מי שאינו מניח ממלא מקום שיחליפנו, אינו ירא אקים**:

לדעת רבו של רבי יוחנן – הכוונה למי שאינו מניח אחריו בן ממלא מקומו.

ולדעת רבי יוחנן ורבי יהושע בן לוי – הכוונה למי שאינו מניח אחריו תלמיד ממלא מקומו. [אבל מי שאינו מניח אחריו בן, אינו לא ירא אקים, ולכן רבי יוחנן היה מנחם אחרים בכך, שהיה מראה להם שן שנטל מבנו העשירי שמת, ואומר, זה מבני העשירי שמת, ורבי יהושע בן לוי לא היה הולך לבית האבל, שלא יתבטל מתלמודו, אלא למי שמת בלא בנים זכרים].

חלקי המת שיש בהם טומאה

כל שבמת טמא, חוץ מהשיניים, והשער, והציפורן, שניטלו ממנו. ובשעת חיבורם לו, הכל טמא.

שכיבה ומיתה

דרש רבי פנחס בן חמא, "והדד שמע במצרים כי שכב דוד עם אבותיו וכי מת

יואב שר הצבא״, **דוד שהניח בן כמותו, נאמרה בו שכיבה, יואב שלא הניח בן כמותו, נאמרה בו מיתה**.

עניות בתוך ביתו של אדם

דרש רבי פנחס בן חמא, **קשה עניות** בתוך ביתו של אדם, **יותר מחמישים מכות**, שהרי איוב אמר ״חנוני חנוני אתם רעי כי יד אלקי נגעה בי״, [ויד ה׳ היא חמישים מכות, שהרי במצרים נאמר ״אצבע אלקים״, ולקו בה עשר מכות], וענו לו חבריו, ״השמר אל תפן אל און כי על זה בחרת מעוני״.

חולה בתוך ביתו של אדם

דרש רבי פנחס בן חמא, כל שיש לו חולה בתוך ביתו, **ילך אצל חכם, ויבקש עליו רחמים**, שנאמר, ״חמת מלך מלאכי מות ואיש חכם יכפרנה״[1].

מסקנת בעיות רבי בר חמא

א. מי שמת בלא זרע, ובלא אב, ובלא אחים ואחיות – אבי האב קודם לאחי האב, [כגון **אברהם קודם לישמעאל בנכסי עשו**].

ב. מי שמת בלא זרע, ובלא אב – האח, קודם לאבי האב, [כגון **יעקב קודם לאברהם בנכסי עשו**].

-

דיני המשנה [בנות צלפחד], יתבארו בעזה״י על סדר הגמרא.

בכור שמת, בניו נכנסים תחתיו, ליטול חלק בכורתו בנכסי אביו.

[בהמשך יתבאר בעזה״י, שהדבר נלמד מטענת בנות צלפחד. ובדף קכ״ה כתב רשב״ם, שבירושלמי לומד זאת ריש לקיש מהכתוב ״משפט״].

דף קיז

למי נתחלקה הארץ

א. **לדעת רבי יאשיה - ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ**.

שכשבאו בני ישראל לארץ ישראל, לא **חלקו את הארץ** לאותם שבאו, אלא **לאבות**יהם **שיצאו ממצרים**, והיו בני 20 שנה ומעלה בשעת יציאתם ממצרים. **וכל אחד מהבאים לארץ נטל חלק בארץ, לפי מה שחילקו לאבותיו יוצאי מצרים**. ולכן שנים שיצאו ממצרים, לזה עשרה בנים מבאי הארץ, ולזה בן אחד מבאי הארץ, העשרה נטלו חלק אחד של אביהם, והאחד נטל חלק אחד של

הוספות

[1] כתוב בספר נימוקי יוסף, ״... מנהג זה בצרפת, כל מי שיש לו חולה, מבקש פני הרב התופס ישיבה, שיברך אותו״.

אביו, נמצא האחד מקבל כמו העשרה. ומי שלא היו אבותיו בני 20 שנה ומעלה, בשעת יציאת מצרים, לא נטל שום חלק בארץ.

ב. ולדעת רבי יונתן - לבאי הארץ נתחלקה הארץ [כשלוחים של יוצאי מצרים].

כלומר חלוקת הארץ היתה לפי באי הארץ, אבל כל אחד לא נטל לעצמו את החלק שקיבל, אלא הורישו לאביו שיצא ממצרים[1], ולאחר מכן חזר האב והוריש את הנחלה לבניו. ומשונה נחלה זו מכל נחלות שבעולם, שכל נחלות שבעולם, חיים יורשים את המתים, ונחלה זו, מתים יורשים את החיים[2]:

לפי פירוש רש"י [בחומש], **אם היו האבות יוצאי מצרים, והבנים באי הארץ**, החלק שהבנים מורישים לאבות, הוא החלק שהאבות חוזרים ומורישים לבנים, **ואין שום הבדל בין אם החלוקה לבאי הארץ לגמרי, או שהם מורישים לאבות וחוזרים ויורשים מהם[3]. אולם כשהיו באי הארץ דור שלישי ליוצאי מצרים, יש הבדל** בין חלוקה לבאי הארץ לגמרי, או שהם מורישים לאבות, וחוזרים ויורשים מהם, **כגון יעקב יצא ממצרים, ובניו ראובן ושמעון**, לא יצאו ממצרים, **ומתו במדבר, ושני בני ראובן, וארבעה בני שמעון**, היו **מבאי הארץ**, כשחלקו את הארץ, **שני בני ראובן נטלו שני חלקים, וארבעת בני שמעון נטלו ארבעה חלקים, והורישום ליעקב** אבי אבותיהם שיצא ממצרים, **וחזר והוריש** לבניו, שלושה חלקים לראובן, ושלושה חלקים לשמעון, **נמצא ביד כל אחד מבני ראובן חלק ומחצה, וביד כל אחד מבני שמעון ¾ חלק.**

ולפי פירוש ריב"א, אף אם היו האבות יוצאי מצרים, והבנים באי הארץ, יש הבדל בין חלוקה לבאי

הוספות

[1] ויל"ע למי היה מוריש זה שהיו גם אביו וגם סבו מיוצאי מצרים, האם לאביו, או לסבו, או לשניהם.

[2] ומתוך סוגיית הגמרא בדף קי"ט, ודברי התוס' בדף קי"ח וקי"ז, משמע, שכל זה כשהיה לבאי הארץ אבות שיצאו ממצרים בני 20, אבל מי שלא היו לו אבות מיוצאי מצרים להנחיל להם, נטל את חלקו לעצמו.

[3] ולכאורה אין הדבר כן שהרי הבכור נוטל פי שנים, ולפי זה כשהבנים יורשים מהאבות מה שהורישו להם, אינם מקבלים בשווה כמו שנטלו תחילה, שכל בן נטל חלק אחד בארץ והורישו לאביו, וכשהאב חוזר ומוריש לבניו את שני החלקים, הבכור נוטל פי שנים.

ויתכן שבזה הבכור אינו נוטל פי שנים, כי אין הבכור נוטל פי שנים, אלא במה שהאב מוחזק בו, ואין הארץ מוחזקת ביד האבות, עד שיטלו אותה הבנים, ויורישוה לאבות, ומה שאמרו בדף קי"ט ארץ ישראל מוחזקת היא, אין זה אלא לדעת האומרים ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, ויל"ע בזה, כי מסוגיית בנות צלפחד משמע, שלדברי הכל, צלפחד נטל חלק בכורה בנכסי חפר אביו.

הארץ לגמרי או שהם מורישים לאבות וחוזרים ויורשים מהם, כי אף על פי שבדרך כלל האב מוריש לבניו שלו, ולא לבני אחיו, בחלוקת הארץ, **גזרת הכתוב היא, ששני האחים שירשו מבניהם חלקים בארץ, חולקים אותם בשווה, ורק אחר חוזרים ומורישים לבניהם, ולכן ראובן ושמעון שיצאו ממצרים,** ולראובן שני בנים, ולשמעון ארבעה בנים, **והיו הבנים מבאי הארץ,** כשחלקו את הארץ, **שני בני ראובן נטלו שני חלקים, וארבעת בני שמעון נטלו ארבעה חלקים, והורישום לראובן ושמעון אבותיהם** שיצאו ממצרים, **וחילקו את ששת החלקים ביניהם,** שלושה חלקים לראובן, ושלושה חלקים לשמעון, **וחזרו והורישום לבניהם, נמצא ביד כל אחד מבני ראובן חלק ומחצה, וביד כל אחד מבני שמעון ¾ חלק.**

ולפי פירוש רבינו תם, כשחלקו את הארץ לבאי הארץ, הם הורישו את חלקיהם לאבותיהם יוצאי מצרים, וכל יוצאי מצרים של אותו השבט, נטלו את כל מה שירשו מבניהם, וחלקו אותו בשווה ביניהם, ואחר כך חזרו והורישו אותם לבנים. והחילוק בין האומרים לבאי הארץ נתחלקה, או ליוצאי מצרים נתחלקה, הוא לעניין זה שהחלוקה היתה רק לבני 20 ומעלה, ואם היו האבות יוצאי מצרים פחות מבני 20, והבנים באי הארץ יותר מבני 20, לדעת האומרים לבאי הארץ נתחלקה, האבות יורשים את בניהם שהיו בני 20, וחוזרים ומורישים להם, ולדעת האומרים ליוצאי מצרים נתחלקה, לא נטלו האבות חלק, שהיו פחות מ-20, ולא הורישו לבניהם כלום.

ג. ולדעת רבי שמעון בן אלעזר - לאלו ולאלו [ממש] **נתחלה הארץ.**

שכשבאו בני ישראל לארץ, **חלקו את הארץ לחלקים שווים,** [בשווי ולא בגודל], **כפי מניין בני ישראל יוצאי מצרים ומניין בני ישראל באי הארץ, וכל אחד מיוצאי מצרים ומבאי הארץ נטל בה חלק,** [באי הארץ נטלו את חלקם לעצמם, ויוצאי מצרים שכבר מתו, הורישו את חלקם לזרעם, שהיה מבאי הארץ].

לפי סברת רשב"ם, אדם אחד שהיה גם מיוצאי מצרים וגם מבאי הארץ, [כגון שיצא ממצרים יותר מבן 60, שלא נגזרה עליו הגזרה למות במדבר], לא **נטל** שני חלקים, אלא **חלק של יוצא מצרים בלבד,** משום שחלוקת הארץ לבאי הארץ היא רק לבאי הארץ שהם בני יוצאי מצרים, ולא לבאי

הארץ שהם עצמם יוצאי מצרים, שנאמר "לאלה תחלק הארץ".

אולם בתוספתא מבואר, שיהושע וכלב נטלו כמה חלקים, גם כיוצאי מצרים, וגם כבאי הארץ, ואם כן אדם אחד **ש**היה גם מיוצאי מצרים וגם מבאי הארץ, **נטל שני חלקים, אחד של יוצא מצרים, ואחד של באי הארץ**.

-

בדף קי"ח נבאר בעזה"י, דין נחלת המרגלים, המתלוננים, ועדת קרח.

דף קיח

לרב תרבו נחלתו ולמעט תמעיטו נחלתו

לפי גרסת רשב"ם, כוונת הפסוק, "**לרב תרבו נחלתו ולמעט תמעיטו נחלתו**", **שמי שהיה מרובה בזמן יציאת מצרים, אף על פי שנתמעט בכניסת הארץ, יש להרבות את נחלתו**, כי ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, וכן **מי שהיה מועט בזמן יציאת מצרים, אף על פי שנתרבה בכניסת הארץ, יש למעט את נחלתו**, כי ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ.

ולפי גרסת ריב"ם, בגמרא בדף זה מבואר, שכוונת הפסוק "**בין רב למעט**", שאם היו **שני אחים מיוצאי מצרים**, והיו **להם עשרה בנים מבאי הארץ, ושני אחים** אחרים **מיוצאי מצרים**, היו **להם שני בנים מבאי הארץ, אותם עשרה** בנים, אף על פי שהם **מרובים, נוטלים כאותם שני בנים**, אף על פי שהם **מועטים**, כי ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, וביציאת מצרים היו שווים.

טענת בנות צלפחד

לדעת האומרים ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, מאחר ש**צלפחד** היה מיוצאי מצרים, היה לו חלק בארץ, ולכן אמרו, "למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו", מאחר ש**זכה בחלק בארץ**, אם אין לו בן, למה לא נירש אנו את חלקו. [וזו היתה טענתן העיקרית, שהיה לו חלק **משלו**. אבל רצו לקבל **גם** את חלקו **בנכסי חפר** אביו. וכן רצו לקבל **גם** את חלקו **בנכסי אחיו** שמת, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך].

ולדעת האומרים לבאי הארץ נתחלקה הארץ, מאחר שלצלפחד לא היו בנים שבאו לארץ והורישו לו חלקם בה, לא היה לו חלק מעצמו, אבל ל**חפר** אביו היו בנים מבאי הארץ, והם הורישו לחפר חלקם, וכשחזר חפר והוריש לבניו מה שירש מזרעו שבאו לארץ, **הוריש** גם

לצלפחד בנו. ועל **חלק** צלפחד בירושת חפר אמרו בנות צלפחד, "למה יגרע שם אבינו מתוך משפחתו".

טענת בני יוסף

לדעת האומרים ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, בשעת יציאתם ממצרים היו מועטים, ובשעת כניסתם לארץ היו מרובים, ומאחר שהארץ נתחלקה לפי חשבון יוצאי מצרים, היתה נחלת כל אחד מבני יוסף מועטת מנחלת כל שאר אנשי ישראל.

ולדעת האומרים לבאי הארץ נתחלקה הארץ, אף שהיה להם ליטול חלקים בארץ כפי ריבויים בשעת כניסתם לארץ, מכל מקום **היו ביניהם יתומים רבים, שלא היו בני 20, ולכן לא היה להם נחלה מחמת עצמם, וגם לא היה לאותם יתומים מוריש, שיוריש להם נחלה**, על ידי שיירש מאחרים ויחזור ויוריש להם.

ובדף קכ"ב מבואר, ש**ארץ ישראל התחלקה לשנים עשר חלקים שווים**, ומי שהיה שבטו מרובה, היתה נחלת כל אחד מבני השבט מועטת, **ומאחר שאין גדול בכל השבטים כיוסף, צווחו על שהגיע לכל אחד מהם חלק מועט**.

מי לא קיבל חלק בארץ
מחמת דיני חלוקת הארץ

א. לדעת האומרים ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, יתומים שיצאו ממצרים פחותים מבני 20, לא קיבלו חלק בארץ, וכשנכנסו ישראל לארץ, לא נטלו זרעם שום נחלה, [אלא אם כן ירשו מקרובים אחרים, שהיו בני 20 בשעת יציאת מצרים].

ב. ולדעת האומרים לבאי הארץ נתחלקה הארץ, יתומים שבאו לארץ פחותים מבני 20, לא קיבלו חלק בארץ, [אלא אם כן היה לאבותיהם יוצאי מצרים זרע אחר, שבא לארץ, ונטל בה חלק, שאז האבות ירשו את הזרע הזה, וחזרו והורישו את חלקו לכל זרעם, והיתומים שנכנסו לארץ בכלל].

ואמר אביי, שלמעשה, לא היה שום אדם שארע בו כך, שלא ייטול חלק בארץ, שהרי במקרא מסופר על כל אלו שצווחו על דיני נחלות, [בנות צלפחד שרצו לקבל חלק אביהם, ובני יוסף שאמרו שחלקם מועט], ומאחר שלא נכתב על אחרים שצווחו, על שלא נטלו נחלה, וודאי לא היו כאלו.

אולם דבריו נדחו, כי יתכן שהיו עוד

שצווחו, ולא נכתבו, שלא כל דבר נכתב במקרא, אלא רק מה שיש ללמוד ממנו, כצווחת בנות צלפחד, שהועילה, וממנה למדנו דיני נחלות, וכצווחת בני יוסף, שאמנם לא הועילה, כי לא יכלו לתת להם חלק נוסף על חשבון שאר השבטים, ואין ללמוד ממנה דיני נחלות, מכל מקום יש ללמוד ממה שענה להם יהושע, שיש לאדם להחביא עצמו שלא תשלוט בו עין רע.

עין רע אינה שולטת בזרע יוסף

לדעת רבי אבהו, עניין זה נלמד מהכתוב, "בן פורת יוסף **בן פורת עלי עין**", כלומר יוסף עולה ושולט על העין.

ולדעת רבי יוסי ברבי חנינא, עניין זה נלמד, ממה שברך יעקב את בני יוסף שידמו לדגים, "**וידגו לרוב בקרב הארץ**", וכשם שדגים שבים, מים מכסים עליהם, ואין העין שולטת בהם, כך זרעו של יוסף, אין העין שולטת בו.

מי לא קיבל חלק בארץ מחמת חטאו

כשבאו בנות צלפחד לבקש את נחלת אביהן, אמרו, "אבינו מת במדבר, והוא לא היה בתוך העדה הנועדים על ה', בעדת קרח, כי בחטאו מת", ומתוך דברים אלו יש ללמוד, שהיו חוטאים שהפסידו חלקם בארץ מחמת חטאם, ולכן הוצרכו בנות צלפחד לפרט אותם, ולומר, שצלפחד לא היה מאותם חוטאים:

"אבינו מת במדבר" – זה צלפחד.

"והוא לא היה בתוך העדה" – זה עדת **מרגלים**.

"הנועדים על ה'" – אלו **מתלוננים**.

"ב**עדת קרח**" – כמשמעו.

ומתוך פירוש רשב"ם ותוס' מבואר, שדינים אלו הם כדעת האומרים ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, שאף שהיו המרגלים והמתלוננים ועדת קרח יוצאי מצרים, הפסידו חלקם בחטאם. אבל לדעת האומרים לבאי הארץ נתחלקה הארץ, אלו שלא היו באי הארץ, מעולם לא היה להם חלק בה, ולא הפסידו שום חלק מחמת חטאם.

ומי קיבל את חלקם שלך אלו שהפסידו אותו?

א. חלק המרגלים – יהושע וכלב נטלוהו, שנאמר, "ויהושע בן נון וכלב בן יפנה חיו מן האנשים ההם", כלומר שחיו בחלקם, [שאם ללמד שלא מתו, כבר נאמר, "ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפנה ויהושע בו נון"], אמרה

תורה נתחייב רשע יבא צדיק ויזכה בחלקו, [שאם ללמד שלא מתו, כבר נאמר, "ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפנה ויהושע בו נון"].

ב. חלק המתלוננים ועדת קרח – יש אומרים שאף את חלקם נטלו יהושע וכלב, כשם שנטלו את חלק המרגלים, כי כל החלקים הללו הוקשו זה לזה בפסוק הנ"ל. [**ולפי זה** לא יתכן ש**הכוונה למתלוננים** שנאמר בהם, "וילונו העם על משה לאמר מה נשתה", שהרי היו רבים מאד, ונמצא נחלת רוב ישראל ליהושע וכלב, וידוע שלא היתה נחלתם מרובה כל כך, אלא הכוונה כאן לחמישים ומאתים איש **שהיו עם קרח, שנאמר בהם** "לכן אתה וכל עדתך **הנועדים על ה'**"]. **ויש אומרים** שלא הוקשו **מתלוננים ועדת קרח** למרגלים, [שלא נאמר בפסוק, "והנועדים על ה'" בוי"ו, להקישם למרגלים הכתובים תחילה, אלא "הנועדים על ה'"], ואלו **לא היה להם חלק כלל, ועל ידי כן זכו כל השבטים בחלקם, כאילו נתחלקה הארץ ליוצאי מצרים בלא המתלוננים ועדת קרח, ונתרבה חלק כל אחד מעט**, [ולפי זה אין הכרח שהכוונה למתלוננים שבעדת קרח, ויתכן שהכוונה למתלוננים "מה נשתה", אולם מסתבר, מאחר שלדעה הראשונה הכוונה למתלוננים שבעדת קרח, גם לדעה השניה כן הוא, שלא נחלקו בזה].

בנות צלפחד נטלו ארבעה חלקים בארץ ישראל

לדברי הכל שלושה מהחלקים הללו היו הנחלות הבאות:

א. חלק צלפחד בנכסי חפר אביו כבן פשוט.

ב. חלק בכורה של צלפחד בנכסי חפר אביו.

ג. חלק צלפחד בנכסי אחיו שמת בלא בנים ובנות.

- ולדברי האומרים, ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, היו החלקים הללו של חפר ובנו שמת מצד עצמם.

- ולדברי האומרים, לבאי הארץ נתחלקה הארץ, חפר ירש את זרעו מבאי הארץ, וחזר והוריש לבניו, ובירושה זו היה לצלפחד שני חלקים כבכור, ולאחיו כל אחד חלק אחד, וכשמת אחד מהאחים, חזר צלפחד וירשו חלק הראוי לו בין שאר האחים.

ד. והחלק הרביעי נחלקו מהו:

לדעת האומרים ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, לצלפחד עצמו שהיה מיוצאי מצרים, **היה חלק בארץ, וגם**

אותו נטלו.

ולדעת האומרים לבאי הארץ נתחלקה הארץ, לצלפחד עצמו לא היה חלק בארץ, אבל **היו** לו **שני אחים שמתו בלא בנים ובנות, ולא אח אחד, ונטלו בנותיו חלקו בנכסי שני אחיו**.

ועניין זה, שבנות צלפחד נטלו ארבעה חלקים בארץ, מרומז בכתוב ביהושע, "ויהי לבני מנשה הנותרים למשפחותם לבני אביעזר ולבני חלק ולבני אשריאל ולבני שכם ולבני חפר ולבני שמידע ... ויפלו חבלי מנשה עשרה", שתחילה נמנו בכתוב ששה בתי אבות, ולאחר מכאן אמר הכתוב "חבלי מנשה עשרה" לרמוז לארבעה חלקים שנטלו בנות צלפחד.

וכן דרשו חכמים מהכתוב בתורה:

נתן תתן להם – זו נחלת צלפחד אביהם. [ולדעת האומרים לא היתה לו נחלה מעצמו, כי לבאי הארץ נתחלקה הארץ, הכוונה לחלק שירש מאחיו שמת בלא בנים].

אחוזת נחלה – לדברי תנא קמא, כתוב זה בא **לרבות נחלת אח אביהם שמת בלא בנים ובנות**, וירשו צלפחד. **ורבי אליעזר בן יעקב לומד לרבות נחלת אחיו שמת בלא בנים, מהכפילות נתן תתן**. [ולדעת האומרים לא היתה לו נחלה מעצמו, ושני אחים היו לו שמתו בלא בנים, נחלה אחת יש ללמוד מהכתוב נתון תתן, ונחלה שניה מהכתוב אחוזת נחלה].

בתוך אחי אביהם – זה חלק צלפחד בנחלת חפר אביו.

והעברת את נחלת אביהן להן – זה חלק בכורה של צלפחד בנכסי חפר אביו.

דף קיט

מניין היתה נחלה לבני המרגלים והמתלוננים

לדעת האומרים ליוצאי מצרים נתחלקה הארץ, מאחר שהמרגלים והמתלוננים עצמם לא קבלו חלק בארץ, היו לבניהם אבות אחרים, שנטלו חלק בארץ, וירשו אותם, כגון ש**אבות המרגלים, שהם אבות אבותיהם של בני המרגלים, יצאו ממצרים, והורישו לבני בניהם את חלקם**.

ולדעת האומרים לבאי הארץ נתחלקה הארץ [כשלוחי יוצאי מצרים], **אם היו בני המרגלים והמתלוננים בני 20 בכניסתם לארץ, נטלו חלק בארץ ממה נפשך**, כי אם

לא היו להם אבות אחרים מיוצאי מצרים להוריש להם את חלקם כבאי הארץ, נטלו את חלקם בעצמם, [כפי שנתבאר בדף קי״ז בהערה], ואם היו להם אבות אחרים מיוצאי מצרים, כגון אבות המרגלים, הבנים הורישו את חלקם לאותם אבות, וחזרו וירשו מהם. **ואם לא היו** בני המרגלים והמתלוננים **בני 20 בכניסתם לארץ**, היו להם אבות אחרים שיצאו ממצרים, [כגון **אבות המרגלים והמתלוננים**], ש**היה להם זרע נוסף שנטל חלק בארץ**, [כגון בני אחי המרגלים], **ואותו זרע הוריש את חלקו בארץ לאותם אבות, וחזרו בני המרגלים וירשו את אותם אבות**, [ואם כך היה, אין הכוונה לבני המרגלים והמתלוננים עצמם, אלא לבני בניהם, כי המרגלים והמתלוננים מתו בתחילת 40 שנה שהיו ישראל במדבר, ולא יתכן שבכניסת בני ישראל לארץ, יהיו בניהם פחותים מ-20 שנה].

ולדעת האומרים לאלו ולאלו [ממש] **נתחלקה הארץ, אם היו בני המרגלים בני 20 בכניסתם לארץ, נטלו בה חלק כבאי הארץ, ואם לא היו בני 20, נטלו בה חלק יוצאי מצרים, של אבות אבותיהם**, שהיו אבות המרגלים.

-

מעשי מרגלים, מתאוננים, ועדת קרח, היו סמוכים זה לזה, בשנה שניה שהיו ישראל במדבר.

וכן מעשה מקושש עצים, היה מיד אחר מעשה המרגלים, כמו שאמרו במדרש, שהתכוון לשם שמים, שהיו ישראל אומרים, כיון שנגזר עליהם שלא להיכנס לארץ, שוב אין מחויבים במצוות, עמד וחילל שבת, כדי שייהרג, ויראו אחרים שלא בטלו המצוות. (תוד״ה אפילו).

ארץ ישראל מוחזקת היא

אף על פי שלא תפסו בני ישראל את הארץ עד שנכנסו אליה, כבר קודם לכן הארץ נחשבת כמוחזקת בידם, **שנאמר ״ונתתי אותה לכם מורשה״**.

ולכן, אף על פי שהבכור נוטל פי שנים בנכסי אביו רק בנכסים שהאב מוחזק בהם, הבנים **הבכורים נטלו פי שנים בחלקי אבותיהם בארץ**, אף על פי שמתו האבות קודם שנכנסו לארץ, ולא החזיקו בחלקם בפועל.

-

אמר רבי חידקא, שמעון השקמוני היה לי חבר מתלמידי רבי עקיבא. וכך **היה רבי שמעון השקמוני אומר**:

יודע היה משה רבינו שבנות צלפחד יורשות הן, [שהרי כבר במרה נצטוו על

הדינים, וגם יש ללמוד זאת מפרשת יבום, שהבת שווה לבן לפטור מיבום], **וכל ספקו היה, האם ארץ ישראל נחשבת מוחזקת ליוצאי מצרים קודם שנכנסו לארץ, ובכור נוטל פי שנים בנחלה שזכה אביו**, או שאינה נחשבת כמוחזקת ליוצאי מצרים, ואין בכור נוטל פי שנים בנחלה שזכה אביו.

ויודע היה משה שהמקושש חייב מיתה, שנאמר "מחלליה מות יומת", **וכל ספקו היה, באיזו מיתה הוא חייב**, [אף על פי שסתם מיתה האמורה בתורה חנק היא, הסתפק שמא חייב סקילה כעובד עבודה זרה, משום שמחלל שבת דומה לעובד עבודה זרה].

ולא תאמר, אם לא שדברו בנות צלפחד לפני משה, ואם לא שהיה מעשה המקושש, היו שתי פרשיות אלו חסרות מהתורה, ולא היו נכתבים דיני נחלות ומיתת מחלל שבת, וכמו כן דינים רבים אחרים, שלא ארע בהם מעשה בימי משה, לא נכתבו. אין הדבר כן, **כי אין התורה חסרה כלום, ואם לא היו המעשים הללו, היו נכתבים הדינים על ידי משה**, כשאר הדינים שנכתבו על ידו, **אלא שזכו בנות צלפחד, שתיכתב פרשת נחלות על ידן, כי מגלגלים זכות**, [שהקרובים נוחלים קרוביהם], **על ידי זכאי**, [בנות צלפחד], **ונתחייב מקושש, שייכתב חיוב סקילה של מחלל שבת על ידו, כי מגלגלים חובה**, [חיוב סקילה שהוא חמור], **על ידי חייב**, [מקושש].

מתנבאים ואינם יודעים מה מתנבאים

קודם שנגזרה גזרת המרגלים, שלא יכנסו יוצאי מצרים לארץ, **כבר אמר הקב"ה** על ירושת הארץ, "**ונתתי אותה לכם מורשה** אני ה'", ["מורשה" ולא "ירושה"], ללמד, **שלא יזכו לרשת את הארץ בעצמם, אלא להורישה לבניהם**.

ואף הם עצמם בשירת הים, כשהזכירו את הכניסה לארץ, **אמרו**, "**תביאמו ותטעמו**", [כלומר תביא אותם ותיט אותם, **ולא** "תביאנו ותטענו", תביא אותנו ותיטע אותנו], ללמד, שכשהקב"ה יביא וייטע את עם ישראל בארץ, הם לא **יהיו עם הבאים, מלמד שמתנבאים ואינם יודעים מה מתנבאים**.

לחלוק כבוד לתלמיד במקום הרב

נאמר בתורה, שכשבאו בנות צלפחד לשאול את ירושת אביהן, "וַתַּעֲמֹדְנָה

לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְלִפְנֵי הַנְּשִׂיאִם וְכָל הָעֵדָה פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד לֵאמֹר", ולא יתכן ששאלו את הנזכרים כאן לפי הסדר שהוזכרו, כי אם משה לא ידע, אלעזר מנין לו, וכל שכן מניין לנשיאים ולעדה.

ונחלקו חכמים בביאור עניין זה:

לדעת רבי יאשיה – אין חולקים כבוד לתלמיד במקום רבו, ואם היו כולם במעמד אחד, היו שואלות רק ממשה, אלא שתחילה שאלו את הקטן בפני עצמו, ואחר כך את הגדול ממנו בפני עצמו, עד שהגיעו לשאול את משה. וסרס המקרא ודרשהו, כלומר יש לדרוש את הפסוק כך שמשמעותו כאילו כתוב למפרע, "ותעמדנה לפני משה" לשאול, אחר שכבר עמדו "לפני אלעזר", ולפניו כבר עמדו "לפני הנשיאים", ולפניהם כבר עמדו "לפני העדה". ומה שלא נכתב הפסוק כסדר עמידתן, "ותעמדנה לפני העדה ולפני הנשיאים ולפני אלעזר ולפני משה", כי לא רצו להקדים תלמיד לרבו בפסוק.

ולדעת אבא חנן – חולקים כבוד לתלמיד במקום הרב, שכל זה חשיבותו של הרב וטובתו, וכל המוזכרים בפסוק היו יושבים בבית המדרש במעמד אחד, וחלקו כבוד לתלמידים במקום רבותיהם, ושאלו את כולם.

ולהלכה, תלמיד שרבו חולק לו כבוד, אף אחרים חולקים לו כבוד במקום רבו, כי נוח לרב בדבר זה. **אבל תלמיד שרבו אינו חולק לו כבוד, גם אחרים אינם חולקים לו כבוד במקום רבו**. [ומתוך דברי רשב"ם משמע, שזו דעת אבא חנן, ומשה רבינו היה חולק כבוד לכל ישראל, ולכן חלקו כבוד לתלמידיו במקומו].

ממעלות בנות צלפחד

א. חכמניות בדרך ארץ.

שלא באו **לתבוע ירושת אביהן**, אלא **כשמצאו את השעה ראויה לכך**, שהיה משה רבינו יושב ודורש בפרשת יבום, שנאמר בה, שבמקום בן או בת אין יבום, ובזה מצאו פתח לדבריהן, לומר, אם כבן אנו חשובות, תנה לנו נחלה, ואם לאו, תתייבם אמנו.

ב. דרשניות היודעות לדרוש דיני התורה.

שידעו לדרוש מעצמם, **שאם היה לאביהן בן או בת הבן, לא היה להן לתבוע כלום**.

רשב"ם מפרש – שבנות צלפחד דרשו שבן קודם לבת, **מהכתוב**, "**ואם אין**

לו בן והעברתם את נחלתו לבתו", שממנו אנו למדים, שבן קודם לבת, והכתוב הזה כבר היה ידוע בשעה שבאו לפני משה, שהרי לא הסתפקו, אלא אם יש לצלפחד ליטול חלק בכורה בנכסי חפר [כמבואר לעיל].

ורשב"א מפרש – שבנות צלפחד ידעו שבן קודם לבת, **מהכתוב**, "**והתנחלתם אותם לבניכם**", המלמד שמנחילים לבנים ולא לבנות.

ויש מפרשים – שבנות צלפחד ידעו **מסברא**, שבנים קודמים לבנות, כי בת מעברת נחלה לשבט אחר.

ויש מפרשים – שבנות צלפחד ידעו שהבנים קודמים לבנות, משום **שנאמר** "**לאלה תחלק הארץ**", והכוונה לזכרים המנויים.

ג. <u>צדקניות</u> שלא נשאו אלא להגון להן.

שהרי הותרו להינשא למי שירצו, שנאמר "לטוב בעיניהן תהינה לנשים", ומה שנאמר, "למשפחת מטה אביהן תהיינה לנשים", אין זה אלא עצה טובה שיינשאו להגון להן, ומבואר בכתובים שנשמעו לעצה, ונישאו לבני דודיהן ההגונים להם.

ולדעת רבי אליעזר בן יעקב, מתוך שהיו מצפות להגון להן, אפילו קטנה שבהן לא ניסת פחותה מארבעים שנה, [שלדעתו מקושש עצים שנהרג בשנה השניה לצאת בני ישראל ממצרים, הוא צלפחד, ולא נישאו בנותיו אלא בסוף ארבעים שנה, כמבואר בכתובים, ואם כן לא נישאו פחות מארבעים שנה].

ואף על פי שהנישאת אחר 40 שנה אינה יולדת, מתוך שצדקניות היו, בטוחות בצדקתן שימצאו הגונים להם שירצו לשאת אותן, ושיעשה להם נס שילדו, כשם שנעשה נס ליוכבד בת לוי, שילדה את משה לעמרם, כשהיתה בת 130, ולכן לא חששו להתעכב, עד שימצאו להינשא להגון להם.

-

ניסת פחותה מבת 20 – יולדת עד 60.

ניסת **בת 20** עד 40 – **יולדת עד 40.**

ניסת **בת 40** – **שוב אינה יולדת.**

דף קכ

שני חכמים אחד חכם בתורה יותר מחבירו ואחד זקן בשנים יותר מחבירו

א. כשהחכם יותר **מופלג בחכמה** מחבירו, **והזקן** יותר **מופלג בשנים** מחבירו. **בישיבה הלך אחר החכמה**, [כלומר בין לישיבה של דין, בין לשאר

ישיבות של תורה, החכם יושב בראש ומדבר תחילה]. **ובמסיבה הלך אחר הזקנה**, [כלומר במסיבה של משתה או נישואין, הזקן יושב בראש].

ב. כשהחכם יותר **מופלג בחכמה** מחבירו, **והזקן** יותר **אינו מופלג בשנים** מחבירו. **בין בישיבה ובין במסיבה הלך אחר החכמה**.

ג. כשהחכם יותר **אינו מופלג בחכמה** מחבירו, **והזקן** יותר **מופלג בשנים** מחבירו. **בין בישיבה ובין במסיבה הלך אחר הזקנה**.

ד. וכן כשהחכם יותר **אינו מופלג בחכמה** מחבירו, **והזקן** יותר **אינו מופלג בשנים** מחבירו. **בין בישיבה ובין במסיבה הלך אחר הזקנה**. כי בשביל שהבחור חכם קצת יותר מהזקן, אין לנו לבייש את הזקן שלא ישב בראש, והחכם שאינו יושב בראש אינו בוש בכך, מאחר שזה זקן ממנו, ויודע שבשביל זקנתו חולקים לו כבוד.

סדר בנות צלפחד

בנישואי בנות צלפחד נאמר, "ותהיינה מחלה תרצה חגלה ומלכה ונועה בנות צלפחד לבני דודיהן לנשים", [**תרצה שניה, ונועה חמישית**]. **ובעמדן לפני משה** נאמר, "מחלה נועה חגלה מלכה ותרצה", [**נועה שניה, ותרצה חמישית**].

יש אומרים שכשנשאו נמנו דרך גדולתם בשנים, וכשעמדו לפני משה נמנו דרך חכמתם, כפי מה שנתבאר לעיל, שבמסיבה הלך אחר הזקנה, ונישואין נחשבים כמסיבה, ובישיבה הלך אחר החכמה, וכשעמדו לדין לפני משה נמנו דרך חכמתן.

ולדעת תנא דבי רבי ישמעאל, אין ללמוד משינוי הסדר, לא את סדר גדולתן, ולא את סדר חכמתן, והטעם ששינו את הסדר, ללמד ש**שקולות היו** כולן, **ולכן פעמים מקדים את זו ופעמים את זו**.

מצוות שלא נאמרו לכל הדורות

פרשת איסור טמאים בקדשים פותחת במילים, "אמור אליהם לדורותיכם כל איש אשר יקרב מכל זרעכם אל הקדשים אשר יקדישו בני ישראל לה' ...", וממה שנאמר "אמור אליהם" מבואר, שנאמר הציווי הזה לאותם העומדים על הר סיני, שהיו באותו הדור שדיבר משה אליהם. וממה שנאמר "לדורותיכם" מבואר, שנאמר הציווי לדורות הבאים, ומכאן יש ללמוד, שכל שאר המצוות שלא פורש בהם, שנאמרו לדור מסוים, נאמרו

לכל הדורות. ורק המצוות שמפורש בהן, שנאמרו לדור מסוים, לא נאמרו לשאר הדורות. כגון:

א. מצוות, "**וְכָל בַּת יֹרֶשֶׁת נַחֲלָה מִמַּטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחָד מִמִּשְׁפַּחַת מַטֵּה אָבִיהָ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה** לְמַעַן יִירְשׁוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אִישׁ נַחֲלַת אֲבֹתָיו", **נאמרה רק לדור הראשון שנחלו את הארץ**, ולא לשאר הדורות, שנאמר, "זה הדבר אשר צוה ה'", ללמד, שדבר זה אינו נוהג אלא בדור זה. **ומכל מקום, לדעת** רב יהודה אמר **שמואל, בנות צלפחד היו יוצאות מן הכלל הזה, ולהן הותר להינשא לבני כל השבטים**, שנאמר "לטוב בעיניהם תהיינה לנשים", כלומר לכל מי שירצו, [ומה שנאמר "אך למשפחת מטה אביהם תהיינה לנשים", אינו חיוב, אלא עצה טובה שיעץ להם הכתוב, שיינשאו להגון להן].

ב. מצוות התלויות בארץ, כתרומה, ומעשר, וחלה, ערלה, ורבעי, לקט, שכחה, ופאה, נאמרו רק לדורות שנכנסו לארץ, ולא לדור המדבר, [שבכולן נאמר לשון ביאה לארץ, ללמד שלא נתחייבו בהן עד אז].

"זה הדבר"

<u>א. בפרשת נחלות</u>. נאמר "זה הדבר", ללמד, שלא נאמר הציווי, "וְכָל בַּת יֹרֶשֶׁת נַחֲלָה מִמַּטּוֹת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְאֶחָד מִמִּשְׁפַּחַת מַטֵּה אָבִיהָ תִּהְיֶה לְאִשָּׁה", **אלא לדור הראשון שנחלו את הארץ**.

ואין לומר שתהא המצווה הזו נוהגת לדורות, על ידי שנלמד זאת בגזרה שווה "זה הדבר" "זה הדבר" מפרשת שחוטי חוץ, שנאמר בה "לדורותיכם". כי אם היתה המצווה שלא לסוב נחלה נוהגת לדורות, לא צריך לכתוב כלל "זה הדבר", וגם כן היינו יודעים שהמצווה נוהגת לדורות, ככל המצוות.

<u>ב. בפרשת איסור שחוטי חוץ</u>, [שלא לשחוט קדשים חוץ למקומם], **נאמר**, "דַּבֵּר אֶל אַהֲרֹן וְאֶל בָּנָיו וְאֶל כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם **זֶה הַדָּבָר** אֲשֶׁר צִוָּה ה' לֵאמֹר".

ואין לומר שבא הכתוב ללמד שאין האיסור נוהג אלא באותו דור כי "זה הדבר" נצרך ללמד דברים אחרים ומלבד זה נאמר בפרשה בפירוש "לדורותיכם" ללמד שהאיסור נוהג בכל הדורות.

לדעת בית הלל – הכתוב "זה הדבר" נצרך לגזרה שווה, ללמוד מפרשת נדרים, שכשם שיש שאלה לנדרים, [שהחכם מתיר אותם, שנאמר "לא יחל

דברו", ללמד, שהנודר הוא אינו מחל את דברו, אבל החכם מחל לו], **כך יש שאלה להקדש**, [ומי ששחט קדשים בחוץ, ונתחייב כרת, ואחר כך הלך אצל חכם להתיר לו את הקדשו, ומצא לו פתח של חרטה, ועקר את ההקדש מעיקרו, הרי זה כמי שלא היה ההקדש קדוש מעולם, והשוחט פטור מכרת]. והוא הדין לכל דבר הקדוש במוצא שפתים, כגון תרומות ומעשרות, יש בהם שאלה, והחכם יכול לבטל את ההפרשה.

ובית שמאי אומרים, לא נאמרה גזרה שווה "זה הדבר", ואם כן **אין** ללמוד שיש **שאלה בהקדש**, ולדעתם לא רק על ידי פתח שמצא החכם אחר כך הנדר אינו נעקר, אלא אפילו הקדש טעות, שבשעה שנעשה ההקדש, טעה המקדיש, הרי זה הקדש.

ולדעת בית שמאי – הכתוב "זה הדבר" בא ללמד, שלא נאמר חיוב כרת אלא בשחיטת קדשים בחוץ, המוזכרת בפרשה, **אבל המולק עוף קדשים חוץ למקומו, אינו בכרת**, אף על פי שכן דרך זביחת עופות קדשים.

ובית הלל אומרים, דין זה נלמד מהכתוב "אשר ישחט", המלמד שלא נאמרה הפרשה אלא בשוחט בחוץ, ולא במולק בחוץ.

ג. בפרשת נדרים. **נאמר** "וַיְדַבֵּר מֹשֶׁה אֶל רָאשֵׁי הַמַּטּוֹת לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל לֵאמֹר **זֶה הַדָּבָר** אֲשֶׁר צִוָּה ה'".

ואין לומר, שבא הכתוב ללמד שאין האיסור נוהג אלא באותו דור, כי "זה הדבר" נצרך ללמד דברים אחרים. ומלבד זה, לדעת בית הלל יש ללמוד בגזרה שווה מהכתוב בפרשת שחוטי חוץ "לדורותיכם" שגם פרשה זו נוהגת בכל הדורות.

לדעת בית הלל – הכתוב "זה הדבר" נצרך לגזרה שווה, ללמוד מפרשת שחוטי חוץ, שכשם שפרשת שחוטי חוץ נאמרה לאהרן ולבניו ולכל ישראל, כך פרשת **הפרת נדרים** נאמרה לכל ישראל, ולא רק מומחים מתירים את הנדר, אלא **גם הדיוטות**. ומכל מקום, מאחר שנאמר בפרשת נדרים "ראשי המטות", שהכוונה בזה למומחים [מומחה הוא בקי בגמרא, כלומר רב מובהק], יש לנו לחלק בין מומחים להדיוטות, שהמומחה מתיר את הנדר לבדו, וההדיוטות מתירים בשלושה.

מתוך פירוש רשב"ם מבואר, שהטעם שצריכים שלושה הדיוטות, ולא די בשנים, כי בכל מקום אין בי"ד פחות משלושה.

וריב"ם מפרש, שהטעם שצריכים

שלושה, כי נאמר "ראשי" בלשון רבים, ומיעוט רבים שנים, ומאחר שאין עושים בי"ד שקול, מוסיפים שלישי. ור"י מפרש, שמסברא אנו יודעים שצריכים שלושה, כי מאחר שיש חילוק בין מומחה להדיוטות, על כורחך בהדיוטות לא די באחד, וצריך לפחות שנים, ומאחר שאין בי"ד שקול מוסיפים שלישי.

ובית שמאי אומרים, לא נאמרה גזרה שווה "זה הדבר", וממקום אחר **אנו למדים שהתרת נדרים גם בהדיוטות**, והוא כדעת בית עזאי, הלומד זאת **ממה שנאמר בפרשת מועדות**, "אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש", ללמד, שדווקא לקידוש החודש צריך בי"ד מומחים, אבל להפרת נדרים אין צריך מומחים.

ולדעת בית שמאי – הכתוב "זה הדבר" בא ללמד, שכל אחד מבטל את הנדר בלשון הראויה לו, **החכם מבטל את הנדר** מחמת הפסוק "לא יחל דברו", המלמד שהנודר הוא אינו מחל, אבל החכם מחל לו, ולכן הרי הוא מבטל **בלשון "מותר"**, שכן משמעות חלול הנדר היא התרת הנדר, **אבל הבעל מבטל את הנדר בלשון "מופר"**, ואם שינו מהלשון שנאמרה בהם, לא עשו כלום.

רשב"ם מפרש, שלדעת בית הלל, דין זה נלמד מסברא, שהחכם שאינו מתיר בלא טענה, אלא על ידי שמוצא חרטה, ועוקר את הנדר מעיקרו, לא שייך בו לשון הפרה, אלא לשון התרה, שהתיר את האסור על ידי הוראה וטענה גמורה, אבל הבעל מפר לאשתו ביום שמעו בלא חרטה, מגזרת הכתוב, וכל דבר הנעקר ומתבטל בלא טעם קרוי הפרה.

ותוס' כתבו, שגם לדעת בית הלל, הדין הזה נלמד מהכתוב "זה הדבר", ואף על פי שהוא נצרך לגזרה שווה, ניתן ללמוד ממנו גם עניין זה.

דף קכא

שבת בראשית

השבת נקראת בברייתא שבת בראשית, משום שכל המועדות קרויים בתורה שבת, או שבת שבתון, וכדי להבדיל בין המועדות לבין השבת, נקראת השבת שבת בראשית, **על שם שמקודשת מששת ימי בראשית**, שנאמר בשבת הראשונה "ויקדש אותו".

שבת אינה צריכה קידוש

שבת אינה דומה לשאר המועדים, שכל המועדים נקבעים, על ידי שהיו מקדשים את החודש על פי הראיה, ומתוך כך מתקדש המועד בזמנו, [ראש השנה בא' בחודש, ויום הכיפורים בי' בחודש, ופסח וסוכות בט"ו בחודש], ואם תתעבר השנה או החודש, יתאחרו המועדים. אבל **השבת אינה צריכה שיקדשו את אחד בשבת להיות ראש השבוע, כדי שיהא היום השביעי שבת, ולעולם יום השביעי הוא שבת בלא קידוש**.

לדעת רבי יוסי הגלילי – דין זה אנו למדים ממה שנאמר בפרשת מועדות "**אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם מקראי קודש**", ללמד, **שדווקא לקידוש החודש צריך בי"ד**, אבל לקידוש השבת אין צריך בי"ד.

ולפירוש השני בתוס', לומדים זאת משני פסוקים, שאם היה רק פסוק אחד, היינו סבורים שלא בא לומר שאין צריך לקדש את השבת כלל, אלא שאין צריך מומחים לכך, אבל מקדשים אותה בהדיוטות, והפסוק השני הוא "מושבותיכם", המלמד ששבת נוהגת בכל מושבות אף במקום שאי אפשר לקדש כלל.

ולדעת בן עזאי [לפי הפירוש הראשון בתוס'] – **דין זה אנו למדים, ממה שנאמר בשבת "מושבותיכם"**, ללמד, ששבת נוהגת בכל מושבות אף במקום שאי אפשר לקדש.

עליות משה להר סיני

ארבעים יום של לוחות ראשונים, מ-6 [או 7] בסיון ועד 17- בתמוז.

ארבעים יום של בקשת רחמים, מ-18 בתמוז עד 28 באב.

עליה אחרונה לקבל לוחות אחרונים, ב-29 באב.

ארבעים יום אחרונים [לילה ויום], מ-30 באב עד 10 בתשרי.

לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב וכיום הכיפורים

אמר רבן שמעון בן גמליאל, לא היו ימים טובים לישראל, כחמישה עשר באב וכיום הכיפורים, שבהן בנות ישראל יוצאות בכלי לבן שאולים, [ואפילו מי שיש לה משלה], שלא לבייש את מי שאין לה [וצריכה לשאול].

<u>א. הטעם שיום הכיפורים נחשב כיום טוב לישראל</u>.

(א) יום סליחה ומחילה.

(ב) יום שנתנו בו לוחות אחרונות.

כמבואר בסדר עולם, **שמתחילה**

משה עלה בששה בסיון לקבל את הלוחות הראשונות, **וירד בי"ז בתמוז**, דהיינו בסוף ארבעים יום, ואז ראה את העגל.

עלה בי"ח, ובקש רחמים בשביל עוון העגל ארבעים יום וארבעים לילה, ואז **נתרצה הקב"ה** לישראל, ואמר לו למשה, פסל לך שני לוחות אבנים כראשונים, **וירד בכ"ח באב**, ופסל שני לוחות אבנים.

ועלה בכ"ט באב, ועשה עוד ארבעים יום, [מלאים לילה ויום], **מל' באב עד י' בתשרי**, בי' בתשרי הוא יום הכיפורים, **נתרצה המקום בשמחה לישראל, ואותו היום ירד משה והלוחות בידו**.

<u>ב. הטעם שחמישה עשר באב נחשב כיום טוב לישראל</u>.

(א) לדעת רב יהודה אמר שמואל – **ביום זה הותרו שבטים לבוא זה בזה**. שבדור באי הארץ נאסרו בנות יורשות נחלה להינשא לבני שבטים אחרים, שלא תיסוב נחלה ממטה למטה, אבל הדורות הבאים לא נאסרו בזה כפי שהתבאר לעיל, והזמן שפסק אותו דור של באי הארץ, היה בחמישה עשר באב, ומאותו יום ואילך, הותרו השבטים זה בזה בלא הגבלה.

(ב) לדעת רבה בר בר חנה אמר רבי יוחנן – **ביום זה הותר שבט בנימין לבוא בקהל**. שבזמן מעשה פילגש בגבעה, נשבעו ישראל, "איש ממנו לא יתן בתו לבנימין לאשה", והיו סבורים שלא יוכלו להתחתן עוד בבנימין, עד שאמרו, שלא חלה השבועה אלא על הנשבעים עצמם, שאמרו "איש ממנו", אבל על בניהם לא חלה השבועה, ואותו היום שלמדו שיש לבניהם היתר בבנימין, היה חמישה עשר באב.

(ג) לדעת רב דימי בר יוסף אמר רב נחמן – **ביום זה כלו מתי מדבר**. שכשנגזרה הגזרה על דור המדבר למות, לא מתו כולם בשנה אחת, אלא בכל שנה בתשעה באב היו חופרים לעצמם קברים, וישנים בהם, ובבוקר היו הכרוז מכריז, ייבדלו החיים מן המתים, ובודקים אותם, ונמצאו חסרים בכל שנה מעט יותר מ-15,000 [וב-40 שנה מגיע החשבון ל-600,000 כמניין דור המדבר]. רשב"ם מפרש, שבשנה האחרונה נמצאו כולם שלמים, [י"מ שהקב"ה ביטל את הגזרה בשנה הזו, וי"מ שמתחילה גזר על כל מי שהיו בני 20, ולבסוף ריחם, ולא מתו אלא מי שהיו בני 20 וחודש בזמן הגזרה], וכשראו שכולם חיים, אמרו שמא טעינו

בחשבון, וחזרו לישון בקברים אותו הלילה, וכך חזר המעשה על עצמו עד חמישה עשר באב, אולם ביום זה, כיון שראו שנתמלאה הלבנה, הבינו שלא טעו בחשבון, ובטלה הגזרה, שמחו, וחזר הדיבור אל משה, ועשו משתה ושמחה ויו"ט. ותוס' מפרשים, שגם בשנה האחרונה מתו, ולא בטלה הגזרה כלל, אלא מאחר שהאבילות על המתים נסתיימה בחמישה עשר באב, נחשב הדבר כאילו שרק באותו יום כלו מתי מדבר, ומאחר שתמה האבילות, חזר הדיבור אל משה מהקב"ה, ועשו יום טוב.

(ד) לדעת עולא – **ביום זה ביטל הושע בן אלה פרדסאות** [=שומרים] **שהושיב ירבעם על הדרכים** שלא יעלו ישראל לרגל.

(ה) לדעת רב מתנה – **ביום זה נתנו הרוגי ביתר לקבורה**. ושמחו שעד עתה לא הסריחו, ועכשיו נתנו לקבורה. [ועל כך תיקנו ביבנה ברכת הטוב והמטיב, הטוב על שלא הסריחו, והמטיב על שנתנו לקבורה].

(ו) לדעת רבה ורב יוסף – **ביום זה פוסקים מלכרות עצים למערכה**. שמניסן ועד חמישה עשר באב היו כורתים עצים לצורך המערכה לכל השנה, ומכאן ואילך תשש כוחה של חמה, ויש בעצים לחלוחית, ומעלים עשן, ומגדלים תולעים, וכל עץ שיש בו תולעת פסול למזבח, ולכן פוסקים מלכרות, ואותו יום שפוסקים מלכרות את העצים, שמחים, על שהשלימו מצווה גדולה כזאת. ורבינו גרשום כתב, שכל אותו זמן שהיו עסוקים לכרות עצי המערכה, היו מתבטלים מתלמוד תורה, ואותו יום שפסקו, עשו אותו יום טוב, שמכאן ואילך עוסקים בתורה.

-

עד שלא כלו מתי מדבר, לא היה הדיבור מהקב"ה אל משה, כי אין השכינה שורה מתוך עצבות, וכל אותו הזמן היו בעצב מחמת הגזירה.

יש מפרשים שכל אותו זמן לא היה הדיבור אל משה **פה אל פה כבתחילה**, אבל היה דיבור על ידי מלאך או אורים ותומים.

ויש מפרשים שכל אותו הזמן לא היה הדיבור אל משה, אלא לצורך מעשה הצריך להם, אבל לאחר מכן וקודם לכן, היה הדיבור אל משה אף **שלא לצורך מעשה הצריך להם**.

-

מחמישה עשר באב ואילך, מתוך שהלילות מאריכים, והימים מתקצרים, צריך לעסוק בלימודו בלילה, תחת מה שממעט בלימוד

ביום, והעושה כן **ומוסיף** מן הלילה על היום בלימודו, **יוסיף** ימים, כמו שנאמר, "כי הוא חייך ואורך ימיך", ונאמר, "כי אורך ימים ושנות חיים ושלום יוסיפו לך", אבל מי **שאינו מוסיף, יסיף**, כלומר ימות בחצי ימיו, ותקברנו אמו.

כמה קיפלו את העולם

לדעת האומרים שפינחס אינו אליהו, וחנוך אינו מטטרון, [אלא מת בחצי ימיו], **וסרח בת אשר אינה חיה לעולם, שבעה צדיקים קפלו את כל העולם כולו,** [על ידי שהיו צדיקים ועסקו בתורה חיו כל כך], שהראשון היה בתחילת שנות העולם, והאחרון קיים עד סוף שנות העולם, וכל אחד ראה את קודמו. ואלו הם:

(א) **אדם** הראשון.

(ב) **מתושלח**. נולד 243 שנה קודם פטירת אדם, כמבואר בספר בראשית.

(ג) **שם**. נולד 98 שנה קודם פטירת מתושלח, כמבואר בספר בראשית.

(ד) **יעקב**. נולד 50 שנה קודם פטירת שם, כמבואר בספר בראשית.

(ה) **עמרם**. נולד קודם פטירת יעקב, וסברא היא, שהרי קהת אביו מיורדי מצרים, ויעקב חי אחר ירידתם למצרים עוד 17 שנה, ומסתבר שבאותם השנים נולד עמרם לקהת.

(ו) **אחיה** השילוני. נולד קודם פטירת עמרם.

(ז) **אליהו**. נולד קודם פטירת אחיה, ואליהו עדיין קיים.

ולדעת האומרים חנוך זה מטטרון, [ולא מת כלל], **שנים קפלו את כל העולם כולו**:

(א) **אדם** הראשון.

(ב) **חנוך**. נולד 57 שנה קודם פטירת אדם וחנוך הוא מטטרון ועדיין הוא קיים.

ולדעת האומרים פנחס זה אליהו, [אבל חנוך וסרח לא חיים לעולם], **ששה קיפלו את כל העולם**:

(א) **אדם**. (ב) **מתושלח** [כנ"ל]. (ג) **שם** [כנ"ל]. (ד) **יעקב** [כנ"ל]. (ה) **יאיר** בן מנשה שנולד קודם פטירת יעקב. (ו) **פנחס** שנולד קודם פטירת יאיר ופנחס זה אליהו ועדיין הוא קיים.

ולדעת האומרים סרח בת אשר חיה לעולם, [אבל חנוך לא חי לעולם], **חמישה קיפלו את כל העולם**:

(א) **אדם**. (ב) **מתושלח** [כנ"ל]. (ג) **שם** [כנ"ל]. (ד) **יעקב** [כנ"ל]. (ה) **סרח** בת אשר שנולדה קודם פטירת יעקב, ועדיין היא קיימת.

על מי לא נגזר למות במדבר מחמת חטא המרגלים

א. יהושע וכלב – שנאמר "ולא נותר מהם איש כי אם כלב בן יפנה ויהושע בן נון".

ב. לדעת רב המנונא, **שבט לוי** – שנאמר, "במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה", אין בכלל זה אלא מי שנמנו פקודיו מבן עשרים שנה, יצא שבט לוי שנמנה מבן שלושים. [י"מ שהכוונה למניין כל השבט, שנמנו מבן שלושים יום. וי"מ שהכוונה למניין הבאים לעבודת אהל מועד, שנמנו מבן שלושים שנה].

ג. לדעת רב אחא בר יעקב, **הפחותים מעשרים שנה והיתרים על ששים שנה מכל שבטי ישראל** – שנאמר, "במדבר הזה יפלו פגריכם וכל פקודיכם לכל מספרכם מבן עשרים שנה ומעלה", הרי מפורש, שלא נגזרה הגזרה על הפחותים מעשרים שנה, וממה שנאמר "ומעלה", יש ללמוד מפרשת ערכין בגזרה שווה, "ומעלה" "ומעלה", שלא נגזרה גזרה על היתרים משששים, שכשם שלעניין ערכין היתרים על ששים שווים לפחותים מעשרים, בכך שערכם פחות מערך בני עשרים ומעלה, כך לעניין הגזרה למות במדבר, היתרים על ששים שווים לפחותים מעשרים, שלא נגזרה עליהם הגזרה.

-

יאיר בן מנשה, ומכיר בן מנשה, נולדו בימי יעקב, ולא מתו עד שנכנסו ישראל לארץ. ולדעת רבי נחמיה, יאיר בן מנשה נהרג על ידי אנשי העי, ועל זה נאמר, "ויכו מהם אנשי העי כשלושים וששה איש", זהו יאיר בן מנשה, השקול כשלושים וששה איש, שהם רובה של סנהדרין.

דף קכב

דברים שנאמרו בחלוקה ראשונה

א. לשבטים אפלוג ולא לקרקף גברי, כלומר לא חילקו את כל הארץ לחלקים שווים כמניין האנשים שנטלו בה נחלה, אלא חילקו אותה לשנים עשר חלקים שווים [בשווי ולא בשטח], כמניין השבטים שנטלו בה נחלה. [שבט יוסף נטל בה שני חלקים, אחד למנשה ואחד לאפרים, ושבט לוי לא נטל בה חלק, אלא ערים לשבת בהן]. ואחרי כן, כל שבט חילק את נחלתו חלקים שווים, כמניין הנוטלים בו נחלה. [י"א ליוצאי

מצרים, וי"א לבאי הארץ, כמבואר בדף קי"ז].

ודבר זה יש ללמוד מהכתוב, "על פי הגורל תחלק נחלתו בין רב למעט", כלומר כל אחד יקבל מה שמגיע לחלקו, בין אם יגיע לו הרבה, ובין אם יגיע לו מעט. ודבר זה יתכן, רק כשהחלוקה היתה לשבטים, שמי ששבטו מרובה, נטל נחלה מועטת, ומי ששבטו מועט, נטל נחלה מרובה, אבל אם החלוקה היתה למניין כל נוטלי הנחלה, כולם היו נוטלים בשווה.

ב. החלוקה היתה על פי הגורל, שנאמר "אך בגורל יחלק את הארץ". **ועל פי אורים ותומים**, שנאמר "על פי הגורל". כיצד? אלעזר מלובש אורים ותומים, ויהושע וכל ישראל עומדים לפניו, וקלפי [=ארגז] שבו 12 פתקים שכתוב בהם 12 שמות השבטים, וקלפי שבו 12 פתקים שכתוב בהם 12 חלקי הארץ מונחים לפניו. ושואלים תחילה באורים ותומים, ואלעזר מכוון[1] ברוח הקודש, ואומר, שבט פלוני עולה, ועמו עולה תחום פלוני. ואחר כך הממונה נוטל פתק אחד מקלפי של שבטים, ופתק אחד מקלפי של תחומים, ונמצא כדברי האורים ותומים.

והטעם שהיו שואלים תחילה באורים ותומים, ואחר כך עושים גורל, כי בכך מתקררת דעתם של ישראל, שרואים שהגורל עולה כמו שנתנבא תחילה, ויודעים שחלוקה ישרה היא, ולא היו השבטים המרובים מרננים בדבר.

ג. אף שהיו החלקים שווים בשוויים, עדיין יש עדיפות למי שקרוב לירושלים, על פני מי שרחוק ממנה, שעדיף להיות קרוב לבית המקדש, ורחוק מארץ העמים, וגם אחר ההפרש הזה יש לדקדק, ולתת פיצוי לרחוק, שנאמר "בין רב למעט".

לדעת רבי אליעזר, את ההפרש הזה משלמים בכסף, ש**הקרובים לירושלים נותנים לרחוקים כסף, תחת קרבתם**.

ולדעת רבי יהושע, גם את ההפרש הזה משלמים בקרקע, **והרחוקים נוטלים יותר קרקע מהקרובים**.

ד. לא היתה החלוקה שווה לגמרי, אלא בשווי בלבד, אבל **אחד היה מקבל שדה לבן, ואחד שדה אילן**.

הוספות

[1] הא דאמר בעירובין, שלא הוצרך יהושע לאלעזר, לשאול באורים ותומים, אין הכוונה לחלוקת הארץ, כי גזרת הכתוב היא, שנעשית על פי אורים ותומים, אבל לשאר דברים הצריכים להישאל באורים ותומים, לא היה צריך לאלעזר, כי נגלו לו הדברים בנבואה. [סנהדרין ט"ז תוד"ה מה].

יש מפרשים שלכל שבט היה מכל מין ומין, אבל לכל יחיד ויחיד לא היה מכל מין ומין.

ויש מפרשים שאף לכל יחיד היה מכל מין ומין, אבל לא בשווה מכל מין, שלאחד היה יותר שדה אילן, ולאחד היה יותר פרדס.

דברים שנאמרו בחלוקה העתידה

א. יחלקו את ארץ ישראל לשלושה עשר חלקים שווים, חלק אחד לכל שבט, [לשבט יוסף כולו חלק אחד, ולשבט לוי חלק אחד], סך הכל שנים עשר חלקים לשנים עשר שבטים, **וחלק נוסף לנשיא** [=מלך המשיח].

ב. החלוקה תהא על ידי הקב"ה בעצמו, שנאמר "ואלה מחלקותם נאום ה'".

ג. החלוקה תהא שווה לגמרי, ולכל אחד ואחד יהיה בשווה מכל מין ומין, בהר ובשפלה ובעמק, שנאמר, "שער ראובן אחד שער יהודה אחד שער לוי אחד", ללמד שהכל שווה, מה שיש לזה יש לזה.

"אך בגורל" יצאו יהושע וכלב שנטלו על פי ה'

כל מקום שנאמר "אך", מיעוט הוא, כלומר יש שאינם בכלל, ואם כן, כשנאמר, "אך בגורל יחלק את הארץ", הרי זה מיעוט, לומר שהיו שנטלו בלא גורל, ואלו הם יהושע וכלב, שלא נטלו את חלקם בגורל, אלא על פי ה'.

ביהושע נאמר, "על פי ה' נתנו לו את העיר אשר שאל את תמנת סרח בהר אפרים".

ובכלב נאמר, "ויתנו לכלב את חברון כאשר דבר משה", [ואין הכוונה לחברון עצמה, שהיא עיר מקלט, וניתנה לכהנים, אלא הכוונה לכפרים ושדות שסביב חברון], וכן נאמר, "ולו אתן את חברון אשר דרך בה", וזה היה כשהגיע עם המרגלים לארץ, שהלך להשתטח על מערת קברי הצדיקים שבחברון, והתפלל שם לפני המקום, שיצילהו מעצת המרגלים.

נחלת יהושע

בספר יהושע נקראת נחלת יהושע "סרח", [לשון סרחון], ובספר שופטים נקראת נחלתו "חרס".

לדעת רבי אלעזר, קודם שזכה בה יהושע, היו פרותיה גרועים ויבשים כחרס, ולבסוף כשבאה לידו, זכותו גרמה שיהיו פרותיה מעולים ושמנים, עד שאם היו שומרים אותם

יותר מדאי, היו מסריחים מרוב שומן.

ויש אומרים שקודם שזכה בה יהושע היו פרותיה מסריחים ולא משתמרים, ולבסוף כשזכה בה זכותו גרמה שיהיו פרותיה מתקיימים ולא מרקיבים כחרס.

אחד הבן ואחד הבת בנחלה

אלו דיני נחלות שהובאו כאן בסוגיה, על מנת לבאר את דברי המשנה. ולמסקנה, הדין החמישי, הוא הדין האמור במשנה:

א. הבן וכל יוצאי ירכו קודמים לבת. [דיו זה מבואר בדף קט״ו].

ב. בן ובת [במקום שאין בן] שווים, ש**נוטלים בראוי כבמוחזק**, כלומר שלא זו בלבד שיורשים את מה שהאב מוחזק בו בשעת מיתה, אלא שיורשים גם את מה שראוי לבוא לו לאחר מכן, כאילו היה מוחזק בו בשעת מותו, והטעם שבן בנו או בן בתו של אדם יורשים אותו, משום שבני הבנים עומדים במקום הבנים, [גם דין זה מבואר בדף קט״ו].

ג. בן ובת [במקום שאין בן] שווים, **ש**אם **אביהם** בכור, **ומת קודם לאביו**, כשימות אבי אביהם, הם עומדים תחת אביהם, **ונוטלים חלק בכורתו בנכסי אבי האב**. [דין זה מבואר בדף קט״ז וקי״ח].

ד. לדעת רבי יוחנן בן ברוקא, **מי שהיו לו כמה יורשים**, [כגון כמה בנים, או כמה בנות], **ואמר על אחד מהם, שיירש את כל נכסיו, דבריו קיימים**, [דין זה יתבאר בעזה״י בדף ק״ל].

ה. לרוב הדברים אין חילוק בין נכסי האב לנכסי האם, שאם יש בנים, הם יורשים אותם, ואם יש רק בנות, הן יורשות אותם. אולם **בשני דברים יש חלוק בין נכסי האב לנכסי האם**: (**א**) **בנכסי האב בן בכור נוטל פי שנים, ובנכסי האם אינו נוטל פי שנים**, [דין זה התבאר לעיל בדף קי״א]. (**ב**) כשיש בנים ובנות, **הבנות נוטלות מזונות מנכסי האב, ואינן נוטלות מזונות מנכסי האם**, [דין זה יתבאר בעזה״י בדף קל״ט].

סתם ואחר כך מחלוקת

כשבמשנה אחת יש מחלוקת בדין מסוים, ובמשנה מאוחרת יותר הדין הזה נשנה בסתם, [שלא בשם חכם מסוים], הלכה כמו שנשנה בסתם, כי מן הסתם חזרו לשנותו כן, כי החליטו לפסוק כן.

וכשבמשנה אחת דין מסוים נשנה בסתם, ובמשנה מאוחרת יותר יש בו מחלוקת, אין הלכה כסתם, כי וודאי משום שחזר בו התנא ממה ששנה בסתם, הביא את הדין כמחלוקת.

ולפירוש התוס', כשהמחלוקת נשנית בסמוך לסתם, אין זה ככל סתם ואחר כך מחלוקת, שהתנא חזר בו ממה שסתם, אלא הכל מחלוקת אחת, והדין נשנה תחילה בסתם, כדי להחשיב דעה זו כדעת רבים.

דף קכג

חלק הבכורה

"כִּי אֶת הַבְּכֹר בֶּן הַשְּׂנוּאָה יַכִּיר לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ כִּי הוּא רֵאשִׁית אֹנוֹ לוֹ מִשְׁפַּט הַבְּכֹרָה", מכאן שהבכור נוטל בירושה פי שנים.

והכוונה בזה שהבכור נוטל **פי שנים מאחד האחים**, [כגון אם היו חמישה אחים, הבכור נוטל שליש מכל הנכסים, וכל אחד משאר האחים נוטל ששית].

אבל אין לומר שהבכור נוטל פי שנים מכל האחים יחד, [כגון אם היו חמישה אחים, הוא נוטל שני שליש מכל הנכסים, והם יחד שליש] וזאת מהטעמים הבאים:

א. שנאמר "**והיה ביום הנחילו את בניו**", ללמד שיש **להרבות בנחלת כל הבנים ולא למעט**, וכשיחלקו באופן הראשון, נחלת האחים מרובה, אבל כשיחלקו באופן השני, נחלת האחים מועטת.

אולם יש לדחות זאת, כי יתכן שהפסוק לא בא ללמד עניין זה, אלא שמי שהיו לו כמה יורשים, ואמר על אחד מהם, שיירש את כל נכסיו, דבריו קיימים, כדעת רבי יוחנן בן ברוקא.

ב. שנאמר "וּבְנֵי רְאוּבֵן בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל כִּי הוּא הַבְּכוֹר וּבְחַלְּלוֹ יְצוּעֵי אָבִיו **נִתְּנָה בִּכֹרָתוֹ לִבְנֵי יוֹסֵף** בֶּן יִשְׂרָאֵל וְלֹא לְהִתְיַחֵשׂ לַבְּכֹרָה", [כלומר שלעניין הירושה יוסף נקרא בכור, אבל לעניין הייחוס ראובן הוא הבכור], **וידוע שיוסף נטל פי שנים מאחד משאר השבטים**, ולא פי שנים מכולם יחד, כמו **שנאמר** "וְעַתָּה שְׁנֵי בָנֶיךָ הַנּוֹלָדִים לְךָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַד בֹּאִי אֵלֶיךָ מִצְרַיְמָה לִי הֵם אֶפְרַיִם וּמְנַשֶּׁה **כִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן** יִהְיוּ לִי ... וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי", הרי שהחלק שנטל יוסף, הוא כחלק שנטלו שני אחיו ראובן ושמעון.

אולם יש לדחות זאת, כי יתכן שאין

ללמוד בגזרה שווה ממה שקיבל יוסף, שכן יקבלו שאר הבכורות, כי ביוסף נאמר "בכורתו", ובשאר הבכורות נאמר "משפט הבכורה".

ג. שנאמר "כִּי יְהוּדָה גָּבַר בְּאֶחָיו וּלְנָגִיד מִמֶּנּוּ **וְהַבְּכֹרָה לְיוֹסֵף**", הרי שקיבל יוסף "בכורה", **וידוע שנטל** רק **כשני אחיו** ולא פי שנים מכולם יחד כמבואר לעיל, ואם כן יש ללמוד שכן דין כל הבכורות.

חרב וקשת

יעקב אמר ליוסף, "וַאֲנִי נָתַתִּי לְךָ שְׁכֶם אַחַד עַל אַחֶיךָ אֲשֶׁר לָקַחְתִּי מִיַּד הָאֱמֹרִי בְּחַרְבִּי וּבְקַשְׁתִּי".

ולא יתכן שבחרבו ובקשתו ממש לקח את שכם, שהרי כבר נאמר "כי לא בקשתי אבטח וחרבי לא תושיעני".

אלא "**חרבי**" **זו תפילה**, [שהתפלל יעקב על בניו, ושזכה לקנות הבכורה מעשו בתפילתו], "**קשתי**" **זו בקשה**.

הטעם שנתנה הבכורה ליוסף

לדעת רבי שמואל בר נחמני, למה **הדבר דומה? לבעל הבית שגידל יתום בתוך ביתו. לימים העשיר אותו יתום, ואמר, עתה עלי לההנות לבעל הבית מנכסי**. כך יוסף העשיר כלכל את יעקב במצרים, וכשבאה ליד יעקב בכורת ראובן, [על ידי שחילל יצועי אביו], והיה ביד יעקב לתת אותה למי שירצה, אמר, עלי לתת אותה ליוסף.

ולדעת רבי יונתן, הטעם שנתנה הבכורה ליוסף הוא, משום שבאמת ראויה היתה הבכורה לצאת מרחל, ולהיות יוסף הבכור, שנאמר, "אלה תולדות יעקב יוסף", כלומר יוסף הוא העיקר. **ורק על ידי שהרבתה לאה להתפלל, זכתה ללדת את ראובן תחילה, ועל ידי צניעות שהיתה ברחל, זכתה, שכשחטא ראובן, החזיר יעקב את הבכורה ליוסף הראוי לה**.

"ועיני לאה רכות"

לדעת רבי אלעזר, כוונת הפסוק לרמוז, ש**המתנות שזכתה להן, ארוכות וגדולות**, שיצא ממנה לוי, שממנו כהנים ולוויים, ויצא ממנה יהודה, שממנו מלכות.

אבל לא יתכן שהפסוק בא לומר, שהיו עיניה רכות ממש, כלומר נוטפות דמעות, שאם בגנות בהמה טמאה לא דיבר הכתוב, וקראה "אשר איננה טהורה" ולא "טמאה", ודאי לא היה הכתוב מדבר בגנות

צדיקים.

ולדעת רב, הפסוק בא ללמד, **שהיו עיניה רכות ממש**, ונוטפות דמעות, ואין זה גנאי לה, אלא שבח, **שהיתה שומעת** על פרשת דרכים, בני אדם שהיו אומרים, שני בנים לרבקה, שתי בנות ללבן, **גדולה לגדול**, **וקטנה לקטן**, והיתה יושבת על פרשת דרכים, ושואלת מה מעשיהם, ואומרים לה, **הגדול איש רע ומלסטם את הבריות**, **והקטן איש תם יושב אהלים**, **והיתה בוכה**, **עד שנשרו ריסי עיניה**, ובזכות זה זכתה לבכורה, שנאמר "וירא כי שנואה לאה", כלומר שנואים מעשי עשו בפניה, "ויפתח את רחמה" כלומר שזכתה לבכורה.

צניעות שהיתה ברחל

כשיעקב שאל מרחל אם תינשא לו, התרצתה לו, והזהירה אותו שאביה רמאי, ולא ישיא אותה קודם לאחותה הגדולה. אמר לה יעקב, אחיו אני ברמאות, [שהרי "עם נבר תתבר ועם עקש תתפל"], וכדי שלא יוכל לבן לרמאותו, ולהכניס לו אשה אחרת, מסר לרחל סימנים, שתאמר לו בלילה, וידע שאינה אחרת. **וכאשר הכניסו את לאה, מסרה לה רחל את הסמנים**, **כדי שלא תתבייש**, ועד הבוקר לא ידע יעקב שהיא לאה, והיה סבור שהיא רחל.

יתכן שהצניעות שהיתה בה, היא מה שהיתה צנועה בפני בני אדם, עד שאפילו יעקב לא היה יכול להכירה בלא נתינת סימנים, [וכן אמרו במסכת סוטה דף י' לעניין תמר שלא הכיר אותה יהודה חמיה, 'כל כלה שהיא צנועה בבית חמיה כתמר, זוכה שיצאו ממנה מלכים ונביאים', כלומר שצניעות היא מידה של זו, שאין מכירים אותה אף הקרובים לה ביותר].

עוד יתכן, שהצניעות שהיתה בה, היא, שאפילו היא לא הכירה את עצמה, ולא יכלה לתת לו סימנים בה, שאם לא כן, היה עדיף שהיא תתן לו סימנים בה, שאי אפשר להחליפם, ולא שהוא ייתן לה סימנים, שיכולה לגלותם לאחרים.

מניין בני יעקב הבאים מצריימה

במניין בני יעקב הבאים מצריימה נאמר, "כל הנפש לבית יעקב הבאה מצרימה **שבעים**", **אולם לא נמנו בכתוב אלא ששים ותשעה נפשות**.

מתחילה אמר רבי חייא בר אבא, **שהיתה בת נוספת**, תאומה **שנולדה עם דינה**, שנאמר "ואת דינה בתו", "ואת" ריבוי הוא, ללמד שהיתה בת נוספת. אך דבריו נדחו, שאם כן, יש

ללמוד שהיתה עוד בת נוספת, תאומה שנולדה עם בנימין, שנאמר "ואת בנימין".

ולבסוף אמר רבי חייא בר אבא משמו של רב חמא בר חנינא, שהיתה בת נוספת שלא נמנית, כי עדיין לא נולדה, **וזו יוכבד, שהורתה בדרך, ולידתה בין החומות,** [כלומר בתוך מצרים], ונמנית בכלל שבעים נפש, כי הורתה קודם שנכנסו למצרים.

מתחילה לא ענה רבי חייא את הטעם האמיתי, כי רצה לחדד את השואל, לראות אם יקשה על דבריו.

ולבסוף כשאמר את הטעם האמיתי, רצה לחבבו על השומע, ואמר, "מרגלית טובה היתה בידי", כלומר טעם הדבר, יקר בעיני כמרגלית, **"ואתה מבקש לאבדה ממני"**, כלומר שאגלה לך.

אין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף

- הטעם שלא רצה יעקב לחזור לאביו בארץ כנען, אלא אחר לידת יוסף, הוא **משום שאין זרעו של עשו נמסר, אלא ביד זרעו של יוסף,** שנאמר "והיה בית יעקב אש ובית יוסף להבה ובית עשו לקש".

- ואף דוד שהכה את עמלק, אחרי שהיכו את עירו צקלג, **היו עמו מזרע יוסף, שנאמר** בדברי הימים, "**בְּלֶכְתּוֹ** אֶל צִיקְלַג נָפְלוּ עָלָיו מִמְּנַשֶּׁה עַדְנַח וְיוֹזָבָד וִידִיעֲאֵל וּמִיכָאֵל וְיוֹזָבָד וֶאֱלִיהוּא וְצִלְתָּי רָאשֵׁי הָאֲלָפִים אֲשֶׁר לִמְנַשֶּׁה".

- ואף בני שמעון שהכו את עמלק, היו עימהם מזרע יוסף, שנאמר, "וּמֵהֶם מִן **בְּנֵי שִׁמְעוֹן הָלְכוּ לְהַר שֵׂעִיר** אֲנָשִׁים חֲמֵשׁ מֵאוֹת וּפְלַטְיָה וּנְעַרְיָה וּרְפָיָה וְעֻזִּיאֵל **בְּנֵי יִשְׁעִי בְּרֹאשָׁם וַיַּכּוּ אֶת שְׁאֵרִית הַפְּלֵטָה לַעֲמָלֵק** וַיֵּשְׁבוּ שָׁם עַד הַיּוֹם הַזֶּה", **וישעי** המוזכר כאן, הוא **מבני מנשה,** שנאמר "ובני מנשה חפר וישעי".

דין זרוע לחיים וקיבה של בהמה ששחטו מכירי כהונה

מכירי כהונה של כהן מסוים, [שרגילים לתת לו מתנותיהם], **ששחטו בהמה קודם מותו של הכהן, משעת שחיטתה, זכה הכהן במתנותיה,** [זרוע לחיים וקיבה], **ואם מת קודם שבאו לידו בפועל, הבכור נוטל בהם פי שנים,** כדין נכסים שהיו בחזקתו קודם מותו, ולא כדין נכסים הראויים לבוא לו אחר מותו.

מפירוש רשב"ם משמע, שדבר פשוט

הוא, שזרוע לחיים וקיבה הנמצאים ביד מכירי כהונה, נחשבים כמוחזקים ביד הכהן שרגילים לתת לו, משום שמכירי הכהונה מזכים לו את המתנות זיכוי גמור, משעה שעליהם לתת אותם לכהן, ואם מת קודם שבאו לידו בפועל, בנו הבכור נוטל בהם פי שנים, **והחידוש בדין הנ"ל, ש**מיד משעת שחיטת הבהמה, אף קודם שהופרשו ממנה המתנות בפועל, נחשבות הם כמופרשות, [=**מתנות שלא הורמו כמי שהורמו דמיין**], וזוכה בהם הכהן.

ומפירוש התוס' משמע, שגם עניין זה, שמתנות כהונה [כזרוע לחיים וקיבה] **הנמצאות ביד מכירי כהונה, נחשבות כמוחזקות ביד הכהן, דבר חידוש הוא,** כי מעיקר הדין אין המתנות שייכות לכהן, ואם הבעלים ירצו, יכולים לתת אותן לכהן אחר, אלא שאסור להם לעשות כן, ומהטעם הזה, כל זמן שאינם חוזרים בהם מלתת לכהן הזה, הכהן הזה נחשב כמוחזק בהן.

חלק בכורה בבהמת קדשים

לדעת חכמים, כל בהמות קדשים, כחטאות, ואשמות, ושלמים, מאחר שקדושים הם לה', אינם נחשבים כממון בעליהם, ואין הבכור נוטל בהם פי שנים אפילו אחר שחיטה, שיש בהם חלק לאכילת הבעלים, כי אותו חלק משלחן גבוה ניתן לאכילת הבעלים, ואינו ממון הבעלים.

ולדעת רבי יוסי הגלילי, קדשים קלים [=שלמים] קודם שחיטה, נחשבים כממון הבעלים, והבן הבכור נוטל בהם פי שנים.

דף קכד

חלק בכורה בשבח נכסי האב

כבר התבאר לעיל, שאין הבכור נוטל פי שנים בירושת אביו, אלא בנכסים שאביו היה מוחזק בהם בשעת מותו, אבל בנכסים שהיו ראויים לבוא לו רק אחר מותו, אין הבכור נוטל פי שנים, שנאמר, "לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם בְּכֹל אֲשֶׁר יִמָּצֵא לוֹ", כלומר, דין פי שנים אמור רק בנכסים שנמצאים בחזקת המוריש בשעת מותו.

ולעניין שבח ששבחו נכסי המת אחר מותו, פעמים הבכור נוטל בו פי שנים, ופעמים אינו נוטל בו פי שנים:

א. שבח ששבחו הנכסים מעצמם, ולא השתנה שמם מחמת השבח, כגון דקל קטן שגדל מעצמו, וכן שדה שנזדבלה מעצמה:

– **לדברי הכל בכור נוטל בו פי שנים,**

שהם עצמם הם הנכסים שהיו בחזקת האב, ואין זה "ראוי" בלבד.

ב. שבח ששבחו נכסים מעצמם עד שאינם מה שהיו תחילה, כגון שחת שנעשה חטים. או דקלים שנעשה תמרים. או פרה, [שהיתה רועה באחו, בלא שיזונו אותה הבנים], וילדה. או פרה שהיתה מושכרת ביד אחרים, ויש כאן שבח דמי השכירות. בכל אלו:

– **לדברי רבי**, מאחר שהנכסים השביחו בלא טרחת הבנים, ובלא שיחסרו ממון להשביחם, [אף על פי שיש כאן טרחה לאחרים, כגון בפרה מושכרת, שאחרים טורחים במלאכתה], הרי זה כשבח ששבחו הנכסים מעצמם, וכאילו החזיק בו האב בחייו, **והבכור נוטל בו פי שנים**.

ואף שעניין זה דומה ל"ראוי", שהרי האב לא החזיק בפועל בשבח הזה. מכל מקום מאחר שנאמר "פי שנים", הוקשו חלק בכורה וחלק פשיטות זה לזה, וכשם שחלק פשיטות הבן יורש ב"ראוי", כך חלק בכורה, הבכור יורש ב"ראוי" כזה.

– **ולדברי חכמים**, מאחר שבפועל האב לא החזיק בשבח הזה, **אין הבכור נוטל בו פי שנים**.

ואף ששבח זה הבא מכח הנכסים שהחזיק בהם האב בשעת מותו אינו דומה ל"ראוי" גמור, שהוא שבח שאינו בא מכח הנכסים שהאב מוחזק בהם. מכל מקום, ממה שנאמר "לתת לו פי שנים" בלשון מתנה, למדנו שהורשת חלק בכורה דומה למתנה. וכשם שאין אדם נותן מתנה דבר שאינו ברשותו, אף על פי שעתיד לבוא משבח נכסיו, כך אין אדם מוריש חלק בכורה, דבר שאינו ברשותו, אף על פי שעתיד לבוא משבח נכסיו.

– **ולעניין הלכה:**

לדעת רבי חייא, ספק כמי הלכה, **ואיך שיפסוק הדיין אין זו טעות**.

ולדעת רב ורב פפא, הלכה **כחכמים**. [**וכן פוסק רשב**"ם].

ולדעת רב נחמן, הלכה **כרבי**.

ולדעת רבא, לכתחילה עושים **כחכמים**. אבל **בדיעבד** אם עשו **כרבי**, אין זו טעות.

ג. שבח שהשביחו הנכסים על ידי טרחת הבנים או הוצאותיהם:

– **לדברי הכל הבכור אינו נוטל בו פי שנים**, שהרי השבח הזה לא היה בא ללא טרחתם, ואם כן לא בא מכח הנכסים שהאב היה מוחזק בהם

בשעת מותו, ואין זה אלא "ראוי" בלבד.

יצא על היורשים שטר חוב

כל קרקעות המת משועבדים לתשלום חובותיו, ומאחר שהיורשים חולקים את הקרקעות, כל אחד מהיורשים מחויב לשלם את חלקו בחוב אביו מהקרקע שנטל.

אם היו שלושה פשוטים, [כגון שהיתה בת בכורה], מאחר שכל אחד נוטל שליש מהקרקעות, כל אחד משלם שליש מהחוב.

ואם היה אחד מהם בכור, מאחר שנטל פי שנים מאחיו, חלקו בתשלום חוב אביו, פי שנים מאחיו.

בכור מוותר על חלק בכורה

חלק בכורה שונה מחלק פשיטות, שחלק פשיטות משעה שמת האב זכו בו בניו בירושה, ואינם יכולים למחול עליו שלא לזכות בו, אלא זוכים בו על כורחם.

אבל חלק בכורה, נחשב כמתנה שהבכור מקבל, שנאמר "לתת לו", ואין הבכור זוכה בו עד שיגיע לידו, אבל כל זמן שלא בא לידו, יכול לומר 'הריני מוחל עליו, ואטול כפשוט בלבד'.

- **רשב"ם מפרש, שהבכור ירצה לעשות זאת, כשיבואו בעלי חובות של האב לגבות חובותיהם מקרקעות היורשים, ובאופן שאינם יכולים לתבוע את חובותיהם משאר הבנים אלא מהבכור בלבד**, [כגון שהיו שאר הבנים במדינת הים, ואי אפשר להוציא מהם שלא בפניהם, או שהיו קטנים שאין גובים מהם], שאם לא יוותר על בכורתו, ויטול לעצמו שני חלקים, יטלו ממנו לתשלום החוב פי שנים מאשר אם היה נוטל כפשוט, והיו גובים ממנו רק כפשוט.

- **ורבינו תם מפרש, שהבכור ירצה לעשות זאת, כשיצא עליו שטר חוב מבעלי חובות שלו**, שאם יטול שני חלקים, יטלו בעלי חובותיו הכל, וטוב לו לוותר לאחיו על חלק בכורתו, ולא ליטול אותו על מנת שיטלו ממנו בעלי חובותיו.

חלק בכורה ניתן כאחד

החלק שהבכור מקבל נקרא בתורה "פי שנים", להקיש את שני החלקים זה לזה, וללמד שכשם שחלק הפשוט ניתן לו כולו כאחד, כך שני חלקי הבכור ניתנים לו במקום אחד.

וכגון אם היו שני אחים שירשו שדה,

לא יחלקו אותה לשלושה חלקים, ויפילו עליהם גורלות באופן שהפשוט יכול לקבל את החלק האמצעי, אלא יפילו גורל על החלקים החיצונים, אבל האמצעי לעולם של הבכור, יחד עם החלק החיצוני שייפול לו בגורל.

חלק בכורה בגביית הלוואות שהלווה האב

<u>א. הלוואה שיש עליה משכון</u>.

– **לדברי הכל**, מאחר שבעל חוב קונה את המשכון, [לכל זמן ההלוואה], האב המלווה נחשב כמוחזק במעות שהלווה, שהרי המשכון שבידו עומד תחתיהם, ולכן כשהאב מת, והלווה משלם לבנים, **הבכור נוטל פי שנים**, כדין ירושת נכסים שבחזקת המוריש. וכן פסק רבינו חננאל.

<u>ב. הלוואה בשטר ואין עליה משכון</u>.

– **לדעת רבי**, מאחר שזהו שבח שהנכסים משביחים מעצמם, בלא טרחת הבנים, **הבכור נוטל פי שנים**, [כמבואר לעיל, שכן דעתו בכל שבח שהנכסים משביחים בלא טרחת הבנים]. [ולפירוש רבינו תם כן דעת רב נחמן].

– **ולדברי בני מערבא, דעת חכמים ש**בהלוואה הכתובה בשטר, המחזיק בשטר נחשב כמחזיק במעות, ולכן מאחר שהאב היה מוחזק בשטר בחייו, הרי זה כאילו היה מוחזק במעות, וכשמת האב והלווה משלם לבנים, **הבכור נוטל פי שנים**, כדין ירושת נכסים שבחזקת האב.

רבה אמר שלדעת בני מערבא **רק אם גבו קרקע בחוב אביהם**, הבכור נוטל בה פי שנים, משום שהקרקע עצמה היתה משועבדת לאב בחייו, והרי הוא כמי שהוחזק בה כבר, אבל אם גבו כסף בחוב אביהם, אין הבכור נוטל בו פי שנים, כי האב לא היה מוחזק בכסף הזה בחייו.

ורב נחמן אמר שלדעת בני מערבא **רק אם גבו כסף בחוב אביהם**, הבכור נוטל בו פי שנים, משום שהכסף הזה הוא תחת הכסף שהלווה האב, ומאחר שהיה מוחזק בכסף שהלווה, הרי הוא כמוחזק בכסף הפירעון, [ותוס' מפרשים שהטעם שאם גבו כסף, הבכור נוטל פי שנים, הוא משום שדרך העולם לפרוע חובותיהם בכסף, ולכן האב נחשב כמוחזק בכסף בחייו], אבל אם גבו קרקע בחוב אביהם, אין הבכור נוטל בו פי שנים, כי מעולם לא החזיק האב בקרקע הזו.

– **ולדברי שמואל, דעת חכמים ש**בהלוואה הכתובה בשטר, המחזיק בשטר אינו נחשב כמוחזק במעות אלא בנייר בלבד, ולכן מאחר שהאב

לא היה מוחזק במעות בחייו, כשמת האב, והלווה משלם לבנים, **הבכור אינו נוטל פי שנים**, כדין ירושת נכסים שהיו ראויים לאב, ולא היה מוחזק בהם.

וכן הדין **בין אם גבו קרקע**, **ובין אם גבו מעות**, שלא בקרקע הזו ולא במעות הללו היה האב מוחזק.

[וכן דעת רבה. ולפירוש רשב"ם גם דעת רב נחמן כן. וכן פוסק רב פפא].

ג. ריבית ההלוואה בשטר [שהלווה האב לגוי ומותר לגבותה].

– **לדעת רבי**, מאחר שזהו שבח שהנכסים משביחים מעצמם, בלא טרחת הבנים, **הבכור נוטל פי שנים**, [כמבואר לעיל, שכן דעתו בכל שבח שהנכסים משביחים בלא טרחת הבנים].

– **ולדעת חכמים**, **אין הבכור נוטל פי שנים**. **לדברי שמואל הדין הזה פשוט**, שהרי לדבריו, אפילו מעות ההלוואה עצמם נחשבים כ"ראוי", כל שכן מעות הריבית, שלא היו של האב מעולם. **ואף בני מערבא מודים לדין זה**, כי יש חילוק בין מעות ההלוואה, שהלווה מחזיר כמו שקיבל, וכל זמן ההלוואה היה השטר תחת המעות, כעין משכון, והתופס משכון הרי הוא כתופס את המעות עצמם, אבל מעות הריבית שמעולם לא היו ביד האב, אינו נחשב כמוחזק בהם, אף על פי שכתובים בשטר, והגיע זמן הפירעון.

דף קכה

יתומים שגבו קרקע בחוב אביהם בעל חוב של אביהם חוזר וגובה אותה מהם

לדברי רב נחמן אמר רבה בר אבוה, אף על פי שאין המלווה גובה את חובו מבני הלווה, אלא מהקרקעות שהניח להם אביהם, ונשתעבדו למלווה בחייו, מי שלווה מאחד [=ראובן], והלווה לשני [=שמעון], ומת, כשהלווה [=שמעון] משלם לבני המת קרקע תחת חובו, המלווה [=ראובן] בא, וגובה מהם את הקרקע, כאילו היה המת מוחזק בקרקע בחייו, ונשתעבדה להלוואתו.

רשב"ם מפרש, **שלדעת רב נחמן**, **הקרקע שהיתומים גובים בחוב אביהם**, **אינה נחשבת כמוחזקת ביד אביהם בחייו**, [ולכן הבכור אינו נוטל בה פי שנים]. **והטעם שבעל חובו של המת**, **חוזר וגובה אותה מהיתומים**, הוא **משום שעבודא דרבי נתן**, שאמר, שקרקע של לווה, אינה משועבדת רק למלווה לו, אלא גם

למי שהלוו למלווה לו, ולכן כשם שהקרקע היתה משועבדת למת, כך היתה משועבדת למי שהלווה למת, אף על פי שהמת לא החזיק בה כלל.

ורבינו תם מפרש, שלדעת רב נחמן, הקרקע שהיתומים גובים בחוב אביהם, נחשבת כמוחזקת ביד אביהם בחייו. וזה הטעם שלדעתו בעל חובו של האב חוזר וגובה אותה מהם. ורק החולקים על רב נחמן צריכים לומר, שטעם הדין הנ"ל, הוא משום שעבודא דרבי נתן.

וכשם שבעל חוב של המת גובה קרקעות שגבו היורשים בחובו של אביהם, כך האשה גובה את הקרקעות הללו לצורך כתובתה.

ובזמן הזה תיקנו הגאונים שאשה ובעל חוב גובים חובותיהם ממטלטלים שהוריש הבעל והלווה, ולא רק מקרקעות שהוריש, ולכן יתומים שגבו קרקע או מטלטלים בחוב אביהם, אשתו ובעל חובו חוזרים וגובים אותם מהם לצורך הכתובה והחוב. (תוס' בדף קכ"ו).

נכסי לסבתא ואחריה ליורשיי

אדם אחד היתה לו סבתא ובת נשואה, ואמר, 'הנני נותן את כל נכסי לסבתי, אבל אחר מותה לא ירשו את הנכסים יורשיה [של הסבתא], אלא יורשיי [שלי]'.

לדעת רב הונא, אין **כוונת הנותן** שיהיו הנכסים של **הסבתא** לגמרי, אלא ש**תאכל פירות**יהם **בחייה**, **אבל** את **גוף הנכסים** הוא מקנה **מעכשיו ליורשיו**, **ואם כן משעת אמירתו**, זכתה הסבתא באכילת הפירות עד מותה, **והבת זכתה בגוף הנכסים**. **ולכן כשמתה הבת**, **בעלה יורש את הנכסים הללו ממנה**, **בין אם מתה הסבתא לפניה**, **וכבר היו הנכסים בחזקת הבת לגמרי**, **אף לאכילת פירות**, **ובין אם עוד לא מתה הסבתא**, **ורק הגוף היה בחזקת הבת**, ואין זה כנכסים הראויים לבוא לאשתו אחר מותה, שאין הבעל יורש אותם מאשתו, אלא כנכסים שכבר זכתה בהם הבת. ונמצא, שכשאמר הנותן 'ואחריה ליורשיי', הרי זה כאילו אמר 'ליורשיי' [כלומר לבתי] 'או ליורשי יורשיי', [כלומר בעל בתי או בנה], שהרי מיד הקנה את הגוף ליורשיו, ומעתה כשתמות הבת, ירשו אותה יורשיה, שהם יורשי יורשיו.

ורבה אמר שלא מסתבר כדברי רב הונא, כי במסכת כתובות מבואר, שהאומר "נכסי לך ואחריך לפלוני", ומכר הראשון את הנכסים, מה שמכר מכר, ואין לשני אלא אם כן שייר הראשון, ולא מכר עד יום מותו. ואם כדברי רב הונא, איך הראשון יכול למכור את הנכסים, הלא לא

זכה בהם אלא לאכילת פירות.

ולדעת רב ענן, האומר 'נכסי לסבתא ואחריה ליורשיי', **כוונתו**, **שאחרי הסבתא יזכו בנכסים יורשיו הישירים**, והם בנו או בתו או אחיו או אביו, שהם קרובים אליו קרבה ישירה, [ונחשבים עמו ראשון בראשון], **ולכן אם אין לו יורשים ישירים**, **יורשי הסבתא יורשים את הנכסים**, כמבואר בדף קל"ו שמי שאמר 'נכסי לך ואחריך לפלוני', ומת השני בחיי הראשון, ואי אפשר לקיים 'ואחריך לפלוני', יורשי הראשון יורשים את הנכסים, ולא יורשי השני, וכך גם כאן, אם אין יורשיו הישירים קיימים, אין יורשיהם [כגון בעל בתו או בן בתו] יורשים את הנכסים, אלא יורשי הסבתא יורשים אותם.

ולדעת בני מערבא, האומר 'נכסי לסבתא ואחריה ליורשיי', **כוונתו שאחר הסבתא יזכו בנכסים יורשיו הראויים ליורשו מהתורה**, בין אם הם יורשים ישירים, כבנו ובתו ואביו ואחיו, ובין שאינם יורשים ישירים, כבן בנו או בן בתו, **ולכן גם אם אין לו יורשים ישירים**, **יורשי יורשיו שלו יורשים את הנכסים אחר הסבתא**, ולא יורשי הסבתא. **אולם** יש **יוצא מהכלל** הזה, והוא **בעל בתו**, שאם מתה בתו, בעלה אינו יורש את הנכסים, אף על פי שבעל יורש את אשתו, ואם כן בעל בתו הוא יורש יורשיו, והטעם לכך הוא **כי בעל אינו יורש את אשתו** אלא במה שהוחזקה בחייה, אבל **במה שראוי לבוא לה אחר מותה**, אינו יורש אותה.

-

בעל אינו יורש את אשתו ב"ראוי" כמבואר לעיל. וכן אינו יורש את החובות שחייבים לה, שדינם כ"ראוי". אבל שבח ששבחו נכסיה אחר מותה שלו הוא, שהרי מיד כשמתה זכה לבדו בנכסיה, וברשותו בא השבח.

דף קכו

חלק בכורה בחוב הבכור לאביו

אף לדעת האומרים, שהאב אינו נחשב כמוחזק בחובות שחייבים לו, ולכן הבכור אינו נוטל בהם פי שנים, כשהבנים גובים את החובות אחר מות האב.

כשהבכור עצמו חייב לאב ממון, **ומשלם לאחיו** [**ולעצמו**] **אחר מות האב**, הבכור **נוטל מחצית מחלק הבכורה**, כלומר, אם היו שלושה אחים, מחלקים את הממון לארבעה, כל אחד נוטל חלק אחד כדין בן פשוט, ואת החלק רביעי, [שספק שייך

לכולם, ספק שייך לבכור לבדו] חולקים, חציו נוטל הבכור לבדו וחציו חולקים כל השלושה בשווה.

רשב"ם מפרש שטעם הדין הזה, כי כשהבכור חייב ממון לאביו, יתכן שרוצה לשעבד נכסיו לאביו לגמרי, כדי שאביו יחשב מוחזק בחובו, וכך כשישלם את החוב אחר מות אביו, יטול בו פי שנים, כדין ירושת בכור בנכסים שהאב היה מוחזק בהם בשעת מותו, **ויתכן שאינו מתכוון לשעבד נכסיו לאביו יותר ממה שמשעבד נכסיו לשאר בעלי חובותיו**, והאב אינו נחשב כמוחזק בחובו, ולכן כשמשלם את חובו אחר מות אביו, אין לו ליטול בו פי שנים. **ומאחר שיש להסתפק אם יש לבכור ליטול פי שנים או לא, חולקים** את הממון המסופק, כדין ממון המוטל בספק.

והתוס' מפרשים, שאם היה כאן ספק ממון, הבכור היה נוטל את כל חלק הבכורה, שהרי הוא מוחזק בממון, ובספק ממון הלכה כחכמים, האומרים, שהמוחזק זוכה בו, ולא כסומכוס, האומר, שחולקים את הממון. **והטעם** שכאן **חולקים את חלק הבכורה**, הוא משום **שכן תיקנו חכמים**.

בכור שמיחה מיחה

לפ פירוש רשב"ם, כך **אמר רב הונא אמר רב אסי**, אף על פי שאין הבכור נוטל פי שנים בשבח שהשביחו יתומים לאחר מיתת האב, וכל האחים חולקים את השבח בשווה, [שהשבח בא מחמת טרחתם ולא מחמת האב], **אם מחה** בהם **הבכור**, **ואמר**, **אל תשביחו את חלקי**, **אלא נחלוק מיד**, ואשביח אני את שני החלקים שלי, ואטול את כל שבחם, **זכה בחלקו מיד**. **ומעתה**, **אם ישביחו האחים את הנכסים**, **אין זה כבנים שמשביחים את נכסי האב**, **שהשבח לכולם בשווה**, **אלא כאחים שהשביחו את נכסיהם שלהם**, **שכל אחד נוטל את השבח של נכסיו**, **והבכור שנכסיו פי שנים מאחיו**, **נוטל שבח פי שנים מאחיו**. **ואף כשעשו זאת שאר האחים שלא מדעת הבכור**, הבכור נוטל את השבח שהשביחו נכסיו, כדין מי שבאו אחרים והשביחו את נכסיו, [ומסתבר שנותן להם את ההוצאה עד שיעור השבח כמבואר במקום אחר].

וכל זה כשלא נשתנו הנכסים על ידי ההשבחה, כגון שהיו ענבים ובצרום, שהשביחו אותם בבצירה, אבל שמם עליהם, **אבל אם היו ענבים ודרכום האחים שלא מדעת הבכור**, **על מנת לעשות מהם יין**, **ולזכות לעצמם את השבח הזה**, **דינם כגזלנים**, ומאחר

שגזלן קונה לעצמו את הגזלה שנשתנית ממה שהיתה, [כמבואר במסכת בבא קמא, שגזלן קונה את הגזלה בשינוי], **קנו את כל היין לעצמם, והבכור אינו נוטל בשבח היין פי שנים, שאין היין שלו**, ואם נתקלקל היין, כל ההפסד של האחים הגזלנים, ובכל אופן חייבים לשלם לבכור את שווי הענבים שלו, כפי שהיו קודם הדריכה.

ולפי פירוש רבינו חננאל, כך **אמר רב הונא אמר רב אסי, בכור שמחה פעם אחת, ואמר, שאינו מוותר על חלק בכורתו, דיו**, ואין צריך למחות פעם נוספת.

ואמר רבה, שכן הדין כשהיו ענבים ובצרום האחים, וחלקום בשווה, שאף אם שתק בחלוקה זו, לא ויתר על חלק בכורתו. אבל אם היו ענבים בצורות, ודרכום האחים ועשאום יין, וחילקום בשווה, ושתק, ויתר על חלק בכורתו.

ממתי הבנים זוכים בחלקם

א. חלק בכורה.

לדעת רב פפא ובני מערבא, אין הבכור זוכה בחלק בכורתו, אלא בשעה שמחזיק בו, שנאמר "לתת לו פי שנים", כלומר רק כשיתנו לו, יהיה לו, **ולכן כל זמן שלא חלקו את הירושה, הבכור אינו יכול לתת את חלקו לאחרים, ולא לוותר עליו לכל האחים**, ואם חלקו מקצת מהירושה, בשעת החלוקה יכול לוותר על חלקו רק באותו מקצת שחולקים, אבל בשאר הירושה עדיין יש לו חלק בכורה.

ולדעת רב פפי [שהלכה כמותו], **הבכור זוכה בחלקו בשעה שרוצה בכך, אף קודם החלוקה, ולכן יכול לוותר על חלקו לאחים אף קודם חלוקה, ואם כשהחלו לחלוק מקצת מהירושה, מחל על חלקו באותו מקצת, מן הסתם דעתו לוותר על חלקו בכל הירושה**, ומיד זכו כל האחים בכך, **ושוב אינו יכול לחזור בו**.

ב. חלק פשיטות.

רשב"ם מפרש, שאין הבנים זוכים בחלק פשיטות שלהם, אלא כשבא לידם [בשעת החלוקה], אבל קודם לכן לא זכו בו, ואינם יכולים לתת או למכור אותו לאחרים, או לוותר זה לזה.

ותוס' מפרשים, שהבנים זוכים בחלק פשיטות שלהם מתי שרוצים, ויכולים למוכרו למי שירצו, אף קודם החלוקה.

תנאי על מה שכתוב בתורה

העושה מעשה ומוסיף בו תנאי

שישנה אותו מהאופן בו נכתב בתורה, כגון מקדש אשה על מנת שלא להתחייב לה שאר (=מזונות) כסות ועונה.

לדעת רבי מאיר – התנאי בטל כאילו לא היה תנאי כלל, **והמעשה קיים אף על פי שלא התקיים התנאי**, [ואם כן, האשה מקודשת, ויש לה שאר כסות ועונה].

ולדעת רבי יהודה – בדבר שבממון, והמפסיד אותו מתרצה למחול, **התנאי קיים**, ובשאר דברים התנאי בטל, [ואם כן האשה מקודשת, וחייב בעונתה, אבל פטור ממזונותיה וכסותה].

הרוצה לשנות מדיני נחלות

הרוצה שלא ירשו אותו קרוביו כדין ירושת התורה, [כגון שלא יירש בכורו פי שנים, או שלא ירשו הפשוטים בשווה, או שלא יירש אותו אחד מבניו כלל, או כל שינוי אחר], **אין לו אפשרות לקיים את רצונו, אלא אם ייתן את נכסיו במתנה בחייו למי שחפץ. אבל אחר מותו, על כורחו יירשו אותו קרוביו כדין ירושת התורה**. ואפילו אם יאמר שאינו רוצה שיירשו אותו, אין בדבריו כלום, משום שאין כוח ביד האדם לעקור דבר מן התורה. [ולדעת רבי יוחנן בן ברוקא, יש אופן שמהתורה יכול לשנות מדיני נחלות האמורים בתורה, כמו שיתבאר בעזה"י בדף ק"ל].

ואף לדעת רבי יהודה, האומר, שבדבר שבממון אפשר לשנות מהכתוב בתורה, אין זה אלא כשזה שמפסיד את הממון, מתרצה למחול עליו, [כגון אשה המתקדשת, המתרצה למחול על מזונה וכסותה תחת קבלת קידושיה], אבל כאן אין סיבה שהבן יתרצה למחול חנם על ירושתו, ואם כן וודאי אינו מוחל. ואף על פי ששותק, אין זו מחילה, אלא שאינו רוצה להכעיס את אביו.

בכור על פי דברי אביו

א. האומר "**איש פלוני הוא בני בכורי**", כוונתו לומר שהוא **בכור לאביו**, ויש לו ליטול פי שנים בירושתו.

ובדף קכ"ז יתבאר בעזה"י, שאם אין אחר מוחזק לבכורו, הכל מודים שהאב נאמן לומר כן, ואותו פלוני נוטל פי שנים, ואם אחר מוחזק לבכורו, רק רבי יהודה אומר, שהאב נאמן לומר כן.

ב. והאומר "**איש פלוני הוא בני בכור**", [ולא אמר "בכורי"], כוונתו לומר שבנו זה בכור הוא, אבל **ספק**

אם כוונתו לומר שהוא **בכור לאביו**, הנוטל פי שנים בירושה, **או** שהוא **בכור לאמו**, ואינו נוטל פי שנים מהירושה, ומאחר שיש ספק בדבר, אינו נוטל פי שנים, ואפילו אם תפס מוציאים ממנו, שכל שאין הוכחה שהוא בכור, אינו נוטל פי שנים.

ג. הקורא לבנו "**בוכרא סכלא**" [=בכור שוטה]. **לפי גרסת הגמרא משמע**, **שספק אם** כוונתו לומר שהוא **בכור לאביו**, [ונקרא שוטה על שם שטותו], **או** שהוא **בכור לאמו**, [ונקרא שוטה משום שאינו בכור גמור, שכל דבר שאינו כהלכתו נקרא שוטה, וכן מצינו שהדס שאינו כשר, נקרא הדס שוטה]. **ומפירוש רשב"ם משמע**, **שוודאי** כוונתו לומר, שהוא **בכור לאמו** ולא לאביו.

ד. **רוק של בן בכור לאביו יפה לרפואה** [של עיניים], **ולכן** מי שבאו לפניו הסובלים בעיניהם, **ואמר** להם, "**לכו לפלוני בני**, **שבכור הוא**, **ורוקו מבריא**", כוונתו לומר, שבנו זה **בכור לאביו הוא**, ונוטל פי שנים בירושתו.

טומטום שנקרע ונמצא זכר

יש דינים שאמרה תורה רק לזכרים שניכר זכרותם משעת לידה, **ולכן**, **מי שנולד טומטום**, כלומר שלא היה ניכר בו בשעת לידתו, לא זכרות ולא נקבות, **ולאחר זמן נקרע ונמצא זכר**, שהיה גיד שלו וביציו טמונים בגוף, אף על פי שנודע לבסוף שהוא זכר, **אינו בכלל הדינים הללו**:

א. אמר רבי אמי, **טומטום בכור שנקרע ונמצא זכר**, **אינו נוטל פי שנים**, שנאמר, "**וְהָיָה הַבֵּן** הַבְּכֹר ... לָתֶת לוֹ פִּי שְׁנַיִם", ללמד שאין נקרא בכור ליטול פי שנים, אלא כשהיה בן משעת הווייתו, כלומר משעת לידתו. [ותניא כוותיה דרבי אמי].

ב. אמר רב נחמן בר יצחק, טומטום שנקרע ונמצא זכר, **אינו נידון כבן סורר ומורה**, שנאמר "כִּי **יִהְיֶה** לְאִישׁ **בֵּן** סוֹרֵר וּמוֹרֶה", ללמד שאין נידון כבן סורר ומורה, אלא כשהיה בן משעת הווייתו, כלומר משעת לידתו.

דף קכז

ג. אמר אמימר, **טומטום פשוט שנקרע ונמצא זכר**, **אינו ממעט מחלק בכורה**, כגון אם היו נכסי האב תשעה מנה, והיו לו שלושה בנים. (א) בכור. (ב) פשוט שנולד זכר. (ג) פשוט שנולד טומטום ונקרע. מתחילה חולקים את הנכסים לשלושה חלקים, כאילו אין כאן אלא בכור ופשוט. ונמצא חלק הבכורה של הבכור 3 מנים, וחלק הפשיטות של

הבכור 3 מנים, וחלק הפשיטות של הפשוט 3 מנים. הבכור נוטל את חלק הבכורה [3 מנים]. וחוזרים וחולקים את חלקי הפשיטות [6 מנים] בין כל השלושה. נמצא ביד הבכור 5 מנים [=3+2], וביד הפשוט והטומטום שנקרע 2 מנים לכל אחד. ודין זה נלמד מהכתוב "כִּי תִהְיֶיךָ לְאִישׁ שְׁתֵּי נָשִׁים ... **וְיָלְדוּ** לוֹ **בָנִים** ... וְהָיָה הַבֵּן הַבְּכֹר", המלמד, שחלק הבכורה הוא רק כנגד מי שהיו בנים משעת לידה.

ד. אמר רב שיזבי, טומטום שנקרע ונמצא זכר, אין מילתו דוחה שבת, ולכן אם יומו השמיני חל **בשבת**, **אינו נימול לשמונה**, שבכתוב המלמד שמילה ביום השמיני אפילו בשבת, נאמר, "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ **וְיָלְדָה זָכָר** ... וּבַיּוֹם הַשְּׁמִינִי יִמּוֹל בְּשַׂר עָרְלָתוֹ", ללמד שאין הכתוב מדבר, אלא במי שהוא זכר בשעת לידתו.

ולא בא רב שיזבי לומר שבוודאי כן כוונת הפסוק, אלא שמא כן כוונת הפסוק, ומאחר שיתכן שהפסוק מדבר רק במי שהוא זכר משעת לידה, אין לחלל את השבת על מילתו של טומטום שנקרע, אף על פי שיתכן שהפסוק בא לדבר אחר, כי מספק אין מחללים את השבת.

ה. אמר רב שרביא, טומטום שנקרע ונמצא זכר, **אין אמו טמאה לידה**, לא שבוע כזכר, ולא שבועיים כנקבה, שלעניין טומאת לידה נאמר, "אִשָּׁה כִּי תַזְרִיעַ **וְיָלְדָה זָכָר** וְטָמְאָה שִׁבְעַת יָמִים ... וְאִם **נְקֵבָה תֵּלֵד** וְטָמְאָה שְׁבֻעַיִם", ללמד שלא נאמרה טומאה זו אלא במי שילדה זכר בשעת לידה או נקיבה בשעת לידה.

ודברי רב שרביא נדחו, כי משנה מפורשת במסכת נדה, שיולדת טומטום ואנדרוגינוס, טמאה לידה לחומרא כזכר וכנקיבה.

תשב לזכר ולנקיבה ולנדה

דין נדה – אשה טהורה ש**ראתה דם**, **טמאה 7 ימים** טומאת נידה. **ומיום 8 עד יום 18 אם תראה בהם דם**, אינה טמאה נידה, אלא **טמאה טומאת זבה**. [אם תראה יום אחד או יומיים, היא זבה קטנה, שטובלת למחרת וטהורה בלילה. ואם ראתה שלושה ימים רצופים, היא זבה גדולה, שאינה טהורה עד שתספור שבעה ימים נקיים, ותטבול ביום השביעי, וטהורה בלילה].

דין יולדת זכר – **7 ימים ראשונים**, **טמאה**. מיום 8 ועד יום 40 [סה"כ 33 יום] כל דם שרואה טהור. מכאן ואילך דינה ככל הנשים, ואם תראה דם תהא נידה.

דין יולדת נקיבה – **14 יום ראשונים**,

טמאה. מיום 15 ועד יום 80 [סה"כ 66 יום] כל דם שרואה טהור. מכאן ואילך דינה ככל הנשים, ואם תראה דם תהא נידה.

ומי שהיא ספק יולדת זכר, ספק יולדת נקיבה, וספק אינה יולדת כלל, עליה לנהוג כשלושת הדינים הללו לחומרא. כגון יולדת טומטום, שלדעת רב שיזבי, יתכן שאין אמו טמאה לידה כלל, (כי יש ללמוד מהכתוב "וילדה זכר ... נקבה תלד", שלא נאמרה הפרשה, אלא ביולדת זכר או נקיבה משעת לידה), ויתכן שאמו טמאה לידה, (כי יש ללמוד מהכתוב הנ"ל דברים אחרים), ואז יש ספק אם הוא זכר, ואמו טמאה כיולדת זכר, או שהוא נקיבה ואמו טמאה כיולדת נקיבה:

זמן הראיה מיום הלידה והלאה	אם היא נידה	אם היא יולדת זכר	אם היא יולדת נקיבה	**כיצד תחמיר למעשה**
יום 1-7	טמאה שבעה ימים משעת הראיה הראשונה ולאחר מכן מיום 8 לראיה עד יום 18 לראיה הם ימי זבה ומכאן ואילך אם תראה הרי היא כבתחילה טמאה שבעה ימים משעת הראיה כנ"ל וחוזר חלילה.	טמאה כל 7 ימים אלו בין תראה בין לא תראה	טמאה כל 14 ימים אלו בין תראה בין לא תראה	[אם ראתה דם ביום הראשון] **טמאה ממה נפשך** [ואם לא ראתה דם טמאה מדין יולדת זכר או נקיבה]
יום 8-14		ימי טוהר		[אם לא ראתה כלל] **טמאה רק כיולדת נקיבה** [אבל אם ראתה טמאה גם משום נידה או זבה]
יום 15-40			ימי טוהר	[אם ראתה] **טמאה רק כנידה** או זבה
יום 41-80		חוזרת להיות נידה משעת הראיה הראשונה		[אם ראתה] **טמאה כנידה** או זבה **או כיולדת זכר**
יום 81-			חוזרת להיות נידה משעת הראיה הראשונה	[אם ראתה] **טמאה ממה נפשך**

והנה לכאורה **על פי הנראה מהטבלה הנ"ל אין שום חומרא ממה שהיא ספק יולדת זכר**, שהרי מדין יולדת זכר אינה טמאה אלא 7 ימים ראשונים ובהם היא טמאה מדין יולדת נקיבה אף בלא שתהא יולדת זכר. **אולם במסכת נידה מבואר, מה החומרא שיש עליה מחמת שהיא ספק יולדת זכר, והיא, שאם ראתה דם ביום 34, ושוב ראתה דם ביום 41, אם היא יולדת זכר**, ראיה הראשונה היא דם טוהר, **ומהראיה השנה ביום 41 מתחילים ימי נידה, ואם אינה יולדת, ראיית יום 34 היא תחילת נידה**.

רשב"ם מפרש, שמחמת הספק הזה,

האם תחילת נידתה הוא יום 34 או יום 41, הרי היא בספק מתי נשלמו ימי נידתה, האם ביום 40 או ביום 47, וכן היא בספק מתי הם הימים הראויים לזיבתה, האם בימים 41-51 או בימים 47-57, וכל שתראה דם מיום 41 ואילך, **אינה יודעת אם היא נידה או זבה, עד שתספור 17 ימים נקיים**, שאז ממה נפשך תמו ימי נידתה וזיבתה, ומעתה כשתראה דם, הרי היא כתחילת נידה.

	47-41	51-48	57-52
אם אינה יולדת, תחילת נידתה יום 34	ימי זיבה		ימי נידה
אם היא יולדת זכר, תחילת נידתה יום 41	ימי נידה	ימי זבה	

ויש מפרשים שמחמת הספק שמא היא יולדת זכר, **לא תטהר מטומאתה אלא בליל 48**, אחר שיעברו 7 ימים מיום 41, אבל אם בוודאי לא היתה יולדת, היו נגמרים ימי נידתה בליל 42, אחרי שעברו 7 ימים מיום 34.

שתי נשים שילדו שני זכרים במחבוא

מי שהיו לו הרבה בנים, ויש ספק על שנים מתוכם, מי מהם הבכור, כגון שילדו שתי נשיו את הבנים הראשונים שלהן יחד, ונתערבו.

אם בשעה שנולדו היה ידוע מי הבכור, ורק אחר כך נתערבו, **יש להם תקנה שלא להפסיד לגמרי את חלק הבכורה, על ידי שהאחד יכתוב לשני הרשאה, שילך לתבוע מכוחו את חלק הבכורה**, וכשיבוא לתבוע ממה נפשך, הדין עמו, שהרי או הוא הבכור, או שאחיו הבכור והוא בא מכח אחיו, ויחלקו את חלק הבכורה בין שניהם. **רשב"ם מפרש**, שאם **נותן ההרשאה** הוא הבכור האמיתי, הוא **מקנה לאחיו את חלק בכורתו**, ויכול לעשות זאת אף קודם שבא חלק הבכורה לידו, כמו שנתבאר בדף קכ"ו, שהבכור זוכה בחלק הבכורה קודם החלוקה, וכשבא זה עם ההרשאה בידו, ממה נפשך תובע את שלו, או שזה שלו מחמת שהוא בכור, או שזה שלו משום שאחיו הבכור הקנה לו. **ותוס' מפרשים**, שהדין הזה יתכן גם אם אין הבכור יכול להקנות את חלקו לאחיו קודם חלוקה, שזה שבא עם ההרשאה אינו אומר ממה נפשך חלק הבכורה שלי, אלא ממה נפשך תנו לי אותו, כי הוא שייך או לי או לאחי, ולכן אף אם אני איני בכור, ואחי הוא הבכור, הרי אני בא **בשליחות** אחי, ועליכם לתת לי.

ואם מעולם לא היה ידוע מי הבכור, אף שמסברא גם בזה יש להם תקנה על ידי הרשאה כנ"ל, מכל מקום **גזרת הכתוב היא, שהבכור אינו זוכה בחלק הבכורה**, שנאמר בתורה "בכור", ללמד שרק מי שהוא בחזקת בכור וודאי זוכה בחלק הבכורה, אבל מי שהוא ספק בכור משעת לידתו, אינו זוכה בחלק הבכורה, **וממילא לא מועילה כאן שום הרשאה, שהרי אין לאף אחד מהם חלק בכורה**.

מתי האב נאמן לומר זה בני הבכור

א. אם עדים ראו מי נולד ראשון, והאב אומר על בן אחר שהוא הבכור:

– לדברי הכל האב **אינו נאמן**.

ב. ואם התפרסם על אחד הבנים שהוא הבכור, **והוחזק על פי הקול** הזה **לבכור, והאב אומר על אחר שהוא הבכור**:

– **לדברי רבי יהודה**, האב **נאמן**, שנאמר "את הבכור ... יכיר", ללמד שהאב מגלה לכולם מי הבכור, ונאמן על כך.

– **ולדברי חכמים**, האב **אינו נאמן**, [ומהפסוק הנ"ל יש ללמוד, שהאב נאמן לגלות מי הבכור רק כשאין אחר מוחזק לבכור].

ג. ואם אין ידוע מי הבכור, והאב אומר על אחד הבנים שהוא הבכור:

– **לדברי הכל** האב **נאמן**. לדברי רבי יהודה, דין זה למד מקל וחומר מהדין הקודם. ולדברי חכמים דין זה למד מהכתוב "יכיר", המלמד שהאב נאמן לומר מי הוא בנו הבכור, **ועל ידי זה יזכה בחלק בכורה של הירושה**, [שהוא פי שנים בכל מה שהאב מוחזק בו בשעת מותו, אבל לא בנכסים שראויים לבוא לאב אחר מותו]. **ויש תועלת בנאמנות זו, אף על פי שהאב יכול להקנות את הנכסים לבן בחייו, אף בלא לומר שהוא בכור, כי יש נכסים שלא יזכה בהם הבן, אלא על ידי שיוחזק לבכור**.

יש אומרים שכל **הנכסים שעתיד לזכות בהם מיום זה עד יום מותו**, לא יוכל להקנות לבן, אלא על ידי שיחזיק אותו לבכור, אבל בלא זה, אין אדם מקנה לחבירו דבר שלא בא לרשותו.

ולדעת רבי מאיר, אמנם אדם מקנה לחבירו דבר שלא בא לרשותו, ומכל מקום, גם הוא מודה, שלא כל דבר שאדם עתיד לזכות בו, יכול להקנות לבנו קודם מותו, שהרי **נכסים שיבואו לרשותו כשיהיה גוסס**, לא יוכל להקנות לו, כי כשהוא גוסס אינו בר הקנאה, משום שאינו יכול לדבר, **וכן דברים שאין עשויים לבוא**, אין אדם מקנה לחבירו קודם שזכה בהם, ובכל אלו לא יזכה בנו בחלק בכורה, אלא על ידי שיחזיק אותו האב לבכור.

נאמנות האב לפסול את בנו

לדעת רבי יהודה, כשם שהאב נאמן לומר על בנו שהוא בכור, כך **נאמן לומר עליו שהוא פסול**. [כגון שהוא חלל]. י"מ שהוא לומד זאת **ממה שהאמינה אותו תורה לומר על בנו שהוא בכור, ואפילו יאמר זאת על הבן הקטן**, ובכך יעשה את הגדולים לממזרים. ורבינו אליהו מפרש שהוא לומד זאת, **ממה שכתבה התורה, "כי את ... בן השנואה יכיר"**, שהתורה האמינה לו כשאומר על בניו, שהם מנשים ששנואות בנישואיהן, כלומר שאסורות לו, והוולד הנולד הוא פסול.

ולדברי חכמים, אין לאב **נאמנות** על בנו, אלא לומר שהוא בכור, כשאין ידוע מי

הבכור.

בה"ג פוסק כרבי יהודה, שאדם נאמן לפסול את בנו, **רק כשפוסל** אותו **על ידי הכרת בכורה**, כלומר, שאומר שבן אחר הוא הבכור. **אבל ר"י מפרש שהלכה כרבי יהודה לגמרי**.

מתי אדם קורא לבנו "עבדי"
ומתי קורא לעבדו "בני"

אין אדם קורא לעבדו "בני", אפילו אם אוהבו. **אבל פעמים קורא לבנו "עבדי"**, להראות שמשמש אותו כעבד. [ודווקא "עבדי" סתם הוא קורא לבנו, אבל לא יאמר על בנו, שהוא "עבדי השווה מאה דינר"]. ולכן:

א. אמר "**זהו בני**", ולאחר מכן, [בין מיד ובין לאחר זמן], חזר ואמר "**זהו עבדי**". **אינו נאמן בדבריו האחרונים**, כי מאחר שאין אדם קורא לעבדו "בני", אין לומר שדבריו האחרונים מפרשים את דבריו הראשונים, [שמה שאמר "בני" כוונתו שזהו עבד אהוב כבן], אלא דבריו האחרונים סותרים את הראשונים. ומאחר שאדם נאמן לומר מיהו בנו, וכבר אמר שזה בנו, שוב אינו יכול לחזור בו.

ב. אבל אמר "**זהו עבדי**", ולאחר מכן, [בין מיד ובין לאחר זמן], חזר ואמר "**זהו בני**". **נאמן בדבריו האחרונים**, כי אינם סותרים את דבריו הראשונים, אלא מפרשים אותם, שבאמת זהו בנו, ולא קראו תחילה "עבדי", אלא משום שמשמשו כעבד. ודין זה אמור כשמתחילה אמר "זה עבדי" ותו לא, **אבל אם אמר מתחילה "זהו עבדי ששווה מאה דינר", אינו נאמן בדבריו האחרונים** לומר שהוא בנו, כי לעולם אין אדם קורא כך לבנו.

וכל זה בדרך כלל, אבל **כשעוברים על בית המכס, אין אדם קורא לבנו "עבדי"**, שלא ישלם עליו מכס, **אבל לעבדו קורא "בני"**, כדי שלא ישלם עליו את המכס. ולכן:

א. אמר למוכס "**זהו בני**", ולאחר מכן, כשעברו מהמכס, חזר ואמר "**זהו עבדי**". **נאמן בדבריו האחרונים**, כי וודאי מה שאמר תחילה "זהו בני", לא אמר כן אלא מחמת יראת המוכס.

ב. אבל אמר למוכס "**זהו עבדי**", ולאחר שעברו מהמכס חזר ואמר "**זהו בני**". **אינו נאמן בדבריו האחרונים**, כי לעולם לא יאמר למוכס על בנו שהוא עבדו, ואם אמר כן וודאי זהו עבדו.

דף קכח

בעל דין המקבל עליו
לקיים דבר שאינו חייב

שני בעלי דינים שקבלו עליהם קרובים או שאין בקיאים שיהיו הדיינים שלהם, כל זמן שלא נפסק הדין, יכול כל אחד

לחזור בו, ולומר, לא אדון עמך אלא לפני דיינים כשרים. אבל אחר שנפסק הדין על פי הדיינים הקרובים או שאינם בקיאים, הדין הוא כך:

אם הנתבע חוזר בו מקבלתו שאמר נאמנים עלי אלו שאם יחייבוני **אתן** לך, ואומר לא אשלם על פי הדיינים הללו אלא על פי דיינים כשרים. ללשון הראשון, הכל מודים שהדין עמו. **וללשון השני**, רבי מאיר אומר שהדין עמו, **וחכמים אומרים שאינו יכול לחזור בו**.

ואם התובע חוזר בו מקבלתו שאמר נאמנים עלי אלו שאם יזכוך **אמחל** לך על תביעתי, ואומר לא אמחל על פי הדיינים הללו אלא על פי דיינים כשרים. ללשון הראשון, רבי מאיר אומר שהדין עמו, וחכמים אומרים שאינו יכול לחזור בו. **וללשון השני, הכל מודים שאינו יכול לחזור בו**.

ומתוך ההלכה ששלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא למדנו, שהלכה כדברי חכמים כלשון השני, שאף הנתבע אינו יכול לחזור בו מקבלתו, ומאחר שאמר שאם יחייבוהו ייתן, חייב לתת.

שכך שלח: מי שנתבע דבר, שעל פי דין נאמן לומר שהוא שלו, ואינו חייב כלום, לא לשלם לתובע, ולא להישבע שהדין עמו, [כגון שתבעו ממנו עבד שהוא מוחזק בו, ואמר ששלו הוא, שהדין עם המוחזק, ואינו חייב שום שבועה, וגם לא שייך שום שבועה בעבדים, שהרי אין נשבעים על העבדים], **אם אמר לתובע**, "**כשתשבע שהדין עמך אשלם לך**", **ונשבע התובע, הנתבע חייב לשלם לו כפי שקיבל על עצמו**, ואינו יכול לומר, משטה הייתי בך, שהרי איני חייב לך כלום, ולא הקניתי לך את הדבר על תנאי אם תשבע, ואם כן לא קנית אותו ממני, כי מאחר שאמר לו להישבע, הרי זה כאומר, "אם תשבע, אני מודה לך שהדבר שלך", ומאחר שנשבע, הרי הודה לו שהוא שלו, וחייב לשלם. **לפירוש התוס'**, **האומר "אם תשבע אתן לך", אינו יכול לחזור בו אפילו קודם השבועה**, שכשאמר זאת חלה קבלתו, **ומעתה ישבע התובע על כורחו, וייטול**. **ולפירוש רש"י**, האומר "אם תשבע אתן לך", אינו מתחייב כלום, אלא אחר שישבע התובע, אבל **קודם שנשבע התובע, יכול הנתבע לחזור בו מקבלתו**.

דין עבדים כדין קרקע וכדין מטלטלים

אף על פי ש**הוקשו עבדים לקרקעות**, [שנאמר, "והתנחלתם אותם לבניכם אחריכם לרשת אחוזה", ללמד שעבדים שווים לאחוזה], אין זה אלא **לדברים הכתובים בתורה**. כגון:

- **נקנים בכסף שטר וחזקה**, כקרקעות.
- **אין נשבעים עליהם**, כקרקעות.
- **אין בהם דין אונאה**, כקרקעות.

אבל לעניין שעבוד נכסים לבעלי חובות, דין עבדים כמטלטלים, שאינם משתעבדים, [ואם מכרם החייב, או הורישם לבניו, אין גובים מהם]. והטעם

לכך, כי בעל החוב אינו סומך אלא על הקרקעות, שאי אפשר לאבדם או להזיזם ממקומם, אבל על עבדים אינו סומך, ומשום כך אינם משתעבדים.

וכן אמר רב נחמן, וכן שלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא, [ולא כפי שסברו תחילה ששלח שגובים מעבדים].

עדות אחים וזרעם אלו לאלו

כשאח אחד או זרעו באים להעיד לאח שני או לזרעו, האחים נקראים ראשונים, ובניהם נקראים שניים, ובני בניהם נקראים שלישיים.

ראשון	ראשון
שני	שני
שלישי	שלישי

וכך הוא דינם:

ראשון – פסול להעיד לראשון ולשני. **ולדברי רבא כשר להעיד לשלישי.** מפירוש רשב"ם משמע, שהלכה כרבא. אולם בה"ג ורבינו תם פוסלים אותו להעיד לשלישי. בה"ג פוסל מדרבנן. ורבינו תם פוסל מהתורה, כדעת רב במסכת סנהדרין.

שני – פסול להעיד לשני ולראשון, **וכשר להעיד לשלישי.**

שלישי – פסול להעיד לשלישי, אבל **כשר להעיד לשני** [כמו ש<u>שלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא</u>, ולא כדעת הפוסלים]. **ולדברי רבא כשר להעיד גם לראשון,** [מפירוש רשב"ם משמע שהלכה כרבא, אולם בה"ג ורבינו פוסלים אותו להעיד לראשון כמבואר לעיל].

עדות אדם וזרעו זה לזה

לדעת מר בר רב אשי, כשאחד בא להעיד על זרעו, או זרעו עליו, האב קרוי ראשון, ובנו קרוי שני, ובן בנו קרוי שלישי, ומאחר ששלישי מעיד על הראשון, **בן הבן מעיד על אבי אביו.**

אולם אין הלכה כמר בר רב אשי, ובן הבן אינו מעיד על אבי האב:

- **רשב"ם מפרש, שבני בנים אפילו עד אלף דור לא יעידו לאבות אבותיהם**, כי כל בן נחשב ירך אביו, וכל הדורות נחשבים כקרבה ראשונה לאב הראשון.

- **ור"י מפרש, שרק** בן הבן אינו מעיד לאבי האב, כלומר **הדור השלישי אינו מעיד לדור הראשון, אבל הדור הרביעי מעיד לדור הראשון.** [יתכן שלפירוש ר"י רק אב ובנו נחשבים כראשון בראשון, אבל בן הבן כבר נחשב שני לאבי האב, והדור הרביעי נחשב שלישי בראשון עם הדור הראשון, ולכן הוא כשר להעיד עליו].

עדות של עיוור

מי שראה עדות בדיני ממונות, ולאחר מכן נסתמא, ורוצה להעיד על פי מה שראה:

א. כשרוצה להעיד **בעדות קרקע**, [לומר עד היכן גבול קרקעו של פלוני]. **רבי אבא**

פוסל. **ושמואל ורב ששת ורב פפא מכשירים**, כי יכול לומר סימנים למקום גבולות השדה.

ב. כשרוצה להעיד **בעדות גלימה** [=בגד, לומר בגד מסוים של פלוני]. בזה **אף שמואל פוסל**. **ורב ששת ורב פפא מכשירים**, כי יכול לומר את מידות הבגד.

ג. כשרוצה להעיד **בעדות נסכא** [=חתיכת זהב או כסף, לומר שהוא של פלוני]. בזה **אף רב ששת פוסל**. **ורב פפא מכשיר**, כי יכול לומר את משקלו של הנסכא.

והלכה כמו ששלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא, שלכל הדברים הוא פסול, ורק כשיחזור ויראה יוכל להעיד.

עדות **קרוב שנתרחק**

מי שראה עדות בשעה שהיה **פסול לעדות**, אינו יכול להעיד גם כשנעשה כשר, [כגון שהיה קרוב ונתרחק], **שנאמר "והוא עד או ראה", ללמד שאינו כשר להעיד, אלא אם כן היה כשר בשעת הראיה**.

נאמנות האב לומר מי בכורו

שלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא. שהאב נאמן לומר מי הוא בכורו, אפילו כשאחר מוחזק לבכור, [כדברי רבי יהודה בדף קכ"ז].

ורבי יוחנן אמר, שהאב אינו נאמן לומר מי בכורו, אלא כשאין אחד מוחזק לבכור, [כדברי חכמים בדף קכ"ז].

והלכה כרבי יהודה, כמו ששלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא.

תיטול אשתי כאחד מן הבנים

שלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא, המקנה לאשתו מנכסיו, ואומר, שלאחר מותו תיטול אשתו חלק כאחד הבנים, [אם כוונתו שזה יהיה לחלקה תחת כתובתה, אין הדבר מועיל, אלא אם כן מתרצית לכך. ואם כוונתו שזה יהיה לה נוסף על כתובתה, הדבר מועיל בכל אופן].

כשאומר כן, כוונתו להקנות לה חלק בנכסים שיש לו בשעת האמירה, ולא בנכסים שיהיו לו אחר כך, ולכן אם נתרבו נכסיו לאחר מכן, אין לה חלק בהם.

וכמו כן כוונתו שחלקה בנכסים שיש לו עתה, יהיה כחלק שיטלו הבנים שיהיו בשעת החלוקה.

ולכן בין אם יתרבו בניו ממה שיש לו בשעת האמירה, ובין אם יתמעטו, **יחלקו את הנכסים שיש לו עכשיו, למספר חלקים, כמניין אשתו עם בניו שיהיו בשעת מותו**, והאשה תיטול חלק אחד.

מלווה תובע הכל לווה מודה מחצה ועדים מכחישים הכל

שלח רבי אבא לרב יוסף בר חמא, כשהמלווה בא עם שטר חוב, ותובע את

הלווה לשלם את כל החוב הכתוב בו. והלווה אומר ששילם מחצה מהחוב. ואחר כך באו עדים ואמרו שהלווה שילם את כל החוב.

מאחר שהודאת בעל דין עדיפה על עדות עדים, הלווה חייב לשלם את המחצה שהודה שחייב, אולם אין גובים אותו מנכסים משועבדים שביד אחרים, אלא **מנכסים בני חורין** שביד הלווה, כי אינו יכול להפסיד בהודאתו אלא את עצמו, אבל לא את הלקוחות, והם אומרים, שעל פי עדות העדים כבר שולם כל החוב, ואין לגבות מהם.

ולעניין המחצה שטוען שכבר שילם קודם לכן, **לדעת רבי אבא חייב להישבע על טענתו**, ככל מודה במקצת, שחייב להישבע על מה טענת כפירתו, ואין לפטור אותו מטעם משיב אבידה. [שאם היה כופר הכל, היה נאמן, על ידי העדים המסייעים אותו, ואם כן עתה שהודה מחצה, משיב אבדה הוא, (ומשיב אבדה פטור משבועת מודה במקצת כמבואר במקום אחר), מכל מקום אינו משיב אבדה, כי מאחר שידע שיש עדים בדבר, ולא ידע מה יאמרו, לא היה כופר הכל, כי היה חושש שיכחישו אותו]. **ולדעת מר בר רב אשי פטור משבועה** על טענתו, כי משיב אבדה הוא, **[ואין הלכה כמר בר רב אשי]**.

דף קכט

לשון "מתנה" המועיל ללשון "ירושה"

כבר התבאר בדף קכ"ו, שהרוצה שלא ירשו אותו קרוביו כדין ירושת התורה, ודעתו לחלק נכסיו באופן אחר, אין לו אפשרות לקיים את רצונו, אלא אם ייתן את נכסיו במתנה בחייו למי שחפץ. אבל אם אמר בלשון ירושה, "הנני מוריש נכסי לפלוני", לא אמר כלום.

אולם אם הנותן הזכיר בדבריו לשון "מתנה", זכה המקבל בנכסים, אף על פי שהנותן הזכיר בדבריו גם לשון "ירושה", **בין** שהזכיר את לשון המתנה **בתחילה**, [="תינתן שדה פלונית לפלוני ויירשה"], **בין** שהזכירו **באמצע** [="יירש פלוני שדה פלונית ותינתן לו ויירשה"], **ובין** שהזכירו **בסוף** [="יירש פלוני שדה פלונית ותינתן לו"].

א. נתן <u>דבר אחד לאדם אחד</u>, והזכיר בנתינתו לשון מתנה ולשון ירושה, [באחד האופנים הנ"ל]:

– **לדברי הכל, <u>זכה</u> המקבל במתנה**, כי הוזכר לשון מתנה עם לשון ירושה.

ב. נתן <u>שני דברים לאדם אחד</u>, דבר אחד הזכיר בלשון מתנה, ודבר אחד הזכיר בלשון ירושה, [כגון "יירש ראובן שדה שבמזרח ותינתן לו שדה שבמערב"]:

– **לדעת רבי יוחנן** [לדברי רב דימי] **ולדעת רב המנונא, <u>לא זכה</u> המקבל את מה שהוזכר בלשון ירושה**, כי לא נזכר במתנתו לשון מתנה.

– **ולדעת רבי אלעזר, ולדעת רב נחמן, ולדעת רבי יוחנן** [לדברי רבין], **ולדעת רב ששת, <u>זכה</u> המקבל במה שהזכיר הנותן**

בלשון ירושה, כי וודאי התכוון הנותן למתנה, הועיל ובדיבור אחד הזכיר מתנה על הדבר השני.

ג. **נתן דבר אחד לשני בני אדם**, והזכיר לאחד בלשון מתנה, ולאחד בלשון ירושה, [כגון "יירש ראובן חצי שדה ותינתן חציה לשמעון"]:

– **לדעת רבי יוחנן** [לדברי רב דימי], **ולדעת רב המנונא**, **המקבל בלשון ירושה לא זכה**, כי לא נזכר במתנתו לשון מתנה.

– **ולדעת רבי אלעזר ולדעת רב נחמן ולדעת רבי יוחנן** [לדברי רבין] **ולדעת רב ששת**, **המקבל בלשון ירושה זכה**, כי וודאי התכוון הנותן למתנה, הואיל ובדיבור אחד הזכיר מתנה לחבירו.

ד. **נתן שני דברים לשני בני אדם**, לאחד בלשון מתנה, ולאחד בלשון ירושה, [="יירש ראובן שדה פלונית ותינתן לשמעון שדה פלמונית"]:

– **לדעת רבי יוחנן** [לדברי רב דימי], **ולדעת רב המנונא**, **ולדעת רבי אלעזר**, **ולדעת רב נחמן**, **המקבל בלשון ירושה לא זכה**, כי לא נזכרה מתנתו בלשון מתנה

– **ולדעת רבי יוחנן** [לדברי רבין], **ולדעת רב ששת**, **זכה המקבל במה שהזכיר הנותן בלשון ירושה**, כי וודאי התכוון הנותן למתנה הואיל ובדיבור אחד הזכיר מתנה על הדבר השני שנתן לחבירו.

וריש לקיש אמר, **שכן הדין כשהזכיר את שתי המתנות בדיבור אחד**, [שלא הפסיק ביניהם יותר מאמירת המילים "שלום עליך רבי"]. **אבל אם הפסיק ביניהם** יותר מכך, **כל מתנה עומדת לעצמה**, ואין ראיה ממתנה אחת על חברתה, ולכן המקבל בלשון ירושה לא זכה. **אולם אם במתנה אחת הזכיר לשון ירושה ולשון מתנה**, **ובמתנה השניה הזכיר רק לשון ירושה**, אף על פי שהפסיק בין המתנות, **זכו שניהם**, **משום שהמתנה שאמר בה את שתי הלשונות**, **מגלה לנו**, **שכשאומר לשון ירושה**, **מתכוון למתנה**. וכן פסק רבא.

תנו שקל לבני לשבת

א. מי שהלך למדינת הים, והניח ממונו ביד נאמן, **וציווה** לו, **שיתן לכל אחד מבניו שקל** [=חצי סלע] **אחד לכל שבוע**, עד שיכלה ממונו, אין כוונתו שלא ייתן להם יותר משקל, אלא שיתן להם ממון בצמצום ולא ברווח, ולכן **אם** שקל **אינו די להם למזונותיהם בצמצום**, **נותן להם יותר**, [כגון סלע], עד שיהיה להם די צרכם בצמצום.

ב. ואם **ציווה** לנאמן, **שלא ייתן** לבניו **אלא שקל**, כוונתו לכך, **ואין נותנים להם יותר**, **אפילו אינו מספיק לצורך מזונותיהם**.

ג. ואם **ציווה** לנאמן, **שכשימותו בניו לא ירשום בניהם**, **אלא אחרים**, **גילה בדעתו שאינו רוצה שיטלו בניו הרבה**, כדי

שישאר ממון לאותם אחרים, **ואם כן אפילו אמר בלשון "יתנו להם"** [כאות א'], כוונתו, **שלא יתנו להם יותר משקל**, אפילו אינו מספיק לצורך מזונותיהם.

ניתן לומר, שהדין השלישי האמור בברייתא, **דומה למי שנתן שני דברים לשני בני אדם, לאחד בלשון מתנה, ולאחד בלשון ירושה**, שהרי נתן לבניו שקל לשבוע בלשון מתנה, ואת הנותר נתן לאחרים בלשון ירושה, ושתי מתנות חלוקות הם, שהרי הבנים זוכים בהן בחייהם והאחרים זוכים בהן אחר מות הבנים, **ומבואר** בברייתא, **שזכו האחרונים במתנה הזו**, ואם כן מכאן ראיה לדברי רבין אמר רבי יוחנן ולדברי רב ששת הנ"ל.

ומצד שני ניתן לומר, שהדין הזה אמור רק כשאותם אחרים הם יורשי הנותן, ולכן זכו במתנתם בלשון ירושה, **כי אין זו מתנה, אלא ירושה, וכדעת רבי יוחנן בן ברוקא**, שמי שאומר על הראוי ליורשו, שיירש יותר מחלקו, דבריו קיימים, כפי שיתבאר בעזה"י בדף ק"ל.

נכסי לך ואחריך יירש פלוני
ואחרי אחריך יירש פלוני

מבואר בברייתא, שהאומר, "נכסי נתונים לראובן, ואחריו יירש שמעון, ואחריו יירש לוי":

אם מתו כסדר שהזכירם – כשמת ראובן זכה שמעון, וכשמת שמעון זכה לוי. [כן הדין רק כשכולם אינם קרוביו, וכוונתו לתת להם במתנה, אבל כשהאחרונים קרוביו, וכוונתו לתת להם בירושה, כדעת רבי יוחנן בן ברוקא, יורשי השני עומדים תחתיו אביהם, וזוכים בנכסים, ואינם עוברים לשלישי].

ואם מת השני קודם הראשון – כשמת הראשון, יורשיו של הראשון יורשים אותו אבל השלישי אינו זוכה בנכסים, שאין לשלישי אלא מכח השני, ומאחר שלא זכה השני אין לשלישי.

ודין זה דומה, למי שנתן שני דברים לשני בני אדם, לאחד בלשון מתנה, ולאחד בלשון ירושה, שהרי נתן לראובן בלשון מתנה, ולשמעון וללוי בלשון ירושה, ומתנות חלוקות הם, שהרי כל אחד זוכה במתנתו בזמן אחר, **ומבואר** ברישא של הברייתא, **שזכו האחרונים במתנתם האמורה בלשון ירושה**.

ומכאן ראיה לדברי רבין אמר רבי יוחנן, ולדברי רב ששת, ונדחו דברי שאר האמוראים, [חוץ מדברי ריש לקיש].

כל תוך כדי דיבור כדיבור
חוץ מעבודה זרה וקידושין

<u>שיטת רשב"ם</u>.

מעיקר הדין, כל שני דברים שאדם מוציא מפיו, ואינו מפסיק ביניהם יותר משיעור של אמירת "שלום עליך רבי", נחשבים כשני דברים שאמר בבת אחת, כי בוודאי התכוון לומר את שניהם יחד,

אלא שאי אפשר. **ולכן**:

אם אפשר לקיים את שני הדיבורים – שניהם קיימים. כגון אמר על בהמה, 'הרי זו תמורת עולה תמורת שלמים', תימכר, ויביא בדמי חציה עולה, ובדמי חציה שלמים.

ואם דיבור אחד יש בו ממש, ודיבור אחד אין בו ממש – הדיבור שיש בו ממש קיים, וחבירו בטל. [כגון לשון ירושה ומתנה לאדם אחד, לשון ירושה בטל, ולשון מתנה מועיל לו לזכות].

ואם שני הדיבורים סותרים זה את זה – י"א תפוס לשון ראשון. וי"א תפוס לשון אחרון. וי"א ספק מה כוונתו וחולקים, או הדין עם המוחזק.

ואם בדיבור השני חוזר בו בפירוש מהדיבור הראשון – הדיבור הראשון בטל, כי הוא נחשב לדיבור שביטלו אותו בעצם אמירתו, וכמי שאמר תחילה, 'הריני אומר דבר בטל'. **אולם שני דברים** יש ש**החמירו בהם חכמים, שאי אפשר לחזור מהם תוך כדי דיבור**, ולכן אף על פי שמעיקר הדין הם בטלים, תקנת חכמים שיש להחמיר בהם כאילו הם קיימים, ואלו הם:

(א) עבודה זרה. שאם התפיס דבר לעבודה זרה, נאסר, אף אם חזר בו תוך כדי דיבור. ור"י מפרש שאם אמר לעבודה זרה 'אלי אתה', וחזר בו תוך כדי דיבור, לא בטל עוונו וגזרת הכתוב היא.

(ב) קידושין. שאם קידש אשה בפני עדים, וחזר בו תוך כדי דיבור, האשה מקודשת לחומרא, ואינה מותרת לאחרים בלא גט מהראשון, וטעם הדבר, כי אם היתה נישאת לאחר בלא גט, הרואה שנתקדשה לראשון, ולא קבלה ממנו גט, סבור שעדיין אשת הראשון היא, ובניה מהשני ממזרים, וכדי שלא יצא לעז על בניה, החמירו שלא תינשא לאחר בלא גט.

שיטת רבינו תם.

תקנת חכמים היא, שיוכל אדם לחזור בו ממה שעושה, מעט זמן אחר שסיימו. **והטעם שקבעו שיעור** זה כשיעור **אמירת** "**שלום עליך רבי**", **שאם יראה אדם את רבו** או גדול ממנו בחכמה, **בשעה שעושה סחורה, יוכל לתת לו שלום, ולא יפסיד בכך שלא יוכל לחזור בו ממה שעשה**. ומאחר שתיקנו שיעור זה לעניין מקח וממכר, תיקנו שיעור זה לשאר דברים.

אולם יש יוצאים מן הכלל הזה, שמרוב חומרתם אי אפשר לחזור מהם, והם עבודה זרה, [ומגדף], ומקדש, [ומגרש], שמיד כשעשו את המעשה, אינם יכולים לחזור בהם ממה שעשו.

דף קל

הרוצה לשנות מדיני נחלות

כבר התבאר עד עתה, שסדר נחלות כך הוא, אם יש בנים למוריש, כל הבנים הפשוטים נוטלים חלק שווה, והבכור

נוטל פי שנים. ואם אין למוריש בנים, כל הבנות נוטלות בשווה. ואם אין לו בנות, אביו יורשו. ואם אין לו אב, אחיו יורשים אותו בשווה. וכן הלאה.

ויש שני אופנים בשינוי הסדר הזה, **בלא להעביר את הנחלה לזרים**:

א. בן בין הבנים, ובת בין הבנות – כלומר שיירש מי שראוי לרשת, אבל יירש יותר מהחלק הראוי לו, כגון כשיש למוריש בנים, ומוריש כל נכסיו לאחד מהם, וכן כשיש למוריש רק בנות, ומוריש כל נכסיו לאחת מהן.

ב. אחר במקום בת, ובת במקום בן – כלומר שיירש מי שאינו ראוי לרשת, כגון שיירש האח במקום שיש בת, או שתירש הבת במקום שיש בן.

<u>לדברי חכמים</u> [שהובאו דבריהם במשנה בדף קכ"ו], **אין המוריש יכול לשנות את סדר הנחלות מהכתוב בפרשה, לא כאופן השני, ולא כאופן הראשון**, ואם לא נתן את נכסיו במתנה בחייו, כשימות, על כורחו יירשו אותו בניו בשווה, [והבכור נוטל פי שנים], ואם אין לו בנים, יירשו אותו בנותיו בשווה, וכן הלאה כפי סדר הפרשה. [כפי שהתבאר בדף קכ"ו].

<u>ולדעת רבי יוחנן בן ברוקה</u>, ממה שנאמר בתורה, "**והיה ביום הנחילו את בניו**", **למדנו, שהמוריש** הוא המנחיל את יורשיו, ואין הנחלה באה ליורשים מעצמה, ומאחר **ש**הוא המנחיל את יורשיו, אם **אמר על מי שראוי ליורשו, שינחל את כל נכסיו**, או יותר מהראוי לו בנכסיו, **דבריו קיימים**, ואותו אחד יורש הכל כפי מה שאמר המוריש.

ודווקא חלק פשיטות יש ביד המוריש להוריש למי שיחפוץ, אבל את חלק הבכורה של בכורו אינו יכול להעביר ממנו, שנאמר "לא יוכל לבכר". ולפי זה למדנו, שאף שלעניין ירושת "ראוי", הפשוט עדיף על הבכורה, שאין חלק בכורה ב"ראוי", לעניין העברת הנחלה, הבכור עדיף על הפשוט, שאי אפשר להעביר את חלק הבכורה מהבכור, אבל אפשר להעביר את חלק הפשיטות.

- **לתירוץ הראשון בגמרא, התנא של משנתינו אומר, שלדעת רבי יוחנן בן ברוקה, יש ביד המוריש לשנות את הנחלה בשני האופנים הנ"ל**, כלומר לא רק להוריש לבן אחד בין הבנים, אלא אף להוריש לבת במקום בנים, [והרישא של משנתינו, שמשמע ממנה, שאי אפשר לשנות באופן הראשון, דברי חכמים היא, שאמרו, לא זו בלבד שאי אפשר לשנות באופן השני כמבואר במשנה בדף קכ"ו, אלא אף באופן הראשון אי אפשר לשנות]. ומכל מקום אף לדברי רבי יוחנן בן ברוקה, דווקא מי שעומד לרשת אחר זה שעומד לרשת מיד, אפשר להוריש לו, אבל המוריש לדודו במקום שבתו ואחיו קיימים לא אמר כלום. **ורבי ישמעאל בנו** של רבי יוחנן בן ברוקה חולק על התנא של משנתינו, **ואומר, שלדעת רבי יוחנן בן ברוקה, אין ביד המוריש לשנות את**

הנחלה אלא באופן הראשון.

- **ולתירוץ השני בגמרא, הכל מודים, שלדעת רבי יוחנן בן ברוקה, אין ביד המוריש לשנות את הנחלה אלא באופן הראשון**, [והרישא של משנתינו, שמשמע ממנה, שאי אפשר לשנות באופן הראשון, מדברי רבי יוחנן בן ברוקה היא].

ולהלכה:

הרבה פסקו כרבי יוחנן בן ברוקה. [רב יהודה אמר שמואל. ורבא. וכן אמר רבי זריקא אמר רבי אמי אמר רבי חנינא ורבי אבא משמו של רבי].

ופירשו רשב"ם ותוס', שמסתבר שנפסקה הלכה כרבי יוחנן בן ברוקה **רק באופן הראשון, ולכן הנותן כל נכסיו לבן אחד בין הבנים**, או לבת אחת בין הבנות, [**בין בכתב בין בעל פה**], **דבריו קיימים**. **אבל נתן** לאח במקום בת, או **לבת במקום בן, לא** זכו.

ואף כשנתן לבן בין הבנים, לא זכה הבן בנכסים, אלא כשנותן לו בלשון ירושה, שזוכה מהכתוב "והיה ביום הנחילו את בניו" כנ"ל, **אבל כשנתן לו בלשון מתנה, אין כוונתו** שיזכה בנכסים לגמרי, **אלא שיהיה אפוטרופוס** עליהם.

כמה כללים בפסיקת ההלכה

א. קביעת הלכה על פי מאמר הרב בשעת לימודו.

כשאומר הרב בשעת לימודו הלכה כרבי פלוני, דבר ברור הוא שכן דעת הרב באותה שעה, אלא ש**אין לסמוך על זה למעשה, כי בשעת לימודו אינו מדקדק כל כך**, ואומר את הנראה לו לפי שעה, ויתכן שכשיבוא מעשה לידו, ידקדק יותר, ויראה טעם אחר בדבר.

ב. קביעת הלכה על פי מאמר הרב בשעת מעשה.

כשבא מעשה לפני הרב, ופוסק לעשות כדעה פלונית, הדבר ידוע שהלכה כאותה דעה, כי כשהרב נצרך לפסוק למעשה, הוא ירא, ומדקדק בדבר יותר, **ומה שפוסק הוא גמר דעתו להלכה**.

ג. קביעת הלכה על פי מאמר הרב סתם.

כשאומר הרב הלכה כרבי פלוני, **ואין ידוע אם אמר כן מחמת מעשה** שבא לפניו, **או דרך לימודו**:

לדעת רבי זריקא [ורבי אמי ורבי חנינא], מאחר שאין ידוע שאמר דבריו דרך לימודו, וודאי אמר כן כדי שיעשו כדבריו למעשה, **ויש לסמוך** על דבריו שדקדק בהם היטב.

ולדעת רבי אבא, מאחר שאין ידוע שאמר כן למעשה, יתכן שאמר זאת בדרך לימודו, **ואין לסמוך** על דבריו למעשה. [וכן משמע מהברייתא].

ד. קביעת הלכה על פי מעשה שהורה בו הרב.

כשנעשה מעשה על פי הוראת הרב, וודאי יש לסמוך על כך שהוראת הרב היא

למעשה. ולכן:

לדעת רבי אבא, יש ללמוד הלכה מהמעשה שהורה בו הרב.

ולדעת רבי זריקא [ורבי אמי ורבי חנינא], אם הרואה לא שמע את טעמו של הרב, וכמי פסק הלכה, שמחמת כן הורה לעשות את המעשה, יתכן שאין טעמו כפי שסבור הרואה, ומטעם אחר הורה לעשות את המעשה, ואם כן **אין ללמוד הלכה ממעשה** שהורה בו הרב. [וכן משמע מהברייתא].

ה. קביעת הלכה על פי משנה ברייתא או גמרא.

אין למדים הלכה ממה ששנוי במשנה או ברייתא, ולכן אף במקום ששנינו בפירוש, 'והלכה כדברי פלוני', אין סומכים על זה.

אבל פסקי הלכות שבגמרא, מאחר שפסקום וכתבום רב אשי ורבינא, שהם סוף הוראה, כולם כהלכות שנאמרו למעשה, וסומכים עליהם למעשה. [ורק רבי יוחנן היה מחמיר לתלמידיו, שלא יסמכו על פסקים שלו בחייו, אלא אם כן אמר להם בפירוש שהם הלכה למעשה, שמא יחזור בו ממה שאמר להם].

ו. לדמות ולדון דבר מתוך דבר.

ברוב הדברים, מאחר שנפסקה הלכה פעם אחת, [כגון שנפסקה הלכה למעשה], אין צריך לשוב ולשאול בכל פעם שיארע מעשה דומה, אלא **בכל המעשים הדומים למעשה שנפסקה בו ההלכה, יש לסמוך בהם על ההלכה שנפסקה במעשה הראשון.**

אולם בדיני טריפות אין הדין כן, ואין לדמות דבר לדבר, שפעמים מכה מסוימת מטריפה באבר אחד ולא באבר אחר, כמו שמצינו שהחותך בצומת הגידים ומתה, נעשית טריפה, והחותך למעלה מצומת הגידים, הבשר עם העצם, ולא מתה, אינה טריפה. א"נ ניקב הטחול במקום העבה, טריפה, אבל ניקב במקום הדק, כשרה.

ז. כשרואה את פסק דינו של הרב, ונראה לו שיש לבטלו.

אם הרב בחיים, עליו ללכת לפני הרב, ולהרצות דבריו, כדי שיצא הדין לאמיתו, על ידי שהרב יראה לו את טעותו, או על ידי שהרב יחזור בו.

ואם הרב כבר אינו בחיים, לא יקרע את פסק דינו של הרב, שמא לאחר זמן ימצא תירוץ ליישב את דברי הרב, אבל כל זמן שלא נמצא תירוץ לדברי הרב, אין לדיין לפסוק אלא כפי הנראה לו, אף על פי שסותר את פסק דינו של הרב, שנאמר "ועמכם בדבר המשפט", ללמד שאין לדיין אלא מה שעיניו רואות, כלומר שלא יפסוק אלא כפי מה שדעתו נוטה.

דף קלא

מתנאי הכתובה

א. כתובת בנין דכרין.

חכמים רצו, שאדם המשיא את בתו, ייתן לה ממון לנדונייתה, כמו שנותן לבנו. ומאחר שידעו שימנע מלתת,

מחשש שמא תמות בתו בחיי בעלה, ויירשנה בעלה, ואחר כך ירשו אותו בניו שאינם בני הבת הזו, ויצא ממונו מזרעו. וכדי שלא יחשוש מכך, תיקנו, שאת הנכסים שהאיש יורש מאשתו, אינו מוריש לכל בניו, אלא לבני האשה שממנה יירשם. ולכן כותבים בכתובה, "**בנין דכרין דיהוו ליך מינאי, אינון ירתון כסף כתובתיך, יותר על חולקיהון דעם אחוהון**" [=בנים זכרים שיהיו לך ממני, הם יירשו את כסף הנדוניה הכתוב בכתובה, נוסף על חלקם שיירשו עם אחיהם מנשים אחרות]. ואף אם לא כתב לה כן בכתובתה, תנאי ביי"ד הוא, שחייב בזה כאילו כתב.

ב. מזון הבנות.

חכמים תקנו, שכל אחד מתחייב לאשתו בכתובתה, שלאחר מותו יזונו בנותיו מנכסיו, [עד שיבגרו, או עד שיהיו לאנשים], ולכן כותבים בכתובה, "**בנן נוקבן דיהויין ליכי מינאי, יהויין יתבן בביתי, ויתזנן מנכסאי, עד דתילקחן לגוברין**" [=בנות נקיבות שיהיו לך ממני, יהיו יושבות בביתי, וניזונות מנכסיי, עד שתילקחנה לאנשים]. ואף אם לא כתב לה כן בכתובתה, תנאי ביי"ד הוא, שחייב בזה כאילו כתב.

נוסח כתובת בנין דכרין

[ירתון או יסבון]

לפי הנוסח ששנה רבי במשנה, הבעל כותב בכתובה, ש**בנים זכרים שילדה לו אשתו, יירשו** [=ירתון] **ממנו אחר מותו את הנכסים שיירש הוא מאשתו**. **והנוסח הזה ייתכן, רק כדעת רבי יוחנן בן ברוקה**, שמי שהאומר על מי שראוי ליורשו, שיירש יותר מחלקו, דבריו קיימים. אבל לדברי חכמים אין לתקן שיכתוב בכתובה שמוריש את הנכסים הללו לבניה, שהרי אדם אינו יכול לומר שבניו יירשו יותר מהראוי להם על פי דיני נחלות.

ומבאר אביי [לרב פפא], **שאף על פי שמעיקר הדין**, גם לדברי רבי יוחנן בן ברוקה **אין ההתחייבות הזו מועילה, כי אין אדם יכול לתת או להוריש למי שאינו בעולם**, ובשעה שכתב את הכתובה לאשתו, עוד לא ילדה לו את הבנים, ורק **מחמת תקנת חכמים הדבר יועיל**, ואם כן גם לדברי חכמים ניתן לומר, שאף על פי שמעיקר הדין אין אדם מוריש לבניו יותר מחלקם, כאן הדבר מועיל מחמת תקנת חכמים, מכל מקום לדברי חכמים אין לתקן שיכתבו בלשון ירושה, שאינו מועיל בשום מקום, אלא בלשון מתנה, ואם כן וודאי הנוסח הזה שבמשנה הוא כדעת רבי יוחנן בן ברוקה.

ומבאר רב חנניה בר מניומי [לאביי], שאף על פי שגם לדברי חכמים יש אופן שלשון ירושה מועיל, והוא כשבאותו דיבור יאמרו גם לשון מתנה [כמבואר בדף קכ"ט], ואם כן מאחר שבכתובה יש גם לשון מתנה, [בתנאי מזון הבנות],

לכאורה גם לדברי חכמים יש להועיל מה שאומר בלשון ירושה, מכל מקום אין הדבר כן, כי רק אם ניתקנו שתי התקנות באותו מעמד, יש להחשיב את שתיהן כדיבור אחד, ולשון מתנה של זו יועיל ללשון ירושה של זו, אבל יתכן שלא ניתקנו שתי התקנות באותו מעמד, ולכן לשון מתנה האמור בזו אינו מועיל לזו.

והטעם שתקנו בנוסח כתובת בנין דכרין, שהבנים זוכים בנכסים **בלשון ירושה**, [שיתכן רק **כדברי רבי יוחנן בן ברוקה**], **ולא** תיקנו שהם זוכים **בלשון מתנה**, [שהוא **כדברי הכל**]. **כי התקנה** היא, **שהבנים זוכים בנכסים** אלו שהאב ירש מאשתו, רק כשהיו ביד האב כשמת, **כירושה** שזוכים בה במות המוריש, **אבל מה שמכר לאחרים הפסידו**. ואם היו זוכים בלשון מתנה, היה משמע שזוכים בנכסים משעת התחייבות הבעל, ככל מתנה שמועילה מיד, ואם האב היה מוכר את הנכסים, היו מוציאים אותם מהלקוחות, בטענה שזכייתם מוקדמת למכירה.

-

ולדברי רבי נתן, יש לתקן כתובת בנין דכרין בלשון המועיל גם לדברי חכמים, כלומר בלשון מתנה, ולא בלשון ירושה, **והוא** "בנין דכרין דיהוו ליך מינאי, אינון **יסבון** כסף כתובתיך, יותר על חולקיהון דעם אחוהון".

ויתכן שלפי דבריו, מאחר שנאמרה התקנה בלשון זו, **הבנים נוטלים את הנכסים גם אם האב כבר מכר אותם לאחרים**.

או שהוסיפו לתקן, שאף על פי שזוכים בהם כמתנה, מכל מקום אינם זוכים אלא במה שיש ביד האב בשעת מותו.

דינו של רבי יוחנן בן ברוקה בבריא

רשב"ם ור"י מפרשים, שאף על פי שרבי יוחנן בן ברוקה למד את דינו, שאדם יכול להוריש לראוי ליורשו איזה חלק שרוצה, מהכתוב, "והיה ביום הנחילו את בניו", שמשמע ממנו שאינו יכול לעשות זאת אלא סמוך למותו, ביום שמנחיל את הנחלה. מכל מקום, מתוך דברי רבי נתן שאמר שרק לדעת רבי יוחנן בן ברוקה ניתן לומר כתובת בנין דכרין בלשון ירושה, [ורבי הסכים עמו], משמע, **שלדעת רבי יוחנן בן ברוקה, אדם יכול להוריש לראוי ליורשו איזה חלק שרוצה, אף בזמן שהוא בריא, ולא רק סמוך למותו**, שהרי אדם כותב כתובה כשהוא בריא, ולא [רק] סמוך למותו.

ויש מפרשים שאין להוכיח זאת מדברי רבי נתן [והסכמת רבי], **ולא נפשט ספק הגמרא**.

-

אמר רבי: **ילדות** ושטות **היתה בי שהעזתי פני בנתן הבבלי**, לדחותו בתשובה שאינה אמת.

שכיב מרע שנתן כל נכסיו לאדם אחד

מי שהיה עומד למות, וכתב או ציווה,

שבמותו יהיו כל נכסיו במתנה לאדם אחר, לא מסתבר שהתכוון להניח את בניו בלא נכסים, שהרי אין אדם עושה כן, ולכן:

אם ראוי שהבנים יכבדו את **אותו** אחד שכתב לתת לו את נכסיו, **מן הסתם לא התכוון** לתת לו את נכסיו במתנה גמורה, **אלא לעשותו אפוטרופוס** על נכסיו, לפרנס מהם את הבנים כפי אומד דעתו, **ועל ידי זה** שיהיו כפופים לו **יכבדוהו**, אבל את גוף הנכסים יירשו הבנים.

ואם אין ראוי שהבנים יכבדו אותו יותר משאר בני אדם, אין לומר שכוונת הנותן לעשותו אפוטרופוס כדי שיכבדוהו היורשים, **ועל כורחנו** נאמר, שבאמת **התכוון לתת לו את נכסיו במתנה גמורה**, ולא שיהיה אפוטרופוס על נכסי היורשים.

בדף קל"ב מבואר, שכשהנותן נוטה למות, ודאי שסברא זו אמת, ואם נותן למי שראוי לבניו לכבדו, לא התכוון למתנה גמורה, אלא לעשותו אפוטרופוס. **אבל כשהנותן בריא, יש להסתפק בדבר**, כי יתכן שבחייו בניו כבר יכבדו את המקבל מאימת אביהם, ואין צריך תקנה נוספת לכך, ואם כן לא עשה את המקבל אפוטרופוס, אלא נתן לו מתנה גמורה. ויתכן שאף על פי כן רוצה שכבר מעתה יכבדו את המקבל, לפי שיודעים שעתידים להיות כפופים לו, ולא עשאו אלא אפוטרופוס.

ואלו פרטי הדין הזה:

א. נתן את כל נכסיו לאשתו במקום שיש בנים – אדם רוצה שבניו יכבדו את אשתו, ואפילו אינה אמן, [כחיובם לכבדה מהכתוב "כבד את אביך", לרבות אשת אביך], וכל שכן כשהיא אמם, [שחייבים לכבדה מהכתוב המפורש "כבד ... אמך"], ואם כן, לא זכתה בנכסים, אלא **נעשית אפוטרופוס** עליהם.

ב. נתן את כל נכסיו לבנו הגדול במקום שיש עוד בנים – אדם רוצה שבניו יכבדו את אחיהם הגדול, [כפי חיובם הנלמד מהכתוב "כבד ... ואת", לרבות את אחיך הגדול], ואם כן, לא זכה בכל הנכסים, אלא **נעשה אפוטרופוס** עליהם.

ג. נתן את כל נכסיו לבנו הקטן במקום שיש עוד בנים – אפילו הוא קטן המוטל בעריסה, רוצה הוא בכבודו, ואם כן לא זכה בכל הנכסים, אלא **נעשה אפוטרופוס** עליהם.

ד. נתן כל נכסיו לאחר במקום שיש בנים – אין טעם שירצה שבניו יכבדו אדם אחר, ואם כן לא לשם אפוטרופסות צווה לו את נכסיו, אלא ל**מתנה גמורה**, [ואם היה בא לעשותו אפוטרופוס בלבד, היה לו לומר זאת בפירוש].

ה. נתן כל נכסיו לבנו במקום שאין לו עוד בנים אבל אשתו קיימת – אין לומר שלא נתן לו מתנה גמורה אלא מינהו אפוטרופוס לזון את אמו, [והיא תזכה בנכסים], כי וודאי אינו רוצה שאם תכבד את בנה, ואפילו אינה אמו אינו רוצה

שאשתו תכבד את בנו, ואם כן נתן לו את הנכסים ה**מתנה גמורה**.

בן ובן בן:

ו. נתן כל נכסיו לבנו במקום שאין לו עוד בנים אבל יש לו בן שמת והניח בן – אדם רוצה שבן אחיו של בנו יכבדו, ואם כן לא זכה בכל הנכסים, אלא **נעשה אפוטרופוס** עליהם.

ז. נתן כל נכסיו לבן בנו [אחר שמת בנו] **במקום שיש לו עוד בנים** – אין אדם רוצה שבניו יכבדו את בן אחיהם, ואם כן נתן לבן הבן ב**מתנה גמורה**, ולא לעשותו אפוטרופוס בלבד.

חמש דינים בנותן לנשים:

ח. נתן כל נכסיו לארוסתו במקום שיש בנים – מאחר שעדיין לא כנסה, אינו חושש לכבודה, ולכן אין לומר שעשאה אפוטרופוס כדי שיכבדוה, אלא נתן לה **מתנה גמורה**.

ט. נתן כל נכסיו לגרושתו במקום שיש בנים – מאחר שגירשה, אינו חושש לכבודה, ולכן אין לומר שעשאה אפוטרופוס כדי שיכבדוה, אלא נתן לה **מתנה גמורה**.

י. נתן כל נכסיו לבתו במקום שיש בנים – ספק בגמרא אם האב חושש לכבודה, ורוצה שיכבדוה אחיה, כמו שמצינו לעניין מזונות, [שחוששים לכבוד הבנות יותר מכבוד הבנים, שכשיש נכסים מועטים, הבנות ניזונות מהם, והבנים חוזרים על הפתחים], ואם כן עשאה אפוטרופוס. או שרק לעניין מזונות כבוד הבת עדיף, אבל לשאר דברים אינו חושש לכבודה, ואם כן נתן לה מתנה גמורה. ולמסקנה **לדעת רבינא**, רבא פסק ש**עשאה אפוטרופוס**. **ולדעת רב עוירא**, רבא פסק ש**נתן לה מתנה גמורה**.

יא. נתן כל נכסיו לאשתו במקום שיש לו רק אחים לרשת אותו – ספק בגמרא אם משום שאשתו כגופו הוא רוצה שיכבדוה אחיו, ואם כן עשאה אפוטרופוס. או שאינו חושש בכך, כי אינם מחויבים בכבודה, ואם כן נתן לה מתנה גמורה. ורבא פסק ש**עשאה אפוטרופוס**.

יב. נתן כל נכסיו לאשתו במקום שיש בנים של הבעל ולא שלה – מאחר שאינם חייבים בכבודה כל כך, אלא מריבוי "את", ספק בגמרא אם חושש לכבודה, ועשאה אפוטרופוס, או שאינו חושש לכך, ונתן לה במתנה גמורה. [ורבא פסק ש**עשאה אפוטרופוס** כפי שנכתב בדין הראשון].

נתן את כל נכסיו לבנו ולאחר ויש בנים נוספים

לעניין הבן, מתקיים דין ב' [או ג'], שהבן לא זכה בכל הנכסים, אלא נעשה אפוטרופוס עליהם. ולעניין האחר, מתקיים דין ד', שזכה בכל הנכסים, ולכן:

יש מפרשים שהנותן התכוון שיהיו כל הנכסים של בנו ושל האחר, זכה האחר

בכל הנכסים במתנה גמורה, והבן נעשה אפוטרופוס עליהם.

ורשב"ם מפרש שהנותן התכוון, שכל אחד יזכה במחצה מהנכסים, זכה האחר במחצה במתנה גמורה, והבן נעשה אפוטרופוס על מחצה ששייכת לכל הבנים.

דף קלב

כל נכסי הבעל משועבדים לכתובת אשתו. ומי שנתן לאשתו מתנה, לא מחלה בכך על כתובתה, וגובה אותה משאר נכסיו.

מחילת שעבוד הכתובה בקרקעות שהבעל נותן לאשתו במתנה

לדברי רבי אליעזר, כשהבעל נותן לאשתו קרקעות במתנה, לא זו בלבד שאינה מוחלת בכך על כתובתה, לעניין שתגבה אותה משאר נכסיו, [בין נכסים שיש לו, ובין נכסים שיהיו לו], אלא שאף את השעבוד שהיה לה על אותם הקרקעות שקבלה במתנה, **אינה מוחלת** עליו.

ולכן, אם הבעל לווה ממון אחר הנישואין, ונשתעבדו הקרקעות הללו לחובו בין שעת כתיבת הכתובה לשעה שנתן את הקרקעות לאשה במתנה, **כשבא בעל חוב של הבעל להוציא ממנה את הקרקעות, בטענה ששעבודו קודם למתנה שלה, היא מוציאה ממנו בטענה, ששעבוד כתובתה קודם לחובו.**

ולדברי חכמים [שרב נחמן פוסק כמותם], כשהבעל נותן לאשתו קרקעות במתנה, האשה **מוחלת על שעבוד כתובתה** בהם, ובעל חוב מוציא ממנה את הקרקעות. [ואם אין לבעל קרקעות אחרים שתגבה מהם, נמצאת קרחת מכאן ומכאן, שאין לה את הקרקע, לא בתורת מתנה, ולא בתורת כתובה].

מתחילה פירש רשב"ם בטעם הדבר, **שמשעה שהאשה קבלה את הקרקעות במתנה גמורה, סבורה שאין לה צורך בשעבוד שיש לה בהם**, כי קרקעות אלו כבר בידה, ואם כן תגבה כתובתה מנכסים אחרים, ואינה מעלה על דעתה, שיבוא בעל חוב לגבות את הקרקעות הללו, ותהא זקוקה לשעבודה בהם.

ולמסקנה מבואר מדברי רב נחמן, שאף על פי שיודעת שבעל חוב יוציא ממנה את הקרקעות הללו, היא מוחלת על שעבודה בהם, תמורת ההנאה שיש לה בכך שבעלה מחשיב אותה לתת לה מתנה כזאת, [ויתכן שרק כשנותן לה את כל נכסיו הדין כן, שרק במתנה כזו הוא מחשיב אותה שתימחל על שעבודה. והדבר יתכן בנותן כל נכסיו לארוסתו או גרושתו, שלא עשאן אפוטרופוס, אלא נתן להן במתנה גמורה].

היה סבור שמת בנו יחידו ונתן כל נכסיו לאחרים ואחר כך בא בנו

לדעת תנא קמא בברייתא, מאחר שלא

פירש שנותן להם משום שמת בנו, **המתנה מתנה** גמורה בכל אופן, ככל מתנה בלא תנאי.

ולדעת רבי שמעון בן מנסיא [שרב נחמן פוסק כמותו], אף על פי שלא פירש שנותן להם משום שמת בנו, דבר ברור הוא, שאם היה יודע שבנו קיים, לא היה נותן, והרי זה כאילו פירש, ולכן **המתנה בטלה**.

כתב כל נכסיו לבניו ולאשתו

[ואפילו חלק אשתו כלשהו]

שכיב מרע שכתב נכסיו לבניו, ולאשתו כתב שתיטול גם היא קרקע[1] אחת לפירעון כתובתה, דינו כמי שפרע מקצת כתובתה, שלא פקע בכך שעבודו לפרוע לה את שאר כתובתה, מכל שאר נכסיו, ולכן גובה את שאר הכתובה משאר הנכסים שכתב הבעל לבנים.

ואם כתב לאשתו קרקע אחת במתנה, [ובכלל זה כשלא פירש אם נותן לשם מתנה או לשם פירעון הכתובה, שגם כן דעתו לתת לה אותה במתנה חוץ ממה שתגבה בכתובתה], **יש אופנים שתמורת מתנה זו היא מוחלת על שעבוד כתובתה מהנכסים שמחלק לבניו, ולא תגבה כתובתה אלא אם יפלו לו נכסים נוספים אחר כך**:

לדעת תנא קמא במשנה במסכת פאה – אין האשה מוחלת על שעבוד כתובתה מהנכסים שכתב לבנים, אלא **בהתקיים שני תנאים**, **(א) כתיבה – שכתב לה שטר מתנה על קרקע אחת**, **(ב) קבלה – שהסכימה בפירוש למחול על שעבודה מהנכסים שכתב לבנים**. אבל אם קיבלה קרקע אחת במתנה, וכשרואה שמחלק שאר נכסיו לבניו שותקת, אין שתיקתה נחשבת כהודאה שמוחלת על שעבודה משאר הנכסים. וכן אם מסכימה בפירוש למחול על שעבודה מהנכסים שנותן לבנים, בלא לקבל קרקע אחת במתנה, אין הסכמה זו אלא לעשות נחת רוח לבעלה, אבל באמת אינה מוחלת על שעבודה.

ולדעת רבי יוסי במשנה במסכת פאה [**שרב נחמן פוסק כמותו**] – האשה מוחלת על שעבוד כתובתה מהנכסים שכתב לבנים, **בהתקיים אחד משני התנאים** הבאים, (א) שקיבלה קרקע אחת במתנה, [אפילו לא קיבלה עליה למחול על שעבוד כתובתה מהנכסים שכתב לבנים]. (ב) שהסכימה בפירוש למחול על שעבודה מהנכסים שכתב לבנים, [אפילו לא קיבלה קרקע אחת במתנה].

- מתוך פירוש רשב"ם משמע, שלדעת רבי יוסי, גם התנאי הראשון עומד בפני עצמו, ובכל אופן שהתקיים התנאי הראשון, וקבלה קרקע אחת, מחלה על שעבודה מהנכסים שנתן לבנים.

- ומתשובת רש"י מבואר שנחלקו

הוספות

[1] דווקא קרקע כמבואר בדף ק"נ ע"ש בגמרא ורשב"ם.

אמוראים, האם בכל אופן שקבלה קרקע אחת מחלה על שעבודה מהנכסים שנתן לבנים, או שאין כאן מחילה אלא אם כן ניכר שמוחלת:

לדעת רב – אף על פי שאין צריך שתמחל על שעבודה בפירוש [ויתקיים תנאי (ב)] מכל מקום **אין כאן מחילה אלא אם כן הקנה את נכסיו לבניו על ידי האשה עצמה**, [כגון שהקנה להם את הקרקע בקניין סודר, על ידי שהיא נתנה לו את הסודר שלה, שיקנה אותו ממנה, ותמורתו יזכו הבנים במתנתם], שבזה מאחר שהיא עצמה משתדלת בזכיית הבנים, וגם נתן לה קרקע אחת והיא שותקת, ודאי נתרצית בלב שלם, שהבנים יקנו את מתנתם לגמרי, ולא תוכל לגבות את כתובתה ממה שקיבלו.

ולדעת שמואל [**שרב נחמן פוסק כמותו**] – אפילו **אם** לא הקנה להם את המתנה על ידי האשה, אלא ש**היתה באותו מעמד שהקנה להם ושתקה**, וגם נתן לה קרקע אחת, ודאי נתרצית בלב שלם שיקנו את מתנתם לגמרי, ולא תוכל לגבות את כתובתה ממה שקבלו.

ולדעת רבי יוסי ברבי חנינא – **אפילו** אם בשעה שהקנה לבנים את חלקם לא היתה שם האשה, וממילא **אין כאן שתיקה כהודאה** בשעת החלוקה, אף על פי כן, **אם היא מקבלת קרקע אחת במתנה**, תמורת מחילת שעבוד כתובתה מהנכסים שנותן לבניו, **היא מוחלת** על כך [**כי** גם **תנאי (א) עומד בפני עצמו**].

ומתוך סוגיות הגמרא נוספו כמה פרטים לדין הזה:

א. רב נחמן פסק כרבי יוסי [**וכשמואל**], ואם כן, אם הקנה לה קרקע אחת, וכשנתן את שאר הנכסים לבנים [או לאחרים] ראתה ושתקה, מחלה על שעבודה באותם הנכסים.

ב. מה שאמרנו שמוחלת על שעבודה מהנכסים שנתן לאחרים, אין זה אלא כשחילק את כל נכסיו, ולא שייר כלום, אבל **אם שייר אפילו דקל אחד שלא נתן לאחרים**, אף על פי שקבלה קרקע אחת, ושתקה כשחילק לאחרים את שאר הנכסים, **אין ראיה משתיקתה שמחלה על שעבודה** בהם, כי מאחר ששייר מעט שיכולה לגבות ממנו, סבורה, למה אמחה במה שמחלק עכשיו, קודם יישומו ביי"ד את מה ששייר, ואטול אותו בכתובתי, ואחר כך אערער ליטול את המותר ממה שחילק לאחרים.

ג. מה שאמרנו שמוחלת על שעבודה מהנכסים שנתן לאחרים תמורת מה שקיבלה, אין זה אלא כשקיבלה קרקע, אבל **אם קבלה מטלטלים**, **אינה מוחלת על שעבודה**, אף על פי ששתקה כשחילק את הנכסים לאחרים.

ד. מה שאמרנו שמוחלת על שעבודה, אין זה אלא מהנכסים שחילק לאחרים, אבל לא מחלה על כתובתה לגמרי, ולכן **אם אחרי כן יפלו לבעל נכסים היא תגבה מהם**, [בין יפלו לו נכסים אחרים, בין יפלו לו אותם נכסים עצמם, כגון שימות

אחד הבנים שנתן לו, ויחזור וירשנו אביו].

ה. אף שהדין הנ"ל נאמר בשכיב מרע המחלק את נכסיו, אבל **בבריא המחלק את נכסיו ספק בגמרא אם האשה מוחלת על שעבודה** במה שמחלק לאחרים, **מכל מקום, מאחר שלא נפשט הספק**, והעמידו אותו בתיקו, **המוציא מחבירו עליו הראיה, ואם כן גם בזה האשה לא תוכל להוציא מהם ולגבות כתובתה ממה שקיבלו**.

דף קלג

גביית מזון האשה ממתנת שכיב מרע

אף על פי שהבעל מתחייב בכתובתו, שאשתו ובנותיו יזונו מנכסיו אחר מותו, נכסים שמכר או נתן לאחרים אינם משועבדים לחוב זה, מפני תיקון העולם. כי אין קצבה למזונות הללו, ורק מפני חובות קצובים יכולים הלקוחות להיזהר, שאם יודעים שחובו של פלוני כך וכך, לא יקנו ממנו קרקע, אלא אם כן נותרה בידו קרקע לתשלום חובו, אבל חוב שאינו קצוב, אין להם תקנה להיזהר מלקנות ממנו באופן שלא יגבו מהם לתשלום חובו, ולכן תקנו חכמים, שאין הנכסים משתעבדים לחובות אלו שאינם קצובים.

אולם מתנת שכיב מרע יוצאת מן הכלל הזה, מפני שאינה מועילה אלא מתקנת חכמים, [שלא תיטרף דעתו, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך], אבל מהתורה לא זכה בה המקבל אלא היורשים, ולכן יש לאשה לגבות מזונותיה ממנה, כמו שגובה מזונות משאר קרקעות שירשו.

נכסי לך ואחריך לפלוני

האומר לאחד מיורשיו, 'אחר מותי נכסי יהיו לך, ואחריך [כשתמות] יהיו לפלוני', מאחר שיורשו זכה בהם כדין יורש, ולא כדין מקבל מתנה, [כדעת רבי יוחנן בן ברוקה], מעתה אף כשימות לא יזכה אחריו פלוני, אלא יורשיו שלו, כי מאחר שזכה בנכסים בירושה, שלו הם לגמרי, ושוב אין כח ביד המוריש להעבירם ממנו או ממורישיו.

ורק כשאדם נותן נכסים במתנה, יכול הוא להגביל את המתנה עד זמן מסוים, ולומר, 'אחר שתמות יזכה בה פלוני'.

וכל שיש לפרש את כוונת הנותן ללשון ירושה, [אף על פי שאפשר לפרשה גם בלשון מתנה], אם המקבל ראוי לרשת את הנותן, הרי זה זוכה בנכסים בירושה ולא במתנה, ולאחר מותו אינם יוצאים מיורשיו שלו, אף על פי שהנותן אמר לו 'ואחריך לפלוני'.

דייני דחצצתא

כשרב עיליש טעה בדין, אמר לו רבא,

שדייני חצצתא דנים כן:

רשב"ם מפרש, ש**חצצתא** הוא **לשון מחצה**, **והכוונה בזה לדיינים שאין בקיאים בדין**, **ומתוך כך עושים פשרה**, וחוצים את הממון, מחצה לזה ומחצה לזה, כדין ממון המוטל בספק.

ורבינו חננאל מפרש, ש**חצצתא** הוא **בית הקברות**[1].

אֲנִי ה' בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה

כשרבא הוכיח את רב עיליש על שטעה בדין, התבייש רב עיליש, כי היה סבור, שמא יאמר רבא בלבו, אילו לא הייתי כאן, היה רב עיליש דן דין שקר, וכן הם כל הדינים שהוא דן שלא בפני.

ולכך נחמו רבא, ואמר לו, יודע אני בך שמעולם לא באה תקלה בדין על ידך, שהרי הכתוב אומר "אני ה' בעתה אחישנה", כלומר בעת שהצדיקים צריכים לישועה, הקב"ה ממציאה להם, וכן ארע בך, שהרי הקב"ה זימן אותי לכאן קודם שפסקת את הדין ולא נכשלת.

כותב נכסיו לאחרים
ומניח בניו בלא ממון

לדעת תנא קמא [ששמואל פוסק כמותו], **אין לאדם לשנות נחלה ממה שכתוב בתורה**, **ואף לא מבן רע** לבן טוב, וכל שכן שלא להעביר מהבן לבת, או לאחרים, **והכותב כל נכסיו לאחרים**, **ולא משייר לבניו** כלום, **אין דעת חכמים נוחה הימנו**, [אין לחכמים נחת רוח ממעשיו, אלא חרון אף, שגורם להם שכועסים עליו, על שעוקר נחלת התורה].

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, **אם לא היו בניו נוהגים כשורה**, המעביר מהם נחלתם **זכור לטוב**.

כללות שבגמרא

כל כללות שבגמרא, כגון:

הלכה כסתם משנה.

הלכה **כרבי עקיבא מחבירו**.

הלכה **כרבי יוסי מחבירו**.

הלכה **כרבן שמעון בן גמליאל במשנתנו**.

רבי אליעזר ורבי יהושע הלכה **כרבי יהושע**.

רבי יהודה ורבי שמעון הלכה כרבי יהודה.

רבי מאיר ורבי יהודה הלכה **כרבי יהודה**.

בכולם הלכה כן, **חוץ ממקומות שמפורש בגמרא שאין הלכה** כן.

בנו של יוסף בן יועזר
שלא היה נוהג כשורה

ליוסף בן יועזר היה בן שלא היה נוהג כשורה, **וכמו כן היתה לו עליה של**

הוספות

[1] רצונו לומר שדיינים אלו הם כמתים שאינם יודעים מאומה. [הג"מ גדליה לפשיץ ז"ל].

דינרים. [י"מ שכוונת הגמרה לעלייה ממש מלאה דינרים, ולשון גוזמה הוא. ורבינו תם מפרש, שהכוונה לכלי ששואבים בו יין ושמן, הנקרא עיליתא]. עמד **והקדישה** כדי שבנו לא יהנה מהממון הזה.

הלך **בנו**, ונשא בת מי שקולע עטרות של ינאי המלך, וכשילדה אשתו, קנה לה דג, וכשפתח את בטנו, **מצא מרגלית**.

אמרה לו אשתו שלא ילך לבית המלך למוכרה לצורך עטרות המלך, כי יקנו ממנו בזול, אלא ילך לגזבר ההקדש, למוכרה לצורך אבני האפוד[1].

ועוד אמרה לו, שכשילך **למכור להקדש**, לא יפתח פיו לומר בכך וכך אמכרנה להקדש, משום שאם שווה יותר, לא יקבל אלא כמו שאמר, וההקדש יזכה במותר באמירתו, אלא הגזבר שהוא בקי יעריך את שוויה, ומאחר שירא שמים הוא, לא יעריך בזול.

עשה כדבריה, **ואמדו** את המרגלית **ב-13** עליות של דינרים. **ואמרו לו, שיש** להקדש **רק 7** עליות של דינרים. **ואמר להם, 7 תנו** לי, **ושווי 6** מהמרגלית **מוקדשות לשמים** בלא תמורה.

י"א שטוב עשה יוסף שהקדיש את ממונו, משום שבנו לא נהג כשורה, **ועל כן עמדו** כל חכמי הדור **וכתבו, שבזכות שהקדיש יוסף** בן יועזר עלייה **אחת** של דינרים, כדי שלא תיפול ביד בנו, גרם **לבנו** שהוכשר לבסוף **והקדיש 6**.

וי"א שלא טוב עשה יוסף בן יועזר שהקדיש את ממונו משום בנו, **ועל כן עמדו** כל חכמי הדור **וכתבו, שבגלל שיוסף בן יועזר** הקדיש עלייה אחת של דינרים, **ולא שייר לבנו כלום, לבסוף גם בנו עשה כן להקדש, שרוקן את כל ה-7 שהיו להקדש**, ולא הניח ביד ההקדש כלום.

דף קלד

מתנת יונתן בן עוזיאל ומתנת בית חורון

מעשה בבית חורון, באחד שהיה אביו מודר ממנו הנאה, [כלומר שהיה אביו אסור ליהנות מנכסיו באיסור נדר], **והיה הבן משיא את בנו**, וחפץ שיהנה אביו מסעודת הנישואין, **ואמר לחבירו**, הרי **חצר וסעודה נתונים לך** במתנה, ומאחר שאינם שלי, **יבוא אבא ויאכל** עמנו. **אמר** לו **חבירו, אם שלי הם**, הרי **הם מוקדשים** לשמים. **אמר לו בעל השמחה, לא נתתי לך את שלי שתקדישם** לשמים. ומאחר שכן הוא, אין כאן מתנה כלל והאב אסור לאכול בסעודה.

מתוך פירוש רשב"ם משמע, שהטעם **שהמתנה בטלה, משום שהמקבל עבר**

הוספות

[1] בערוך ערך מרגל מביא, שתרגום ירושלמי של ישפה הוא מרגליתא, והוא מאבני החושן. [רש"ש].

על דעת הנותן, שלא רצה שהמקבל יקדיש את המתנה, **וכאילו אמר** לו, **הרי חצר וסעודה נתונים לך, על מנת שלא תקדישם, ומאחר שעבר על התנאי, בטלה המתנה**, [ככל מתנה בתנאי שלא התקיים], ואם כן לא זכה בה המקבל, וממילא אין כאן הקדש, אלא נכסי הנותן הם, והאב אסור בהם.

וי"מ שהטעם שהמתנה בטלה, משום שכל מתנה שאין המקבל יכול להקדישה, אינה מתנה, [אף על פי שיכול לעשות בה דברים אחרים], ולכן לא זכה המקבל במתנה, [וממילא לא הקדיש כלום], וגם האב לא הותר לאכול בה, כי עדיין היא שייכת לבן.

ור"י מפרש שאדם יכול לתת מתנות עם הגבלות, כגון על מנת שלא תקדיש, ובלבד שיוכל לעשות בה דברים אחרים, **אבל מתנה שלא ניתנת למקבל אלא שיעשה בה דבר מסוים שאומר לו הנותן, אינה כלום**, והטעם שבטלה מתנת בית חורון, הוא משום שהנותן לא הרשה למקבל לעשות במתנה כלום, אלא שיבוא אביו ויאכל, ומאחר שבטלה המתנה עדיין היא של הנותן, ואביו אסור לאכול.

ומעשה באדם אחד שבניו לא היו נוהגים כשורה, ועמד וכתב נכסיו ליונתן בן עוזיאל, מה עשה יונתן בן עוזיאל, **מכר שליש** לצורך עצמו, **והקדיש שליש**, [להראות שזכה בנכסים לעשות בהם מה שירצה], **ונתן שליש לבני הנותן**.

רשב"ם מפרש, ששמאי היה סבור, שכשם שבמעשה בית חורון המתנה בטלה, משום שניתנה בתנאי, שלא יקדיש אותה המקבל, כך במעשה זה המתנה בטלה, אף על פי שהנותן לא פירש שאין לתת את הנכסים לבניו, כי מן הסתם לא קיבל אותם יונתן, אלא על מנת שלא יחזיר לבנים, ומאחר שעבר על התנאי והחזיר לבנים, המתנה בטלה. [ומעתה הנכסים כפיקדון שהפקיד הנותן ביד יונתן, על מנת שלא ייתן לבניו, ומצווה עליהם להחזיר לו מה שנתן להם, משום שמצווה לקיים דברי המת]. **וטעה בזה שמאי, כי רק כשהנותן אומר את תנאו בפירוש**, כמעשה בית חורון, **כשהמקבל עובר על התנאי המתנה בטלה, אבל במעשה של יונתן, הנותן לא פירש ליונתן שלא ייתן את הנכסים לבניו**, אלא נתן לו את הנכסים בלא שום הגבלה, ולכן היה רשאי לתת אותם לבני הנותן, אף על פי שמסתבר שלא רצה שיחזיר לבניו.

ותוס' מפרשים, ששמאי היה סבור, שהנותן נתן את נכסיו ליונתן על מנת שלא ייתן אותם לבניו, ולכן היה סבור שהמתנה בטלה כמעשה בית חורון, **אולם לא כך היה המעשה, אלא לגמרי נתן את נכסיו ליונתן, שיוכל לעשות בהם מה שירצה**, ולכן היה רשאי לתת גם לבני הנותן.

תלמידי הלל הזקן

שמונים תלמידים היו לו להלל הזקן, **שלושים מהם** חשובים מאד, **וראויים שתשרה עליהם שכינה** [כמשה רבינו], אלא שעוון הדור גורם, ואין הדור ראוי לכך. **שלושים מהם** פחותים, ואינם

ראויים אלא **שתעמוד להם חמה** כיהושע בן נון. **ועשרים בינוניים**.

קטן שבכולם[1], **רבן יוחנן בן זכאי**, אמרו עליו על רבן יוחנן בן זכאי, **שלא הניח** (א) **מקרא**. (ב) **משנה**. (ג) **גמרא** [=סברת המשניות]. (ד) **הלכות** [למשה מסיני]. (ה) **ואגדות** [=מדרשי פסוק כתנחומא, ובראשית רבה, ויקרא רבה]. (ו) **דקדוקי תורה** [=אותיות יתירות למה נכתבו]. (ז) **ודקדוקי סופרים**, [שגזרו חכמים שלא לבוא לידי איסור תורה]. (ח) **וקלים וחמורים**, [שאדם דן מעצמו]. (ט) **וגזירות שוות**. (י) **תקופות** [מולד הלבנה]. (יא) **וגימטריאות**, [כגון אנכ"י, ראשי תיבות אנא נפשי כתבית יהבית (=אני עצמי כתבתי נתתי)]. (יב) **ומשלות כובסים**, [המועילים להבין דברי תורה, ככתוב להבין משל ומליצה]. (יג) **ומשלות שועלים**. (יד) **שיחת שדים**, [להשביעם, ולדעת לעשות קמיע לרפואה]. (טו) **ושיחת דקלים**, [רשב"ם פירש שבני אדם רגילים לדבר על הדקלים, שנאמר בשלמה "וידבר על העצים"]. (טז) **ושיחת מלאכי השרת** [להשביעם]. (יז) **דבר גדול** [=מעשה מרכבה שביחזקאל]. (יח) **ודבר קטן** [=הוויות דאביי ורבא, שהקשו משניות ובריתות רבות, ותירצום]. לקיים מה שנאמר, "להנחיל אוהבי יש ואוצרותיהם אמלא", [כלומר משום שמלאו אוצרותיהם כל טוב דברי חכמה, אנחילם 310 עולמות כמניין י"ש].

וכי מאחר שקטן שבכולם כך, הוא **גדול שבכולם על אחת כמה וכמה** [מעלתו גדולה, להבין דבר מתוך דבר יותר ויותר], **וזהו יונתן בן עוזיאל, שבשעה שיושב ועוסק בתורה, כל עוף שפורח עליו נשרף**.

האומר זה בני נאמן להורישו חלק עם שאר הבנים בנכסים שיש לו עתה

כבר התבאר בדף קכ"ז, שהאב נאמן לומר, מי מבניו הוא הבכור, [שנאמר "יכיר"], ועל פי דברי האב, יקבל הבן הזה חלק בכורה, גם בנכסים שיפלו לאב אחר זמן.

וכל זה כשאומר האב על מי שמוחזק לבנו, שהוא בכורו, אבל מי שאינו מוחזק לבנו, אינו נאמן לומר עליו שהוא בנו, לעניין שיירש חלק עם שאר הבנים, בנכסים שיפלו לאב לאחר מכן.

ורק לעניין שייטול חלק עם שאר הבנים, בנכסים שתחת ידי האב עתה, האב נאמן, משום שבידו לתת לו את נכסיו כרצונו, ומתוך שיכול לתת לו את הנכסים שיש לו עתה, נאמן לומר שהוא בנו לעניין זה שייטול חלק בנכסים.

דין האומר 'זה אחי', יתבאר בעזה"י בדף קל"ה.

הוספות

[1] רבינו גרשום פירש שגדול שבכולם האמור כאן הוא גדול שבבינוניים, ולכאורה כן הוא גם לעניין קטן שבכולם האמור כאן שהוא קטן שבבינוניים.

להזקיק ולפטור

מיבום על פי דברי הבעל

א. אשה בחזקת פטורה מייבום [**מחמת ספק ספיקא**] – **כגון** מי שמת, **ולא ידוע שהיה לו אחים**, אשתו פטורה מיבום, ואין לחשוש מספק שמא יש לו אחים, וזקוקה ליבום, **אף על פי שאין ידוע שהיה לו בנים**, כי אין אשה זקוקה לייבום אלא כשהיו לבעל אחים ולא בנים, ואין להחמיר מספק להזקיקה לייבום, אלא כשהספק שקול, אבל בזה אין כאן אלא ספק ספיקא, כי רק בהתקיים שני התנאים, [(א) יש אחים. (ב) אין בנים], היא זקוקה לייבום, ודי בחסרון אחד מהם שלא תהא זקוקה לייבום. ובזה:

אם **אמר הבעל** קודם מותו **יש לי בנים ואשתי פטורה** מייבום – **חיזק את חזקתה**, **ונאמן**, **שמעתה אף אם יבואו אחים שלו**, **לא תיזקק להם**, [אף על פי שאם לא היה אומר דבר, כשהיו באים אחים שלו, היתה אסורה בלא חליצה, שהרי מעתה הספק שקול, האם יש לו בנים או לא].

ואם אמר הבעל קודם מותו **יש לי אחים ואין לי בנים ואשתי זקוקה** לייבום – **אינו נאמן להוציאה מחזקת היתר** שלה על ידי דיבורו.

ב. אשה בחזקת זקוקה לייבום [**מחמת הספק**] – **כגון** מי שמת, **וידוע שיש לו אחים**, אשתו זקוקה ליבום, **ואפילו אין ידוע שאין לו בנים**, אסורה להינשא לשוק בלא חליצה מהאחים, מספק, שמא אין לו בנים וזקוקה ליבום. ובזה:

אם **אמר הבעל** קודם מותו **יש לי בנים ואשתי פטורה** מייבום – **נאמן** לפוטרה מייבום, **משום שיכול לתת לה גט**, ובכך יפטור אותה מייבום, ומתוך שיכול לפוטרה מייבום בגט, נאמן לפוטרה מייבום באמירה שיש לו בנים, [**אמנם מתוך פירוש רשב"ם משמע**, **ש**כל זה כשהוחזקה לזקוקה על ידי שנתפרסם שיש לו אחים, בלא עדות על כך, אבל **אם יש עדות שיש לו אחים**, **היא זקוקה** להם **למרות אמירתו**].

ואם **אמר הבעל** קודם מותו **יש לי אחים ולא בנים ואשתי זקוקה לייבום** – **הדבר פשוט שהיא זקוקה**, שהרי גם לולא אמירתו היא בחזקת זקוקה לייבום.

האומר גירשתי את אשתי

רב יצחק בר יוסף אמר בשם רבי יוחנן, שאדם אינו נאמן לומר, גירשתי את אשתי.

ורב חייא בר אבין אמר בשם רבי יוחנן, שאדם נאמן לומר גירשתי את אשתו.

יש מיישבים את דברי רבי יוחנן, **שלא יהיו סותרים זה את זה**, **ש**כל אחד מהאמוראים הללו דיבר באופן שונה:

←**רב חייא בר אבין אמר**, **שאדם נאמן לומר**, **גירשתי את אשתו עכשיו**, משום שאדם יכול לגרש את אשתו, ומתוך

שיכול לגרשה, יכול לומר שעכשיו גירשה, [**ובכלל זה כשאומר שגירשה, ואינו אומר מתי גירשה**, שנאמן על כך שהיא מגורשת מעכשיו], **ומעתה, אם ימות, אינה זקוקה לייבום, ואם תזנה, אינה נהרגת**, וכמו כן מותרת להינשא למי שתירצה, שדינה כדין פנויה.

←**אבל רב יצחק בר יוסף אמר שהאומר גירשתי את אשתי** בזמן שכבר עבר, [כגון **לפני 30 יום**], **אינו נאמן על כך**, כי אין בידו לגרשה למפרע, **ולכן אם זינתה** קודם אמירתו, [אחרי הזמן שאומר שגירשה], **מיתתה בחנק**, כדין אשת איש שזינתה. **וכל זה לעניין הזמן שעבר, אבל לעניין הזמן שמיום זה והלאה**:

יש אומרים שמחלקים את דבריו [=**פלגינן דיבוריה**] שאמר "גירשתי את אשתי לפני 30 יום", **ומה שאמר** "לפני 30 יום בטל", כי אין בידו לגרשה למפרע, אבל מה שאמר "**גירשתי את אשתי**", **אינו בטל, ונאמן בכך מכאן ולהבא**, ומעתה, אם ימות אינה זקוקה לייבום, ואם זינתה, אינה נהרגת, וכמו כן מותרת להינשא למי שתירצה.

ויש אומרים שאין מחלקים את דבריו [=**לא פלגינן דיבוריה**], **וכל דבריו בטלים**, ולכן אם ימות בלא בנים, היא זקוקה לייבום, ואם תזנה, מיתתה בחנק, (ומתוך פירוש רשב"ם משמע, שהלכה כדעה אחרונה).

ואביי אמר, [בדף קל"ה], **שאין לסמוך על היישוב הזה, כי יתכן שרב יצחק אמר בשם רבי יוחנן, שבשום אופן אדם אינו נאמן לומר גירשתי את אשתי**, ואף על פי שיש בידו לגרשה, מכל מקום כל זמן שלא גירשה בפנינו, אינו נאמן לומר שגירשה, כי כל גירושין מתפרסמים הם, וזה מאחר שלא התפרסמו גירושיו, הרי זה כמו שעדים מכחישים את דבריו, ואין אדם נאמן [לומר גירשתי את אשתי], על ידי טענת מיגו, [שיש בידו לגרשה], כאשר עדים מכחישים אותו. [ואם כן הוא חולק על דברי רב חייא בר אבין].

ופסק רבא, שיש לחוש לדברי אביי, ואם כן בשום אופן אין להתיר אשה על סמך אמירת בעלה שגירש אותה.

מתי פלגינן דיבורא לדברי הכל

אמר רבא, בעל שהעיד בפני בי"ד [עם עד נוסף], שאיש פלוני בא על אשתו, מחלקים את דבריו [=פלגינן דיבוריה], במה שהעיד על אשתו אינו נאמן, כי אדם קרוב אצל אשתו, וקרוב פסול לעדות, ובמה שמעיד על הבועל הוא נאמן, כדין מעיד על אדם שאינו קרוב לו.

ובזה הכל מודים שמחלקים את דבריו, ואין זה דומה לאומר גירשתי את אשתי לפני שלושים יום, שי"א שאין מחלקים את דבריו, להאמין לו שהיא מגורשת מכאן ולהבא, כי רק **בתרי גופי** פלגינן דיבורא, אבל בחד גופא לא פלגינן, כלומר כשהבעל מעיד על האשה ועל הבועל, שהם שני אנשים, אנו מחלקים את עדותו, שכל מה שמעיד על כל אחד

נחשב כעדות בפני עצמה, ומאמינים לכל מה שמעיד על הבועל שאינו קרובו, אבל כשכל דברי הבעל הם על אשתו שהיא איש אחד, אין מחלקים את דבריו להאמין רק למחציתם.

דף קלה

לחוש לאומרים שיש עדים במדינת הים

א. מי שידוע שאין לו אחים, וכן אמר בשעת מותו, **אשתו בחזקת שאינה זקוקה ליבם**, אף על פי שאין לו בנים, כי ניתן לסמוך על הידוע שאין לו אחים, ועל אמירתו שאין לו אחים.

אולם **אם נשמע שיש עדים במדינת הים, האומרים שיש לו אחים, יש לחוש לכך**, משום שעד עתה היתה בחזקת אשת איש, שהוא איסור חמור, **ואין להתירה** מחזקת איסורה **להינשא לאחרים בלא חליצה, עד שיתבררו דברי העדים**.

ב. אשה שנשבית, יש לחוש שבעלו אותה השובים, **ונאסרה בכך לכוהנים**, [משום שבעילת הגוי פוסלת לכהונה], אולם אין זו אלא חומרא, כי מעיקר הדין יש להעמידה על חזקתה, שהיתה מותרת לכהונה, ולא לאוסרה מספק, שהרי סתם אשה משמרת עצמה מזנות, ולכן הקילו בה, שאפילו אשה ועד אחד נאמנים להעיד עליה שלא נבעלה לשובים.

ומהטעם הזה, וכן מטעם שאפילו אם נבעלה, איסור קל הוא שתינשא לכהן, **אם לא נודע לנו שנשבית אלא על פי דברי עצמה, נאמנת לומר נשביתי, וטהורה אני**, [מיגו שלא היתה אומרת שנשבית, והיתה בחזקת טהורה], **אף על פי שנשמע שעדים שבמדינת הים אומרים שנטמאה**, [כלומר שנבעלה לשובים].

אחים שחלקו את נכסי האב ובא להם אח נוסף

אחד מת והניח מספר בנים וחלקו את נכסיו ולאחר זמן הגיע אדם אחד וטען שגם הוא בנו של הנפטר וגם לט מגיע חלק מהירושה.

<u>א</u>. אם אחד מהאחים מודה שזה שבא עכשיו הוא אחיו, ושאר האחים אומרים אינו אחינו, כך הדין:

לגבי נכסי הירושה שירשו מהאב, זה שהודה שהבא הוא אחיו, נותן לו מחלקו כפי הראוי לו, שהרי הודה לו שהוא אחיו, [אם בשעת החלוקה היו שני אחים, שחלקו שלוש שדות, וכל אחד נטל שדה ומחצה, לדברי האומר זה אחי, יש כאן שלושה אחים, ולכל אחד יש ליטול שדה אחת, ולכן משאיר לעצמו שדה אחת, ואת המחצה הנותר שבידו נותן לאחיו]. **ושאר האחים אינם נותנים לו מחלקם כלום**.

ולגבי נכסי זה שבא, כשמת אחרי כן בלא זרע. זה שהודה לו שהוא אחיו, יורש אותו לבדו, בין את נכסי האב שנתן לו מחמת שאמר זה אחי, ובין את שאר הנכסים שהיו לו. **ושאר האחים אינם יורשים אותו**, כי אמרו שאינו אחיהם.

ב. ואם כל האחים מודים לזה שבא, שהוא אחיהם, כך הדין:

לגבי נכסי הירושה שירשו מהאב. כל אחד מהאחים נותן לו מחלקו כפי הראוי לו, שהרי הודו לו שהוא אחיהם. [אם בשעת החלוקה היו שני אחים, שחלקו שלוש שדות, וכל אחד נטל שדה ומחצה, מאחר שלפי האמת, יש כאן שלושה אחים, ולכל אחד יש ליטול שדה אחת, כל אחד משאיר לעצמו שדה אחת, ואת המחצה הנותר שבידו נותן לאחיו]. ולעיל נתבאר שכשנותנים לו את חלקו הראוי לו עושים זאת על ידי חלוקה מחודשת של הנכסים.

ולגבי נכסי זה שבא, כשמת אחרי כן בלא זרע. כל האחים יורשים אותו בשווה, שהרי הודו לו שהוא אחיהם.

ג. ואם אחד מהאחים מודה שזה שבא עכשיו, הוא אחיו, ושאר האחים אומרים אין אנו יודעים. כך הדין:

לגבי נכסי הירושה שירשו מהאב. זה שהודה לבא שהוא אחיו, נותן לו מחלקו כפי הראוי לו, שהרי הודה לו שהוא אחיו. [אם בשעת החלוקה היו שני אחים, שחלקו שלוש שדות, וכל אחד נטל שדה ומחצה, לדברי האומר זה אחי, יש כאן שלושה אחים, ולכל אחד יש ליטול שדה אחת, ולכן משאיר לעצמו שדה אחת, ואת המחצה הנותר שבידו נותן לאחיו]. **ושאר האחים אינם נותנים לו כלום. לדעת רבי יוחנן ורב נחמן**, [שהלכה כמותם], כן הדין **גם כשהאח הנוסף אומר בעצמו בוודאות שהוא אחיהם**, משום שכלל בידנו, המוציא מחבירו עליו הראיה, אף כשהתובע טוען טענת ברי, [כלומר ודאי אתה חייב לי], והנתבע אומר שמא, [כלומר איני יודע]. **ולדעת רב הונא ורב יהודה**, כן הדין **רק כשהאח הנוסף עצמו אינו יודע אם הוא אחיהם או לא**, והאומר אחי, הוא לבדו טוען כן בוודאות, [שהאומר אחי הוא אינו בעל הדין ואין טענתו כלום], אבל אם האח הנוסף עצמו היה אומר בוודאות אחיכם אני, והם היו אומרים אין אנו יודעים, הדין עמו, כי ברי ושמא ברי עדיף.

ולגבי נכסי זה שבא, כשמת אחרי כן בלא זרע. הנכסים שהיו לו מחמת ירושת האב, על ידי שהאומר אחי הוא נתן לו מחלקו, כולם **חוזרים לאומר אחי הוא**, ולא לשאר האחים, שהרי אם באמת היה אחיהם, ודינם לרשת אותו, כמו כן היה לו לרשת את האב, ואם כן היה עליהם לתת לו מחלקם, כפי הראוי לו, ואותו חלק היה חוזר עליהם, ואין להם להרוויח ממה שכבר החזיקו בחלק הראוי לו, ולא נתנו לו משלהם. **אבל את שאר נכסיו יורשים** אותו **כולם בשווה**, והאומר אחי הוא אינו יכול לעכבם כולם לעצמו, שהרי הודה לאחיו שהוא אחיהם. [ובכלל הדין הזה, השבח

שהשביח האח בנכסים שירש מהאב, אבל מה ששבחו מעצמם בלא שישתנה שמם, ספק בגמרא אם נחשבים כשאר נכסים, או כנכסים שירש מהאב].

מתנת שכיב מרע

א. דברי שכיב מרע.

תקנת חכמים היא, **שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים הם, כלומר מי שנוטה למות, ואומר, שיזכה פלוני בנכסיו אחר מותו, דבריו קיימים**, ופלוני זוכה בנכסיו אחר מותו, **אף על פי שלא נעשה שום קניין**, וטעם התקנה הזו הוא כדי שלא תיטרף דעתו של החולה, שאין בידו לתת נכסיו כרצונו.

ומחמת הדין הזה, אם כתב שטר לתת נכסיו לאחד, ולא נתן לו, ולאחר מכן אמר שיזכה שני בנכסים, בקבלת השטר שנכתב לראשון, השני זוכה בנכסים בקבלת השטר, כי אין זה גרוע מאמירת החולה בלא שום שטר, וכשם שאמירתו לתת נכסיו לפלוני קיימת, כך קיימת אמירתו שיזכה פלוני בנכסים כשיחזיק בשטר כלשהו.

ב. שטר דייתיקי.

שכיב מרע שכתב שטר לתת נכסיו לאחרים, [בנוסח מתנת שכיב מרע הנקרא **דייתקי**, על שם שכותבים בו, 'דא תהא למיקם ולהיות', כלומר שטר זה יהיה לקום ולהיות בכל הכתוב בו], **על ידי כתיבת השטר בלבד, אין המקבל זוכה בנכסים אחר מות הנותן**, כי דעת הנותן להקנות לו בקבלת השטר, **ורק אם הגיע השטר לידו המקבל קודם מות הנותן, המקבל זוכה בנכסים** אחר מות הנותן.

ולכן אם מצאו מת, ודייתיקי קשורה על ירכו, הרי זה אינו כלום, שהרי לא גמר להקנות למקבל אלא בקבלת השטר, ואין קניין מועיל אחר מות המקנה.

שכיב מרע שאמר כתבו ותנו

שכיב מרע שאמר, 'כתבו ותנו כך וכך מנכסי לפלוני', **או 'תנו וכתבו** כך וכך מנכסי לפלוני', **ומת קודם שעשו כדבריו, אין נותנים** לפלוני כלום, **כי** אף על פי שאמר 'תנו', [המועיל בלא קניין], **מאחר שהזכיר בדבריו** גם '**כתבו**', **יתכן שלא התכוון להקנות אלא בקבלת השטר**.

אולם כשמוכח מדבריו שלא הזכיר את הכתיבה לעכב על הקניין, אלא ליפות את כח המקבל, כגון שאמר, '**תנו ואף כתבו וחתמו**', **בזה נותנים למקבל, אחר מות הנותן, וכותבים לו שטר על כך**, כי בוודאי זכה בנכסים באמירת החולה בפני עצמה, ולא הוזכרה הכתיבה לעניין שיקנה על ידי השטר, אלא שיהיה השטר לעדות בידו שהנכסים שלו.

-

מבואר בגמרא, שדייתיקי מבטלת

דייתיקי, כלומר, שכיב מרע שכתב וזיכה נכסיו לאחר בשטר דייתיקי, יכול לחזור בו מכך, ובעזה"י יתבאר הדין הזה בדף קנ"ב.

מתנת בריא לאחר מיתה כדייתיקי

אף על פי שאין אדם מקנה נכסים לאחרים אחר מותו, [אלא אם כן הוא שכיב מרע המקנה נכסיו לאחר מותו, מכח תקנת חכמים כנ"ל], יש אופן שאדם בריא יכתוב שטר להקנות נכסיו לאחרים, ולא יזכו בהם קניין גמור אלא אחר מותו של הנותן:

א. כשיכתוב בשטר, '**נכסי נתונים לך מהיום ולאחר מיתה**', כוונת השטר, שגוף הנכסים קנויים למקבל מהיום, בזמן שהנותן חי, ולכן המקבל זוכה בהם, אבל לא יהנה מפירותיהם אלא אחר מות הנותן.

ומיהו אין השטר הזה דומה לדייתיקי בכל, כי הכותב שטר זה מתנה גמורה הוא עושה, ואינו יכול לחזור בו אחר שיזכה בו המקבל, מה שאין כן דייתיקי, שהנותן יכול לחזור בו, גם אחרי שיזכה בו המקבל.

ב. כשיכתוב בשטר, 'נכסי נתונים לך מהיום ולאחר מיתה, **אם לא אחזור בי עד לאחר מיתה**', כוונת השטר, שגוף הנכסים קנויים למקבל מהיום כנ"ל, ולכן המקבל זוכה במתנה.

ומאחר שהוסיף בה תנאי, שיוכל לחזור בו עד יום מותו, הרי המתנה הזו דומה לגמרי לדייתיקי, שהנותן יכול לחזור בו גם אחרי שהמקבל זכה בדייתיקי.

דף קלו

מהיום ולאחר מיתה

כבר נתבאר לעיל, שהכותב **בשטר מכר או מתנה**, "מהיום ולאחר מיתה", כוונתו לחלק את הקניין לשנים, את **גוף הנכסים** להקנות **מהיום**, ואת **אכילת הפירות לאחר מותו**.

אמנם דבר זה יתכן בנכסים שיש בהם גוף ופירות, וניתן לחלק את קניינם לשנים, אבל הכותב **בשטר גירושין**, "מהיום ולאחר מיתה", אין כאן שני דברים שניתן לומר, האחד חל היום, והאחד אחר מיתה, אלא יש זמן אחד שבו מתגרשת כל האשה. ולכן יש לפרש כוונת הכותב באופן אחר.

ולדעת התנא של המשנה במסכת גיטין, **יש להסתפק האם כוונתו שיחול הגט היום אם ימות**, שאז כשימות, חל הגט היום, ככל גט התלוי בתנאי, שבהתקיים התנאי הוא חל, **או שמתחילה היתה כוונתו שיחול הגט היום, בלא שום תנאי, ולבסוף חזר בו, ואמר, שיחול הגט רק אחר מותו**, שאז אין כאן גט כלל, כי אין גט חל אחר מות הבעל. **ומחמת הספק הזה, דינה כספק אשת איש**, ואם נתקדשה לאחר, ספק מקודשת לשניהם, וצריכה גט משניהם, ואם מת בעלה בלא

בנים, אינה מותרת לאחרים בלא חליצה, שמא אלמנת המת היא, ולא גרושתו, אבל אינה מתייבמת, שמא היא גרושתו, ואסורה לאחיו.

כתיבת זמן בשטר נחשבת ככתיבת "מהיום"

לדעת רבי יוסי, כל שטר שכתוב בו תאריך, דינו כשטר שכתוב בו "מהיום", כי אם אין כוונת הכותב שיחול השטר מהזמן שנעשה, למה נכתב זמנו בתוכו ללא צורך, **וכמו כן אם נכתב בשטר שיחול "לאחר מיתה", על ידי כתיבת התאריך** הרי זה **כאילו נכתב בו "מהיום ולאחר מיתה"**.

וכן פוסק רשב"ם, אלא שבכתיבת גיטין, התקין רב לכתוב בפירוש "מהיום", לרווחא דמילתא, משום חומרת איסור אשת איש, והגאונים כתבו, שנהגו לכתוב "מהיום" בפירוש גם בשטרי ממון.

ולדעת רבי יהודה, בשטר שלא מוזכר בו לשון קניין, אלא שנעשה לעדות ולזיכרון דברים, אם לא נכתב בו "מהיום", **התאריך אינו מועיל לכך שיקנה מהיום**.

ובשטר שמוזכר בו לשון קניין, כמו שרגילים העדים לכתוב בתחילת השטר, 'וכך אמר לנו היו עלי עדים וקנו ממני וכתבו וחתמו', ובסופו, 'וקנינו מפלוני לפלוני ככל המפורש לעיל'. **אם כתוב בתחילה 'הקנה לנו', ובסוף 'וקנינו ממנו'**, הרי זה כפילות קניינים, הוא הקנה ואנו קנינו, והרי זה מיפה את כח השטר, **כאילו כתוב בו "מהיום"**. **ואם כתוב בתחילה 'קנינו ממנו', ולבסוף 'הקנה לנו', יש אומרים שגם זה דינו ככתוב בו "מהיום", ויש אומרים שזה אין** בו ייפוי כח של כפילות קניינים, שאין זה אלא קניין אחד, קנינו ממנו מה שהקנה לנו, ואין **דינו ככתוב בו "מהיום"**.

הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו

המקנה נכסיו לבנו [או לאחר] לאחר מותו [של האב], כוונתו להקנות לבנו את גוף הקרקע משעת הקניין, ולהשאיר בידי עצמו את פירות הקרקע עד יום מותו, ואם כן גוף הקרקע שייך לבן, ולאב יש בקרקע קניין פירות.

ומאחר שאין הקרקע בשלמות ביד אף אחד מהם, אף אחד מהם אינו יכול למכור את הקרקע מכירה גמורה.

האב יכול למכור את הפירות שיגדלו עד יום מותו, אבל אינו יכול למכור את גוף הקרקע, ולא את הפירות שיגדלו אחר מותו.

והבן יכול למכור את גוף הקרקע מעכשיו, ואת הפירות שיגדלו אחר מות אביו, [אלא שאם מת הבן קודם אביו, לדעת רבי יוחנן לא קנה הלוקח, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך], אבל אינו יכול למכור את הפירות שיגדלו קודם מות אביו.

קניין פירות

נחלקו רבי יוחנן וריש לקיש, במי שקרקע קנויה לו קניין פירות, האם הוא נחשב כבעלים של גוף הקרקע או לא.

לדעת רבי יוחנן קניין פירות כקניין הגוף – כלומר מי שקרקע קנויה לו לפירותיה, הרי זה כמי שגוף הקרקע קנויה לו, לעניין זה של גידול פירותיה, וכל הגדל בה כאילו גדל בשדהו.

ולדעת ריש לקיש [שהלכה כמותו] קניין פירות אינו כקניין הגוף – כלומר מי שקרקע קנויה לו לפירותיה, אין גוף הקרקע שלו כלל, אלא שהיא משועבדת לו לגדל בה פירות, והפירות שגדלים בה נחשבים כפירות שגדלו בשדהו של בעל גוף הקרקע.

והנה מסברא יש לחלק בין מוכר קרקע לפירות, לבין מוכר קרקע ומשייר פירות לעצמו, שתמיד המוכר רוצה לשייר לעצמו יותר, ואם כן כשמוכר את הקרקע לפירותיה, מסתבר שלא מכר את גופה לפירות, וקניין פירות של הקונה אינו כקניין הגוף, וכשמוכר קרקע ומשייר פירות לעצמו, מסתבר ששייר לעצמו את גוף הקרקע, וקניין פירות שיש לו בה כקניין הגוף הוא.

וכן מסברא יש לחלק **בין מוכר לאחרים לבין מוכר לבנו**, שלבנו אדם רוצה לתת יותר מאשר לאחרים.

ומכל מקום רבי יוחנן וריש לקיש אינם מחלקים בין זה לזה:

ולדעת רבי יוחנן – בכל אופן קניין פירות כקניין הגוף, ולכן, (א) **המוכר קרקע לפירותיה**, קניין פירות שיש בה ללוקח, כקניין הגוף הוא, **והלוקח מביא ממנה ביכורים**, וקורא פרשת ביכורים, כדין מביא ביכורים מקרקע שלו. (ב) **והמוכר את גוף הקרקע אפילו לבנו**, ומשייר את הפירות לעצמו, משייר לעצמו את גוף הקרקע לפירותיה, ולכן **אין לבן קניין גמור בקרקע, ואם מכר אותה לאחרים** קודם שמת אביו, אין זה כמוכר דבר השייך לו, אלא כמוכר את זכותו לקבל את הקרקע אחר מות אביו, **ולכן אם מת קודם לאביו**, ולא זכה בקרקע מעולם, **אין לקונה כלום**, [רשב"ם פירש, שמאחר שהבן הסתלק מהקרקע, גם יורשיו אינם זוכים בה מכוחו, וחוזרת לאביו, ומוריש אותה בקבר לכל יורשיו. וריב"ם מפרש, שיורשי הבן זוכים בה לבדם] ורק אם מת האב קודם לבן, ובאה השעה שיש לבן לזכות בה, זכה בה הלוקח תחת הבן.

ולדעת ריש לקיש – בכל אופן קניין פירות אינו כקניין הגוף, ולכן, (א) **המוכר קרקע לפירותיה**, קניין פירות שיש בה ללוקח, אינו כקניין הגוף, **והלוקח אינו יכול להביא ממנה ביכורים ולקרוא** פרשת ביכורים, כי לא נאמר החיוב אלא במי שמביא ביכורים מאדמתו, שנאמר "האדמה אשר נתת לי". [**אולם הוא מביא ביכורים בלא לקרוא**, רשב"ם מפרש משום שנאמר "אשר תביא מארצך". ותוס' מפרשים שחיובו מדרבנן]. (ב) **והמוכר את גוף הקרקע לבנו** [**או**

לאחרים], **ומשייר את הפירות לעצמו**, אינו משייר לעצמו את גוף הקרקע לפירותיה, ולכן **יש לבן קניין גמור בקרקע**, **ואם מכר אותה לאחרים קודם מות האב**, **זכה בה הלוקח** מיד, ומעתה **בין מת האב ראשון**, **ובין מת הבן ראשון**, במיתת האב הלוקח נוטל אותה.

"נכסי לך ואחריך לפלוני ואחריו לפלוני" ומת שני בחיי ראשון

מי שאמר, "נכסי נתונים לראובן, ואחר מותו לשמעון, ואחר מות שמעון ללוי", כשמת ראובן זוכה בהם שמעון מראובן, וכשמת שמעון זוכה בהם לוי משמעון, אולם אם מת שמעון בחיי ראובן, אין לוי זוכה בהם, כי אין לו כח בהם אלא אחר שמעון, ומאחר ששמעון מת ולא זכה בהם מעולם, גם לוי לא יזכה בם:

יש אומרים שיורשי ראובן זוכים בהם – **רבי יוחנן** אומר שטעם הדבר **משום שקניין פירות כקניין הגוף** הוא, ומאחר שלראשון יש בהם קניין פירות שהוא כקניין הגוף, ואין אחר שיש לו בהם איזה קניין, כי הנותן סילק עצמו מהם, והאחרון לא זכה בהם כלל, ממילא הראשון זוכה בהם לגמרי, ומורישם לבניו. **וריש לקיש אומר**, שטעם הדבר **כי** ["**אחריך שאני**", כלומר] כשהנותן אומר לראובן "אחריך לשמעון", כוונתו שעד שיזכה שמעון בנכסים, יהיו של ראובן לגמרי, לגופם ולפירותיהם, ומאחר ששמעון מת לפניו, ואין מי שיזכה בהם אחריו, נותרו ברשותו לגמרי ומורישם לבניו.

ויש אומרים שיורשי הנותן זוכים בהם – לדברי הכל טעם הדבר, **משום ש**לדעה זו **קניין פירות אינו כקניין הגוף**, אלא הגוף שייך רק לנותן, ולא הקנה לראובן אלא את הפירות, ולכן כשמת ראובן קודם שמעון, שאין הנכסים עוברים, לא לשמעון ולא ללוי, הם חוזרים לנותן או ליורשיו, שהגוף שלהם. [לדעת רבי יוחנן, דין זה הוא כדעת רבי, האומר קניין פירות אינו כקניין הגוף, אבל הוא עצמו סובר כרבן שמעון בן גמליאל, האומר שקניין פירות כקניין הגוף, וזה טעם הדעה הראשונה כאן. אולם לדעת ריש לקיש, שני התנאים אומרים שקניין פירות אינו כקניין הגוף, כמו שיתבאר בעזה"י בהמשך].

דף קלז

נכסי לך ואחריך לפלוני

לדעת רבי, קניין פירות אינו כקניין הגוף, ומי שאמר, "נכסי נתונים לראובן ואחר מותו לשמעון", כוונתו שיזכה ראובן בפירות עד מותו, ואחר מותו של ראובן יזכה שמעון בגוף ובפירות, ולכן **את הפירות שגדלו ביד הראשון**, **הוא רשאי למכור** למי שירצה, **אבל את גוף הקרקע** אין לו למכור, **ואם מכר**, **אחר מותו**, **השני מוציא אותה מיד הלוקח**. [ואם

מת שמעון בחיי ראובן, כשמת ראובן, שמעון אינו זוכה בנכסים, אלא חוזרים לנותן או ליורשיו, שגוף הקרקע שלהם].

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל [**שהלכה כמותו**], מי שאמר, "נכסי נתונים לראובן ואחר מותו לשמעון", **אין לשני אלא מה ששייר ראשון**, **ולכן אם מכר הראשון את כל הנכסים לאחרים**, **כשמת**, **אין לשמעון כלום**, [ולא רק למכור לדבר המותר יש לו רשות, אלא אף לדבר אסור, כגון אם היו עבדים ושחרר אותם, ועבר בכך באיסור "לעולם בהם תעבודו", וכן אם עשה מהנכסים תכריכי המת, ונעשו בכך איסורי הנאה, שאין לו הנאה מהם עוד, הכל קיים, כי לגמרי הם ברשותו כל ימי חייו], אלא שלכתחילה אין לראובן לעשות זאת, מאחר שדעת הנותן היתה שיזכה שמעון אחריו, וכשמוכר את הנכסים הוא מבטל את רצון הנותן. לדעת רבי יוחנן, טעמו של רבן שמעון בן גמליאל הוא משום שקניין פירות כקניין הגוף, ולכן זכה ראובן בנכסים קניין גמור עד יום מותו, ומה שמכר מכור, [ואם מת שמעון קודם ראובן, יורשי ראובן זוכים בהם]. ולדעת ריש לקיש, טעמו של רבן שמעון בן גמליאל כי ["אחריך שאני", כלומר] כשהנותן אומר לראובן "אחריך לשמעון", כוונתו שעד שיזכה שמעון בנכסים, יהיו של ראובן לגמרי, לגופם ולפירותיהם, ולכן מה שמכר מכור, [ואם מת שמעון קודם ראובן, יורשי ראובן זוכים בהם].

רשע ערום

אמר אביי, **איזהו רשע ערום**, **זה המשיא עצה למכור בנכסים כרבן שמעון בן גמליאל**, [שאמר בדין הנ"ל אין לשני אלא מה ששייר ראשון], ונקרא רשע ערום על שגורם לעבור על דברי הנותן, [שרצה שיזכה השני אחר הראשון], והרי הוא חוטא ולא לו.

ומכל מקום רק המשיא עצה זו למקבל נקרא רשע, אבל המקבל העושה כן, אינו נקרא רשע, אלא שאין ראוי לעשות כן.

מתי זוכים במתנת שכיב מרע

מתחילה אמר אביי, שהנותן מתנה לחבירו, ואומר שיזכה בה מהיום ולאחר מיתה, או שכיב מרע שנתן מתנה, שהמקבל זוכה בה לאחר מותו, **כוונת הנותן**, **שיזכה בה המקבל עם גמר מיתתו**.

ולכן, מי שאמר, "נכסי נתונים לראובן ואחריו לשמעון", [שכוונת הנותן שיזכה בהם השני, משעה שהראשון אינו צריך להם, כלומר עם גמר מיתת הראשון, אולם אין לשני אלא מה ששייר ראשון, כדעת רבן שמעון בן גמליאל], והלך ראובן, ונתן את הנכסים ללוי במתנת שכיב מרע, מאחר שכוונת הנותן הראשון, שיזכה שמעון בנכסים עם גמר מיתת ראובן, וכמו כן כוונת ראובן שיזכה בהם לוי עם גמר מיתתו, נמצא שבשעת גמר מיתת ראובן, יש לשמעון

וללוי לזכות בנכסים, ולכן חולקים אותם בשווה.

אולם לבסוף הודה אביי לדברי רבא, שהנותן מתנה לחבירו, ואומר שיזכה בה מהיום ולאחר מיתה, או שכיב מרע שנתן מתנה, שהמקבל זוכה בה לאחר מותו, **כוונת הנותן שיזכה בה המקבל רק אחר גמר מיתתו**.

ולכן, מי שאמר, "נכסי נתונים לראובן ואחריו לשמעון", [שכוונת הנותן שיזכה בהם השני, משעה שהראשון אינו צריך להם, כלומר עם גמר מיתת הראשון, אולם אין לשני אלא מה ששייר ראשון, כדעת רבן שמעון בן גמליאל], והלך ראובן, ונתן את הנכסים ללוי במתנת שכיב מרע, מאחר שכוונת הנותן הראשון, שיזכה שמעון בנכסים עם גמר מיתת ראובן, וכוונת ראובן שיזכה בהם לוי רק אחר גמר מיתתו, נמצא שבשעה שהיה ללוי לזכות בנכסים מכח מתנת ראובן, כבר היו הנכסים בחזקת שמעון, ולכן שמעון נוטל את כל הנכסים[1].

אתרוג זה נתון לך

במתנה ואחריך לפלוני

לדברי רב נחמן בר רב חסדא, דעת רבי, שקניין פירות שיש **לראשון** באתרוג, אינו כקניין הגוף, ולכן **אינו יוצא בו ידי חובת נטילת אתרוג**, שאין יוצאים ידי חובה אלא באתרוג הקנוי לנוטל לגמרי, שנאמר "ולקחתם לכם", ללמד שצריך לקחת ארבעה מינים השייכים לנוטל. **ודעת רבן שמעון בן גמליאל**, שקניין פירות שיש **לראשון** באתרוג, כקניין הגוף הוא, ולכן **יוצא בו ידי חובת נטילת אתרוג**.

ולדברי רב נחמן בר רב יצחק, נטילת האתרוג לצאת בו, נחשבת כאכילת פירות האתרוג, ולא כאכילת גופו, [שהרי אין לו פירות אחרים], ורק אכילתו ממש נחשבת כאכילת גופו, ולכן, **לדברי הכל, הראשון יוצא באתרוג ידי חובת נטילה**, כנוטל את אתרוגו, שהרי לדברי הכל הפירות שייכים לראשון, וכמו כן הראשון רשאי למוכרו לאחרים לצאת בו ידי חובת נטילה, שאינו מוכר בכך אלא את פירותיו. ורק אם הראשון בא לאוכלו ממש או למוכרו לאכילה, נחלקו רבי ורבן שמעון בן גמליאל אם יכול לעשות זאת.

"ולקחתם לכם"

בעניין **ארבעה מינים** נאמר "ולקחתם לכם", ללמד, ש**צריכים להיות של הנוטל, ואינו יוצא ידי חובה בשל אחרים, ולא** די שיהיה מקצת שלו, אלא כולו שלו, ולכן אינו יוצא **באתרוג** [או שאר מינים] **שהוא שותף** בהם עם אחרים.

הוספות

[1] העירוני שיש להוסיף שטעם החילוק הוא שזה כבר סילק עצמו מהנכסים אבל זה שעדיין הנכסים אצלו אינו מסתלק מהם אלא אחר מותו.

ומה שנהגו שכל הקהל מברך על אתרוג אחד, אין זה כמברכים על אתרוג השותפים, אלא דעת כולם להקנות את חלקם לנוטל בשעה שנוטל עד אחר הברכה, [וכמתנה על מנת להחזיר].

וכל זה ביום טוב ראשון, שבו נאמר "ולקחתם לכם", אבל בשאר ימים אדם יוצא ידי חובתו גם באתרוג של חבירו.

אתרוג תפוסת הבית

האחים שירשו מאביהם אתרוג, [או שקנו אתרוג במעות הירושה], **כל זמן שלא חלקו את הירושה**, **שותפים הם באתרוג**, **ולכן אין אחד יוצא ידי בו חובתו**, **אלא אם כן אחיו אינם מקפידים עליו**, **ויכול לאוכלו בלא רשותם**, שאז הוא נחשב כשלו בלא שותפים.

ולכן, **אם ירשו הרבה אתרוגים**, **או שיש בעיר הרבה אתרוגים**, **או שכבר יצאו ידי חובתם** ואינם צריכים לאתרוג זה, וודאי אינם מקפידים עליו אם יאכלנו, ויוצא בו ידי חובתו.

אבל אם הם צריכים לאתרוג הזה, אינו יוצא בו ידי חובתו עד שיקנו לו חלקם בו בפירוש.

מתנה על מנת להחזיר

הנותן לחבירו מתנה, בתנאי שיחזיר לו אותה לאחר זמן, **אם נתקיים התנאי**, כלומר שהוחזרה המתנה לאחר מכן, **נתקיימה המתנה**, **וכל אותו זמן עד שהוחזרה היתה שייכת למקבל**, **ולכן** הנותן לחבירו אתרוג, בתנאי שיחזירהו לו, ונטלו המקבל לצאת בו ידי חובה, ואחר כך החזירו, **יצא בו ידי חובה**, **כנוטל את אתרוגו**, אבל אם לא נתקיים התנאי, כגון שהמקבל מכר את המתנה או אכלה, ממילא לא נתקיימה המתנה, אלא גזל היא ביד המקבל, ולא יצא באתרוג ידי חובתו.

רשב"ם מפרש, שאף על פי שלעניין גיטין וקידושין, כל תנאי שאינו כפול [כתנאי בני גד ובני ראובן] אינו תנאי, והמעשה קיים גם בלא קיום התנאי, כאילו לא היה שום תנאי, אין זה אלא בגיטין וקידושין לכתחילה, ולרווחא דמילתא, אבל **בדיני ממונות אין צריך לכפול את התנאי**, וכל שידועה דעת הנותן, שאינו נותן אלא על דעת שיתקיים תנאי מסוים, התנאי קיים, וקיומו מעכב את חלות המעשה, **ולכן האומר לחבירו**, "**אתרוג זה נתון לך במתנה על מנת שתחזירהו לי**", **התנאי קיים**, אף על פי שלא נכפל, ואין המקבל יוצא בו ידי חובה, אלא אם כן החזירו.

ומתוך פירוש התוס' משמע, **שגם תנאי בדיני ממונות אינו קיים**, **אלא אם כן נעשה כדיני התנאים**, המבוארים לעניין גיטין וקידושין, **ולכן אין החזרת האתרוג מעכבת את יציאת המקבל ידי חובה**, **אלא אם כן כפל את התנאי**, **כגון** שאמר, "**אם תחזיר** את האתרוג **תזכה** בו, **ואם לאו לא תזכה** בו".

- ולפירוש הראשון בתוס', מתנה על מנת

להחזיר אינה תלויה בקיום התנאי, אלא לדעת רבא, אבל לדעת רב אדא בר אהבה, מהלכות התנאים, שאם התנאי והמעשה סותרים זה את זה, אין זה תנאי, וכשהתנאי להחזיר, והמעשה לתת, הם סותרים זה את זה, ואין זה תנאי, ולכן המקבל זכה באתרוג ויוצא ידי חובה, גם אם לא יתקיים התנאי.

- ולפירוש השני בתוס', רבא מודה, שמהלכות התנאים, שלא יהיה התנאי סותר את המעשה, ומתנה על מנת להחזיר תלויה בקיום התנאי, רק כשאינה סותרת את התנאי, כגון שאומר, "תזכה עכשיו, בתנאי שתחזיר לאחר זמן", שאינם סותרים זה את זה.

- ולפירוש השלישי בתוס', לא נאמרה ההלכה שתנאי הסותר את המעשה אינו תנאי, אלא לדעת רבי מאיר, אבל לדעת חכמים לא נאמרה הלכה זו, ולכן מתנה על מנת להחזיר תלויה בקיום התנאי.

מתנה על מנת להחזיר שהקדישה המקבל

הנותן לחבירו **מתנה** בתנאי, "**על מנת שתחזיר**", **והקדישה המקבל**, **ולאחר מכן החזירה ליד הנותן**, בכך שהחזירה לידו, נתקיים התנאי, וממילא נתקיימה המתנה, **וחל ההקדש**.

אבל הנותן **מתנה** לחבירו בתנאי, "**על מנת שתחזירהו לי**", כוונת הנותן שיחזיר לו את המתנה, באופן שיוכל ליהנות ממנה, ואם היא קדושה לא התקיים התנאי, וממילא לא זכה בה המקבל, ולכן **אינה קדושה**.

מתנה על מנת להחזיר שלא הוחזרה מחמת אונס גנבה או פשיעה

פירש רשב"ם, שאם **לא הוחזרה** המתנה, משום שכלתה **באונס או שנגנבה**, **אין המקבל חייב לשלם** לנותן, שאינו לא כשואל החייב באונס, ולא כשומר שכר החייב בגניבה.

אבל אם כלתה **מחמת פשיעת המקבל**, **חייב לשלם**.

נכסי לך כל ימי חייך

האומר לחבירו, "נכסי נתונים לך כל ימי חייך", הרי הוא כאומר, "ואחריך יחזרו לי או ליורשי".

ואף על פי שהדבר דומה לאומר "נכסי לך ואחריך לפלוני", שלדעת רבן שמעון בן גמליאל, קניין פירות שיש לראשון כקניין הגוף הוא, ומה שמכר מכור, ואין לשני אלא מה ששייר ראשון, [אלא שלכתחילה אין לו למכור כנגד דעת הנותן], מכל מקום כשכוונת הנותן שאחר מות הראשון יחזרו הנכסים אליו ולא לאחרים, **מודה רבן שמעון בן גמליאל שלא זכה המקבל בגוף הנכסים אלא בפירותיהם בלבד**, **ולאחר מותו חוזרים הנכסים לנותן או ליורשיו**, **אף על פי שמכרם המקבל לאחרים**.

דף קלח

הכותב נכסיו לאחר ואמר הלה "אי אפשי בהם"

א. כתב שטר מתנה לחבירו, [כדי שיזכה במתנה בקבלת השטר], **וכשבא למסור לו את השטר**, **אמר** חבירו **שאינו חפץ** במתנה, **לא זכה** בה, משום שאי אפשר להקנות דבר לאדם נגד רצונו.

- **רשב"ם מפרש**, **שלדעת ריש לקיש** [שהלכה כמותו], **מאחר שהמקבל לא זכה במתנה**, **הרי היא הפקר לכל**, כי גם הנותן הסתלק ממנה. ולדעת רבן שמעון בן גמליאל, מאחר שהמקבל לא זכה במתנה, הרי היא בחזקת הנותן [או יורשיו], כי לא התכוון להוציא מרשותו, אלא על מנת שיזכה המקבל.

- **ותוס' מפרשים**, שבדין זה לא נחלקו כלל, והכל מודים שמאחר **ש**המקבל לא זכה במתנה, הרי **היא בחזקת הנותן** [או יורשיו], **כי לא התכוון להוציא מרשותו**, **אלא על מנת שיזכה המקבל**.

ב. **אבל** אם **אחר שכבר קיבל את השטר**, וזכה על ידי זה במתנה, **אמר שאינו חפץ** בה, **לא ביטל את זכייתו**, כי כבר נעשית שלו בשעה שקיבל את השטר.

- **רשב"ם מפרש**, **ש**מאחר שהמקבל לא ביטל את זכייתו, **המתנה שלו**, **עד שיתן אותה לאחרים**, **או יפקירנה בפירוש**.

- **ותוס' מפרשים**, **שהמקבל זכה במתנה**, **לעניין שאינה חוזרת לנותן**, כי כבר זכה בה המקבל, **אבל גם של המקבל היא אינה**, **כי כשאומר "אי אפשי בה"**, **הרי הוא מפקיר אותה**, ולכן כל הקודם לזכות בה זוכה.

ג. **ואם הנותן זיכה את המתנה למקבל בפניו על ידי אדם שלישי**, [כלומר שנתן את השטר לאדם אחר, על מנת שיזכה למקבל], **ובשעה שהשלישי קיבל את השטר**, **המקבל שתק**, **ולאחר מכן כשבאו לתת למקבל עצמו את השטר**, **אמר שאינו חפץ** במתנה:

לדעת חכמים, [שהלכה כמותם] – משעה שקיבל השלישי את השטר, **כבר זכה** בו המקבל, שהרי ראה ושתק, ודינו **כדין ב'**.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל – מאחר שבשעה שבאו לתת לו את השטר, אמר שאינו חפץ בו, הדבר מוכיח, שכבר מתחילה לא היה חפץ בו, ולכן **לא זכה** במתנה **כדין א'**, כי אין מזכים לאדם נגד רצונו, ומה שמתחילה כשנתנו לשלישי את השטר לא אמר כלום, אינה הוכחה שהסכים לזכות במתנה, כי היה סבור שאין לו למחות, כל זמן שלא באים לתת לו עצמו.

מכללי הפסק

כל מקום שנחלק רבן שמעון בן גמליאל עם חכמים במשנתנו, **הלכה כמותו**, [חוץ מערב וצידן וראיה אחרונה], **אבל כשנחלק עם חכמים בברייתא**, **לא** נאמר הכלל הזה.

ומשנת רבי אליעזר בן יעקב קב ונקי, והלכה כמותו בכל מקום שנחלקו עמו **בין במשנה ובין בברייתא**.

מתי בעל חוב גובה ממתנות שנתן שכיב מרע

נכסים מטלטלים אינם משתעבדים לבעלי חובות, ואם הלווה מכר מטלטלים שלו, או שמת וירשו אותם בניו, המלווה אינו גובה אותם מהלקוחות והיורשים, אולם כל זמן שהם תחת יד הלווה, המלווה גובה אותם בחובו מהלווה כמו שגובה ממנו ממון.

וכששכיב מרע מחלק נכסיו לאחרים, דין המקבלים כדין יורשים, שאם היו הנכסים מטלטלים, אין בעלי חובות גובים אותם מהם, ורק אם הם **קרקעות**, בעלי חובות של המת גובים אותם מהמקבלים.

וכל זה אחר שכבר זכו המקבלים **במטלטלים**, אבל **קודם שבאו** המטלטלים **ליד מקבלי המתנה**, בעלי חובות הנותן גובים אותם, אף על פי שהם מטלטלים, כמו שגובים שאר מטלטלים שתחת יד השכיב מרע.

סדר גביית חובות שכיב מרע ממתנות שנתן

שכיב מרע המחלק את כל נכסיו, אינו צריך קניין כדי לזכות למקבלים, אלא בדיבור פיו זוכים במה שאומר לתת להם.

ואם חילק כל נכסיו, **ואמר**, "**תנו מאתים זוז לראובן, ושלוש מאות לשמעון, וארבע מאות ללוי**", אף על פי שהקדים אחד לחבירו בדיבורו, אינו **מתכוון** שיזכה האחד קודם לחבירו, אלא **שיזכו יחד**, ומה שהקדים זה לזה, כי אינו יכול לומר הכל בבת אחת, **ולכן אם בא בעל חובו לגבות מהנכסים, כולם נותנים כפי חלקם**, [כגון אם בא לגבות 9 דינרים נוטל מראובן 2 ומשמעון 3 ומלוי 4].

אבל אם כשחילק את כל נכסיו, **אמר**, "**תנו מאתים זוז לראובן, ואחריו שלוש מאות לשמעון, ואחריו ארבע מאות ללוי**", **כוונתו שיזכו לפי הסדר שאמר**, **ואם בא בעל חובו לגבות** מהנכסים, **גובה מהאחרון**, ורק אם אין בו די, גובה משלפניו, ורק אם אין בשניהם די, גובה גם מהראשון.

תנו כראוי לו

- כבר נתבאר בדף ק"ל, שגם לדעת רבי יוחנן בן ברוקא, אין אדם רשאי לפחות לבכורו מחלק בכורתו הראוי לו על פי דין, ולכן שכיב מרע שאמר, "**תנו מאתים זוז לפלוני בני בכורי בבכורתו**", **יד הבכור על העליונה, אם חלק הבכורה יתר ממאתים**, הבכור **נוטל את** כל **חלק הבכורה** הראוי לו, **ואם חלק הבכורה**

הוא פחות ממאתים, הבכור **נוטל מאתים**, כמו שאמר האב.

- **וכן** הדין, אם אמר האב, "**תנו מאתים זוז לפלוני בני בכורי**", ולא הזכיר "בבכורתו", שיד הבכור על העליונה, משום שאין האב רשאי לפחות לו מחלק הבכורה הראוי לו.

- **אבל** אם אמר האב, "**תנו מאתים זוז לפלוני בני בכור כראוי לו**", מאחר שאף בלא התוספת של המילים "כראוי לו", היתה יד הבכור על העליונה, עתה שנוספו המילים הללו, לא נוספו אלא ליפות כוחו יותר, ולתת לו **מאתים זוז נוסף על כל חלק הבכורה**.

- וכן הדין באומר לתת מאתים זוז לאשתו [בכתובתה], שידה על העליונה.

- ואם אמר "כראוי לה", נוטלת מאתים זוז נוסף על הכתובה.

- [וכל זה כשלא הסכימה לקבל מה שיאמר תחת כל כתובתה, אבל אם מחלה על הכתובה תחת החלק שאמר לה, כדין המבואר בדף קל"ב, אין לה אלא מה שאמר ותו לא].

- וכן הדין באומר לתת מאתים זוז לבעל חובו [בחובו], שידו על העליונה.

- ואם אמר "כראוי לו", נוטל מאתים זוז נוסף על חובו.

שכיב מרע שאמר פלוני חייב לי מנה

לדעת חכמים [וי"א שזו דעת רבי מאיר], **עדים** ששמעו שכיב מרע האומר, שפלוני חייב לו ממון, ואינם יודעים אם אמת בפיו או לא, **רשאים לכתוב שטר על כך**, כלומר, שמענו מפיו של שכיב מרע, שפלוני חייב לו ממון, וכתבנו וחתמנו זאת לעדות, ואין לחוש שבי"ד יטעו, ויוציאו ממון על פי השטר הזה, כי ודאי לא יסמכו על העדים להוציא ממון על פי השטר, עד שיבררו אם ידעו העדים שהחוב אמת, ושטר חוב גמור יש כאן, או שכתבו רק את מה ששמעו מהשכיב מרע בלא לדעת אם דבריו אמת, **וכשהיתומים ירצו לגבות על פי השטר הזה**, יהיה **עליהם להביא ראיה שפלוני חייב לאביהם**. וכן הלכה.

ולדעת רבי מאיר [וי"א שזו דעת חכמים], **עדים** ששמעו שכיב מרע האומר, שפלוני חייב לו ממון, ואינם יודעים אם אמת בפיו או לא, **אינם רשאים לכתוב שטר על כך**, אלא אם כן ידעו שדבריו אמת, **כי יש לחוש שבי"ד יטעו, ויוציאו ממון על פי השטר הזה**, כי יהיו סבורים שכתבו העדים את השטר אחר שבירורו, שדברי השכיב מרע אמת, ויהיו סבורים שהשטר הוא עדות גמורה על החוב.

אין חולצים ואין ממאנים אלא אם כן מכירים

יבם ויבמה שבאו לפי בי"ד לחלוץ, ובי"ד אינם יודעים אם הוא היבם או לא, אין נזקקים להם לחלוץ, שמא יבוא בי"ד אחר, וישמע שחלצה בפני בי"ד הראשון,

ויתיר אותה בית דין אחרון להינשא, ולא ידע אותו בית דין, שאין להתיר אותה, עד שיתברר שבאמת חלצה ליבמה.

ואין להתיר לה לחלוץ בפני בית דין תחילה, ולאחר מכן תברר שהוא היבם, [וכגון שרוצה ללכת, ואם לא תחלוץ עכשיו אימתי], כי יש לחוש שבית דין אחרון יטעה בהלכה זו, ויהיה סבור שלא חלצה בבית דין הראשון, אלא אחר שידעו בבירור שחולצת ליבמה, ומשום חשש זה, שיטעו בית דין אחרון לסמוך על הראשון, תקנו שלא תחלוץ אלא בפני מי שיודעים בבירור שחולצת ליבם שלה, ומעתה כשיסמכו האחרונים על הראשונים, אין בכך תקלה.

ומאחר שאין חולצים בפני בית דין אלא אם כן בית דין מכירים שזהו היבם, עדים הרואים חליצה בבית דין, כותבים שטר עדות על כך, ויש לסמוך עליו להתיר את היבמה, כי וודאי חלצה ליבם שלה.

וכן הדין לעניין יתומה קטנה, שקידושיה קידושין מדרבנן, ויוצאת במיאון, שאם באה למאן בבעלה בפני בית דין, אין נזקקים להם, אלא אם יודעים שזה בעלה.

דף קלט

דין פירות המחוברים לקרקע במתנת "מהיום ולאחר מיתה"

כבר התבאר בדף קל"ו, שהכותב נכסיו לאחרים, "מהיום ולאחר מיתה". הפירות שעד יום מותו, שייכים לנותן, ויכול למוכרם למי שירצה. והפירות שלאחר מכן שייכים למקבל, והגוף שייך למקבל מעכשיו, ויכול למוכרם למי שירצה.

ולעניין הפירות המחוברים לקרקע, פעמים דינם כדין הפירות, [ששייכים לנותן, ולמי שבא מכוחו], ופעמים דינם כגוף הקרקע, [השייך למקבל ולמי שבא מכוחו]:

כשהאב כותב את נכסיו לבנו, "מהיום ולאחר מיתה", הואיל ודעתו קרובה אצל בנו, **מתכוון להקנות לו גם את הפירות המחוברים לקרקע בשעת מותו**, ולכן כשמת האב, והוריש לכל בניו את הפירות שעודם ברשותו, זכו רק בפירות שכבר נתלשו מהקרקע קודם מותו, אבל המחוברים בקרקע בשעת מותו, זכה בהם רק בנו שכתב לו את הנכסים.

אבל כשהאב כותב את נכסיו לאחרים, "מהיום ולאחר מיתה", הואיל ואין דעתו קרובה אצלם, **אינו מתכוון להקנות להם את הפירות שיהיו מחוברים בקרקע בשעת מותו**, ודינם כשאר הפירות שעודם ברשותו, ולכן כשמת האב והוריש לבניו את הפירות שעודם ברשותו, זכו גם בפירות המחוברים לקרקע בשעת מותו.

וכשהאב כתב את הנכסים לבנו, "מהיום ולאחר מיתה", שזכה הבן בגוף מעכשיו, ובפירות שאחר מות האב, ובכלל זה בפירות המחוברים בשעת מותו, והלך

הבן ונתן או מכר את מה שקיבל:

אם הבן נתן את חלקו לבנו, הואיל ודעתו קרובה אצלו, **כוונתו לתת לו כל מה שקיבל מאביו**, וזכה בן הבן, בכל מה שקיבל אביו, כלומר אף בפירות המחוברים לקרקע בשעת מות הסב.

אבל אם הבן מכר את חלקו לאחרים, הואיל ואין דעתו קרובה אצלם, **אינו מקנה להם** אלא **את** גוף הקרקע, עם הפירות שאחר מות אביו, אבל **הפירות המחוברים לקרקע בשעת מותו**, אינם של הקונה.

-

מי שמת, והניח כמה בנים, או כמה בנות, [שהן יורשות כשאין בנים], כל זמן שלא חלקו את הנכסים, כל אחד נוטל מהם כפי צורכו, אם ללבוש וכסות, אם למזונות, ואם לצורכי נישואין, ואף על פי שלבוש הגדולים וכסותם מרובה משל הקטנים, ומזונות הקטנים וטיפולם מרובה משל הגדולים.

אולם אם רצו לעכב זה על זה, הרשות בידם לומר, נחלוק בשווה, וכל אחד ילבש ויזון מחלקו בלבד.

ולעניין הוצאות הנישואין, אם מקצתם נטלו הוצאות אלו מהירושה אחר מות האב, גם האחרים יטלו הוצאות אלו לעצמם קודם החלוקה. אולם אם מקצתם נישאו בחיי האב, אין האחרים נוטלים מהירושה כנגד זה.

שרכא ושדכא

שרכא פירושו אדם בטל. ושדכא פירושו אדם שקט, שאינו עושה כלום, [״ותשקוט הארץ״ מתרגמינן ״ושדיכת ארעא״].

לא נאמר תנאי מזון הבנות אלא כשיש בנים

מתנאי הכתובה, שהבנות ניזונות מנכסי האב אחר מותו עד שיבגרו, [כמבואר בדף קל״א].

אולם כל זה כשיש בנים, והם יורשים את הנכסים, אבל כשאין בנים, והבנות יורשות את הנכסים, אין להם אלא את ירושתן בלבד, ואין הקטנות ניזונות על חשבון הגדולות.

דין הבעל בנכסי אשתו

יש חילוק בין נכסים שאדם קונה לנכסים שאדם יורש:

א. מלווה על פי, גובה מהיורשים ולא מהלקוחות, כלומר, מי שלווה ממון בלא שטר לא נשתעבדו נכסיו להלוואה ולכן אם מכר קרקעות, המלווה אינו גובה מהם, אבל מהיורשים של הלווה הוא גובה, כי הם עומדים תחת אביהם.

ב. לעניין מזון האלמנה [והבנות].

ג. לעניין חזרת קרקעות ביובל, הקונה קרקע מחבירו, מחזירה לו ביובל, אבל היורש קרקעות, אינו מחזיר ביובל מה שירש.

ולענייין דין הבעל בנכסי אשתו, לכאורה, אם דינו כקונה ממנה את הנכסים, אינו משלם מהם מה שלוותה בעל פה, אבל מחזיר את הנכסים ביובל [לקרוביה], ואם דינו כיורש, משלם מהם מה שלוותה בעל פה, אבל אינו מחזיר ביובל.

אולם למעשה, דינו בנכסיה **גם כיורש**, **וגם כקונה**, **ושניהם לטובתו**. כי מעיקר הדין דינו כיורש, [ולכן **אינו מחזיר** את נכסיה **ביובל**].

אלא שבמקום שיש לו הפסד מכך שנחשב כיורש, כגון כשהאשה **עמדה ומכרה את הנכסים לאחרים**, [שאם דינו כיורש לא יטול את הנכסים מהלקוחות משום שמורישו כבר מכר להם], בזה תיקנו חכמים [באושא], שדין הבעל כמי שקנה ממנה את נכסיה בשעת הנישואין, ומאחר שקדם קניינו [משעת הנישואין] למכירת האשה, הבעל **מוציא מיד הלקוחות** מה שמכרה להם, ומפסידים.

וכל זה כשהם שגרמו את ההפסד לעצמם, שעשו שלא כהוגן, שבאו לקנות נכסי אשה תחת בעלה, **אבל** מי שלא עשה שלא כהוגן, אינו מפסיד, ואצלו אין דנים את הבעל כלוקח אלא כיורש, כגון **מי שהלווה לאשה בעל פה** קודם הנישואין, **גובה** מהנכסים כדין גובה מהיורשים, ולא יפסיד מה שהלווה לה, **וכן אלמנה גובה** מהנכסים את **מזונותיה**, כדין גובה מהיורשים, ואין הבעל נחשב כלוקח שלא יגבו ממנו.

סליק פרק יש נוחלין

פרק תשיעי מי שמת

דף קלט

מזונות ופרנסה

אכילה ושתייה קרויים מזונות.

מלבושים וצרכי נישואין, קרויים פרנסה.

תנאי מזון הבנות בנכסים מרובים ובנכסים מועטים

כבר נתבאר לעיל, שמתנאי הכתובה, אדם מתחייב, שבנותיו יזונו מנכסיו אחר מותו, עד שיבגרו או יינשאו.

ודעת חכמים :

א. אם הניח נכסים מרובים, שיש בהם כדי לזון את הבנות ואת הבנים עד שיבגרו הבנות, הבנים נוטלים את כל הנכסים, וזנים את הבנות[1]. [וכתבו התוס׳ שלצורך גדול יכולים הבנים למכור את הנכסים, אף אם על ידי זה לא יהיה מה לזון את הבנות].

ואפילו נתמעטו הנכסים אחר כך, כגון שנתקלקלו, או שנתייקרו המזונות, ומעתה אין די בנכסים הללו, אף על פי כן אין לבנות אלא כפי מה שהיה ראוי להם בשעת מיתת האב.

ב. אולם אם הניח נכסים מועטים משיעור זה, מוציאים מהם לצורך הבנות, כפי מה שצריך כדי לזון בו את הבנות עד שיבגרו, **והשאר יזונו ממנו הבנים עד שייגמר, ואחר כך יחזרו על הפתחים**, [או יעשו מלאכה].

מתוך פירוש רשב״ם משמע, שבי״ד מוציאים מרשות הבנים את הנכסים שהם צורך מזונות הבנות.

אולם מתוך פירוש התוס׳ משמע, שהנכסים כל הזמן ברשות הבנים, אלא שאסור להם להשתמש בהם לצורך עצמם, אלא לזון בהם את הבנות, [ואם עברו ומכרו, מה שעשו עשו, והפסידו את הבנות, כי לא יוכלו להוציא מהלקוחות].

ומכל מקום [לכל הפירושים], אם נתרבו הנכסים, נתרבו לבנים, כי יש להם תפיסת יד בהם, ולא זכו הבנות אלא לזון מהם בלבד.

ודעת רבן גמליאל בן רבי :

א. אם הניח נכסים מרובים, שיש בהם כדי לזון את הבנות ואת הבנים שנים עשר חודש, הבנים נוטלים את כל הנכסים, וזנים את הבנות.

ב. אולם אם הניח נכסים מועטים משיעור זה, מוצאים מהם לצורך הבנות, כפי מה שצריך כדי לזון בו את הבנות,

---

הוספות

[1] כך הבנתי מתחילה, מתוך שחילקה המשנה בין דין נכסים מרובים למועטים, שבמרובים הבנים יורשים, ובמועטים אינם יורשים. אולם מתוך דברי רשב״ם [דף ק״מ ד״ה אלמנתו] משמע, שלמעשה אין שום חילוק בין נכסים מרובים למועטים, ובכל אופן, תחילה מוציאים מהם צורך מזונות הבנות עד שיבגרו, והשאר לבנים, ויל״ע בזה.

והשאר יזונו ממנו הבנים עד שייגמר, ואחר כך יחזרו על הפתחים, [או יעשו מלאכה].

ודעת אדמון:

הזכר עדיף על הנקבה, [לדברי אביי משום שלומד תורה, ולדברי רבא משום שמהדין הוא היורש], **ולכן לעולם אין לו להפסיד**, **ואם הנכסים מועטים**, **הבנים והבנות ניזונים מהם יחד עד שיגמרו**, ואין מעדיפים את הבנות על הבנים.

- **רשב"ם מפרש**, **שאדמון חולק על חכמים**, **והלכה כאדמון**.

- **ורבינו חננאל והלכות גדולות ורב אלפס פירשו שהלכה כחכמים**.

- **ורבינו תם מפרש**, **שגם אדמון אינו חולק על חכמים למעשה**, ומודה להם שהדין כדבריהם, אלא שתמה, מדוע תיקנו חכמים, שבנכסים מועטים הבנים מפסידים.

דף קמ

שלושה ספיקות בעניין נכסים מועטים

<u>א. אלמנה מהו שתמעט</u>.

מי שמת והניח נכסים מרובים, שיש בהם כדי לזון את הבנות ואת הבנים עד שיבגרו הבנות, הדין הוא שהבנים יורשים והבנות ניזונות, [כמבואר לעיל].

אולם אם הניח גם אלמנה, שדינה להיות ניזונית מנכסיו, [כל ימי משך אלמנותה עד שתינשא לאחר], אם ניתן לאלמנה מזונות מהנכסים, שוב אינם מרובים כדי לזון את הבנים והבנות עד שיבגרו.

והסתפקו בזה בגמרא, האם מזונות האלמנה ממעטים **את הנכסים כמזונות הבנות**, וגורמים **שלא יירשו הבנים אלא את המותר** על צורך מזון הבנות והאלמנה, **ואם אינו די להם יחזרו על הפתחים כדין נכסים מועטים**, **או מאחר שאם תינשא לאחר**, **לא תיטול מזונות**, **אין** זה וודאי שיתמעטו הנכסים, ואין **להחשיבם כמועטים** מחמת מזונות האלמנה ולכן יש לדון אותם כמרובים, כמו שהם קודם נטילת מזונות האלמנה.

- **י"מ שבכל אופן הבנות ניזונות כל צרכן**, שהרי בין בנכסים מרובים, ובין בנכסים מועטים, הן נוטלות תחילה כל צורכן, והספק הוא, האם גם מזונות האלמנה ממעטים את הנכסים כמזונות הבנות ונותנים לה קודם לבנים, או שמזונות האלמנה אינם ממעטים את הנכסים כמזונות הבנות, והבנים יורשים את חלקם, אלא שזנים אותה יחד עימהם מחלקם כל זמן שהיא אלמנה.

- **וי"מ** שרק אם מזונות האלמנה ממעטים את הנכסים להיחשב כמועטים, הבנות נוטלות תחלה כל צורכן, אבל **אם מזונות האלמנה אינם מחשיבים את נכסים מועטים**, ודינם כנכסים מרובים, בזה, כשהאלמנה תבוא ליטול מזונות, יחשבו הנכסים כמרובים שנתמעטו, ש**גם הבנות מפסידות**

מחסרון הנכסים.

וביארו התוס׳, שבמקום שאין אלא אלמנה ובנים, או אלמנה ובנות, בוודאי לא תיקנו להפקיע את ירושת הבנים או הבנות שהיא מהתורה, לצורך מזונות האלמנה, והבנים או הבנות יורשים הכל, וזנים את האלמנה מחלקם כל זמן שהיא אלמנה, ואין נותנים לה מזונות קודם ליורשים.

ורק לצורך מזונות הבנות, תיקנו חכמים להפקיע את הירושה מהבנים לצורך מזונות הבנות, משום שגם הבנות בנות ירושה מהתורה הם.

והספק כאן הוא רק כשיש בנים בנות ואלמנה, שבזה תיקנו להפקיע את הירושה מהבנים לצורך מזונות הבנות, ומעתה הסתפקו האם מאחר שכבר הפקיעו את הירושה לצורך מזונות הבנות, יפקיעו גם לצורך מזון האלמנה, או שאין התקנה אלא על מזון הבנות בלבד.

ב. בת אשתו מהו שתמעט.

מי שקיבל עליו בשעת נישואין לזון את בת אשתו מאיש אחר, ומת, הבת ניזונית מנכסיו שביד היורשים.

והסתפקו בזה בגמרא, האם מזונותיה ממעטים **את הנכסים כמזונות הבנות**, וגורמים **שלא יירשו הבנים אלא את המותר** על צורך מזון הבנות ומזונותיה, **ואם אינו די להם יחזרו על הפתחים כדין נכסים מועטים, או מאחר שאם תמות, לא תיטול מזונות**, אין זה וודאי שיתמעטו הנכסים, **ואין להחשיבם כמועטים** מחמת מזונותיה, ולכן יש לדון אותם כמרובים, כמו שהם קודם נטילת מזונותיה.

ג. בעל חוב מהו שימעט.

הסתפקו בגמרא, האם חוב שחייבים לשלם מהנכסים ממעט **את הנכסים כמזונות הבנות**, וגורם **שלא יירשו הבנים אלא את המותר** על צורך מזון הבנות והחוב, **ואם אינו די להם יחזרו על הפתחים** כדין נכסים מועטים, **או מאחר שעדיין לא נגבה החוב, והנכסים שבידם מרובים הם, אין להחשיבם כמועטים, ורק כשיבוא בעל חוב לגבות, הם מתמעטים**, ודינם כמרובים שנתמעטו, **שהבנות והבנים מפסידים יחדיו**.

-

במקום שיש בנים ובנות ואלמנה, ואין אלא מזון הבנות או האלמנה, [ששניהם מתקנת חכמים ולא מדין ירושה], **האלמנה נוטלת את המזונות**.

-

טומטום הוא מלשון אטום, וזהו אדם שאין ניכר בו, לא סימני זכר, ולא סימני נקבה, ואין ידוע מה הוא.

הניח בנים בנות וטומטום

י״א שטומטום הוא זכר או נקיבה, אלא שאנו לא יודעים מה הוא, ומאחר שאצלנו הוא בגדר **ספק זכר ספק נקיבה**, ואם כן ספק אם יורש חלק כמו הבנים, או נוטל מזונות כמו הבנות, ידו על התחתונה, ונוטל את החלק הקטן מביניהם, **אם היו נכסים מרובים, לא**

יטול עם הבנים חלק שלם, אבל יקבל מזון כמו הבנות, ואם היו נכסים מועטים, לא יזון עם הבנות, אלא יחזר על הפתחים עם הבנים.

וי"א שטומטום אינו זכר ואינו נקיבה אלא בריה ממין אחר, ולכן כשיש בנים ובנות, **אינו יורש עם הבנים**, שהרי אינו בן, **ואינו ניזון עם הבנות**, שהרי לא תיקנו מזונות אלא לבנות ולא לטומטום, **ואינו מקבל כלום**. [אולם אם היו רק בנות וטומטום, יתכן שהוא יורש איתן, כי כשאין בנים, הבנות מקבלות מדין ירושה ולא מדין מזונות, ולכאורה הוא בר ירושה אחר הבנים כמו הבנות, ויל"ע בזה].

מי שמת ולא הניח בנים ובנות אלא טומטום הטומטום יורש הכל

י"מ משום שנאמר, "**ואם אין לו בן**", ללמד שיש לעיין בדבר, ואם יש לו זרע, אף שאינו בנו ממש, כגון בן בנו, הוא יורשו, כמבואר בפרק יש נוחלין, וטומטום גם הוא בכלל זרעו שיש לעיין אחריו, ולתת לו את הירושה.

וי"מ משום שגם הטומטום נכלל, בכתוב "**הקרוב אליו ממשפחתו וירש**".

דף קמא

את מי האדם מעדיף את בנו או את בתו

א. לעניין ירושה. אדם מעדיף שיהיה לו **בן** להוריש לו את נחלתו, ותקרא הנחלה על שמו אחר מותו, ולא תירשנו בתו, שהיא מסבת את הנחלה למשפחת בעלה.

ואמר רבי יוחנן, שכל שאינו מניח בן ליורשו, ומתקיים בו "והעברתם את נחלתו לבתו", הקב"ה מלא עליו עברה.

ב. לעניין הרווחת מזונות. **לדעת רבי מאיר**, עדיף לאדם שיזון את **בניו** הלומדים תורה, [ומכל מקום מצווה לזון גם את הבנות]. **ולדעת רבי יהודה** עדיף לאדם שיזון את **בנותיו**, ולא יתבזו לחזר אחר מזונות, [ומכל מקום מצווה לזון גם את הבנים].

ג. לעניין סדר ההולדה. **לדעת רב חסדא, בת תחילה** סימן יפה לבנים שייוולדו אחריה, [י"א שמגדלת את הבן הנולד אחריה, וי"א שאין שולטת בו עין רעה], ולכן אדם מעדיף שתחילה תלד אשתו בת, ואחר כך תלד בנים.

ואמר רב חסדא, "לדידי בנתן עדיפן לי מבני", [לי בנות עדיפות על בנים]. (א) י"מ שאמר זאת לעניין הלידה הראשונה. (ב) וי"מ שאמר זאת על כל לידות אשתו, משום שלא נתקיימו לו בנים כי אם בנות. (ג) וי"מ שאמר זאת על כל לידות אשתו, ואף שהיו לו בנים גדולים, [רב נחמן, ומר ינוקא, ומר קשישא, ורב חנן, ורב מרי, ורב פנחס], מכל מקום העדיף את הבנות, כי חתניו היו גדולי הדור, [רבא, ורב מרי ומר עוקבא בני חמא].

-

לדעת רבי יהודה, היתה לאברהם בת, ששמה

בכל, והסיבה שלא השיאה ליצחק, אף על פי שבן נח מותר באחותו: א. כי היתה קטנה. ב. כי היתה בת הגר.

במשנה מבואר שאדם מחלק ממון לעובר שבמעי אשתו

כשאומר כן לפני מותו, מצווה לקיים את דבריו, ולתת לעובר מה שאמר לתת לו, [אף על פי שמעיקר הדין עדיין לא זכה העובר במה שציווה לתת לו, שלא עשה שום קניין].

אבל כשמקנה לו כשהוא בריא, [על ידי שנותן לאחר לזכות עבורו], י"א שאין הדבר מועיל, משום שהמזכה לעובר לא קנה, כמו שיתבאר בעזה"י בהמשך.

א. אמר: אם תלד אשתי זכר ייטול מנה.

- **ילדה זכר, יתנו לו מנה.**

- אבל ילדה נקיבה, או תאומים, או טומטום, לא יתנו להם כלום.

ב. אמר: אם תלד אשתי נקיבה תיטול מאתים.

- **ילדה נקיבה, יתנו לה מאתים.**

- אבל ילדה זכר, או תאומים, או טומטום, לא יתנו להם כלום.

ג. אמר: אם תלד אשתי זכר ייטול מנה, ואם תלד נקיבה תיטול מאתים.

- **ילדה זכר, יתנו לו מנה.**

- **ילדה נקיבה, יתנו לה מאתים.**

- **ילדה תאומים, לא יתנו להם כלום,** [כי הוא לא התכוון לזכר ונקיבה יחד, אלא או זכר או נקיבה. **וי"מ שגם בזה הזכר נוטל מנה והנקיבה מאתים,** אולם רשב"ם דחה את פירושם].

- **ילדה טומטום, לא יתנו לו כלום,** כי אינו, לא זכר ולא נקיבה, [כך מבואר בסוגיה דין המשנה, ולפי זה, לדעת האומרים שהוא ספק זכר ספק נקיבה, יש לו לקבל מנה, ויל"ע בזה].

ד. אמר: אם תלד אשתי זכר ואחר כך נקיבה, הזכר ייטול מאתים והנקיבה לא תיטול כלום, **ואם תלד אשתי נקיבה ואחר כך זכר, כל אחד** מהם **ייטול מנה.**

- **ילדה זכר ואחר כך נקיבה, הזכר נוטל מאתים** והנקיבה לא כלום.

- **ילדה נקיבה ואחר כך זכר, כל אחד נוטל מנה.**

- **ילדה זכר ונקיבה, ואין ידוע מי נולד תחילה,** הזכר נוטל מנה ממה נפשך, [שאפילו אם נולד אחרון יש לו ליטול מנה], ומנה נוסף מוטל בספק, שהרי אם הזכר נולד תחילה הוא שלו, ואם הנקיבה נולדה תחילה הוא שלה, ולכן חולקים אותו בין שניהם, **ונמצא ביד הזכר מנה ומחצה, וביד הנקיבה חצי מנה.**

וכתבו התוס' שאם כבר מת האב, הבן מוחזק בכל הנכסים, ולדעת האומרים שהמוציא מחבירו עליו הראיה, הבן נוטל את כל המאתים, והדין הנ"ל הוא כדעת סומכוס, שלעולם חולקים את הממון שיש בו ספק.

ואם עוד לא מת האב, אין הבן מוחזק יותר מהבת, ומאחר שבוודאי המנה הנוסף אינו

של האב המוחזק, אלא של הבן או הבת, הכל מודים שחולקים אותו ביניהם, והדין הנ"ל הוא כדברי הכל.

-

האומר לתת מנה למבשרו מה תלד אשתו, ומפרט בין תלד זכר, בין תלד נקיבה, בין תלד תאומים, כוונתו לומר, שהמבשרו מה תלד אשתו ייטול מנה בכל אופן, ולא משנה מה תלד, ומה שהוצרך לפרט זכר נקיבה ותאומים, כי כוונתו דווקא אם תלד אשתו בן קיימא, ולא אם תפיל את וולדה.

לדעת רבי יוסי עובר פוסל ואינו מאכיל

ישראלית אשת כהן אוכלת תרומה מחמת בעלה. וכשמת בעלה, אם יש לה בן כהן ממנו, אוכלת בתרומה מחמת הבן, אף אחר מות בעלה, ואם לאו אינה אוכלת תרומה כזרה.

ואם היתה מעוברת, לדעת רבי יוסי אינה אוכלת בתרומה עד שייוולד הבן, אבל כל זמן שהוא במעיה אינו נחשב ככהן אלא כזר, ואינו מאכיל את אמו תרומה.

ומחמת הדין הזה שהוא נחשב כזר, גם עבדי אביו לא יאכלו תרומה, משום שהוא יורש אותם, ונחשבים כעבדי זר, ולא כעבדי כהן.

וכהנת אשת ישראל אינה אוכלת תרומה. וכשמת בעלה, אם יש לה בן ממנו, אינה אוכלת בתרומה מחמת הבן, ואם לאו חוזרת לאכול בתרומה מחמת בית אביה.

ואם היתה מעוברת, אינה אוכלת בתרומה, אף קודם שייוולד הבן.

המזכה לעובר

לדעת רב הונא, **אי אפשר להקנות לעובר שום דבר**, ולא רק שלא יזכה בו בעודו במעי אמו, אלא אף לאחר מכן, כלומר **אפילו אמר**, **שיזכה העובר רק אחר שיצא לאוויר העולם**, ונולד העובר, לא זכה. [ודין זה אמור בין כשמקנה לעובר במתנת בריא בין כשמקנה לו במתנת שכיב מרע].

והדין הזה הוא אף כדעת רבי מאיר, האומר, שאפשר להקנות דבר קודם שראוי לקניין, כגון אומר לשפחה הרי את מקודשת לי לאחר שתשתחררי, שהאשה הנקנית כבר בעולם, אלא שעוד אינה ראויה להיקנות עד שתתגייר, אבל עובר נחשב כמי שאינו בעולם כלל, ואינו יכול לזכות.

וכן הדין הזה אף כדעת **רבי יוסי**, האומר שעובר יורש את אביו [כמבואר לעיל], כי דווקא בירושה שבאה מאליה, העובר זוכה, אבל על ידי קניין לא.

וכן הדין הזה הוא אף כדעת **רבי יוחנן בן ברוקא**, האומר, שאדם מוריש נכסיו לכל הראוי ליורשו, כי רק על ראויים ליורשו שכבר נולדו הדין כן, אבל לא על העוברים.

ומאחר שלדעת רב הונא **אין דרך** לזכות ממון לעוברים, לא מצא תנא **להעמיד**

כמותו **את משנתנו** , שמבואר בה, שאדם מזכה ממון לעוברו.

דף קמב

<u>ולדעת רב נחמן</u>, אמנם **אי אפשר להקנות לעובר שום דבר, שיזכה בו בעודו במעי אמו, אבל** מאחר שהעובר כבר נמצא בעולם, **אם בא להקנות לו** דבר [שישנו בעולם], ואמר **לכשייוולד** יזכה בו, ונולד העובר, **קנה**, ואין הנותן יכול לחזור בו.

ובכך יש להעמיד את משנתנו. **וי"מ** שלדעת רב נחמן, דווקא לעובר של אחרים אי אפשר להקנות שום דבר שיזכה בו בעודו במעי אמו, אבל **לבנו אדם מקנה אף בעודו במעי אמו, ובכך מדברת משנתנו**, וכן מעמידה רבי יוחנן, וכן פסקו רבינו חננאל ורשב"ם.

<u>ולדעת רב ששת</u>, אפשר להקנות ממון לעובר, ולא רק לכשייוולד, אלא **אף שיזכה בו בעודו במעי אמו**.

<u>ומסקנת הסוגיה</u>, שהמזכה לעובר לא קנה. אולם כל זה במזכה לעובר של אחרים, אבל המזכה לבנו העובר, קנה, ובזה מדברת משנתנו. וכל זה כשמזכה לעובר, כדי שיזכה בעודו עובר, אבל אמר, לכשייוולד יזכה, ונולד, זכה, כדברי רב נחמן, [רשב"ם בדף קמ"ג].

גר שמת ובזזו ישראל נכסיו

גר שמת ובזזו ישראל נכסיו, [כי היו סבורים שלא הניח יורשים], **ולאחר מכן נודע שאשתו מעוברת, חייבים להחזיר** הכל, כי הבן שתלד יורש את הנכסים.

ואם הפילה האשה, **וחזרו והחזיקו** בנכסים, **המחזיקים בפעם השניה זכו** בהם, **ולא המחזיקים בפעם הראשונה**:

לדעת אביי – אף על פי שאי אפשר להקנות ממון לעובר בעודו במעי אמו, **בירושה הבאה מאליה העובר זוכה אף בעודו במעי אמו, ולכן החזקה שהחזיקו בפעם הראשונה אינה כלום, כי הנכסים היו שייכים לעובר**, ואי אפשר להחזיק בהם, ורק אחר שהפילה אמו, נעשו הנכסים הפקר, והועילה החזקה השניה.

ולדעת רבא – אפילו אם נאמר שכשם שאי אפשר להקנות ממון לעובר בעודו במעי אמו, כך **אין העובר יורש כלום בעודו במעי אמו**, ורק כשיוצא לאוויר העולם אז הוא זוכה בירושתו, **ואם כן החזקה ראשונה שהחזיקו בנכסים בעוד העובר במעי אמו יש לה להועיל**, שהרי לא היו הנכסים של העובר באותה שעה, **מכל מקום מאחר שהדבר ידוע שהמחזיק בנכסי גר אינו מחזיק בלב שלם, כי מסתפק שמא ימצאו לו יורשים, מסיבה זו החזקה הראשונה אינה מועילה**, עד שנודע בבירור שאין לגר יורשים, והועילה חזקה שניה, אמנם אם בשעת החזקה הראשונה התפרסם שאין לגר יורשים, אף על פי שלא היה הדבר נכון ובאמת היה העובר קיים, הועילה החזקה הראשונה, כי התכוונו להחזיק חזקה גמורה.

שנינו [במסכת נידה]:

תינוק בן יום אחד נוחל ומנחיל

לכאורה מבואר במשנה הזו, שרק נולדים יורשים, אבל עובר אינו יורש בעודו במעי אמו, [אפילו ירושה הבאה מאליה, וכל שכן שאי אפשר להקנות לו ממון]. **אולם יש לדחות** ראיה זו, **ולומר** שבאמת עובר יורש בעודו במעי אמו, ואין **כוונת המשנה** לשלול זאת, אלא **לומר דין אחר**:

א. רב ששת מפרש, שכוונת המשנה לומר, **שתינוק בן יומו** יורש את אמו, ומעתה כ**שימות אחר אמו, אפילו בו ביום**, [כגון שילדה אותו ומתה, ואחר כך מת הוא], הרי הוא **מנחיל את אחיו מאביו, מה שירש מאמו, אבל אם מתה אמו בעודו עובר, אינו יורש אותה להנחיל לאחיו מאביו, כי** כשהאשה מתה כדרכה, **העובר מת תחילה**, ואין הבן יורש את אמו אחר מותו, להנחיל לאחיו מאביו, כפי שנתבאר בדף קי"ד.

ב. בסורא אמרו שמר בריה דרב יוסף מפרש משמו של רבא, שכוונת המשנה לומר, **שתינוק בן יומו היורש את אביו ממעט את חלק הבכורה של הבכור** ככל האחים היורשים, **אבל עובר היורש אינו ממעט את חלק הבכורה של הבכור**, שנאמר "וילדו לו" ללמד שחלק הבכורה הוא כפי מניין הנולדים, כגון מי שמת, והניח שני בנים, ו-12 מנה, הבכור ראוי ליטול 8 מנים, והשני 4 מנים, נולד שלישי בחיי האב, ולאחר מכן מת האב אפילו בו ביום, הבכור נוטל 6 מנים, והשני והשלישי כל אחד 3 מנים, מת השלישי בו ביום אחרי מיתת אביו, מנחיל לאחיו 3 מנים הראויים לו, ובאלו לא יטול הבכור חלק בכורה, שהרי מכח אחיו הוא יורש, נמצא הבכור נוטל 7.5 מנים [=6 שלו + 1.5 של האחרון], והשני נוטל 4.5 מנים [=3 שלו + 1.5 של האחרון], ואם כן לידת האחרון בחיי האב, מיעטה חצי מנה מחלק הבכור, ודווקא כשהיה האחרון בן יום אחד במות האב, אבל אם היה עובר כשמת האב, ואח"כ נולד, אינו ממעט מחלק הבכורה, **אלא** מחלק פשיטות אחיו, כיצד, מת האב, **נוטל הבכור** 4 מנים **לחלק הבכורה, כאילו אין העובר בעולם**, שהרי לא הניח האב בנים ילודים אלא שנים, ו-8 מנים הנותרים, יחולקו בין שלשתם, כל אחד יטול 2⅔, וגם אם יחזור וימות האחרון, יטלו אחיו את חלקו, ויהיה ביד הבכור 4 מנים של חלק בכורה, ו-2⅔ חלק פשיטותו, ומחצית של חלק האחרון, דהיינו 1⅓ מנה, סך הכל 8 מנים. [וכן הלכה].

ובפומבדיתא אמרו, שמר בריה דרב יוסף אומר משמו של רבא, שבכור שהיה בן יומו במות אביו יורש פי שנים מאחיו, אבל בכור שהיה עובר במות אביו, ונולד אחר מות אביו, [וכגון שנולדו אחריו עוד בנים מנשים אחרות או תאום הנולד מאמו שלו], הבכור הזה **אינו נוטל פי שנים מאחיו**, שנאמר "יכיר לתת לו פי שנים", ללמד שאין בכור ליטול פי שנים אלא מי שאביו ראוי להכירו. [וכן הלכה].

מי מת תחילה העובר או אמו

בדרך כלל, כשמעוברת מתה כדרכה, העובר מת תחילה, [איידי דזוטר חיותיה, עיילה ליה טיפתא דמלאך

המוות, ומחתכא ליה לסימנים, כלומר] מתוך שחיותו קלה, פגיעת מלאך המות מזיקה אותו מהרה.

אולם אם הוולד כבר נעקר לצאת, אז אינו מת כשמלאך המות הורג את אמו, ויתכן שיחיה.

וכן כשמעוברת מתה על ידי מכת בני אדם, המכה מזיקה לה יותר מלעובר, **והיא מתה תחילה**.

קני כחמור

אדם אחד היה לו בן מאשתו ראשונה, ונשא אשה שניה, ואמר לה, נכסים שיש לי, יהיו נתונים לבנים שתלדי לי, ואמר לבנו הגדול, שהוא גם יקבל חלק כמו בני האשה השניה.

בני האשה השניה לא זכו כלום באמירה זו, כי לדברי הכל אין אדם מזכה לבנו קודם שתתעבר בו אמו.

ולעניין הבן הגדול:

לדעת רבי אבין ורבי מיישא ורבי ירמיה, הבן הגדול זוכה בחלק הראוי לו באמירה זו, וכשימות האב, חולקים את הנכסים למניין כל הבנים שיהיו לו עם הגדול, ורק הגדול נוטל חלק אחד, ולאחר מכן חוזרים וחולקים את הנותר לכל הבנים עם הגדול, וכל אחד נוטל חלק אחד בירושה.

ולדעת רבי אבהו ורבי חנינא בר פפי ורבי יצחק נפחא, מאחר שאמר לגדול שיקבל חלק כמו שאר הבנים, והם לא קנו כלום, הרי זה כאומר לו, קנה כמו מה שיקנה חמור, שכשם שהחמור **לא קנה כלום**, כך הוא לא קנה כלום באמירה זו, ואין לכל הבנים אלא על ידי חלוקת הירושה. [וכן הלכה שהרי רבי אבין הודה בזה].

-

רבי ירמיה אמר לרבי אבהו, **פשיטא דהלכתא כוותן דקשישנא מינייכו ולאו הלכתא כוותייכו דדרדקי אתון**. [=ברור שהלכה כדברינו שאנו זקנים ממכם ואין הלכה כדבריכם שאתם בחורים].

וענה לו רבי אבהו, **מידי בקשישותא תליא מילתא בטעמא תליא מילתא**. [=וכי בזקנה הדבר תלוי הלא בסברא הדבר תלוי].

דף קמג

קני את וחמור

לדעת רב המנונא, האומר לחבירו, "אתה ובהמה זו תקנו נכסיי", **לא קנה** חבירו **כלום**, משום שבקניין אחד הקנה לו ולבהמה, ואין כוונתו להקנות לזה בלא זה, ומאחר שהבהמה אינה ראויה לקנות נכסים, גם חבירו לא קנה כלום.

ולדעת רב נחמן [שהלכה כמותו], האומר לחבירו, "אתה ובהמה זו תקנו נכסיי", כוונתו להקנות לכל אחד חצי מהנכסים, ואינו תולה את הקניינים זה בזה, ולכן

חבירו שראוי לקנות, **קנה חצי** מהנכסים, והבהמה שאינה ראויה לקנות, לא קנתה כלום.

ולדעת רב ששת, האומר לחבירו, "אתה ובהמה זו תקנו נכסיי", כוונתו להקנות **את כל** נכסיו לחבירו, כי הוא יודע שבהמה אינה ראויה לקנות, וגומר בדעתו להקנות למי שיוכל לקנות.

תרומת קישות לדעת רבי יוסי

פירוש רשב"ם, כשאדם תורם קישות אחת מחמישים, [כשיעור תרומה גדולה שהוא אחד מחמישים], יש לחוש שמא הפנימי של אותו קישות מר מהאחרים, [שאין לך מר בקישות אלא פנימי שבו], ונמצא תורם מר על המתוק, והתורם רע על היפה חוטא הוא, ולכן יש לו להוסיף לתרומה כשיעור ביצה של מתוק מקישות אחר, שבזה וודאי יש מתוק כנגד המתוק של השאר.

לפירוש תוס', בדרך כלל, כשאדם תורם קישות אחת מחמישים, די לו לתרום קישות אחת בלא שום תוספת, ואין לו לחוש שהיא מרה מהאחרות, כי כשם שהיא מרה מבפנים, כך האחרות מרות מבפנים, ונמצא תורם מתוק על מתוק, ומר על מר. אולם אם אחר שתרם, בדק ונמצאת הקישות שתרם מרה, לדעת חכמים מה שתרם דינו כתרומה, אבל צריך לחזור ולתרום פעם נוספת מקישות טובה, ורבי יוסי חולק ואומר, שאין צריך לחזור ולתרום הכל, כי החיצון של הקישות אינו מר כל כך שלא יחשב כתרומה, ורק כנגד הפנימי יחזור ויתרום.

מקדש חמש נשים ויש ביניהן שתי אחיות

המקדש שתי אחיות כאחת, אין אחת מהן מקודשת, משום שקידושין אלו אינם מסורים לביאה, שאסור לבוא על אחות אשתו, וקידושין שאינם מסורים לביאה לא חלים כלל[1].

ולכן המקדש חמש נשים, [בדבר השווה חמש פרוטות], והיו בתוכן שתי אחיות, הרי זה דומה לאומר, 'קני את וחמור', כי האחיות נחשבות לעניין כסף הקידושין כחמור, משום שאינן ראויות להתקדש ולזכות בו, ורק האחרות ראויות לכך.

ולפי המבואר לעיל:

לדעת רב ששת – **שאר הנשים יתקדשו בכל הממון**, [כלומר בכל החמש פרוטות, 1 לכל אחת].

ולדעת רב נחמן – **שאר הנשים יתקדשו בממון הראוי להן**, [כלומר בשלוש פרוטות, פרוטה אחת לכל אחת].

ולדעת רב המנונא – כשם שהאחיות אינן מקודשות, כך **גם שאר הנשים לא יתקדשו**. [ומה ששנינו, שהיה מעשה, שאחד קידש חמש נשים, והיו ביניהן

הוספות

[1] כן דעת רבא במסכת קידושין, אולם הלכה כאביי, שקידושין שאינם מסורים לביאה חלים, והטעם שהמקדש שתי אחיות לא עשה כלום, כי כל שאינו בזה אחר זה, גם בבת אחת אינו.

אחיות, והאחרות התקדשו, מדובר שאמר להן, 'הראויה מכן לביאה תתקדש לי', שלא התכוון אלא לאחרות].

נכסי לַך וּלְבָנַיִיך

בחלוקת לחם הפנים נאמר, "וְהָיְתָה לְאַהֲרֹן וּלְבָנָיו", ללמד שהכהן הגדול נוטל מחצה, ושאר כל הכהנים מחצה, [למעשה הוא נוטל 5 חלות מתוך 12 כמבואר במסכת יומא].

לדעת רב יוסף, מכאן אנו למדים, שהמזכיר יחיד אצל מרובים לעניין מתנה, כוונתו לתת ליחיד כנגד כל המרובים, כלומר מחצה ליחיד, ומחצה לשאר, ולכן מי שאמר לאשתו, 'נכסיי נתונים לך ולבנייך', **היא נוטלת מחצה, והבנים מחצה**.

אולם **לדעת אביי**, אין ללמוד זאת מהכתוב לעניין לחם הפנים, כי הטעם שיש לתת לאהרן חלק גדול, הוא משום שגם אם לא היה מוזכר בפסוק, היינו יודעים שנוטל חלק בלחם הפנים, שהרי אינו יוצא מכלל שאר הכהנים שיש להם חלק בו, ומאחר שהוזכר שלא לצורך, ודאי להגדיל את חלקו הוזכר, ולתת לו חלק כנגד כל השאר, [ולכאורה הוא הדין אם יאמר אדם, 'נכסי נתונים לפלוני בני, ולכל בני', שמאחר שהוזכר בן אחד בפני עצמו, אף על פי שכבר נכלל בשאר הבנים, כוונת הנותן שיקבל אותו בן כנגד כל השאר], אבל האומר לאשתו, 'נכסיי נתונים לך ולבנייך', שאם לא יזכיר אותה, לא תהיה בכלל המתנה, אין בכך שהזכיר אותה בפני עצמה, לומר שכוונתו לתת לה מחצה כנגד כל השאר, אלא **נוטלת חלק שווה ככל הבנים**.

אבולי ואיסטרטיגי

אבולי הם **עשירים**. **ואיסטרטיגי** הם **שרים**.

האומר הרי עלי מנחה מאה עשרון להביא בשני כלים

האומר הרי עלי מנחה מאה עשרון להביא בשני כלים, **מביא ששים עשרון בכלי אחד**, **וארבעים עשרון בכלי אחד**.

משום שמה שאמר בשני כלים, לא היתה כוונתו, שיביא מחצה בזה ומחצה בזה, **כי** ודאי אם היה יכול, היה מביא הכל בכלי אחד, שהרי **כוונתו להביא קרבן גדול**, ולא שני קרבנות קטנים, אלא שיודע שאין מנחה באה יותר מששים עשרון בכלי אחד, **ולכן** על כורחו יביא את המאה בשני כלים, כדי שיוכשרו להיקרב, אבל **כל מה שיכול להגדיל את קרבנו בכלי אחד**, **רצונו להרבות**, ולכן יביא ששים בכלי אחד, וארבעים בכלי אחד.

שלח בגדים לבני ביתו

מי ששלח בגדים לבני ביתו, והיו שם מלבושי זכרים ומלבושי נקיבות, [ולא

היתה לו אשה]:

- **מלבושי הזכרים יינתנו לבניו** [אפילו הם נשואים], ולא לבנותיו.

- **מלבושי הבנות יינתנו לבנותיו שלא נשאו, ואם היו לו** רק **בנות נשואות וכלות, יינתנו לכלות**, ולא לבנות. [רבינו גרשום פירש בטעם הדבר, שמכבד אדם כלתו משום חביבות בנו. ולולא דבריו היה נראה לומר בטעם הדבר, שעל הבעל מוטל להלביש את אשתו, ואם כן כשיינתנו לכלתו, סייע לבנו לקיים חובתו, וכשיינתנו לבתו, סייע לחתנו לקיים חובתו, ורוצה אדם לסייע לבנו, קודם שיסייע לחתנו].

נכסי לבניי

א. מי שיש לו בן אחד ובת, [**או** בן אחד וכמה **בנות**], **ואמר שייתנו את נכסיו לבניו, כוונתו שיינתנו כל נכסיו לבנו יחידו**, שכן אדם קורא לבנו 'בניי' בלשון רבים, כמו שמצינו "ובני דן חושים", [והיה בן יחיד, ומיהו ראיה זו יש לדחות, ולומר שכוונת הפסוק לרמוז, שהיו בני דן מרובים כחושים של קנה, ולכן נכתב בלשון רבים, אף על פי שבשעה שירד דן למצרים היה לו רק בן אחד ששמו חושים, ומכל מקום יש ראיות נוספות שנקרא בן אחד בלשון רבים], "ובני פלוא אליאב", "ובני איתן עזריה". [ואף על פי שאם היה לו בן אחד והתכוון רק אליו היה זוכה בנכסיו גם לולא אמירתו יתכן שהסיבה שהוצרך לומר שיזכה בנכסים כי נתן אותם תחילה במתנת שכיב מרע לאחרים ועתה רוצה לחזור בו ולתת לבנו].

ב. ומי שיש לו בן אחד, ובן אחד של בן, [בין שהיה בנו של הבן האמור, ובין שהיה בנו של בן אחר שמת], **ואמר, שייתנו את נכסיו לבניו**:

לדעת רב חביבא – אדם קורא לבן בנו 'בנו', ואם כן כוונתו שייתנו את הנכסים לשניהם, כי שניהם קרויים בניו.

ולדעת מר בר רב אשי [שהלכה כמותו] – **אין אדם קורא לבן בנו 'בנו', ואם כן** אין **כוונתו שייתנו את הנכסים** לשניהם, אלא **לבנו בלבד**. [וכן הדין לעניין נדרים, מאחר שאין אדם קורא לבן בנו 'בנו', המודר מבניו, אינו מודר בבני בניו].

-

בירושלמי מבואר, שמי ששלח ממון למשפחתו [במדינת הים], ואמר, 'יינתן לבניי', הבנות בכלל המתנה.

אבל אם בשעת מותו אמר, 'יינתן לבניי', אין הבנות בכלל המתנה.

שבח הירושה

א. מי שמת, והניח כמה בנים, והלכו מקצתם קודם חלוקה, והשביחו את הנכסים על ידי הנכסים עצמם, [כגון ששכרו פועלים ממעות הירושה, כדי שיעבדו את שדות הירושה], **השבח בשווה לכולם**, אף על פי שרק מקצתם טרחו בו. [ואין לטורחים אף לא דמי טרחה, ואין זה כיורד לשדה חבירו שלא ברשות, שנוטל דמי טרחתו, כי אחים מוחלים זה

לזה].

ב. ואם השביחו את הנכסים מממונם שלהם, ולא מנכסי הירושה, **השבח של המשביחים בלבד**.

ג. ואם אמרו מקצתם לשאר, בפני עדים, או **בפני בי"ד**, או בפני ציבור, **מזומנים אנו לחלוק, ומה שנשביח, נשביח מחלקנו**, [ונתעצלו בי"ד לחלוק], **והלכו והשביחו** מקצת מה**נכסים**, [**כפי השיעור הראוי לבוא לחלקם**], אף על ידי הנכסים עצמם, **אנו רואים את מה שהשביחו, כאילו השביחו את חלקם בלבד, ונוטלים לעצמם את כל השבח**. [**והתוס' כתבו, שאפילו השביחו הגדולים את כל הנכסים, נוטלים את כל השבח**, אף ממה שאינו ראוי לבוא לחלקם אלא לחלק הקטנים, ואף על פי ששאר אדם המשביח את שדה חבירו, אינו נוטל את מה שהשביח, אלא את ההוצאה בלבד, אין זה אלא במקום שבעל השדה היה יכול לטרוח בעצמו, אבל הקטנים שלא היו יכולים לטרוח בעצמם מוחלים, ולכן אינם נוטלים כלום].

ואדם גדול כגון רב ספרא, **אינו מניח גרסתו כדי לטרוח לאחרים, ולכן אף אם לא אמר להם, שהוא מזומן לחלוק ולטרוח לעצמו, הרי הוא כמי שאמר** זאת, ומה שהשביח, השביח לעצמו בלבד.

ואשה אף על פי שאין דרכה לטרוח לאחרים, אם ירשה נכסים עם קטנים, וטרחה בהם, **השבח לכולם, ואינה כמי שאמרה הנני מזומנת לחלוק ולטרוח לעצמי**, עד שתאמר זאת בפירוש. [ובדף קמ"ד יתבאר בעזה"י באלו אופנים אשה יורשת].

דף קמד

אודייני

מבואר בגמרא, שמי שמת והניח לבניו אודייני, והשביחו מקצת בניו [קודם החלוקה], השבח לכולם, כדין נכסים ששבחו מחמת הנכסים.

רשב"ם מפרש שהכוונה **לבור וכיסויו**, ששוכרים אותו להשקות שדות, ואין בו שום הוצאה, אלא לעמוד ולשמור שלא יבואו הכל למלאות ממנו, ופעולה זו יכולים לעשות גם הקטנים.

ורבינו תם מפרש, שהכוונה **לכלי גבוה, שעומדים עליו שומרי שדות וכרמים לראות למרחוק**, וגם ראוי לישן עליו.

באלו אופנים נאמר הדין של אשה יורשת [המבואר בסוף דף קמ"ג]

אופנים שאשה יורשת את בעלה עם אחרים:

א. כגון **שני אחים, לזה בנים, ולזה בת, ונשא אבי הבנים את בת אחיו, ומתו שני האחים**, הרי **בני האח ובת האח, יורשים יחד את נכסי הסב**.

ב. כגון שהיו **כמה אחים, ראובן שמעון לוי ויהודה, שמעון לוי ויהודה מתו, שמעון הניח**

בת, **ולוי ויהודה הניחו בנים** או בנות, **ונשא ראובן את בת אחיו שמעון**, **ומת** גם הוא **בלא בנים**, **בני אחי ראובן יורשים אותו**, **ואם כן אשתו**, שהיא בת אחיו, **גם כן** יורשת אותו.

ג. כגון **שאמר בעלה**, **תיטול אשתי כאחד מהבנים**.

אופנים שאשה יורשת את אביה עם אחרים:

א. כגון **מי שהיו לו רק בנות**, הרי אלו יורשות אותו.

ב. כגון מי שהיו לו כמה בנים, ואחד מהם מת, והניח בת אחת, הרי **בת הבן** יורשת **עם הבנים**.

אלמנה שהשביחה את הנכסים

רשב"ם מפרש, שכשם שכשיורש אחד משביח את הנכסים, השבח שייך לכולם, אלא אם כן אמר הנני מזומן לחלוק ולהשביח לעצמי, [ונתעצלו בי"ד לחלוק], כך אלמנה שהשביחה את נכסי בעלה, **השבח ליתומים**, משום שהירושה שלהם, ואין לה אלא את כתובתה, **אולם אם אמרה** לבי"ד, **ראו מה הניח בעלי**, **הנני רוצה ליטול את חלקי**, **ולהשביח לעצמי**, [ונתעצלו בי"ד לתת לה], **אפילו השביחה אלף ככר**, **השבח לעצמה**.

ורשב"א חולק על רשב"ם, ומפרש, שאף כשאמרה שרוצה ליטול את כתובתה, השבח שייך ליתומים, עד שיתנו לה בי"ד חלקה בפועל.

וכל זה כפירוש רשב"ם, אולם התוס' חולקים על כל הדין הזה, ומעמידים את האמור כאן באשה יורשת, ולא באלמנה.

המשיא אשה לבנו הגדול וייחד לו בית

מי שהשיא את בנו הגדול, **תחילה לכל בניו**, **לאשה בתולה**, **שהיא אשתו הראשונה**, **וייחד לו בית לדור בו**, **קנה הבן את הבית להיות שלו**, ואף על פי שמדין תורה אין אדם קונה בית בכך שנותנים לו לדור בו, חכמים תקנו, שהבן יקנה את הבית, כי מן הסתם, מאחר שהאב נתן לו לדור בו, חפץ הוא בכך, שהרי הבן הזה חביב לו בנישואין אלו, ואין לו היכן לדור.

ודווקא **כשהאב פינה מהבית את חפציו**, **אבל אם האב השאיר את חפציו בבית**, **הבן לא קנה** את הבית:

לדעת רבי ירמיה – **דווקא כשהבית הוא אוצרו** (=מחסן) **של האב**, אבל אם הניח בו מעט מחפציו הבן קנה את הבית[1].

ולדעת נהרדעי – **אפילו הניח האב בבית שובך יונים**, הבן לא קנה את הבית.

ולדעת רב יהודה ורב פפי – **אפילו אם הניח בו דבר מועט כעציצא דהרסנא** [=כלי מלא דגים מטוגנים בשמן], לא קנה הבן את הבית. וכן דעת מר זוטרא, שהניח בביתו סנדל, כדי שלא יקנה אותו

הוספות

[1] העירוני שמהסוגיה לא משמע שהבית הוא אוצרו אלא שבתוך הבית הניח את אוצרו.

בנו. וכן דעת רב אשי, שהניח בביתו כוס מלא שמן, כדי שבנו לא יקנה את הבית.

וכשהבן קונה את הבית:

את הבית עצמו – הוא קונה.

אבל **את העלייה** – **אינו קונה**, כי היא דבר נפרד מהבית.

ואת האכסדרה [שלפני הבית ודרכו נכנסים לבית] – ספק אם קנה.

וכשיש חדר לפנים מחדר – אפילו נאמר שהאכסדרה היא חלק מהבית, עדיין **יש להסתפק**, כשיש חדר לפנים מחדר, **האם קנה** את שניהם, או רק מה שדר בו.

תלת הלכתא בלא טעמא

אמר מר זוטרא, הני תלת מילי, שווינהו רבנן, כהילכתא בלא טעמא [=שלושה דברים אלו עשאום חכמים כהלכה בלא טעם] כלומר חכמים תיקנו דינים אלו אף על פי שמהתורה אין הדין כן:

א. המשיא אשה לבנו גדול, וייחד לו בית, קנה את הבית, כמבואר לעיל.

ב. הכותב כל נכסיו לאשתו, לא זכתה בנכסים, אלא **נעשית אפוטרופוס** עליהם, כמבואר בדף קל״א.

ג. מפקיד שאמר לנפקד, מנה שיש לו בידך, תנהו לפלוני, והיו שלשתם יחד, תקנת חכמים, היא שאותו פלוני זוכה במנה באמירה זו, [**במעמד שלשתן**], ואין צריך לעשות קניין ולא עדים.

מדיני תפוסת הבית

א. האחים השותפים שנפל אחד מהם לאומנות המלך.

מנהג המלך להטיל את גביית המסים על הנתינים באופן שבכל חודש מתמנה מוכס מבית אחר והמוכס נוטל שכרו מגביית המכס. [וכן המנהג בהעמדת השוטרים והחיילים, שהמלך ממנה כרצונו, והם נוטלים שכרם מהמלך].

ומעתה האחים שירשו את אביהם, ולא חלקו את הירושה, והטיל המלך על אחד מהם לגבות את המכס, [או להיות שוטר או חייל], ולהשתכר מכך, **אם** הטיל עליו **מחמת חשיבותו, נוטל כל שכרו לעצמו, אבל אם** הטיל עליו **מחמת שהוא אחד מבית אביו, כולם נוטלים את השכר בשווה**, אפילו אם הוא ראוי למלאכה הזו יותר מהם.

ב. אחד מן האחים שרצה ללכת למקום אחר ללמוד תורה או אומנות.

כשכמה בני אדם משתתפים במזונותיהם ובפרנסתם, אינם צריכים כל כך הרבה, כמו שהיו צריכים אם היה כל אחד ניזון ומתפרנס לבדו, [י״מ שהרווח בשותפות הוא בדברים שאין חילוק בין מרובים ליחיד, כגון הדלקת הנר, שאם הם בבית אחד, די לכולם בנר אחד, ואם הם בבתים נפרדים, כל אחד צריך לנר משלו. וי״מ שלכל הדברים מזל הרבים עדיף על מזל היחידים].

ולכן כשהאחים אינם חולקים את

הירושה, וניזונים ממנה ביחד, ורצה אחד מהם ללכת למקום אחר, ללמוד תורה או אומנות, וליטול עמו ממון כדי מזונותיו, **יכולים אחיו לעכב עליו, שלא יטול אלא כפי מה שהיה צריך, אם היה נשאר עימהם יחד**.

ג. אחד מן האחים שחלה וצריך לרפואה.

אחד מן האחים ש**חלה בפשיעה**, על ידי שלא נזהר מהקור [והחום], אינו נוטל את רפואתו מתפוסת הבית השייכת לכולם, אלא **מתרפא משל עצמו**.

ואם **חלה באונס**, [שלא על ידי קור וחום], **אם יש קצבה לרפואתו, מתרפא משל עצמו**, אבל **אם אין קצבה לרפואתו**, דין רפואתו כדין מזונותיו, ונוטל אותה **מתפוסת הבית**.

הכל בידי שמים

כל המאורעות הבאים על האדם, כגון גנבים, ושאר נזקים, **הכל נגזר עליו בידי שמים**, ואינו יכול להימלט מהגזרה, **חוץ מנזקים הבאים על ידי קור** [וחום], **שבאים** עליו שלא בגזרת שמים, אלא **מחמת פשיעתו**, שלא נזהר מהקור [והחום], ואם היה נזהר לא היה ניזוק. וזהו שאמר רבי חנינא, הכל בידי שמים, חוץ מצינים פחים, [צינים משמעותם צינה וקור. ופחים משמעותם מוקש כלומר דבר שנכשלים בו י״מ שמוקש זה הוא הקור. וי״מ שמוקש זה הוא החום].

וכל מידות [=תכונות] **האדם**, גיבור או חלש, עשיר או עני, ארוך או קצר, חכם או טיפש, **הכל נגזר עליו בידי שמים**, **חוץ מיראת שמים**, שהדבר תלוי בו אם יהיה צדיק או רשע.

שושבינות

רגילים היו להביא דורון לחתן, כשהולכים לשמוח בחופתו ולאכול שם, והחתן [או אביו] יחזיר להם כמו כן כשהם יישאו נשים, ואם לא ירצה להחזיר, יוציאו ממנו על ידי בי״ד, כי הדבר מוטל עליו כחוב והלוואה, ועניין זה נקרא שושבינות, וחמישה דינים נאמרו בה, כפי שיתבאר בעזה״י בדף קמ״ה.

שושבינות שנעשתה בחיי האב ומת האב קודם שחזרה

א. שושבינות שהיא חוב האב. מי שקיבל שושבינות מחבירו בשעת נישואיו [של המקבל], ומת [המקבל] קודם שנשא גם חבירו, וממילא לא פרע לחברו את חוב שושבינותו, כשיישא חבירו **יגבה** את שושבינותו **מכל היורשים**, ככל חוב המוטל על נכסי המת.

ב. שושבינות שחייבים לאב. מי ששלח את בנו לשמוח עם חבירו בחופתו, ושלח **בידי הבן את השושבינות, ופירש, שעל החתן להחזיר את חוב השושבינות לבן הזה, ואחר כך מת האב, כשיישא הבן אשה, החתן הראשון יחזיר את חוב**

השושבינות לבן הזה, ולא לכל יורשי האב. [ואם מת אותו בן אחר שבעת ימי המשתה שלו, וייבם אחיו את אשתו, ועדיין לא פרע החתן הראשון את חוב השושבינות, אף על פי שהייבם לבדו יורש את אחיו המת, אינו נוטל את חוב השושבינות לבדו, כי אין יבם יורש את אחיו המת, אלא במה שהיה מוחזק בו, ולכן כל היורשים נוטלים אותו בשווה].

ומי ששלח שושבינות לחבירו ביד בנו, ולא פירש שעל החתן להחזיר את חוב השושבינות לבן הזה. לדעת רב אסי, כשיישא הבן אשה, והחתן הראשון יחזיר את **חוב השושבינות, כל היורשים נוטלים אותו בשווה. אולם מתוך דברי רבי יוחנן משמע, שגם באופן הזה, חוב השושבינות חוזר רק לבן שעל ידו נשלחה** השושבינות.

דף קמה

המארס אשה וכתב לה כתובה
ושלח לה סבלונות ולבסוף לא נשאה

<u>א. דין הכתובה</u>.

אם מת הבעל או גירש – הארוסה גובה את הכתובה שכתב לה, [בתולה מאתים זוז ואלמנה מאה זוז].

ואם הארוסה מתה [או שזינתה מרצון ומחמת כן בעלה מגרשה] – **אין לה** או ליורשיה **כלום**.

<u>ב. דין כסף הקידושין</u>.

אם מת הבעל או גירש – הארוסה אינה מחויבת להשיב את הכסף, כי יכולה לומר, לא אני ביטלתי את הקידושין, וחפצה אני בהם, [=תנו לי בעלי ואשמח עמו], ולכן אין לי להשיב את הכסף, [ומתחילה אמרו, שרבי יהודה הנשיא חולק על הדין הזה, ואומר, שהדבר תלוי במנהג המקום, אם משיבים את הכסף או לא, אולם למסקנה, גם רבי יהודה הנשיא מודה לדין הזה].

ואם הארוסה מתה – לדעת רבי נתן ורבי יהודה, הבעל מוציא את הכסף מיורשיה, ואינו מאבד אותו אם היא מתה, [=**קידושין לאו לטיבועין ניתנו**], (ומתוך הסוגיה משמע שאף לדעתו לא בכל מקום הבעל זכאי לתבוע את הכסף, אלא שיש מקומות שנהגו שהבעל גובה את הכסף, ויש מקומות שנהגו שאינו גובה, והכל תלוי במנהג המקומות). **ולדעת רבי יהודה הנשיא ורבי מאיר**, בכל מקום הבעל אינו מוציא את הכסף מיורשי האשה אלא אבוד הוא ממנו [=**קידושין לטיבועין ניתנו**]. **ולדעת רבי יוסי, ספק** אם הבעל רשאי להוציא את הכסף הזה מיורשי האשה, **ומחמת** הספק, **חולקים** את הממון הזה, והבעל נוטל מחצה.

כן מבואר בברייתות, אולם רב פפא פסק, שרק כשהבעל הוא החוזר בו מהקידושין, ומגרשה מרצונו, **אינה משיבה לו את הכסף, אבל אם היא חזרה**

בה מהקידושין ומגרשה מחמתה, **היא משיבה לו את הכסף**.

ואמימר אמר, שבכל אופן אינה משיבה לו את הכסף אפילו היא החוזרת בה מהקידושין, כי אם תחזיר את הכסף, הרואים זאת יטעו, ויאמרו, שהיא מחזירה את הכסף כי לא היו כאן קידושין כלל, ויאמרו, שהבעל יכול לקדש את אחותה, ובאמת אינו יכול לקדשה, כי היא אחות גרושתו.

ג. דין הסבלונות [=תכשיטים שהחתן שולח לארוסתו לאחר שקידשה].

בזה הכל מודים, שהבעל אינו מאבד אותם בכל מקום, ובמקום שנהגו להחזיר מחזירים אותם.

חמישה דברים נאמרו בחוב שושבינות

א. נגבית בבית דין. חוב השושבינות הוא חוב גמור ככל הלוואה, ולכן אם אין החייב רוצה לשלם, ביי"ד מחייבים אותו.

ב. חוזרת בעונתה. זמן תשלום חוב השושבינות הוא רק כשישא גם השושבין, ולא קודם לכן, כי על דעת כן קיבל ממנו תחילה את השושבינות, שיפרע לו בשעת נישואיו.

ג. אין בה משום ריבית. מותר לחתן הראשון להשיב לשושבין הראשון יותר ממה שקיבל ממנו, משום שלא קיבל על דעת לתת יותר, אלא מרצונו הוא מוסיף, ואם כן התוספת אינה כריבית, אלא כמתנה שרצה לתת.

ד. אין השביעית משמטת אותה. אין השביעית משמטת אלא חוב שהגיע זמנו לגבות, שנאמר "לא יגוש", ללמד שאינה משמטת אלא מה שראוי לתשלום, [וי"א שמשמטת גם חוב שזמנו אחר השביעית, ורק חוב שיתכן שלא יגיע זמנו לעולם אינה משמטת], וחוב זה של שושבינות, אין זמנו אלא בשעת נישואיי השושבין, ולכן אין השמיטה משמטת אותו, כי בשביעית עוד לא הגיע זמן החיוב, [ויתכן שלא יגיע לעולם, כי יתכן שלא ישא השושבין לעולם].

ה. אין הבכור נוטל בה פי שנים. אין הבכור נוטל פי שנים, אלא במה שהניח האב בחייו, ואם מת קודם שפרעו לו את חוב השושבינות, לא היה מוחזק בו בחייו, ואין בכורו נוטל בו פי שנים.

מדיני חיוב שושבינות

כבר התבאר בדף קמ"ד, שחוב השושבינות הוא, שהחתן המקבל דורונות מהבאים לשמוח עמו, משיב להם ביום חתונתם כפי מה שקיבל מהם ביום חתונתו, ומהטעם הזה, שחוב השושבינות הוא להשיב כפי מה שקיבל, נאמרו בו הדינים הבאים:

א. כשהחתן הראשון בעיר אחרת בשעת נישואיי השושבין.

מאחר שהחתן הראשון אינו חייב להשיב

את חוב השושבינות, אלא כשיבוא לשמוח בחופת שושבינו, אם הוא בעיר אחרת בשעת נישואיי השושבין, אינו מחויב לבוא לכאן ממקומו וממילא **אינו חייב לשלם את חובו**, ורק אם היה באותה העיר בחתונת שושבינו, חייב ללכת לשמוח עמו, ולשלם את חוב שושבינותו.

ב. כשהחתן הראשון באותה העיר בשעת נישואיי השושבין.

אם החתן הראשון היה באותה העיר, בשעת נישואיי שושבינו, **חייב להשיב לו את חובו, בין אם שמע ששושבינו נכנס לחופה**, [על ידי שנתפרסמה השמחה, או על ידי שהודיע לו], **ובין אם לא** נודע לו ששושבינו נכנס לחופה.

ג. ניכוי דמי האכילה מהחוב כשהראשון לא בא לשמחה של השני.

אם החתן הראשון היה באותה העיר, ולא נודע לו ששושבינו נכנס לחופה, כשמשיב את חוב שושבינותו, מנכה ממנו את דמי האכילה והשתיה שהיה אוכל, אם היה בא לשמוח עמו, ועתה שלא בא לא אכל.

- **אם חוב השושבינות עד זוז, אינו משלם כלום**, כי בוודאי לא היה אוכל פחות מזוז.

- **ואם חוב השושבינות 4 זוז, מנכה ממנו 2 זוז**, כי בוודאי על ידי שהיה מביא 4 זוז, היו מאכילים אותו לכל הפחות 2 זוז.

- **ואם היה חוב השושבינות יותר מכך, משערים כמה היו מאכילים אותו** מחמת חשיבותו, **ופוחתים** לו את הדמים הללו **מחוב השושבינות**.

ד. אעשה עמך כדרך שעשית עמי.

החתן הראשון אינו חייב לשלם את חוב השושבינות, אלא כשהשושבין נושא אשה באותו אופן שהוא נשא, ולכן:

- כשהראשון נשא בפומבי ובשמחה יתירה, והשני רוצה לשאת בצנעא, [משום שהיתה עת צרה או שמקמץ בהוצאות], הראשון אינו חייב לבוא לשמוח עמו ולפרוע את חובו.

- וכן הדין כשהראשון נשא בתולה, [שהשמחה גדולה], והשני נושא אלמנה [שהשמחה מועטת].

- או כשהראשון נשא אשה שניה [שהשמחה מועטת] והשני נושא אשה ראשונה [שהשמחה מרובה].

- וכן הדין כשהראשון נשא אשה אחת, והשני רוצה לשאת שתי נשים, השני אינו יכול לחייב את הראשון לשמוח עמו בשתיהן, ולהביא חצי חוב בכל פעם, כי הראשון אומר, לא אטרח אלא פעם אחת, כמו שאתה טרחת פעם אחת.

- וכן הדין כשהראשון נשא שתי נשים, והשני רוצה לשאת אשה אחת, השני אינו יכול לחייב את הראשון לפרוע את כל חובו בנישואי אשה זו, אלא יפרע חצי חובו עתה, וחצי חוב כשישא גם השני אשה שניה.

בעל הגדות בעל פלפול ובעל שמועות

א. עתיר נכסין [=עשיר בנכסים] **עתיר פומבי** [=עשיר בפרסום] **זה הוא <u>בעל הגדות</u>**.

מתוך שאין אגדות צריכות עיון, יכולים לדורשן בכל מקום, ולכן בעל האגדה הדורש ברבים, בבתי משתאות שהכל נאספים שם, **מתפרסמת חכמתו לעין כל**, ודומה הוא לעניין החכמה, לעשירות של מי שהוא עשיר בנכסים הנראים ומפורסמים לכל, ככרמים ושדות ורוב בהמות

ב. עתיר סלעים [כשולחני המתעשר מהחלפת מטבעות] **עתיר תקוע** [שיש לו בתים ומשתכר בהם א"נ תקוע עיר שעושים בה שמן והמתעשר מהשמן קרוי כך] **זהו <u>בעל פלפול</u>**.

המפלפל, מוצא בכל יום טעמים חדשים בלימודו, ודומה הוא בכך, לזה שמרוויח ממון מהחלפת מטבעות ומכירת שמן, שרווחיו הם תדירים בכל יום.

ג. עתיר משח, [משח פרושו מידה, ועשיר משח הוא המשתכר בדברים הנמכרים במידה, כתבואה, שאין שכרה בכל יום, אלא כונסים אותה לאוצר, ורק כשמגיע הזמן להוציאה מהאוצר היא נמכרת], **עתיר כמס**, [גם זה הוא המתעשר מדברים שאינם נמכרים תמיד, אלא מתכנסים לאוצרות, ונמכרים בהגיע זמנם], **זהו <u>בעל שמועות</u>**.

בעל השמועות הוא יודע הלכות ומימרות האמוראים, וכשמגיע העת להורות, הוא יודע להורות, ודומה הוא למי שמשתכר מדברים שאינם תדירים, ולא מפורסמים, אבל למעשה **הכל צריכים לו ולשמועותיו, כמו שהכל צריכים לבעל התבואות והחטים** [=הכל צריכים למרי חטיא], ובתנאי שהוא יודע את סוגיית הגמרא, לתרץ את המשניות והברייתות שלא יהיו סותרים זה את זה, שהרי אין למדים הלכה מתוך המשנה בלא סוגיית הגמרא.

כל ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד

	כל ימי עני רעים	**וטוב לב משתה תמיד**
לדעת רב	**זה בעל גמרא**. שממית עצמו לכוון את ההלכה, ולתרץ את הקושיות.	**זה בעל משנה**. שלומד בלא טורח.
לדעת רבא	**זה בעל משנה**. שאינו יכול להורות הלכה מתוך משנתו, וכשיש לו סתירות, הן קשות לו, ואינו יודע לתרץ.	**זה בעל גמרא**. שיודע את טעמי המשניות, ויש בידו להורות הלכה למעשה.
לדעת רבי חנינא	**זה שיש לו אשה רעה**.	**זה שיש לו אשה טובה**.
לדעת רבי ינאי	**זה אסטניס**. שדעתו קצה מכל דבר מגונה שרואה.	**זה שדעתו יפה**. שסובל כל דבר, ושום לכלוך ומיאוס אינו מזיקו.
לדעת רבי יוחנן	**זה רחמן**. שכל מאורע קשה שרואה, גורם לו צער.	**זה אכזרי**.
לדעת רבי יהושע בן לוי	**זה שדעתו קצרה**. שמתרגז מהר, וכל ימיו בכעס.	**זה שדעתו רחבה**. שלבו טוב עליו כל היום.

דף קמו

"**כל ימי עני רעים**", **ואף** על פי שרק בימות החול העניים היו אוכלים פת חריבה, אבל ב**שבתות וימים טובים** היו אוכלים בשר, שהיו מחלקים להם, מכל מקום גם השבתות והימים טובים היו להם רעים, **כי שינוי וסת** [=רגילות] **האכילה**, **היה גורם להם לחולי מעיים**, [כמאמר שמואל שינוי וסת תחילת חולי].

שלמה המלך כתב בספר משלי: "**כל ימי עני רעים**", אבל בלילות כשהוא ישן יש לו מנוחה.

ובן סירא כתב בספרו: "כל ימי עני רעים, **בן סירא אומר**, **אף לילות**, **בשפל גגים גגו**", [כלומר גגו נמוך משל האחרים], "**ממטר גגים לגגו**", [כלומר מים מגגות אחרים דולפים על גגו ביום סגריר, וטורדים אותו], "**ברום הרים כרמו**", [שאין בידו לקנות קרקע במקום טוב, אלא בראש ההר, שאין אחרים חפצים בו], "**מעפר כרמו לכרמים**", [כלומר מהזבל שמביא לכרמו לזבלו, נשפך לשאר הכרמים שתחתיו].

סבלונות שאחר הקידושין ונתבטלו הנישואין

המנהג הוא, שלמחרת הקידושין, החתן שולח לבית חמיו לכבוד אשתו סבלונות [=מתנות], כגון תכשיטים, ומיני פירות, וכדי יין, וכדי שמן, ופעמים אוכל שם עמה.

ואם לאחר מכן [קודם הנישואין], מת הוא, או היא, או שבא לגרשה, פעמים שהאשה [או יורשיה] מחזירים את הסבלונות הללו לבעל [או ליורשיו], ופעמים שאינם מחזירים.

א. אם כששלח את הסבלונות, **פירש** ששולח לה, **על מנת שיבואו עמה לבית בעלה**, [כלומר כשיישאנה תביאם עמה]:

לא מחל עליהם, אלא שלח לה אותם על מנת שישובו אליו [בשעת הנישואין], ולכן אם לבסוף לא נשאה גובה אותם.

ב. אם כששלח את הסבלונות, **פירש** ששולח לה, **על מנת שתשתמש בהם בבית אביה** [קודם הנישואין]:

מחל לה עליהם, שלא ישובו אליו, ולכן גם אם לבסוף לא נשאה אינו גובה אותם.

ג. ואם כששלח את הסבלונות, **לא פירש** כלום:

דברים שאינם עשויים להבלות – **וודאי לא מחל** לה עליהם, אלא שלח לה על מנת שיחזרו לו [בשעת הנישואין] ולכן אם לבסוף לא נשאה גובה אותם. ולפירוש השני בתוס', השולח סבלונות מרובים, דינו כשולח סבלונות שאינן עשויים להבלות, אפילו אם הם דברים עשויים להבלות.

ודברים העשויים להבלות – (א) **אם**

כששלחם **לא אכל** עם האשה, וודאי **לא מחל** אף על הסבלונות הללו העשויים להבלות, ולכן אם לבסוף לא נשאה, גובה אף אותם. (ב) אבל **אכל או שתה** עמהם **בשווה דינר**, מחמת שמחה זו **מחל** על הסבלונות העשויים להבלות, [וכן על הדברים הקלים כצעיפים וקישורי הנשים, אף שאינן עשויים להבלות], ולכן אינו גובה אותם. ואם שלחו לו לאכול במקומו, או ששלוחו אכל עמהם, ספק בגמרא אם מחל כמי שאכל בעצמו עמהם. וכן ספק בגמרא אם דין זה אמור רק כשבלו הסבלונות בפועל, אבל אם הם קיימים הוא גובה אותם, או שבכל אופן אינו גובה אותם, כי הם עשויים להבלות, וכבר מחל עליהם. (ג) ואם **אכל פחות מדינר ספק בגמרא האם מחל על מקצת מה ששלח**, כגון אם אכל בשליש דינר, האם מחל על שליש ממה ששלח או לא.

וכל זה, כשאין ביטול הקידושין מחמת האשה, אבל אם הוא מחמת שחזרה בה מרצונה להינשא לו, מחזירה כל מה שקבלה כסבלונות.

המקדש אשה שיש בה מומים

מבואר במסכת כתובות, שהמקדש את האשה על מנת שאין בה מומים, ונמצאו בה מומים, אינה מקודשת.

והמקדש אשה בלא כל תנאי, ונמצאו בה מומים [שבסתר], מגרשה בלא לתת לה כתובה.

ומבואר כאן בגמרא, ש**אשה תותרנית**, [שיש לה חולי שאינה מריחה דבר], הרי היא **כמי שיש בה מום שבסתר**, **והמקדשה אף בלא תנאי**, **מוציאה בלא כתובה**.

מדיני ירושת הבעל

א. רבינו יעקב מפרש, ש**המארס אשה**, **וכונס אותה לביתו לשם נישואין**, אשתו גמורה היא, ומעתה **אם תמות**, בעלה **יורש אותה**, **אבל אם הכניסה לביתו לצורך דבר אחר**, לא נשאה בכך, **ואם מתה**, **אינו יורשה**.

ב. רשב"ם מפרש ש**אף על פי שהבעל יורש את אשתו** [אחר הנישואין], **אם היה בדעתו לגרשה**, **ולא נתפייס עמה קודם מותה**, **אינו יורש אותה**.

מעשה בגליל

מעשה היה קרוב לגליל, שאדם קידש אשה, ולאחר מכן אמרו לו שהיא תותרנית, ובא לבודקה, אם יש בה מום זה. [**לפירוש התוס' בא לבודקה קודם הנישואין**. **ולפירוש רשב"ם בא לבודקה אחר הנישואין**].

י"מ שנכנס עמה לחורבה, ונטל עמו צנון, ואמר לה ריח צנון אני מריח בגליל, לראות אם גם היא מריחה, ומאחר שהריחה, ענתה לו דרך שחוק, מי ייתן לנו מכותבות יריחו, שהן מתוקות, ונאכל עם הצנון, [כדרך שרגילים לאכול

צנון חריף עם כותבת מתוקה], כלומר לא כמו שאתה אומר שריח הצנון הוא מהגליל, אלא הצנון עמנו כאן בחורבה, ויכולים אנו לאכלו.

וי״מ שנכנס עמה לחורבה, ונטל עמו כותבת, ואמר לה, ריח צנון אני מריח, לראות אם היא מריחה, שאם תאמר ריח כותבת הוא, כמו האמת, ניכר שמריחה, ואם תודה לו שריח צנון הוא, ודאי אינה מריחה, ומאחר שהריחה, אמרה לו ריח כותבת אני מריחה.

ומיד אחר שענתה לו **כך**, **נפלה עליה החורבה**, **ומתה**, **ואמרו חכמים**, הואיל ולא נכנס אחריה אלא לבודקה **אינו יורשה**.

לפירוש התוס׳, אינו יורשה, **כי** אין אדם יורש את ארוסתו, והיא **היתה ארוסתו**, **ולא נשאה בכניסה זו**, אפילו אם היתה החורבה שלו, **שהרי לא הכניסה** לשם נישואין, **אלא כדי לבודקה**.

ולפירוש רשב״ם, **אינו יורשה**, **אף על פי שהיתה אשתו גמורה**, **משום שהיה בדעתו לגרשה**, אם ימצאנה בעלת מום, ולא הספיק להתפייס עמה.

מתנת בריא, מצווה מחמת מיתה, ומתנת שכיב מרע בסתם

א. מתנת בריא.

אדם בריא המקנה נכסיו לאחרים, **אינו יכול לחזור** בו, **ומשעה שנעשה הקניין**, שוב אי אפשר לבטלו.

אולם כל זמן שלא היה קניין, אינו מפסיד את הנכסים ממנו או מיורשיו, אף על פי שאמר שרוצה לתת אותם לאחרים.

ב. מצווה מחמת מיתה.

מי שעומד למות, ואומר **בפירוש**, שמחמת מותו הקרב הוא רוצה לחלק נכסיו לאחרים, **הרי זה כמפרש שנותן** להם **בתנאי שימות**, **ואם** יבריא לא יזכו, ולכן אפילו זכו בהם בקניין, אם **הבריא חוזר בו מהמתנה**.

אולם אם מת, הם **זכו** במתנה, **אף אם לא עשו קניין**, כי דברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים הם, [כפי שיתבאר בעזה״י בדף קמ״ז].

ג. מתנת שכיב מרע בסתם.

מי שעומד למות, ובא לחלק נכסיו לאחרים, אבל אינו מפרש שעושה זאת מחמת מותו הקרב.

אם מחלק את כל נכסיו, **וודאי מחמת מותו הוא מחלקם**, שאין אדם מחלק את כל נכסיו, אלא כשאינו צריך להם כלל, **ואם כן דינו כדין ב׳**, שאם הבריא לבסוף, חוזר בו מהקניין, אבל אם מת, זכו בנכסים אף בלא שעשו קניין.

ואם הוא משייר מקצת נכסיו לעצמו, **וודאי** סבור שיחיה, **ואינו מחלק את הנכסים האחרים מחמת מותו** הקרב, **ודינו כדין א׳**, שמה שחילק מתנה גמורה היא, ואינו חוזר ממנה, ובלבד שנעשה בה קניין.

מאן תנא דאזיל בתר אומדנא

במשנתנו מבואר, שאף על פי **שהמחלק כל נכסיו**, לא פירש שעושה זאת מחמת מיתה, **אנו אומדים את דעתו**, **שמחמת מיתה הוא מחלקם**, ודינו כדין מצווה מחמת מיתה, [דין ג' לעיל]. **ומצינו עוד תנאים שאמרו דין כעין זה**:

א. לדעת רבי שמעון בן מנסיא, מי שהלך בנו למדינת הים, ושמע [האב] **שמת** בנו, **ועמד וכתב כל נכסיו לאחרים, ואחר כך בא בנו, המתנה בטלה**, כי וודאי אם היה יודע שבנו קיים לא היה נותן את נכסיו לאחרים. ואם אמר בפירוש, "הייתי סבור שיהיה לי בן, ועתה שאין לי בן, יינתנו נכסיי לאחרים", גם חכמים מודים, שאם בא בנו המתנה בטלה. [ואמר רב נחמן, שהתנא של משנתנו, הוא רבי שמעון בן מנסיא, ההולך אחר אומדן דעת הנותן, אולם רב ששת אמר שאין הדין הזה דומה לדין המשנה, כי יותר מסתבר שדעת האדם לתת לבנו, ממה שמחלק כל נכסיו מחלקם מחמת מיתה].

ב. במסכת גיטין מבואר, שאף על פי שאין כותבים גט לאשה עד שיאמר בעלה כתבו ותנו לה, מי שאין דעתו מיושבת עליו מחמת סכנת מיתה, [כגון שיוצא להריגה, או מפרש לים ולמדבר, או חולה שעומד למות], **אם אמר כתבו גט לאשתי, דינו כמי שאמר כתבו ותנו לה**, כי ודאי לכך התכוון, ורק מחמת טרדתו לא אמר תנו. [ואמר רב ששת, שזהו גם התנא של משנתנו ההולך אחר אומדן דעת הנותן, אולם רב נחמן אמר, שאין הדין הזה דומה לדין המשנה, כי יותר מסתבר שהאומר כתבו, מתכוון לומר גם תנו, ממה שמחלק כל נכסיו מחלקם מחמת מיתה].

דף קמז

מניין שמצווה מחמת מיתה אינו צריך קניין לקיים דבריו

כבר התבאר בדף קמ"ו, שהמחלק נכסיו מחמת מיתתו, דבריו קיימים אפילו בלא קניין, ומאחר שאמר בפירוש שמחלק נכסיו מחמת מותו, כשמת יינתנו נכסיו למי שציווה.

לדעת רבא אמר רב נחמן – דין זה תקנת חכמים הוא, והטעם שתיקנו חכמים שדבריו קיימים בלא קניין, שמא תיטרף דעתו עליו. [**י"מ** שתיקנו שדבריו קיימים בלא קניין, **שמא תיטרף דעתו מחמת חוליו קודם שיספיק להקנות בקניין**, ולא רצו שמחלתו תמנע ממנו לחלק נכסיו כרצונו. **וי"מ** שתיקנו שדבריו קיימים בלא קניין, **שמא תיטרף דעתו מחמת צערו, על שאינו מספיק להקנות נכסיו כרצונו בקניין, ועל ידי זה יתגבר חוליו עליו**, ולכן אמרו שדבריו קיימים, ובכך תתיישב דעתו]. ואף על פי שתקנת חכמים היא, חזקו חכמים דבריהם,

ועשו את הזוכה כזוכה גמור מהתורה, [ולכן אם זיכה שטר חובו לאחרים, דינם בשטר כיורשיו ממש, ורק הם יכולים למחול על השטר, ואין זה כמי שקנו שטר חוב מבריא, שאינם עומדים תחת המזכה לגמרי, ועדיין הוא או יורשיו יכולים למחול על השטר, כמו שיתבאר בעזה"י בהמשך].

ולדעת חכמים אחרים, דין זה שמצווה מחמת מיתה אינו צריך קניין לקיים דבריו, **נלמד מהכתובים**, [וכתבו התוס', שגם הם מודים שעיקר הדין הוא תקנת חכמים, ואין הכתובים אלא אסמכתא בעלמא].

לדעת רבי זירא אמר רב – דין זה נלמד מהכתוב, "**והעברתם את** נחלתו לבתו", הבא ללמד, [י"מ שעצם הכתוב "והעברתם" מיותר הוא ללמד כן. וי"מ שהלימוד הוא מהריבוי "את". וי"מ שהלימוד הוא ממה ששינה הכתוב לכתוב לשון העברה, ולא לשון נתינה כבשאר הירושות].

לדעת רב נחמן אמר רבה בר אבוה – דין זה נלמד מהכתוב "**ונתתם** את נחלתו לאחיו" [ולא היה צריך לכתוב "ונתתם", אלא "ואם אין לו בת נחלתו לאחיו", ומאחר שנכתב], בא ללמד, שיש נחלה נוספת שאינה צריכה קניין, [כירושת האח שאינה צריכה קניין], והיא ירושה שזוכה בה על ידי מי שמצווה מחמת מיתה.

לדעת רב מנשיא בר ירמיה – דין זה נלמד ממה שאמר ישעיה לחזקיה, "**צו לביתך** כי מת אתה" שבציווי בלבד דיו.

ולדעת רמי בר יחזקאל – דין זה נלמד ממה שנאמר באחיתופל, "**ויצו את ביתו**", שבציווי בלבד חילק נכסיו.

שלושה דברים ציווה אחיתופל את בניו

א. אל תהיו במחלוקת.

ב. אל תמרדו במלכות בית דוד.

ג. סימן יש ביום טוב של עצרת, לדעת אם החטים מצליחים בשנה זו:

- **יש אומרים** ש**אם אותו יום צח** [ברור] ולא מעונן, החטים מצליחים.

- **ומר זוטרא אמר** ש**אם אותו יום מעונן** [בלול], החטים מצליחים.

- **ונהרדעי אומרים** משמו של רבי יעקב, ש**אפילו** הוא **מעונן, ורוח צפונית מפזרת את העננים**, החטים מצליחים.

סימנים נוספים לדעת אם תבואות השנה מצליחות

לדעת רבי אבא, אין לסמוך על הסימן שיש ביום טוב של עצרת, [כדעת אחיתופל], **אלא על הסימן שיש ב**יום טוב של חג הסוכות, שבו נידונים על המים, והוא מה שאמר רב יצחק בר אבדימי, **מוצאי יום טוב האחרון של חג**, הכל צופים **לעשן המערכה**:

- **נטה כלפי צפון**, עניים שמחים, ובעלי בתים עצבים, מפני ש**גשמי השנה מרובים** יותר מהראוי, **ופירות מרקיבים**, [ומתוך שאינם משתמרים נמכרים בזול].

- **נטה כלפי דרום**, עניים עצבים, ובעלי בתים שמחים, מפני ש**גשמי שנה מועטים**, [ובאותם הגשמים מתברכים הפירות הנזרעים], **ופירות** [שבאוצרות] **משתמרים**, [ונמכרים ביוקר].

- **נטה כלפי מזרח**, הכל שמחים, [שה**גשמים** באים **במידה**, והפירות אינם ביוקר].

- **נטה כלפי מערב**, הכל עצבים, [שה**גשמים חסרים ויש בצורת**. וי"מ משום שיש יותר מדי גשמים].

וסימנים אלו הם לפי מעלת הרוחות בארץ ישראל, [שרוח מערבית המטה את העשן לצד מזרח טובה, ורוח מזרחית המטה את העשן לצד מערב קשה], אבל **בבבל** מעלת הרוחות אינה כן אלא:

- **מזרחית לעולם יפה**.

- **מערבית לעולם קשה**.

- **צפונית יפה לחטים רק אחר שהביאו שליש**, שכבר אינם צריכים למטר. וקשה לזיתים כשהנצו.

- **דרומית** קשה לחטים אחר שהביאו שליש, **ויפה לזיתים כשהנצו**.

תניא אבא שאול אומר: יום טוב של עצרת ברור, סימן יפה לכל השנה כולה.

אמר רב זביד: **אם ביום ראשון של ראש השנה חם, כל השנה יהיה חם, ואם ביום ראשון של ראש השנה קר, כל השנה יהיה קר**. [ויש לכהן גדול להתפלל ביום הכיפורים, שלא יהיה חם מדי או קר מדי].

המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו

מי שהלווה ממון בשטר, ועמד אחר כך, ומכר את השטר לחבירו, כדי שיגבה חבירו את החוב הכתוב בשטר, [בדף ע"ו נתבאר באיזה אופן נעשית מכירה זו], לא נכנס הקונה תחת המלווה לגמרי, כאילו הוא המלווה בשטר הזה, אלא החוב עדיין משועבד למלווה, [או ליורשיו], והמלווה [או יורשו] משועבד לקונה, וכשיבוא הקונה לגבות את החוב בשטר, הרי הוא כבא מכח המלווה, ולא מכח עצמו, ולכן אם חזר המלווה [או יורשו], ומחל על שעבודו, **השעבוד מחול, והקונה אינו גובה בשטר הזה כלום**.

- **לפירוש רשב"ם**, אם **המלווה** מחל על שעבודו, הוא **משלם לקונה את שווי החוב, משום שהוא הפסידו** את הממון **במחילתו**, והרי זה **כגרמי בנזקין** שלהלכה חייב לשלם.

- **ולפירוש ר"י, המלווה אינו חייב לשלם את כל שווי החוב, אלא את מה שהיו לקוחות רוצים לשלם, כדי לקנות את שטר החוב**, [שזה פחות מהשווי הכתוב בשטר].

מצווה מחמת מיתה 'ידור פלוני בבית זה' או 'יאכל פלוני פירות דקל זה'

אין עדיפות למצווה מחמת מיתה על הבריא, אלא בדבר אחד, והוא **שציווי מחמת מיתה, חל בלא קניין**, ומתנת הבריא אינה חלה אלא על ידי קניין.

אבל בשאר דברים אין עדיפות לציווי מחמת מיתה, **וכל מה שהבריא אינו יכול לתת בקניין, גם ציווי מחמת מיתה אינו מועיל לו. ולכן**:

א. כשם שהבריא אינו יכול להקנות דבר שאין בו ממש, [כגון לדור בבית, בלא להקנות את הבית עצמו], **כך ציווי מחמת מיתה אינו מועיל לכך**, והמצווה מחמת מיתה, 'ידור פלוני בבית זה', לא אמר כלום.

ב. כשם שהבריא אינו יכול להקנות דבר שלא בא לעולם, [כגון פירות דקל שעדיין לא באו לעולם], **כך ציווי מחמת מיתה אינו מועיל לכך**, והמצווה מחמת מיתה, 'יאכל פלוני פירות דקל זה', לא אמר כלום.

דף קמח

מצווה מחמת מיתה
'תנו הלוואתי לפלוני'

בריא שהלווה ממון, אינו יכול להקנותו לאחרים, כי משעה שהלווה את הממון, שוב אינו שלו אלא של הלווה, [אלא שהלווה חייב לשלם לו ממון אחר תחתיו], ואין אדם מקנה לחבירו דבר שאינו שלו, [והחוב אין בו ממש], מכל מקום המצווה מחמת מיתה, 'תנו הלוואתי לפלוני', **דבריו קיימים**.

לדעת רב פפא – הטעם שדבריו קיימים, אף על פי שבריא אינו יכול להקנות את הלוואתו, **משום שחכמים עשו את הזוכה כיורשו של המצווה**, והיורש זוכה בחובות מורישו, אף על פי שאינם בחזקתו בשעת מיתה.

ולדעת רב אחא בריה דרב איקא – הטעם שדבריו קיימים, **כי גם הבריא יכול להקנות את הלוואתו** לאחרים, **על ידי קניין מעמד שלשתן**, [המבואר מעט בדף קמ"ד].

דקל לאחד ופירותיו לאחר

<u>**פירוש א'** [רשב"ם]</u>:

הסתפקו כאן בגמרא, האם כשאדם מקנה לחבירו דקל, הוא מקנה לו רק את גוף הדקל, אבל משייר לעצמו את הפירות, ולפיכך אם אחר כך הקנה את הפירות לאדם אחר, זכה השני בפירות, **או** שהמקנה דקל לחבירו, מקנה לו **גם את הפירות**, ושוב אין המקנה יכול להקנות את הפירות לאדם אחר.

ואמר רבא אמר רב נחמן, שאפילו אם נאמר, שהמקנה דקל לחבירו אינו משייר את הפירות לעצמו, אם אמר בפירוש שמשייר את הפירות לעצמו, לא

זו בלבד שלא מכר את הפירות עצמם, אלא גם את הענפים שהפירות גדלים עליהם לא מכר, וכשייבשו הענפים, הם של המקנה, ורק בגוף הדקל זכה הקונה.

[דברי רשב"ם בפירושו הראשון סתומים ומכוסים, וכתבתי כפי הנקרא לי לפום ריהטא, ומי שירצה, שילמד בדרך אחרת].

<u>**פירוש ב'** [רשב"ם]</u>:

כבר התבאר בדף קמ"ו, שיש חילוק בין **שכיב מרע המחלק את כל נכסיו**, שדינו כמצווה מחמת מיתה, [שאם הבריא **חוזר בו, ואם מת זכו המקבלים אף בלא קניין**], לבין **שכיב מרע ששייר לעצמו מקצת נכסיו**, [=קרקעות כדי פרנסתו כפי שיתבאר בעזה"י בדף קמ"ט], שדינו כבריא המחלק את נכסיו, [ש**אינו יכול לחזור בו** ממה שנתן, **אבל המקבלים אינם זוכים, אלא אם נעשה קניין בחייו**].

והסתפקו כאן בגמרא, בשכיב מרע שהיה לו דקל, [ולא היו לו קרקעות נוספות], **ואמר שיינתן הדקל לאדם אחד**, [ושוב נמלך ואמר, שלא יינתן לו את הדקל עם הפירות, אלא את הפירות ייתנו לאדם אחר], **האם** כשאמר לתת את הדקל [לראשון], **לא שייר לעצמו כלום**, [בגוף הדקל הנחשב כקרקע], **ולכן יכול לחזור בו** מהמתנה שנתן, כדין שכיב מרע שחילק את כל נכסיו בלא לשייר שום קרקע, [ומהטעם הזה יכול היה לתת את הפירות לשני, כי היה יכול לחזור בו ממה שנתן לראשון, וכמו כן, גם ממה שנתן לשני יוכל לחזור בו, כי לא שייר לעצמו כלום]. **או** שכשאמר לתת את הדקל [לראשון], לא נתן לו אלא את גוף הדקל, אבל **שייר לעצמו את הענפים לצורך הפירות שיגדלו על הדקל**, [וכן כשנתן את הפירות לשני לא נתן אלא את הפירות הקיימים, אבל שייר לעצמו את הענפים לצורך מה שיגדל], ומאחר שלא חילק את כל הנכסים, אלא שייר מהם לעצמו, דינו כבריא **שאינו יכול לחזור בו** ממה שנתן.

ואמר רבא אמר רב נחמן, שאפילו אם נאמר, שבדרך כלל כשאדם נותן את דקלו לאחר, אינו משייר לעצמו כלום, אם בשעה שנתן את הדקל לראשון, היה מובן מדבריו שאינו נותן לו את הפירות, [כגון שפירש שנותן את הפירות לשני], **ואף על פי כן הוסיף לפרש בדבריו** לראשון, **שנותן לו את הדקל "חוץ מפירותיו"**, מאחר שאין צורך במילים אלו, כדי שיובן שאינו זוכה בפירות, **וודאי כוונתו במילים אלו לומר, שמשייר לעצמו גם את הענפים המגדלים את הפירות**, ומאחר ששייר לעצמו קרקע, **שוב אינו יכול לחזור בו** ממה שנתן [לראשון ולשני].

<u>**פירוש ג'** [ר"י]</u>.

כבר התבאר בכמה מקומות, ונזכר בדף קמ"ז, שאין אדם מקנה או קונה, דבר שלא בא לעולם, כגון פירות דקל שעדיין לא צמחו.

והסתפקו כאן בגמרא, כשאדם מקנה את דקלו לשני בני אדם, לזה את גוף הדקל, ולזה את פירותיו, האם בזה, **כוונתו שיזכה השני גם במקום צמיחת הפירות באילן**, [ולא רק

בפירות עצמם], **וממילא אין זה דבר שלא בא לעולם**, או שהקנה לראשון את כל גוף האילן, ואם כן גם בזה, אין לשני כלום, ככלו מקנה פירות דקל שלא באו לעולם.

ואמר רבא אמר רב נחמן, שאפילו אם נאמר, שהמקנה דקל לאחד ופירות לשני, אין לשני בגוף האילן כלום, המוכר דקל לחבירו, ומשייר את הפירות לעצמו, וודאי משייר לעצמו את מקום צמיחת הפירות בגוף האילן, ואין השיור של הפירות כשיור דבר שלא בא לעולם.

כמה פרטים בדין שכיב מרע שכתב נכסיו לאחרים

כבר נתבאר בדף קמ״ו **שמי שעומד למות, ובא לחלק נכסיו לאחרים**, ואינו מפרש שעושה זאת מחמת מותו הקרב. **אם מחלק את כל נכסיו**, וודאי מחמת מותו הוא מחלקם, וכך הדין, אם **הבריא** לבסוף, **חוזר בו** מהקניין, אבל אם **מת, זכו** בנכסים אף **בלא** שעשו **קניין**. **ואם הוא משייר מקצת נכסיו לעצמו**, וודאי סבור שיחיה, ואינו מחלק את הנכסים האחרים מחמת מותו הקרב, וכך הדין, שמה שחילק מתנה גמורה היא, **ואינו חוזר** ממנה, **ובלבד שנעשה** בה **קניין**.

ונוספו כאן בסוגיה כמה פרטים בדין הזה:

א. כשמחלק כל נכסיו לכמה בני אדם.

- **אם משעה שהתחיל לחלק את הנכסים, היה בדעתו לחלק את כולם, דינו כמחלק כל נכסיו**, [המבואר לעיל], שאם הבריא חוזר בו מכל מה שחילק, ואם מת זכו בלא קניין.

- **ואם משעה שהתחיל לחלק את הנכסים, היה בדעתו לחלק רק מקצתם, ולבסוף נמלך לחלק את כולם, ממה שחילק קודם שנמלך, אינו יכול לחזור בו** [אם נעשה קניין], **כדין מי ששייר מקצת נכסיו, וממה שחילק אחר שנמלך, חוזר בו, כדין מחלק כל נכסיו**.

- **ואם חילק כל נכסיו, ולא אמר אם כך היתה דעתו מתחילה**, או שמתחילה התכוון לחלק מקצתם בלבד, ולאחר מכן נמלך לחלק הכל, **אם חילק הכל בלא הפסק, בידוע שכך היתה דעתו מתחילה, ואם חילק מקצת, ושתק, ואחר כך המשיך לחלק את השאר, בידוע שמתחילה התכוון לחלק מקצת נכסיו**, וכששתק נמלך לחלק הכל.

ב. חיישינן שמא יש לו נכסים במדינה אחרת.

אף על פי ששכיב מרע המחלק את כל נכסיו, דינו כמצווה מחמת מיתה כנ״ל, מכל מקום אין הדין הזה אמור, אלא במחלק את כל נכסיו בוודאי, כגון שאמר בפירוש, ״כל נכסיי נתונים לפלוני״, [ור״ח מפרש כגון שאמר ״כל נכסיי אלו הם ונתונים הם לפלוני״], או שחילק את כל הנכסים הידועים כשלו, וידוע שאין לו נכסים אחרים במקום אחר.

אבל אם חילק את כל הנכסים הידועים כשלו במקום הזה, ואין ידוע אם יש לו

נכסים במקום אחר או לא, יש לחוש שיש לו נכסים במקום אחר, ודינו כמשייר מקצת נכסיו, ולכן אם הבריא אינו חוזר בו.

ג. חזרה וחזרה **במקצת**.

כבר נתבאר לעיל, ששכיב מרע המחלק כל נכסיו, בידו לחזור בו ממה שחילק.

ואם אמר לתת את כל נכסיו לראובן, וחזר בו במקצת ממתנת ראובן, **ואמר שיינתנו מקצת הנכסים לשמעון, הרי זה כמי שחזר בו מכל** דבריו הראשונים, וביטל את כל **מתנת ראובן, ואם כן לראובן לא נתן כלום, ולשמעון** מאחר ש**נתן** לו **מקצת** נכסיו, **ושייר לעצמו מקצת**ם, אפילו עמד אחר כך, אינו יכול לחזור בו ממה שנתן לו.

ואם אמר לתת מקצת נכסיו לראובן, וחזר ואמר שיינתנו כולם לשמעון, מאחר שלראובן נתן רק מקצת הנכסים, אינו יכול לחזור בו, ומה שניתן לראובן שייך לו, ולעניין שאר הנכסים, מאחר שנתנם כולם לשמעון, אם עמד הנותן יכול לחזור בו, ואם מת, זכה בהם שמעון אף בלא קניין.

כמה ספיקות בשכיב מרע שהוציא את כל נכסיו מרשותו

כבר נתבאר לעיל, ששכיב מרע שחילק את כל נכסיו במתנה, לא עשה זאת אלא מחמת מותו הקרב, וכאילו התנה שנותן את הנכסים על מנת שימות, ואם לא ימות, תהא המתנה בטילה, ודין זה אמור, במחלקם בלשון מתנה, כגון "יטול פלוני את הנכסים" או "יזכה בנכסים" או "יחזיק בנכסים" או "יקנה את הנכסים", [ולדעת רבי יוחנן בן ברוקא כשמחלק את הנכסים לראוי ליורשו, גם לשון ירושה מועיל, כגון "יחסין [=יירש] פלוני את הנכסים" או "ירת [=יירש] את הנכסים"].

א. אולם, כששכיב מרע **מחלק** את כל נכסיו **בלשונות הבאים**, "**יהנה** פלוני מהנכסים", או "**יֵרָאֶה** בהם", או "**יעמוד** בהם", או "**ישען** בהם", ספק בגמרא אם כוונתו לתת את הנכסים במתנה, או שאין כוונתו לתתם במתנה, אלא רק שיהנה מהם המקבל מעט.

ב. וכן ספק בגמרא, אם רק המחלק את כל נכסיו במתנה, כוונתו שאם יעמוד יחזור בו, אבל **המקדיש את כל נכסיו**, כוונתו לכך בלא תנאי, ואפילו יעמוד אינו חוזר בו, או שאין חילוק בין מקדיש כל נכסיו למחלק כל נכסיו.

ג. ואפילו אם נאמר שהמקדיש את כל נכסיו עושה זאת בלא תנאי, עדיין יש להסתפק, במי ש**הפקיר את כל נכסיו**, האם דומה הוא למקדיש, [שגם המפקיר כוונתו לשמים, שיזכו עניים בנכסים, א"נ מאחר שהסתלק מהנכסים, ולא חלקם לאוהביו, ודאי אינו חפץ בהם יותר], או שלא הפקיר את כל נכסיו אלא על דעת שלא יעמוד מחוליו, ואם עמד חוזר בו.

ד. וכן ספק בגמרא לעניין שכיב מרע ש**חילק את כל נכסיו לעניים**, האם דינו כמקדיש כל נכסיו או לא.

דף קמט

שכיב מרע שמכר את כל נכסיו

שכיב מרע שמכר את כל נכסיו, **ושומר את המעות בידו**, וודאי לא מכר את הנכסים אלא על דעת שימות, ואם לא ימות ויעמוד מחוליו, יחזור בו מהמכירה, ויחזיר את הכסף לקונים, ולכן **אם עמד חוזר בו מהמכירה**.

אבל שכיב מרע שמכר את כל נכסיו, **והשתמש בכסף [לפרוע את חובותיו]**, וודאי מכר מכירה גמורה בלא תנאי, ולכן גם **אם יעמוד מחוליו, לא יוכל לחזור בו** מהמכירה.

שכיב מרע שהודה

א. מסקנת הסוגיה לפירוש רשב"ם.

שכיב מרע שאמר, "חייב אני ממון לפלוני", [ולא היה ידוע החוב עד עתה], **אין לתת את הממון לאותו פלוני, כי** אין אדם רוצה להחזיק את עצמו כבעל חוב, ולהיות עבד לווה לאיש מלווה, **ויתכן שלא אמר** שהוא חייב, משום ש**באמת** הוא חייב, **אלא** כדי **שלא להשביע את בניו**, כלומר שלא יתפרסם שהוריש ממון רב לבניו, שעל ידי שיאמר שהוא חייב ממון, הכל יהיו סבורים שלא הוריש לבניו הרבה.

ושכיב מרע שאמר, "ממון שבידי שייך לפלוני", [על ידי שהפקידו אצלי, או על ידי שהקניתי לו אותו בקניין גמור, ועתה רצוני שימסר לו], יש לקיים את **דבריו**, כי מן הסתם **אמת** הם, **ויש לתת לפלוני את הממון**.

ב. מסקנת הסוגיה לפירוש ר"י.

בריא או שכיב מרע שאמרו, "ממון שבידי שייך לפלוני", אף על פי שידוע שלא היה הממון של אותו פלוני, על ידי הודאת בעל הדין שהממון שייך לפלוני, זכה אותו פלוני בממון במתנה גמורה, כמתנת בריא, ואין המודה יכול לחזור בו. [ועניין זה קרוי קניין אודיתא].

ג. מסקנת הסוגיה לפירוש האחרון בתוס'.

שכיב מרע שאמר שיש לו פיקדון ביד אחרים, ואמר שיתנוהו לפלוני, זכה אותו פלוני בפיקדון, אף על פי שאינו בידי השכיב מרע[1].

הוספות

[1] כן כתבתי מתחילה, כפי הנראה מלשון התוס', שלפירוש זה אין כאן הודאה שהממון של המקבל, אלא אדרבה הנותן אומר שהממון שלו, ורוצה שיזכה בו המקבל, ואין זה קניין אודיתא.

אולם העירוני לדברי מהרש"א, שכוונת התוס' באמרם שיש לו, היינו למקבל, כלומר שהודה הנותן שהפיקדון של המקבל, ובאמירה זו מקנה לו את הממון.

ואם כן לכאורה לשני פירושי התוס' הספק שווה, ואין חילוק ביניהם אלא בזה, שלפירוש הראשון הדבר פשוט, שבריא שהודה הקנה בכך בקניין אודיתא, והספק האם גם שכיב מרע שהודה, הקנה כבריא שאינו יכול לחזור בו, או מאחר

מדיני גר לעניין ירושה

א. גר אינו בר ירושה. [ראה הערה[1]].

ב. גר אינו בכלל דין מתנת שכיב מרע.

כשתקנו חכמים, שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים הם בלא קניין, התקנה היתה שייחשב הזוכה כיורשו של הנותן, ומאחר שגר שאין לו יורשים, [שנולדו לו אחרי גירותו], אינו בכלל דין ירושה, כך אינו בכלל דין מתנת שכיב מרע[2].

וכתבו התוס׳, שדין זה תלוי בנותן, ולא במקבל, ולכן כשיש לנותן יורשים, הוא נותן מתנת שכיב מרע בלא קניין, אפילו לגר שאין לו יורשים. אבל כשאין לו יורשים, אינו נותן מתנת שכיב מרע בלא קניין, אפילו לישראל שיש לו יורשים.

איסור גיורא

כאן בסוגיה מבואר, שלאיסור הגר היה בן שנקרא רב מרי, והיתה הורתו של הבן שלא בקדושה [=קודם הגרות], ולידתו בקדושה [=אחר הגירות].

- רשב״ם מפרש, שאיסור זה הוא הגוי

הוספות

שהוא שכיב מרע, לעולם יכול לחזור בו, ככל שכיב מרע המקנה בקניין גמור, [ולא נתבאר מדוע באמת יהיה חילוק בין קניין זה לשאר קניינים].

ולפי הפירוש השני, לא היה פשוט שיש כלל קניין אודיתא, והספק הוא האם בריא או שכיב מרע שהודו, הקנו בהודאתם, [ולפי זה יתכן שאף אם נאמר שיש קניין אודיתא מכל מקום כששכיב מרע מודע אם עמד חוזר ככל שכיב מרע שנתן בקניין גמור שאם עמד חוזר].

[1] במסכת קידושין דף י״ז נתבאר דין זה, ולצורך השלמת העניין, העתקתי לכאן, מה שכתב׳ שם:

דין ירושה בגרים: מדין התורה אין הגר מתייחס אחר אביו, ואין בנו מתייחס אחריו, כי בשעה שמתגייר נחשב לקטן שנולד מאליו, ואין לו שום קרובים, ולכן אינו **יורש את נכסי אביו, ולא מוריש נכסיו לבניו, ואפילו התגיירו גם הם**. **אולם חכמים תקנו, שהגר יורש את אביו הגוי**, שמא יחזור לסורו, כשיאמרו לו שהפסיד את ירושת אביו על ידי גירותו, [ומחמת תקנה זו אינו זוכה בנכסים במות אביו ככל ירושה, אלא אחרי חלוקה, **כשיכנסו הנכסים לרשותו**, ולכן קודם שנכנסו הנכסים לרשותו, מותר לו לחלוק עם אחיו הגוי, גם באופן שייטול נכסים מותרים כנגד עבודה זרה, ואינו כמוכר עבודה זרה לאחיו]. **ואם התגייר גם האב, לא תקנו חכמים שיירש אותו בנו**, [ואין חשש שיחזור לסורו, כי לא יועיל לו הדבר לזכות בנכסים, שאפילו היה גוי, לא היה יורש את אביו הגר], **אבל יש אופנים שדעת חכמים נוחה, ממי שמחזיר לגר, מה שחייב לאביו הגר שמת**: **לרש״י**: **כשהיתה גירות הבן קודם שנולד**, [**אחרי שנתעברה אמו**], משום שכשנולד כיהודי הוא דומה לישראל. [וכתב רבינו תם שכן הדין **כשהיה המחזיר חייב ממון לאב, מחמת שהלווה לו**, ועשה לו בכך טובה, שאין לו להיות כפוי טובה, אבל כשהיה חייב לאב מחמת שהיה פקדונו אצלו, שהוא זה שעשה טובה לאב ששמר לו על פקדונו, אין דעת חכמים נוחה ממי שיחזיר את הפיקדון לבן]. **ולר״י**: רק **כשהיתה גירות הבן אחרי שנולד**, דעת חכמים נוחה מהמחזיר לו, מה שחייב לאביו הגר, אבל אם היתה גירותו קודם שנולד, [אחר שנתעברה אמו], אין דעת חכמים נוחה ממי שמחזיר לו חוב אביו, כי כשנולד כיהודי, הוא דומה ליהודי שאינו גר, וראוי לעשות היכר שהוא גר, שמא יחשבו שהתעבר בקדושה, וייבם את אשת אחיו שלא כדין.

[2] ויש לעיין בזה, שהנה שני דינים נאמרו בשכיב מרע, א. שאמירתו מועילה בלא קניין, ב. שאם עמד חוזר בו.

ולכאורה הדין הראשון הוא מכח תקנת חכמים הנ״ל, ולא נתקן אלא למי שיש בו דיני ירושה.

אבל הדין השני, הוא מחמת אומדנא, שלא נתן אלא מחמת מותו, ואם כן אף שגר אינו מקנה באמירה, מכל מקום כשמקנה בקניין, אם עמד חוזר בו, כי גם בו יש אומדנא כזו.

אמנם בקוב״ש ביאר, שהטעם ששכיב מרע יכול לחזור בו, הוא משום שהמתנה חלה רק אחר מיתה, וקודם שהיא חלה, יכול הנותן לחזור בו, ולפי זה, גם הדין שיכולים לחזור, נובע מכח התקנה שיחול הקניין אחר המיתה, וגר שאינו בכלל התקנה, חל קניינו מיד, ואינו יכול לחזור בו.

שבא על רחל בת שמואל, ונתעברה ממנו, וקודם שנולד ממנה מרי, התגייר אביו, [ואם כן, הבן הזה היתה הורתו ולידתו בקדושה, שהרי נתעבר מבת ישראל, ורק לעניין מצבו של אביו נאמר, שבזמן הריון הבן לא היה האב קדוש, ובזמן לידת הבן היה האב קדוש].

- **ותוס׳ מפרשים, שרב מרי בנה של רחל היה ישראל גמור, ואביו** לא היה איסור הגר אלא **רבה שמו, ורב מרי בנו של איסור הגר, לא היה בנה של רחל בת שמואל**, אמנם יתכן שגם שם אמו היה רחל, ועל רב מרי זה נאמר שהיתה הורתו ממש שלא בקדושה, ולידתו בקדושה.

ייחוס הבן אחר אמו

כתבו התוס׳, שפעמים אדם מתייחס בקריאת שמו אחר אמו, משום שבכך יש לו יותר כבוד. כגון:

(א) **רב מרי בר רחל**. שהתייחס אחר אמו רחל, משום אביה שמואל, ולא נקרא על שם אביו, רב מרי בר רבה.

(ב) **רבנא עוקבא ורבנא נחמיה**, שנקראו **בני ברתיה דרב**.

(ג) **רבי שמעון** שנקרא **בן פזי**.

(ד) **אבא שאול** שנקרא **בן אמא מרים**.

איך זכה רב מרי בכספי אביו איסור הגר

- איסור הגר נטה למות, והיו לו שנים עשר אלף זוזים בבית רבא, ובנו רב מרי **לא היה יורשו**, כי אין הגר מוריש את בנו שמקודם גירותו.

- **ובמתנת שכיב מרע לא היה יכול להקנות** את המעות לבנו, כי מי שאינו בכלל ירושה, אינו בכלל מתנת שכיב מרע, [כמבואר לעיל].

- **ובמשיכה לא היה יכול להקנות** לו את הכסף, כי הכסף לא היה בביתו של איסור, שיוכל לתת אותו לבנו.

- **ובחליפין לא היה יכול להקנות** לו את הכסף, כי כסף אינו נקנה בחליפין.

- **ואגב קרקע לא היה יכול להקנות** לו את הכסף, כי לא היה לו קרקע.

- **ובקניין מעמד שלשתן** [איסור ורבא ורב מרי], היה יכול להקנות לבנו את הכסף, רק אם היו מתקבצים שלשתם לבית איסור, אולם **רבא לא רצה** ללכת לבית איסור, כדי שישאר הכסף ברשותו, ויזכה בו מההפקר במות הגר. [ולא היה נותן לרב מרי, מחמת דברי איסור שציווה לתת לו, משום שאין כאן מצווה לקיים דברי המת, כמו שיתבאר בעזה״י בהמשך].

- על כן לא היתה לאיסור דרך להקנות את הכסף לבנו, **ורק** כשנודע שאם יודה איסור שהכסף של בנו, יזכה בו בנו **על ידי הודאתו**, הודה איסור **שהכסף של רב מרי בנו, ונטלו רב מרי מידי רבא**.

מתי מצווה לקיים דברי המת

לפירוש ריב״ם – **רק כשהמת אומר בלשון נתינה**, ״תנו ממון זה לפלוני״, מצווה לקיים דבריו. אבל כשאינו אומר בלשון נתינה, אלא

"ממון זה של פלוני", אין מצווה לתת את הממון לפלוני מחמת דברי המת, שלא ציווה המת לתת, אלא שאמר שהממון של פלוני, ואין לסמוך על דבריו, ורק אם נברר שעל פי דין הממון של פלוני, יש לתת לו את הממון.

לפירוש ר"י – **רק כשהמת מוסר את ממונו לאדם שלישי, על מנת שיקיים את ציוויו**, מצווה עליו לקיים את דבריו, אבל כשהממון ביד היורשים, יעשו בו כרצונם, [אולם אם ציווה עליהם לשחרר את אמתו או עבדו, מצווה עליהם לקיים את דבריו, אף על פי שלא השליש את העבד ביד אחר].

ולפירוש רבינו תם – **רק דבר שאין ביד המת לעשות בחייו**, מצווה לקיים דבריו אחר מותו. אבל מה שהיה יכול לתת בחייו ולא נתן, אין מצווה לקיים דבריו אחר מותו.

ועוד מפרש רבינו תם – **רק מי שהוא בכלל דיני ירושה**, מצווה לקיים דבריו. אבל גר שאין לו יורשים, אין מצווה לקיים דבריו.

ועוד מפרש ר"י – **רק השומע את ציווי המת בעצמו**, מצווה לקיים דבריו. אבל מי שלא שמע בעצמו, אינו מצווה בכך.

שיעור הנכסים הנחשבים כשיור לעניין מתנת שכיב מרע

לדעת רב יהודה אמר רב: אין מתנת שכיב מרע נחשבת כמתנה גמורה, שלא יוכל לחזור בו, אלא אם כן שייר לעצמו מנכסיו **קרקעות כדי פרנסתו**, שאם יעמוד מחוליו יוכל להתפרנס מהם. [וכן פירש רשב"ם בדף קמ"ח].

ולדעת רב ירמיה בר אבא [ורבא בדף ק"נ]: מתנת שכיב מרע נחשבת כמתנה גמורה, שלא יוכל לחזור בו, אפילו אם שייר לעצמו מנכסיו **מטלטלים כדי פרנסתו**, שאם יעמוד מחוליו יוכל להתפרנס מהם. [וכן פירש ר"י בדף קמ"ח].

ומתוך דבריהם למדנו, שאף במקום שנאמר "כלשהו", יתכן שיש שיעור לדבר.

ומתוך דברי רב ירמיה למדנו, שאף במקום שנאמר "קרקע", יתכן שהכוונה למטלטלים.

אולם רב יוסף הקשה על דבריהם, ואמר, מאחר **שנאמר במשנה**, "שייר קרקע כלשהו מתנתו מתנה", משמע דווקא **קרקע ממש**, ולא מטלטלים, ומשמע **כלשהו ממש**, ולא כדי פרנסתו.

הכותב כל נכסיו לעבדו

הנותן לעבדו את כל נכסיו במתנה, **הוציא את עבדו לחירות**, משום שהעבד הוא בכלל הנכסים, ונמצא שהקנה לעבד את גופו **עם שאר הנכסים**.

הכותב נכסיו לעבדו ומשייר מהם

- דעת תנא קמא:

לפירוש רשב"ם – הנותן נכסיו לעבדו, ואומר, שמשייר לעצמו קרקע כלשהו, או מטלטלים כלשהם, **ולא מציין מה משייר**, יתכן שכוונתו לשייר לעצמו את

העבד עצמו, [שעבד קרוי קרקע, משום שהוקש לקרקעות, וקרוי מטלטלים, משום שהוא מטלטל], ונמצא ש**לא קנה העבד את עצמו**, וממילא גם לא קנה את שאר הנכסים, ולא אמר לו האדון שנותן לו את הנכסים, אלא כדי לכבדו, אבל באמת לא קנה כלום, [ורבינו חננאל מפרש, שכשהאדון לא מציין איזה נכס משייר, יכול הוא לעכב לעצמו את כל הנכסים, כי כל נכס שיאמר העבד ליטול, ידחהו בטענה, שזהו הנכס ששייר, ומאחר שיד בעל השטר על התחתונה, הדין עם האדון, ומאחר שלא זכה העבד בשום נכס, לא זכה גם בעצמו]. אולם אם האדון מ**ציין מה**ו הנכס ש**משייר**, **ואין זה העבד, קנה העבד את עצמו ואת שאר הנכסים**, חוץ מהנכס ששייר האדון.

והתוס׳ כתבו – שלמסקנת הגמרא במסכת גיטין, הטעם שהעבד אינו יוצא לחירות, אינו משום שמא הוא הקרקע או המטלטלים המשויירים, [שהרי עבד אינו נחשב למטלטלים], אלא משום שכל שטר שיש לאדון זכות בו, אינו נחשב שטר כריתות, ואין העבד משתחרר אלא בשטר כריתות, ולכן **אפילו כשהאדון מציין מה משייר** לעצמו, **ואין זה העבד, לא יצא העבד לחירות**, כי מכל מקום יש לאדון זכות בשטר, ואין זה שטר כריתות. [וכן מבואר כאן בסוגיה בדף ק״נ].

- דעת רבי שמעון:

לפירוש רשב״ם – הנותן נכסיו לעבדו, ואומר, שמשייר לעצמו קרקע כלשהו, או מטלטלים כלשהם, **אף על פי שלא ציין מה משייר, מאחר שהזכיר שהשיור הוא קרקע כלשהו, או מטלטלים כלשהם, אין כוונתו לעבד**, כי אינו קורא כך לעבדו, **ואם כן יצא העבד לחירות** שאותו לא שייר [ולעניין אם זכה בשאר הנכסים, יתכן שלפירוש רשב״ם זכה בהם חוץ מדבר אחד, כפי שיאמר בעל האדון, כי יד בעל השטר על התחתונה. ולפירוש רבינו חננאל, מהטעם הזה לא יזכה כלל בשאר הנכסים, ויל״ע בזה]. **ורק כשהאדון לא ביאר כלל מהו השיור**, אלא אמר בסתם, שמשייר חלק מהנכסים, **יתכן שכוונתו לשייר לעצמו את העבד** עצמו, **ולא יצא לחירות**.

והתוס׳ כתבו – שלמסקנת הגמרא במסכת גיטין, הטעם שהעבד יוצא לחירות, כשברור שאינו בכלל השיור, אף על פי שיש לאדון זכות גמורה בשטר, כי לדעת רבי שמעון, גם שטר שיש לאדון זכות בו נחשב שטר כריתות, ובלבד שאין שיור בגוף העבד.

דף קנ

שיעור חיוב ראשית הגז

א. מניין הצאן הנגזזות שיש בהן חיוב נתינת ראשית הגז לכהן.

לדעת בית הלל, אין חיוב ראשית הגז, אלא כשגוזז **חמש רחלות לכל הפחות**, שנאמר ״חמש צאן עשויות״.

ב. שיעור הגיזה שיש בה חיוב נתינת ראשית הגז לכהן.

לדעת רבי דוסא בן הרכינס: **חמש**

רחלות, **שכל אחת** מהן **גזזו ממנה משקל** מנה ופרס [=**ליטרא ומחצה**], יש בהן חיוב נתינת ראשית הגז לכהן.

ולדעת חכמים: **חמש רחלות**, **שגזזו מכולם יחד משקל מנה ופרס**, [מכל אחת חומש מהשיעור הזה], יש בהן חיוב נתינת ראשית הגז לכהן.

ביאור לשון בני אדם

לעניין הקנאת מטלטלים

האומר "**מטלטלים** שיש לי נתונים לפלוני" – כוונתו ל**כלים המטלטלים** שלו, **אבל לא** ל**תבואות ולא** ל**בהמות**.

האומר "**כל מטלטלים** שיש לי נתונים לפלוני" – כוונתו ל**כלים** המטלטלים ול**תבואות** [ויתכן שגם לבהמות], **ואפילו האבן העליונה של הריחים** נחשבת כדבר המטלטל, כי רגילים לטלטלה ממקומה, כשצריכים לתקנה, **אבל האבן התחתונה** של הריחים, **אינה נחשבת כמטלטלים**, משום שאין רגילים לטלטלה, אף כשצריכים לתקנה, אלא מתקנים אותה במקומה.

האומר "**כל המטלטל** שיש לי נתון לפלוני" – כוונתו **גם** ל**אבן התחתונה של ריחים** התחתונה, שכל שאינו מחובר לקרקע, ויכולים לטלטלו ממקומו בכלל, אף על פי שהוא דבר שאין רגילים לטלטלו.

ולעניין עבדים, **ספק בגמרא אם נחשבים בלשון בני אדם כמטלטלים**, וכוונת הנותן גם להם, או מאחר שלעניין דיני התורה דינם כקרקעות, אין כוונת הנותן מטלטלים לעבדים.

מברחת נכסיה

אשה שיש לה נכסים, **ועומדת להינשא**, **אך אינה רוצה שבעלה יזכה בנכסיה**, **יש לה שני אופנים לעשות זאת**:

א. שתתן את נכסיה במתנה לאחרים, **בתנאי שיזכו בהם מהיום ולכשתרצה**, שאם יבוא הבעל לזכות, תאמר שרוצה במתנה, וכבר זכה בה המקבל קודם הנישואין, ואם יבוא המקבל לזכות, תאמר שאינה רוצה במתנה, ואם כן לא זכה בה המקבל.

ב. שתתן את כל נכסיה לאחרים, **במתנה בלא שום תנאי**, ומאחר שלא שיירה כלום לעצמה, הדבר ברור שלא התכוונה לתת למקבל, כי אין אדם מניח עצמו בלא כלום, ולא עשתה זאת אלא כדי שלא יזכה בהם בעלה, ומכל מקום, אף על פי שאין כאן מתנה, הבעל אינו זוכה בנכסים, כי עשו אותם כנכסי אשה שאינם ידועים לבעל, שהבעל אינו זוכה בהם, כמבואר במסכת כתובות.

חמישה עד שיכתבו כל נכסיהם

חמישה הם אלו שיש בהם חילוק בדינם, בין אם ייתנו מתנה לאחרים את כל

נכסיהם, לבין אם ייתנו לאחרים מקצת נכסיהם. ואלו הם:

א. שכיב מרע שנתן כל נכסיו לאחרים, חוזר בו. אבל נתן מקצתם, אינו חוזר בו. [כמבואר בדף קמ״ו ובדפים שאחרי כן].

ב. הכותב כל **נכסיו לעבדו**, יצא לחירות. אבל נתן לו מקצתם, לא יצא לחירות. [כמבואר בדף קמ״ט].

ג. הכותב כל **נכסיו לאשתו**, לא קנתה, אלא עשאה אפוטרופוס. אבל נתן לה מקצת נכסיו, קנתה. [כמבואר בדף קל״א].

ד. הכותב כל **נכסיו לבניו ולאשתו**, איבדה כתובתה. אבל אם שייר מקצת נכסיו בידו, לא איבדה כתובתה. [כמבואר בדף קל״ב].

ה. מברחת נכסיה מבעלה, אם כתבה כל נכסיה לאחרים בלא שום תנאי, לא קנו כלום, אבל כתבה רק מקצתם לאחרים, קנו. [כמבואר לעיל].

ובכל האמורים כאן [חוץ מאות ד׳], אין חילוק בין משייר מטלטלים למשייר קרקעות, ובשני האופנים הללו דינו כמי שלא כתב את כל הנכסים.

ורק לעניין איבוד כתובה, מטלטלים אינם נחשבים שיור, ואם שייר מטלטלים ולא שייר קרקעות גם כן איבדה כתובתה, כי אין הכתובה נגבית ממטלטלים אלא מקרקעות. ולדעת אמימר אם שייר מטלטלים שאשה גובה בכתובתה, [שהם כתובים בכתובה בפירוש, והם בעין], הדבר נחשב כשיור, ולא אבדה כתובתה.

נכסים [=הון =ממון] **בלשון בני אדם**

כסף וזהב – קרויים נכסים בלשון בני אדם.

עבדים – קרויים נכסים בלשון בני אדם. [שהרי שנינו, ׳הכותב כל נכסיו לעבדו, יצא לחירות׳, משום שהוא בכלל הנכסים].

קרקעות – קרויות נכסים בלשון בני אדם. [שהרי שנינו ׳נכסים שיש להם אחריות נקנים בכסף שטר וחזקה והכוונה לקרקעות׳].

בגדים – קרויים נכסים בלשון בני אדם. [שהרי נקראו במשנה ׳נכסים שאין להם אחריות׳].

מעות – קרויות נכסים בלשון בני אדם. [שנקראו במשנה ׳נכסים שאין להם אחריות].

שטרות – קרויים נכסים בלשון בני אדם. [כנ״ל].

בהמות – קרויות נכסים בלשון בני אדם. [שהרי שנינו ׳המקדיש נכסיו והיתה בהן בהמה׳].

עופות – קרויים נכסים בלשון בני אדם. [שהרי שנינו ׳המקדיש נכסיו והיו בהם ... עופות׳].

ולכאורה גם דברי מאכל ומשתה כיין

ושמן קרויים נכסים בלשון בני אדם, [שהרי גם הם שנויים במשנה הנ"ל].

תפילין – קרויים נכסים בלשון בני אדם. [שהרי שנינו 'המקדיש נכסיו מעלין לו תפילין', כלומר אף התפילין קדושים עם שאר הנכסים, ומעריכים את שוויים, ופודה אותם].

ספר תורה – ספק אם הוא בכלל נכסים בלשון בני אדם משום שהוא נמכר תמורת כסף [לצורך תלמוד תורה או נשיאת אשה] או שאינו בכלל נכסים כי בדרך כלל אסור למוכרו.

ומעתה שכיב מרע שאמר תנו נכסי לפלוני וכן בריא שהקנה נכסיו לפלוני [בקניין סודר] זכה פלוני בכל האמור כאן [חוץ מספר תורה] כי כולם נחשבים כנכסיו.

דין שנים ושלושה שטרות. ומה שהקנה רב פפא מעותיו בקניין אגב. נתבארו בדף ע"ז.

דף קנא

אמם של רמי ורב עוקבא
בני חמא נתנה להם את נכסיה

- במסכת כתובות מבואר, ש**פעם אחת בעודה בריאה, בבוקר כתבה שטר מתנה על נכסיה לרמי** בנה, **ובערב** [קודם השקיעה] **כתבה שטר מתנה על אותם נכסים לרב עוקבא** בנה:

לדעת רב ששת – **רמי** שכתבה לתת לו ראשון **זכה** בנכסים.

ולדעת רב נחמן – מאחר שנכתבו שני השטרות ביום אחד, כח שניהם שווה, ולכן הדין הוא **שודא**, [כלומר יראה הדיין למי היתה רוצה לתת. א"נ מה שירצה הדיין יעשה], ולכן פסק רב נחמן לתת את הנכסים לרב עוקבא.

- וכאן מבואר, ש**קודם מותה, בבוקר** [וי"ג בערב] **אמרה, שיינתנו נכסיה לרמי** בנה, **ובערב** [וי"ג בבקר] **שלאחר מכן אמרה, שיינתנו נכסיה לרב עוקבא** בנה:

לדעת רב ששת – **מאחר שמתה, נתקיימו דבריה הראשונים**, שאמרה מחמת מיתה, ואינה יכולה לחזור בה ממה שנתנה לרמי בנה, כי מצווה מחמת מיתה חוזר בו רק אם רוצה לבטל את המתנה וליטול בעצמו, כשעומד מחוליו, אבל אם מת, אינו יכול לחזור בו כדי לתת לאחרים.

ולדעת רב נחמן – **מצווה מחמת מיתה חוזר בו אף אם לא עמד מחוליו**, ומאחר שרמי זכה במתנה רק על ידי ציווי אמו מחמת מיתה, היתה יכולה לחזור בה מהמתנה, אף על פי שלא עמדה מחוליה, **ולכן רב עוקבא שצוותה לתת לו לבסוף זכה** בנכסים.

השתא אמרי מר צורבא
מרבנן ומר לאו צורבא מרבנן

אחותם של רב טובי ורב אחדבוי בני רב

מתנה עמדה למות, וציוותה לתת את כל נכסיה לרב טובי מחמת מותה.

בא רב אחדבוי ובכה לפניה, ואמר לה, מאחר שנותנת את כל נכסיה לרב טובי, יאמרו הכל שעשתה כן, כי רק רב טובי נחשב תלמיד חכם, והוא [רב אחדבוי] אינו נחשב תלמיד חכם.

ושבה וכתבה את כל נכסיה לרב אחדבוי.

דינים שנתבארו בדפים הקודמים ונשנו בדף זה

א. מצווה מחמת מיתה [שמפרש שנותן את המתנה מחמת מותו הקרב].

אין בו חילוק בין משייר מקצת לעצמו, לבין נותן את כל נכסיו. ובכל אופן:

- אם מת הנותן, זכה המקבל במתנה, אף בלא שעשה בה קניין, [שדברי שכיב מרע כקניין הם].

- אולם הנותן יכול לחזור בו, אפילו אם עשה בה המקבל קניין.

[ורב הונא בריה דרב יהושע חולק על זה, ואומר, שרק אם המצווה מחמת מיתה מחלק את כל נכסיו, זכה בהם המקבל בלא קניין, אולם אין הלכה כמותו].

ב. מתנת שכיב מרע, [שלא פירש שנותן מחמת מותו], ושייר מקצת הנכסים לעצמו, הרי היא כמתנת בריא לכל דבר. ולכן:

- אפילו מת הנותן, המקבל אינו זוכה בה, אלא אם כן עשה קניין.

- וכשהיה קניין, אפילו עמד הנותן אחר כך, אינו יכול לחזור בו ממה שנתן.

ג. מתנת שכיב מרע, [שלא פירש שנותן מחמת מותו], ולא שייר נכסים לעצמו, הרי היא כמתנת המצווה מחמת מיתה, משום שהדבר ידוע שלא היה נותן את כל נכסיו לאחרים ולא משייר לעצמו כלום, אלא משום מותו הקרב.

דף קנב

מתנת שכיב מרע שכתוב בה קניין

<u>שיטת רשב"ם</u>.

לדעת רב – **שכיב מרע שכתב** או אמר לתת **את <u>כל נכסיו</u> לאחרים**, ולא הסתפק בכתיבה או באמירה הזו, שמעיקר הדין מועילות בלא קניין, [כדין כל מתנת שכיב מרע, שלא שייר נכסים לעצמו], **והוסיף ועשה קניין**, כדי לזכות את המקבל במתנה, **חיזק בכך את המתנה**, **ונתן בה שני כוחות לטובת המקבל** [=ארכביה אתרי ריכשי], כח מתנת בריא, וכח מתנת שכיב מרע. **ולכן לעניין חזרה**, **שטובת המקבל לדון את המתנה כמתנת בריא**, ש**אין הנותן יכול לחזור בו**, היא נידונית כמתנת בריא. **ולעניין הקנאת הלוואות הנותן**, **שטובת המקבל לדון את המתנה כמתנת שכיב מרע**, ה**יכול להקנות את הלוואותיו**, היא

נידונית כמתנת שכיב מרע.

ומבואר בגמרא [בע"ב], שאם הנותן כתב לתת את כל נכסיו לאחרים במתנת שכיב מרע, ומסר להם את הכתב הזה, על ידי המסירה של הכתב הזה, דינו כמי שהוסיף לעשות קניין עם מתנת שכיב מרע.

ולדעת שמואל – יש להסתפק, האם הסיבה שהנותן לא הסתפק בכתיבה או באמירה המועילות כקניין [=דברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים], **היא משום שרצה ליפות את כח המקבל** כנ"ל, **או אדרבה**, הסיבה שהוסיף לעשות קניין היא, משום **שלא רצה שיזכה המקבל** על ידי התקנה שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים, **אלא על ידי הקניין, ואם כן, לא זכה המקבל כלל, כי** רק על ידי דברי שכיב מרע, תיקנו חכמים, שיזכה המקבל אחר מות הנותן, אבל בשאר קניינים אין אדם מזכה לחבירו אחר מותו [=**אין קניין לאחר מיתה**], ואם כן, ספק אם נתייפה כח המקבל, או שלא זכה כלל. **וכל זה כשהנותן אינו מפרש מדוע רוצה שיעשה הקניין בנוסף על דבריו, אבל אם פירש, שיהיה הקניין תוספת על דבריו, אם מת הנותן, קנה המקבל**.

ובפומבדיתא אמרו, שכל המחלוקת הזו היא, כשהוסיף השכיב מרע על דבריו, קניין או זיכוי, [=שמסר למקבל את הכתב שציווה בו לתת לו את הנכסים במתנת שכיב מרע], אבל אם הוסיף על דבריו גם כתב וגם זיכוי, מאחר שייפה את כח המקבל כל כך, מודה שמואל שהמקבל זכה במתנה כמתנת בריא, והנותן אינו יכול לחזור בו, אף אם עמד וצריך לממון בעצמו.

שיטת תוס'.

שכיב מרע שכתב או אמר לתת **את כל נכסיו לאחרים, דינו כמצווה מחמת מיתה, שבין אם היה קניין בנוסף לכך, ובין אם לא היה קניין בנוסף לכך, המקבל זוכה במתנה, אבל הנותן יכול לחזור בו**.

אולם שכיב מרע שנתן נכסיו לאחרים, **ואמר, שבנוסף לכך יכתבו קניין בשטר**, בזה נחלקו רב ושמואל:

לדעת רב – מאחר שמקפיד כל כך לחזק את כח הנותן, **וודאי רצונו ליפות את כוחו של המקבל**, שיזכה בה גם כמתנת בריא, **שלא יוכל לחזור בו**, [אף על פי שכתב לו את כל הנכסים].

ומבואר בגמרא [בע"ב], שאם הנותן כתב בשטר, שזיכה למקבל את המתנה, הרי זה כמי שכתב שטר קניין ממש ליפות את כח המקבל.

ולדעת שמואל – יש להסתפק אם כוונתו לחזק את כוחו, או **שמא** אדרבה **כוונתו שלא יקנה המקבל אלא בשטר**, ולכן אפילו כשמקנה לו רק מקצת מהנכסים, [שכוחו גדול כמקבל מבריא], לא יקנה כלום, כי כוונת הנותן שהמקבל יזכה רק אחר מותו [של הנותן], **ואין שטר לאחר מיתה**. **וכל זה כשהנותן אינו מפרש מדוע רוצה שיכתבו קניין בשטר בנוסף על דבריו, אבל אם פירש, שיהיה הקניין תוספת על דבריו**, אם מת

הנותן קנה המקבל.

ומאחר שהלכה כשמואל, אין להוסיף על מתנת שכיב מרע קניין בשטר, אלא אם כן מפרש, שהדבר נעשה ליפוי כוחו של המקבל.

שכיב מרע שאמר
כתבו ותנו מנה לפלוני

שכיב מרע שציווה [מחמת מותו], "כתבו ותנו מנה לפלוני", אין כותבים ונותנים לו את המנה, אחר מות הנותן, כי יתכן שלא התכוון הנותן להקנות למקבל במתנת שכיב מרע, המועילה אחר מותו, אלא בשטר שאמר לכתוב לו, ואחר מותו אינו יכול להקנות בשטר.

אולם אם מובן מדברי הנותן, שהשטר ייכתב לייפוי כוחו של המקבל, ולא שעל ידו יזכה במנה, כותבים ונותנים לו אחר מות הנותן.

דף קנג

מתנה זו אני מקנה לך בחיים ובמוות

שכיב מרע שכתב שטר מתנה על מקצת נכסיו, ופירש בתוך השטר שהוא מקנה את המתנה "בחיים ובמוות":

לדעת רב [שנהרדעי פסקו כמותו] – מאחר שציין בשטר שתחול המתנה "במותו", **הרי הוא כמצווה מחמת מיתה**, ולכן המתנה חלה אחר מותו, **ואם עמד חוזר בו מהמתנה**, [ומה שכתב "בחיים", לא כתב אלא לסימן טוב, שלא רצה להזכיר מיתתו סתם, וכאילו אמר המקום יצילני מחולי זה לחיים, אולם אם אמות תחול המתנה].

ולדעת שמואל – מאחר שציין בשטר שתחול המתנה "בחיים", **הרי הוא כבריא שנותן מתנה**, החלה מיד **בחייו**, **ואינו יכול לחזור בו** ממה שנתן, [ומה שכתב "ובמות", רצונו לומר, שתהא המתנה קיימת מעתה ועד עולם, גם אחרי מותו].

ולדעת רבא – אם כתב בשטר "בחיים ובמות", דינו כמצווה מחמת מיתה כדברי רב, אולם אם כתב בשטר "מחיים ובמות", הכוונה שתחול המתנה מעתה כדברי שמואל.

ואמר אמימר שאין הלכה כדברי רבא, אלא גם כשכתב "מחיים ובמות", דינו כמצווה מחמת מיתה שחוזר בו.

לעשות כהלכה נגד דעת רב המקום

כשנחלקו חכמים בדין מסוים, אף אם נפסקה הלכה כאחד מהם, אין דרך ארץ לעשות מעשה כמותו במקומו של החכם החולק עליו.

וכשבא מעשה לפני רב נחמן לא רצה לפסוק כרב במקומו של שמואל החולק על רב אלא שלח את הבא לפניו למקום אחר ושם יוכלו לפסוק הלכה כרב.

קללה למי שפסק שלא כהלכה

אשה אחת באה לפני רבא לדין, ופסק כנגדה כפי דעתו, וקללה אותו שתטבע ספינתו, ונתקיימה קללתה במלואה, [ולא ניצל ממנה במה ששרה את כליו במים], שלא תהא קללת הדיוט קלה בעיניך.

וכתב רשב"ם, שמזה שנתקיימה קללתה יש ללמוד, שלא פסק כהלכה, [ואם כן למדנו, שרק כשהדיין דן דין אמת, אין לו לירא מקללת בעלי הדינים].

ההיא מתנתא דהוה כתב בה כד קציר ורמי בערסיה ולא כתב בה ומגו מרעיה איפטר לבית עולמיה

כשהיה אדם מחלק נכסיו קודם מותו, והיו המקבלים זוכים בהם אחר מותו כדין מתנת שכיב מרע [המבואר לעיל], היו כותבים להם שטר מתנת שכיב מרע, להודיע שהנכסים נתונים להם מהמת.

ושני דברים היו רגילים לכתוב בשטרות אלו: (א) שהנותן אמר שיזכו בנכסים, כשהיה חולה ומוטל במיטתו [=כד קציר ורמי בערסיה]. (ב) שמתוך אותו חולי נפטר לבית עולמו [=ומגו מרעיה אפטר לבית עולמיה], ולכן נתקיימה המתנה.

ומי שטוען, שפלוני נתן לו את נכסיו במתנת שכיב מרע, ויש בידו שטר, שכתוב בו, שפלוני אמר כן, כשהיה חולה ומוטל במיתתו, אבל לא נכתב בשטר, שפלוני נפטר מתוך אותו חולי, וגם אנו לא יודעים אם מת פלוני מאותו חולי, וזכה המקבל במתנה, או שלא מת פלוני מאותו חולי, אלא עמד וחזר בו מהמתנה, [והיורשים טוענים שעמד מאותו חולי, ואם כן כשעמד מחוליו, מן הסתם חזר בו מאותה מתנה, ואם כן שלהם הנכסים ולא של בעל השטר]:

לדעת רבה [שרשב"ם פוסק כמותו, כי הוא הולך בדרכו של רבי נתן, המבוארת בהמשך] – [הרי מת והרי קברו מוכיח עליו, כלומר] כשיש לנו ספק אם מת פלוני מאותו חולי או לא, יש להעמידו כפי מה שהוא מוחזק לנו עתה, **ומאחר שעתה הוא מת, אנו מחזיקים אותו שמת מאותו חולי, וקנה המקבל את הנכסים**.

ולדעת אביי [ההולך בדרכו של רבי יעקב המבוארת בהמשך] – מאחר שלא נכתב בשטר שמת פלוני מאותו חולי, מסתבר שלא מת ממנו, שהרי **רוב החולים לחיים הם עומדים, ואם כן** כל זמן שלא נודע בוודאי שמת מאותו חולי, **יש להעמידו על חזקתו שהיה חי, ולומר שעמד מאותו חולי**, ורק אחר זמן מת, **וכשעמד מחוליו, חזר בו מאותה מתנה**, ואחרי זמן כשמת, לא נתן לזה שום נכסים.

מתנה שאינה בלשון שכיב מרע ולא בלשון בריא

במתנת שכיב מרע רגילים לכתוב, "כד

קציר ורמי בערסיה" [=כשהוא חולה ומוטל במיטתו].

ובמתנת בריא רגילים לכתוב, "כד מהלך על רגלוהי בשוקא" [=כשהוא מהלך על רגליו בשוק].

ובמתנה שלא נכתב בה אחד מהלשונות הללו, אין לדעת אם היא מתנת בריא או מתנת שכיב מרע, ונחלקו חכמים מה דין מתנה זו, כשהנותן אומר שנכתבה כשהיה שכיב מרע, ואחר כך עמד מחוליו, וחזר בו, וביטל את המתנה, והמקבל אומר שנכתבה כשהיה הנותן בריא, ואינו יכול לחזור בו:

לדעת רבי יעקב – יד הנותן על העליונה, כי עד שעת הספק היו **הנכסים בחזקתו**, ואין להוציאם ממנו מספק, ולתת אותם למקבל, אלא אם כן המקבל יביא ראיה, שהיה הנותן בריא בשעת הנתינה.

ולדעת רבי נתן – יש להחזיק את הנותן כפי מה שהוא עתה, בשעת ביאתם לדין, ולכן **אם עתה הוא בריא, יד המקבל על העליונה**, כי יש להחזיק את הנותן כבריא גם בשעת הנתינה, והמתנה מתנה גמורה, שאי אפשר לחזור ממנה, אלא אם כן יביא הנותן ראיה, שבשעת הנתינה היה שכיב מרע. **ואם עתה הנותן שכיב מרע, יד הנותן על העליונה**, כי יש להחזיקו כשכיב מרע גם בשעת הנתינה, והמתנה מתנת שכיב מרע, ויכול לחזור בו מהמתנה, אלא אם כן המקבל יביא ראיה, שבשעת הנתינה היה בריא.

ודעת רבי מאיר וחכמי המשנה בדין הזה תתבאר בעזה"י בדף קנ"ד.

דין בקעה לעניין ספק טומאה

כלל הוא בידינו, שספק טומאה ברשות הרבים, טהור, [כלומר, מי שנסתפק אם נטמא או לא, והמקום שבו ארע הספק הוא מקום שהרבים מצויים בו, הרי זה טהור], **וספק טומאה ברשות היחיד, טמא**, [כלומר, מי שנסתפק אם נטמא או לא, והמקום שבו ארע הספק, הוא מקום שלא היו בו אלא אדם אחד או שנים, הרי זה טמא], ועל פי זה נאמרו הדינים הבאים.

א. בקעה בימות הגשמים, אין בני אדם נכנסים בה, [רשב"ם ותוס' מפרשים שאין נכנסים בה, מפני הזרעים והתבואה הגדלים בה, הניזוקים בדריסת הרגלים. ורבינו חננאל מפרש שאין נכנסים בה, מפני מי הגשמים]. ולכן דינה כרשות היחיד, **וספק טומאה בה טמא**.

ב. בקעה בימות החמה, בני אדם נכנסים בה, [שאין בה מים ולא זרעים]. **ולכן דינה כרשות הרבים, וספק טומאה בה טהור**.

- **לדברי רבא כפירוש רשב"ם**, הבקעה בימות החמה נחשבת כרשות הרבים לטומאה, רק אם מעולם לא נזרעה בימות הגשמים, שמעולם לא נידונה

כרשות היחיד לטומאה, אבל **אחרי שנזרעה פעם אחת בימות הגשמים, ונידונה פעם אחת כרשות היחיד לטומאה, מעתה נחשבת כן אף בימות החמה**. [י"מ שדין זה סברא הוא, ואם כן דין תורה הוא. וי"מ שדין זה הוא חומרא מדברי חכמים, אבל מדין תורה, לעולם בקעה בימות החמה נידונית כרשות הרבים, וספק טומאה בה טהור].

- **ולדברי רבא כפירוש רבינו חננאל**, הבקעה בימות החמה נחשבת כרשות הרבים לטומאה, רק לעניין טומאות שנכנסו בה באותם ימות החמה, אבל **לעניין טומאות הנמצאות בה מימות הגשמים**, [**או מימות החמה של שנה שעברה**], מאחר שבימות הגשמים, **מי שספק נגע בהן, טמא**, מעתה גם בימות החמה, מי שספק נגע בהן, טמא. [אמנם לכאורה לפירוש זה, רק דעת רבא כן, אבל לדעת רבי אלעזר, לעולם ספק טומאה בימות החמה בבקעה, נידון כספק טומאה ברשות הרבים, וטהור].

- **ולפירוש תוס'**, לא אמר רבא דין זה מעולם, **ולעולם בקעה בימות החמה נידונית כרשות הרבים לטומאה**, וספק טומאה בה טהור.

ג. מי שנכנס לבקעה, וארע לו בה ספק טומאה, ואינו יודע אם נכנס בה [בימות הגשמים], בזמן שנחשבת כרשות היחיד, ואם כן הוא טמא, כדין ספק טומאה ברשות היחיד, **או** שנכנס בה [**בימות החמה**], בזמן שנחשבת כרשות הרבים, ואם כן הוא טהור, כדין ספק טומאה ברשות הרבים:

לדעת רבי אלעזר – רבי נתן ורבי יעקב יחלקו בדין הזה. **רבי נתן** [שהלכה כמותו] **יאמר, שמחזיקים את זמן כניסתו כפי הזמן של עכשיו**, ולכן **אם עתה ימות החמה**, הרי זה בחזקת **טהור**, כמי שנכנס לבקעה בימות החמה, שהבקעה נידונית בהם כרשות הרבים, **ואם עתה ימות הגשמים**, הרי זה בחזקת **טמא**, כמי שנכנס לבקעה בימות הגשמים, שהבקעה נידונית בהם כרשות היחיד. **ורבי יעקב יאמר, מאחר שיש ספק** אם הוא נטמא או לא, **הרי זה בחזקת טהור, כפי שהיה עד עתה**.

- **לפירוש רשב"ם, אין מי שחולק בזה על רבי אלעזר**.

- **ולפירוש רבינו חננאל, רבא חולק בזה על רבי אלעזר**, ולדעת רבא, **אם כבר עברה על הטומאה ימות הגשמים בבקעה זו**, משעת הספק עד עתה, אף אם עתה ימות החמה, אי אפשר לטהר.

- **ולפירוש ר"י, רבא חולק בזה על רבי אלעזר, ואומר**, שמספק אין מחזיקים את זמן כניסתו לבקעה כפי הזמן של עכשיו, אלא **כשהספק הוא**, האם נכנס לבקעה בימים של עכשיו או בימים שלפניהם, [כגון שעומד בימות הגשמים, ומסתפק אם נכנס בהם, או בימות החמה שלפניהם, או שעומד בימות החמה, ומסתפק אם נכנס בהם, או בימות הגשמים שלפניהם]. אבל כשיודע שלא נכנס בימים של עכשיו, והספק הוא **האם נכנס בימים הקודמים או בקודמי הקודמים, אינו נידון כפי הימים של עכשיו, אלא כפי הימים**

היותר סמוכים לעכשיו, מבין הימים שמסתפק בהם, [אם עומד בימות החמה, ומסתפק בין ימות הגשמים שלפניהם, לבין ימות החמה של שנה שעברה, נידון כמי שנכנס בימות הגשמים. ואם עומד בימות הגשמים, ומסתפק בין ימות החמה שלפניהם, לבין ימות הגשמים של שנה שעברה, נידון כמי שנכנס בימות החמה].

דף קנד

ביאור מחלוקת רבי מאיר וחכמים [במשנה] לעניין מתנה שלא נכתב בה נוסח מתנת בריא ולא נוסח מתנת שכיב מרע

לדעת רב הונא ורבה ורבי יוחנן או רבי שמעון בן לקיש [ראיה האמורה במשנה היא בעדים]:

רבי מאיר וחכמים נחלקו במחלוקת רבי נתן ורבי יעקב [המבוארת בדף קנ״ג].

לדברי רבי מאיר ורבי נתן – כשיש ספק אם בשעת הנתינה היה הנותן בריא או שכיב מרע, יש להחזיקו כפי מה שהוא עתה, בשעת ביאתם לדין, [ולכן אם עתה הוא בריא, יד המקבל על העליונה, כי יש להחזיק את הנותן כבריא גם בשעת הנתינה, והמתנה מתנה גמורה, שאי אפשר לחזור ממנה, אלא אם כן יבואו עדים ויאמרו, שבשעת הנתינה היה הנותן שכיב מרע. ואם עתה הנותן שכיב מרע, יד הנותן על העליונה, כי יש להחזיקו כשכיב מרע גם בשעת הנתינה, והמתנה מתנת שכיב מרע, ויכול לחזור בו מהמתנה, אלא אם כן יבואו עדים ויאמרו, שבשעת הנתינה היה בריא], **ובמשנה מדובר שבאו לדין כשהנותן בריא, ולכן אמר רבי מאיר**, שיש להחשיב את המתנה כמתנת בריא, שהיא מתנה גמורה, ואי אפשר לחזור ממנה, **והדין עם המקבל, אלא אם כן יבואו עדים, ויאמרו שהיה הנותן שכיב מרע**, ואם כן יכול לחזור בו.

ולדברי רבי יעקב וחכמים – כשיש ספק אם בשעת הנתינה היה הנותן בריא, וזכה בה המקבל כמתנה גמורה, שאי אפשר לחזור ממנה, או שהיה הנותן שכיב מרע, ועל ידי שחזר בו, לא יצאה המתנה מרשותו, הרי זה ספק ממון, **ויש להעמיד את הממון בחזקתו, ומאחר שהיה מתחילה של הנותן, ישאר בידו, אלא אם כן יבואו עדים, ויאמרו, שהיה בריא בשעת הנתינה**, ויש כאן מתנה גמורה, שאינו יכול לחזור בו ממנה.

לדעת רב חסדא ורבה בר רב הונא ורבי שמעון בן לקיש או רבי יוחנן [ראיה האמורה בדברי חכמים היא קיום השטר]:

רבי מאיר וחכמים מסכימים עם דברי רבי נתן, שכשיש ספק אם בשעת הנתינה היה הנותן בריא או שכיב מרע, יש להחזיקו כפי מה שהוא עתה.

אם עתה הנותן שכיב מרע, הדין עמו, כי המתנה נידונית כמתנת שכיב מרע, ויכול לחזור בו, [אלא אם כן יבואו עדים ויאמרו שבשעת הנתינה היה בריא].

ואם עתה הנותן בריא, הדין עם המקבל, כי המתנה נידונית כמתנת בריא, שאי אפשר לבטלה, [אלא אם כן יבואו עדים, ויאמרו, שבשעת הנתינה היה שכיב מרע]. **אולם** כל זה שהדין עם המקבל לדברי הכל, זהו כששטר המתנה מקויים בעדים, אבל **כשאין אנו יודעים שהשטר אמת, אלא על פי דברי הנותן, שמודה שכתב את השטר, בזה נחלקו רבי מאיר וחכמים**:

לדברי חכמים או רבי מאיר [**מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו**] – אם הנותן היה אומר שהשטר מזויף, היה נאמן, כי אין עדים המקיימים אותו, ומתוך [=מיגו] שהיה נאמן לומר שהשטר מזויף, והיה מבטל בכך את זכיית המקבל, גם עתה שמודה שהשטר אמת, נאמן לבטל את זכיית המקבל, בטענה שהיה שכיב מרע בשעת הנתינה, אף על פי שעתה הוא בריא, שהפה שאסר, [כלומר הפה שקיים את זכותו של המקבל לרעת הנותן, והודה שהשטר אמת], הוא הפה שהתיר, [כלומר הוא הפה שביטל את זכיית המקבל, בטענה שהיה הנותן שכיב מרע, ואיך תזכה את המקבל על סמך הפה שמבטל את זכייתו], **ורק כשהנותן יקיים את השטר, הוא יזכה במתנה**.

ולדברי רבי מאיר או חכמים [**מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו**] – מאחר [שעתה הנותן בריא, וגם] הנותן מודה שהשטר אמת, אינו נאמן לבטל את זכיית המקבל, מיגו שהיה אומר שהשטר מזויף, כי סתם שטרות כשרים הם, שלא נחשדו ישראל לזייף שטרות, ואינו נאמן לומר שכיב מרע הייתי, מיגו שהיה אומר שהשטר מזויף, [כי אנן סהדי (=אנו עדים) שאין השטר מזויף, משום שלא נחשדו ישראל על כך, ואין אדם נאמן להכחיש עדות, אף כשבא בטענת מיגו.], **ולכן הדין עם המקבל אף על פי שאינו מקיים את השטר**.

מעשה בבני ברק

מעשה בבני ברק, **ביתום, שירש את נכסי אביו, ומכרם** לאחרים, **ואחר כך מת** גם הוא. **ובאו יורשי אותו יתום ואמרו, שהיה קטן בשעת המכירה**, ולא היה יכול למכור, ואם כן הם יורשים את הנכסים ממנו. **והלקוחות אומרים, גדול היה** בשעת המכירה, והנכסים שלנו.

וקודם שנבוא לבאר את פסק דינו של רבי עקיבא בעניין, נקדים:

א. דין זה דומה לדין שטר מתנה, כשאין ידוע מצב הנותן בשעת הנתינה, האם היה בריא, והמתנה מתנה גמורה, או שהיה שכיב מרע, ויכול לחזור מהמתנה, **שגם במעשה הזה הספק הוא מה היה מצב המוכר בשעת המכירה**, האם היה גדול, וחלה המכירה, או היה קטן, ולא חלה המכירה.

ב. לדעת רבי יעקב וסיעתו האומרים,

שכשיש ספק מה היה מצב הנותן בשעת הנתינה, הדין הוא שמעמידים את הנכסים בחזקתם, כלומר ביד מי שהם עתה, במעשה הזה, **אם כבר באו הנכסים ליד הלקוחות, אין מוציאים מהם**, אלא בעדות שהיה המוכר קטן בשעת המכירה, **ואם עוד לא באו ליד הלקוחות, אין מוצאים מהיורשים**, אלא בעדות שהיה המוכר גדול בשעת המכירה.

ג. לדעת רבי נתן וסיעתו האומרים, שכשיש ספק מה היה מצב הנותן בשעת הנתינה, הדבר ידוע [=חזקה היא] שאם עתה הוא בריא, גם אז היה בריא, ואם עתה הוא שכיב מרע, גם אז היה שכיב מרע, כמו כן לדעתם כשיש ספק אם בשעת המכירה היה המוכר גדול או קטן, **אם נכתב שטר על המכירה, הדבר ידוע** [=חזקה היא] **שהיה גדול בשעת המכירה, כי אין העדים חותמים על השטר אלא אם כן נעשה בגדול.**

ד. למסקנה הכל מודים למבואר באות ג' [גם רבי יעקב וסיעתו].

ועתה נבאר את פסק דינו של רבי עקיבא:

א. דעת רבי יוחנן [כפי מה שמבואר בתחילה].

חכמי המשנה סוברים כרבי יעקב, שמעמידים את הנכסים ביד המוחזק, וכן דעת רבי עקיבא.

ובמעשה שהיה בבני ברק, כשבאו לדין, **היו הנכסים ביד היורשים**, ועוד לא באו ליד הלקוחות, ומאחר שהיורשים היו מוחזקים, פסק רבי עקיבא שיש להעמיד את הנכסים בידם, **ואם הלקוחות רוצים להוציא מהם, עליהם להביא עדים שיעידו שהיה היתום גדול** בשעת המכירה.

וכשלא מצאו עדים על כך, **בקשו** מרבי עקיבא רשות **להוציא את היתום מקברו, כדי לבודקו**, לראות אם יש בו סימני גדלות, **וענה להם, שאינם רשאים לבזותו** בכך, כדי לבודקו, ואפילו אם יאמרו, מאחר שקיבל מהם ממון במכירה, אין להם להפסיד, אלא יתבזה **ויבדקו** את הדבר, מכל מקום אין להם להוציאו מקברו, כי **אין לסמוך על הבדיקה הזו, משום שסימנים עשויים להשתנות לאחר מיתה**. [רשב"ם מפרש, שפעמים יראו בו שערות הנראות כסימני גדלות, אולם אם היה חי, לא היו נראות אלא כשומא. ורבינו תם מפרש, שפעמים יראו בו שערות שחורות, שהם סימן גדלות בחי, אולם באמת כשהיה חי היו לבנות, שהם שומא ולא סימן גדלות, ובמותו השחירו. ור"י מפרש, שפעמים יראו בו גומות, שהן סימן גדלות בחי, אולם באמת כשהיה חי לא היו גומות, ורק מחמת מיתה נעשו].

ב. דעת רבי שמעון בן לקיש [כפי מה שמבואר בתחילה] **וכן היא דעת רבי יוחנן למסקנה.**

חכמי המשנה סוברים כרבי נתן, ואם כן, אם נעשה שטר על המכירה, בידוע שהיה גדול בשעת המכירה, וחלה

המכירה, וכן דעת רבי עקיבא.

ובמעשה שהיה בבני ברק, מאחר שהיה שטר על המכירה, משעה שהשטר מקוים, יש להעמיד את הנכסים ביד הלקוחות, [ולדעת האומרים מודה בשטר שכתבו אין צריך לקיימו, כן הדין אפילו לא היה השטר מקוים, וכן דעת רבי יוחנן למסקנה, ומעתה על פי השטר יש להעמיד את הנכסים ביד הלקוחות], כי העדים לא היו חותמים על שטר, אלא אם כן היה המוכר גדול, ולכן פסק רבי עקיבא להעמיד את הנכסים ביד הלקוחות, **ואם היורשים רוצים להוציא מהם, עליהם להביא עדים שיעידו, שהיה היתום קטן בשעת המכירה.**

וכשלא מצאו עדים על כך, **בקשו** מרבי עקיבא רשות **להוציא את היתום מקברו, כדי לבודקו,** לראות אם יש בו סימני גדלות, **וענה להם, שאינם רשאים לבזותו** בכך, כדי לבודקו, **ומלבד זאת אין לסמוך על הבדיקה הזו, כי אפילו נבדוק ולא נמצא בו סימני גדלות,** אין בזה ראיה שהיה קטן, כי **יתכן שנשרו הסימנים אחר מותו.**

ג. דעת רבי שמעון בן לקיש במסקנה.

חכמי המשנה סוברים כרבי יעקב, שמעמידים את הנכסים ביד המוחזק, וכן דעת רבי עקיבא. **ואף על פי כן במעשה שהיה בבני ברק, מאחר שהיה שטר על המכירה, יש להעמיד את הנכסים ביד הלקוחות,** כי העדים לא היו חותמים על שטר, אלא אם כן היה המוכר גדול, ולכן פסק רבי עקיבא להעמיד את הנכסים ביד הלקוחות, **ואם היורשים רוצים להוציא מהם, עליהם להביא עדים שיעידו, שהיה היתום קטן בשעת המכירה.**

וכשלא מצאו עדים על כך, **בקשו** מרבי עקיבא רשות **להוציא את היתום מקברו, כדי לבודקו,** לראות אם יש בו סימני גדלות, **וענה להם, שאינם רשאים לבזותו** בכך, כדי לבודקו, **ומלבד זאת אין לסמוך על הבדיקה הזו, כי אפילו נבדוק ולא נמצא בו סימני גדלות,** אין בזה ראיה שהיה קטן, כי **יתכן שנשרו הסימנים אחר מותו.**

מודה בשטר האם צריך לקיימו

א. הודאת העדים.

במסכת כתובות מבואר, שאם העדים החתומים בשטר מודים שהחתימות הם כתב ידם, אבל אומרים, שהיו פסולים באותה שעה, [מחמת אונס נפשות או שהיו קטנים], ולכן השטר פסול:

- י"א שאף על פי שאין עדות אחרת לכך שזו חתימתם, מאחר שמודים שזו חתימתם, שוב **אינם נאמנים לפסול את השטר,** בטענה שהיו פסולים, כי אנן סהדי [=אנו עדים] שלא היו פסולים, משום שלא נחשדו ישראל על כך, ואין אדם נאמן להכחיש עדות, אף כשבא בטענת מיגו. [מתחילה אמרו שזו דעת רבי מאיר אולם **למסקנה זו דעת חכמים**].

- **וי"א שאם אין השטר מקוים אלא על פי הודאתם, נאמנים לפסול** את השטר, שהפה שאסר הוא הפה שהתיר, [כלומר מיגו שהיו פוסלים את השטר באמירה שאין זו חתימתם, נאמנים לפסלו באמירה שהיו פסולים], ורק אם יש קיום אחר לחתימתם בשטר, השטר כשר. [מתחילה אמרו שזו דעת חכמים אולם **למסקנה זו דעת רבי מאיר**].

ב. הודאת בעל דין.

- **י"א שבזה הכל מודים, שאף על פי שאין עדות שהשטר נחתם בעדים כשרים, אלא שבעל הדין מודה בזה, מכל מקום אינו נאמן לפסול את השטר** בטענה אחרת, [כגון שלא נעשה אלא לצורך מכר שרצה למכור, אבל בסוף לא מכר], מיגו שלא היה מודה שנחתם כדין. ולא נחלקו רבי מאיר וחכמים אלא כשעדים באים לפסול את השטר. [כן דעת רב הונא ורבה ומתחילה אמרו שכן דעת רבי יוחנן אבל למסקנה כן דעת רבי שמעון בן לקיש].

- **וי"א שכשם שנחלקו רבי מאיר וחכמים, כשהעדים פוסלים את השטר, כך נחלקו כשבעל הדין פוסלו**, מתחילה אמרו שלדעת רבי מאיר אינו נאמן, ולדעת חכמים נאמן, אולם למסקנה לדעת רבי מאיר נאמן, **ולדעת חכמים אינו נאמן**. [כן דעת רב חסדא ורבה בר רב הונא ומתחילה אמרו שכן דעת רבי שמעון בן לקיש אבל למסקנה כן דעת רבי יוחנן].

ולעניין הלכה.

כתב רשב"ם – הלכה כדברי חכמים, כפי מה שהעמידם רבי יוחנן, ולכן **מודה בשטר שכתבו, אין צריך לקיימו, בין כשהעדים מודים, ובין כשבעל הדין מודה**, [כלומר שטר שאינו מקויים אלא על פי בעל הדין או העדים, והם אומרים שפסול מטעם אחר, (אף שאינו מזויף), אינם נאמנים].

ור"י כתב – הלכה כדברי רב נחמן בכתובות, ש**מודה בשטר שכתבו, צריך לקיימו**, [כלומר שטר שאינו מקוים, אלא על פי דברי בעל הדין, הרי זה נאמן לפוסלו מטעם אחר].

דף קנה

הזמנים שבהם אדם נחשב כגדול שיש תוקף למעשיו

א. לעניין מכירת מטלטלין.

מעיקר הדין אין קניין **הקטן** כלום, אבל חכמים תקנו, שיוכל לקנות ולמכור מטלטלים **משעה שנעשה חריף להבין בטיב משא ומתן**, אף על פי שאינו יודע בו יפה, [**יש** מקדימים **משש שנים**, **ויש משבע שנים**], והטעם שתקנו שיועיל קניינו, כדי שיוכל לקיים ולהחיות את עצמו.

ב. לעניין מכירת קרקעות.

(א) **הבקי בטיב משא ומתן יפה**[1]:

לפירוש רשב"ם – ממכרו מכר וקניינו

הוספות

[1] מתוך פירוש רשב"ם משמע, שזה שמסבירים לו איך לטעון טענות, ועל פי זה יודע לטעון, הרי זה נחשב כיודע יפה

קנייין, משעה שנעשה כגדול לעניין חיוב מצוות, כלומר **בת שתים עשרה שנה ויום אחד**, **שהביאה** סימני גדלות, [**שתי שערות**], **ובן שלוש עשרה שנה ויום אחד**, **שהביא** סימני גדלות, [**שתי שערות**].

אולם לפי הגרסא הראשונה שהביא רשב"ם [בע"ב] – אין חילוק בין הבקי בטיב משא ומתן יפה, לזה שאינו בקי בו כל כך, ושניהם שווים למכור **משעה שהם בני שמונה עשרה או עשרים כמבואר להלן**.

(ב) **וזה שאינו יודע בטיב משא ומתן יפה** :

תקנת חכמים היא, שלא יהא ממכרו ממכר משעה שנעשה גדול, שמא יטעה למכור שלא כהוגן, ולכן תקנו שרק כשיגדל יותר יוכל למכור.

לדעת רבא אמר רב נחמן – **משעה שהוא בן שמונה עשרה ויום אחד**, מוכר את קרקעותיו, [**ובתנאי** שכבר **הביא סימני גדלות** שהם שתי שערות].

ולדעת רב הונא בר חיננא אמר רב נחמן – **משעה שהוא בן עשרים**, מוכר את קרקעותיו, י"א מיום אחרון של שנת עשרים, ויש אומרים מיום ראשון של שנת עשרים ואחד, [**ובתנאי שהביא** כבר סימני גדלות שהם **שתי שערות**, **או שהביא סימני סריסות**, שגם הם סימן גדלות אצל בן עשרים שנה (ויום אחד) שלא הביא שתי שערות].

ובדף קנ"ו פסקו – משעה שיהא בן עשרים שנה ויום אחד, [והביא סימנים כנ"ל].

- לפירוש רשב"ם ורב אלפס נאמר דין זה רק במי שירש קרקעות מאביו, [כי היורש זוכה בנכסים מהתורה, ולכן אין לו למכור עד שיהיה בר מכירה מהתורה], **אבל מי שקנה** נכסים **בעצמו**, **מוכר** אותם **קודם הזמן הזה**, כי כשם שזכה בהם בקניינו, כך מוכר אותם לאחרים.

- ולפירוש רבינו תם, **נאמר דין זה** בכל נכסים, **אף במה שקנה מאחרים**, כי דרך הקטן להתפתות לעשות דברים כדי לקבל מעות, אבל לא לשלם מעות, ולכן יתכן שכשקנה ושילם, היה דעתו שלמה עם הקניין, אבל כשימכור לא יעשה בדעת שלימה, אלא מחמת המעות שרוצה לקבל, ולכן אין המכירה מכירה גמורה.

(ג) **ושוטה** :

אם מאבד את ממונו בחינם, בלא שיהנה ממנו, [כגון שמשחרר את עבדיו], ודאי אין לו דעת, **ואין ממכרו מכר**, **אף לאחר הזמנים הנ"ל**.

ג. לעניין חיוב במצוות ועונשים.

קטנה פחות מבת שתים עשרה שנה, וקטן פחות מבן שלוש עשרה שנה, דינם כקטנים לכל דבר, ופטורים מהמצוות ומהעונשים, אפילו הביאו שערות

הוספות

בטיב משא ומתן, אף על פי שאינו יודע לטעון מעצמו. אולם התוס' חולקים בזה על רשב"ם.

הנראות כסימני גדלות, [ואין אלו שערות אלא שומא], אבל אחר הזמן הזה, ישנם שלושה זמנים להחשב כגדול:

(א) מי שהביאו סימני גדלות [=שתי שערות], אחר הזמן הזה, כלומר **כשתהיה הבת בת שתים עשרה ויום אחד, והבן בן שלוש עשרה ויום אחד**, הרי הם גדולים.

(ב) מי שלא הביאו סימני גדלות, אבל הביא הבן סימני סריסות או הבת סימני איילונית, הרי הם גדולים **משעה שיהיו בני עשרים**, [ובמסכת יבמות מבואר שיש אומרים משעה שיהיו בני שמונה עשרה, ובמסכת נידה נחלקו חכמים, האם שיעורים הללו הם בסוף השנה, או רק אחרי שנכנסו יום אחד לשנה שאחרי זה].

(ג) מי שלא הביאו לא סימני גדלות ולא סימני סריסות או איילונית, אינם נעשים גדולים, אלא **כשיצאו רוב שנותיהם**, [כלומר שלושים ושש שנה שהם רוב שבעים שנה, שנאמר, "ימי שנותינו בהם שבעים שנה"].

ד. לעניין עדות.

לפירוש רשב"ם: אדם **נאמן להעיד על דברים שיש לו כח למכור**, ולכן נאמן **לעדות קרקעות משעה שיהיה בן שמונה עשרה או עשרים**, ונאמן **לעדות מטלטלים משעה שהוא בן שלוש עשרה שנה ויום אחד**, [ואף על פי שיש לו כח למכור מטלטלים משעה שהוא בן שש, מכל מקום לעדות אין כשר, עד שיהיה איש, כלומר בן שלושה עשרה שנה ויום אחד, שנאמר לעניין העדים, "ועמדו שני האנשים"].

ולפירוש רבינו תם: אדם **נאמן לכל העדויות, משעה שנעשה** איש, כלומר **בן שלוש עשרה שנה ויום אחד, ורק לשומת** [=הערכת] **קרקעות אין לוקחים אותו, עד שיהיה בן שמונה עשרה או עשרים**, כי נוטה דעתו אחר הממון, ויש לחוש שלא ישום היטב, ובקרקעות כשנטעה על פיו, יהיה ההפסד גדול.

ה. לעניין נתינת מתנות.

הטעם שמי שאינו יודע יפה בטיב משא ומתן, אינו מוכר קרקעות עד שיהיה בן שמונה עשרה או עשרים, הוא משום שיש לחוש שנוטה דעתו אחר הממון שמקבל, ואינו מוכר בשיקול הדעת.

וטעם זה קיים רק כשמוכר עבור ממון, אבל כשנותן מתנה חינם, אין לומר שלא עשה בשיקול הדעת, שהרי לא קיבל ממון, ואם כן וודאי נותן את המתנה מחמת הנאה שקיבל, ואחר שיקול הדעת נתנה.

ומאחר שאין סיבה שלא יוכל לתת מתנות, תקנו חכמים, ש**מתנתו מתנה, משעה שנעשה** גדול, כלומר **בן שלושה עשרה שנה ויום אחד**, [**אף על פי שאינו יודע יפה בטיב משא ומתן**], ועל ידי זה יהנו אותו בני אדם.

טעם לאיחור הסימנים

פעמים שסימני גדלות מתעכבים מלבוא[1], **מחמת שהנער רזה או מחמת שהנער שמן**.

ולכן כשהם מתעכבים, יש לרזה לאכול הרבה, ולשמן להרזות, כדי שיבואו.

דף קנו

המשך העניין
הזמנים שבהם אדם נחשב
כגדול שיש תוקף למעשיו

ו. לעניין קידושין.

איש ואשה נחשבים כגדולים לקדש ולהתקדש על ידי עצמם, **משעה שיהיה האיש בן שלוש עשרה שנה ויום אחד, והאשה בת שתים עשרה שנה ויום אחד, והביאו סימנים**.

ואם היו גדולים כשיעור הנ"ל, ולא נבדקו, אם הביאו סימנים או לא, וקידש האיש את האשה, אין מחשיבים את הקידושין לקידושי וודאי, אלא לחומרא בלבד, ואם אחר כך בא אדם אחר וקידש את האשה, צריכה גט גם מהאחרון, שמא אינה מקודשת לראשון.

ולכן אין לאיש בן שלוש עשרה ויום אחד לקדש אשה בת שתים עשרה ויום אחד, עד שיבדקו אותם אם הביאו סימנים. [ותוס' כתבו, שאין חיוב לבדוק לפני הקידושין, אלא שאם קידש, ואחר כך קידש אחר, יש לבדוק את הראשון, ואם נמצאו בו סימנים, אין קידושי שני כלום, ואם לא נמצאו בו סימנים, יתכן שהיו ונשרו, ולכן ספק מקודשת לראשון, וספק מקודשת לשני, וצריכה גט משניהם].

ז. לעניין גירושין.

האיש נחשב גדול לגרש את האשה, **משעה שיהיה בן שלוש עשרה שנה ויום אחד, ויביא סימנים**.

ואם היה גדול כשיעור הזה, ולא נבדק אם הביא סימנים, וגירש אשה, אין להתיר את האשה, ולכן אין לאיש בן שלוש עשרה ויום אחד לגרש אשה עד שיבדקו אם הביא סימנים.

ואף על פי שצריכים לבדוק קודם הקידושין יתכן שיבוא אדם לגרש אשה ויצטרך בדיקה ראשונה קודם הגירושין כגון שייבם את אשת אחיו [ויבום קונה משיהא היבם בן תשע שנים ויום אחד], ולא קדשה ועתה בא לגרשה מחמת הייבום.

ח. לעניין חליצה.

לדעת רב נחמן אמר שמואל: אין האשה חולצת, עד **שתהיה בת שתים עשרה**

הוספות

[1] כן מבואר בתוס' אולם מתוך פירוש רשב"ם נראה שמהטעמים הללו הסימנים נושרים ואם כן אינם מאחרים מלבוא אלא מלהתקיים כי באים ונושרים.

שנים ויום אחד, ותביא שתי שערות.

ולדעת רבי יוסי: אף הקטנה חולצת.

ט. לעניין מיאון.

לדעת רב נחמן אמר שמואל: אין האשה ממאנת, משעה שהיא בת שתים עשרה שנים ויום אחד, ותביא שתי שערות.

ולדעת רבי יהודה: האשה ממאנת, עד שירבו בה השערות, ויהיו שוכבות, ונראה כמו שהרבה השחור.

לא הכל מודים שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים הם בלא קניין

כבר נתבאר לעיל, שהמצווה מחמת מיתה, או שכיב מרע המחלק את כל נכסיו, אינם צריכים קניין לקיים דבריהם, אלא באמירה בלבד דבריהם קיימים, כדי שלא תיטרף דעתם, [ומאידך גיסא, אם עמדו, חוזרים בהם, אפילו אם עשו קניין]. ומבואר כאן בגמרא, שלא הכל מודים לדין הזה:

לדעת רבי אלעזר – לא נאמר דין זה כלל, ואין דברי שכיב מרע קיימים, אלא אם יעשה קניין, [וכמו כן, מאחר שנעשה קניין, שוב אינו יכול לחזור בו]. ומבואר בדברי רשב"ם, שיתכן שלא נחלק רבי אלעזר אלא לעניין שכיב מרע המחלק את כל נכסיו, אבל מודה הוא, שהמצווה מחמת מיתה, דבריו קיימים בלא קניין, ויתכן שאף לעניין מצווה מחמת מיתה נחלק רבי אלעזר, [ומתחילה היה פשוט לרשב"ם, שרבי אלעזר חולק בשני האופנים].

לדברי רבי יהודה דעת רבי אליעזר – בשבת, מאחר שאי אפשר לקנות ולכתוב, תקנו חכמים ש**דברי שכיב מרע קיימים בלא קניין,** כדי שלא תיטרף דעתו עליו, **אבל בימות החול לא** תיקנו, כי ניתן לקנות ולכתוב, ואין צורך בתקנה הזו.

לדברי רבי מאיר דעת רבי אליעזר – בימות החול, מאחר שראוי לקנות ולכתוב בהם, תיקנו חכמים ש**דברי שכיב מרע קיימים אף בלא קניין, אבל בשבת,** שאינה ראויה לקניינים, גם דברי שכיב מרע **אינם קיימים**. [יתכן שסברתו היא, שוודאי גם השכיב מרע אינו מחלק נכסיו אלא בימות החול, אבל בשבת אינו מחלק נכסיו, כי יודע שאינה ראויה לקניין, ולכן אין לחוש שתיטרף דעתו של שכיב מרע על ידי שיחוש שלא יקיימו דבריו אלא בחול, אבל לא בשבת].

ולדעת רבי יהושע – תקנת חכמים היא, ש**דברי שכיב מרע קיימים בלא קניין, בין בחול בין בשבת**. [לדברי רבי יהודה, החידוש הגדול הוא, שאפילו בשבת שאינה ראויה לקניין, דבריו קיימים. ולדברי רבי מאיר, החידוש הגדול הוא, שאפילו בחול שיכול לעשות בו קניין, דבריו קיימים בלא קניין].

מעשה באמם של בני רוכל

מעשה באמם של בני איש הנקרא רוכל, **שהיתה חולה, ואמרה, תנו כבינתי**

לבתי, [והיא שווה שנים עשר מנה], **וקיימו חכמים את דבריה**.

- **י"א שקיימו את דבריה מעיקר הדין**, אף על פי שלא היה קניין בדבר, **ככל מצווה מחמת מיתה**, או אם היתה הכבינה כל נכסיה, כדין שכיב מרע המחלק כל נכסיו.

- **ולדעת רבי אלעזר**, **מעיקר הדין בניה היו יורשים את הכבינה**, אבל הבת לא זכתה בה, כי דברי שכיב מרע אינם קיימים בלא קניין, **אלא מאחר שהיו הבנים רשעים**, [שלדעתו עברו באיסור כלאים], **קנסו אותם** חכמים להפסיד את הכבינה, ולתת אותה לבת.

כבינה

רשב"ם מפרש: בית נפש, כלומר סיכה שמונחת כנגד הצואר.

והערוך מפרש: רדידים, כלומר צעיף דק שהאשה מכסה בו את ראשה.

המקיים קוצים בכרם

כבר נתבאר בתחילת המסכת, שתבואה הגדלה עם הגפנים בכרם, נאסרת בהנאה משום כלאים, והמקיים את התבואה ואינו עוקרה, עובר באיסור.

לדברי חכמים: **אין איסור** לקיים תבואה בכרם, אלא דברים שרגילים לקיים ולגדל ברוב העולם, אבל דברים שרוב העולם אינם רגילים לגדלם, אינם אסורים משום כלאים, אף אם במקום אחד מגדלים אותם, וכשגדלו בכרם אינם נאסרים בהנאה.

ולדעת רבי אלעזר: אף דברים שרגילים לגדל במקום אחד, כשגדלו בכרם, **נאסרים בהנאה**, כגון קוצים, שרק בני ערביא רגילים לגדלם בשדות, למאכל גמליהם. [מתוך פירוש רשב"ם משמע, שאין אלו קוצים רגילים, אלא פירות מסוימים הקרויים כן].

ולא נתבאר, האם נחלקו לעניין שאר מקומות, אבל בערביא הכל מודים שקוצים בכרם נאסרים. או שנחלקו לעניין ערביא, אבל בשאר מקומות הכל מודים שקוצים בכרם אינם נאסרים. או שנחלקו בזה ובזה.

דף קנז

נפל הבית עליו ועל אביו

מי שהיה חייב ממון לאחרים, [בין על ידי הלוואה, בין שגירש את אשתו ונתחייב בכתובתה], ולא היו לו נכסים לגבות ממנו, אבל לאביו היו נכסים.

ונפל הבית עליו ועל אביו, ומעתה אם הוא מת ראשון, הפסידו בעלי החובות, כי מת בלא נכסים, ואין להם מהיכן לגבות את החוב, אבל אם האב מת ראשון, הבן ירש את נכסי אביו, וכשמת הניח נכסים שיוכלו בעלי חובותיו לגבות מהם, [כדעת האומרים שנכסים שקנה אחר ההלוואה משתעבדים להלוואה],

ואם אין ידוע מי מת ראשון:

לדעת בית שמאי – אם הבן מת ראשון, הנכסים בחזקת יורשי האב, כי לא באו מעולם ליד הבן, אבל אם האב מת ראשון, ובאו הנכסים ליד הבן קודם מותו, בעלי החובות מוחזקים בהם, משום שכל שטר העומד להיגבות, נידון כאילו כבר נגבה, וכאילו כבר באו הנכסים לידם, ומאחר שספק מי מוחזק בנכסים, האם יורשי האב, או בעלי חובות הבן, **חולקים את הנכסים** ביניהם.

ולדעת בית הלל – אפילו אם האב מת ראשון, וזכה הבן בנכסים קודם מותו, בעלי החובות אינם מוחזקים בהם, כי עדיין לא גבו אותם, ומאחר ש**בכל אופן היורשים מוחזקים**, וספק אם הבן ירש את הנכסים קודם מותו, ונשתעבדו לבעלי החובות, מספק אין בעלי החובות מוציאים את הנכסים מיד היורשים.

עיין הערה[1]

דאיקני קנה ומכר מהו

המלווה את חבירו בשטר גובה ממנו בין מנכסים שתחת ידו ובין מקרקעות שהיו תחת ידו בשעת ההלוואה ונמכרו אחר כך כי כבר נשתעבדו למלווה בשעת ההלוואה [ואפילו לא נכתב בשטר שיגבה מהם הדין כן כי וודאי לא הלווה את מעותיו אלא על דעת שישתעבדו לו הקרקעות והסופר טעה ולא כתב זאת בשטר (=אחריות טעות סופר)].

ונסתפקו כאן בגמרא, האם רק הקרקעות שהיו תחת יד הלווה בשעת ההלוואה משתעבדים למלווה, אבל מה שקנה אחר כך אינו משתעבד לו, [ואמנם כל זמן שהם ביד הלווה, המלווה גובה אותם, כמו שגובה כל דבר ששייך ללווה, אולם אם אחר כך חזר הלווה ומכרם, או מת והורישם לבניו, אין המלווה גובה אותם מהלקוחות והיורשים, שלא השתעבדו לו אלא הקרקעות שהיו ביד הלווה בשעת ההלוואה], **או שגם הקרקעות שבאו ליד הלווה אחר כך, בשעה שבאו לידו נשתעבדו למלווה**. [מדברי רשב"ם משמע, שהספק הוא כשנכתב בשטר בפירוש, שישתעבדו גם הקרקעות שיקנה הלווה אחר כך, אולם לכאורה, אם אחריות טעות סופר, מסתבר שאם כשהוא כותב הם משתעבדים, אם כן, כך הדין גם כשלא כתב זאת בפירוש, ויל"ע בזה].

ויש כמה דינים התלויים בספק הזה:

א. האם בעל חוב גובה מהקרקעות, שהלווה קנה אחר ההלוואה, וחזר ומכרם אחר כך, [כמבואר בגוף הספק].

הוספות

[1] יש להוסיף כאן ביאור בשטרות המוקדמים והמאוחרים ויל"ע אם האופן הראשון שכתב רשב"ם בשטרות מאוחרים מוסכם על כל המפרשים [ועיין ברבינו גרשום].

ב. האם בעל חוב גובה מהקרקעות שהלווה קנה אחר ההלוואה, ואחר כך מת, והורישם לבניו, [כמבואר בגוף הספק כנ"ל. ואמנם לדעת האומרים מלווה על פה נגבה מהיורשים, יגבה את הקרקע מהיורשים, אפילו אם לא נשתעבדה לו, אבל לדעת האומרים שמלווה על פה אינו נגבה מהיורשים, אין לומר שחוב זה יש ליורשים לשלם אפילו אם לא נשתעבדו הקרקעות למלווה, מחמת שמצווה על היתומים לפרוע חוב אביהם, שאינם מצווים לפרוע חוב על פה של אביהם].

ג. האם שטרי חוב המאוחרים כשרים או לא, שכשאדם לווה באחד בניסן, וכותב בשטר שההלוואה בט"ו בניסן, וקנה קרקע בי' בניסן, ובל' ניסן מכרה, על פי השטר נראה שהיתה הקרקע בידו בשעה שנשתעבד, ויש לגבות את הקרקע גם מהלקוחות, אולם באמת ההלוואה היתה באחד בניסן, ואם הקרקעות שקנה אחר כך לא משתעבדות, אין הקרקע משועבדת, ויש לפסול את השטר[1].

ד. האם בעל חוב גובה את השבח, כלומר כשאדם מכר קרקע משועבדת, בעל חובו גובה אותה מהלקוחות, אולם רק גוף הקרקע נשתעבד בעצמו בשעת ההלוואה, אבל מה שהשביח בה הלוקח, לא בא אלא לאחר זמן, ואם אדם משעבד גם נכסים שעתידים לבוא, בעל החוב גובה את השבח מהלקוחות, אולם אם אין אדם משעבד אלא את מה שיש בשעת ההלוואה, בעל החוב אינו גובה את השבח מהלקוחות.

- **ולדעת רבי מאיר**, מאחר שאדם מקנה לחבירו דבר שלא לעולם, כל שכן ש**משעבד** לחבירו קרקעות שעתיד לקנות, [שהרי הם כבר בעולם. א"נ משום ששעבוד חזק מקניין סתם].

- **וכל הספק הוא לדעת חכמים**, האומרים, שאין אדם מקנה לחבירו דבר שלא בא לעולם, האם מודים הם, שהוא משעבד קרקעות שעוד לא קנה, [משום שהם כבר בעולם. א"נ תקנת חכמים היא, שישתעבדו גם קרקעות שעדיין לא קנה, כדי שלא ימנעו בני אדם מלהלוות].

לווה ולווה וקנה ומכר

לדעת האומרים שגם הקרקעות שאדם קונה אחר ההלוואה משתעבדות להלוואה, אם אדם לווה מאחד באחד בניסן, ושוב לווה מאדם שני באחד באייר, שעבוד הראשון קודם לשעבוד השני, לעניין הקרקעות שהיו תחת יד הלווה, קודם שלווה מהשני, כי בשעה שלווה מהשני ושעבד לו אותם, כבר היו משועבדות לראשון, ולכן הראשון קודם לגבות מהם.

אולם לעניין מה שקנה הלווה אחרי

הוספות

[1] עיין ברשב"ם שני אופנים בזה.

ההלוואה השניה, השעבוד חל כשכבר ראוי להשתעבד לשניהם:

לדעת בני ארץ ישראל ומהדורא קמא דרב אשי – גם בזה הראשון קודם לשני.

ולדעת רב הונא ומהדורא בתרא דרב אשי – בזה שניהם שווים, וגובים יחד [כל אחד לפי חובו], **וכן ההלכה. ולכן כשאדם לווה מחבירו, ואחר כך מכר את הקרקע המשועבדת** [באחריות], **והשביחה הקונה, כשהמלווה גובה** את הקרקע מהקונה, ובא לגבות גם את השבח, כדין נכסים שקנה הלווה אחר ההלוואה, מאחר שהשבח בא אחרי שהלווה השתעבד גם לקונה, הרי הוא משועבד גם לקונה שהשביח, וגם למלווה, ולכן המלווה **אינו גובה אלא את חצי השבח.**

מהדורא קמא ומהדורא בתרא דרב אשי

רשב"ם מפרש, שמהדורא בתרא של רב אשי, היא מה שאמר כשחזר על לימודו פעם שניה. [ויל"ע אם מהדורא קמא היא מה שאמר כשלמד פעם ראשונה, או מה שאמר כשחזר על לימודו פעם ראשונה, אחרי שכבר למד פעם אחת].

ורבינו חננאל פירש, שרב אשי חי ששים שנה, [ומסתבר שחי יותר משים שנה אלא שימי לימודו הם הקרויים כאן ימי חייו], ובכל שנה חזר על מקצת לימודו בשני חדשי הכלה, [ניסן ותשרי], ולכשהגיעו שלושים שנה, סיים לחזור על כל לימודו, וכן עשה בשלושים שנה אחרונים, ומה שאמר בשלושים שנה הראשונים נקרא מהדורא קמא, ומה שאמר בשלושים שנה האחרונים נקרא מהדורא בתרא.

דף קנח

נפל הבית עליו ועל אשתו

יש שלושה ענייני ממון, שכשהאשה מתה קודם לבעלה, הוא זוכה בהם, וכשהאיש מת קודם לאשתו, היא זוכה בהם:

א. נכסי מלוג.

אלו הנכסים השייכים לאשה, [שבזמן הנישואין הבעל אוכל פירותיהם]. אם האשה מתה תחילה, בעלה יורש אותה, וזוכה בנכסיה. ואם האיש מת תחילה, הרי הנכסים הללו ביד האשה, ואף כשתמות אחר כך, הבעל אינו יורש אותם בקבר, להוריש ליורשיו, אלא יורשי האשה יורשים אותם.

ב. נכסי צאן ברזל.

אלו הנכסים שהאשה נותנת לבעלה בשעת הנישואין [נדוניה], והם נכתבים בכתובה כפי ערכם, ונעשים חלק מחוב הכתובה, שמתחייב האיש לאשתו כשיוצאת ממנו. אם האשה מתה תחילה, הבעל נפטר מחוב הכתובה, כי לעולם לא תצא ממנו אשתו, ונמצא שזכה בנכסים אלו לגמרי. ואם האיש מת תחילה, האשה גובה את הנכסים הללו בכתובתה.

ג. עיקר כתובה ותוספת כתובה.

כשהבעל נושא את אשתו, הוא מתחייב לה בכתובה, שאם תצא ממנו, יתן לה מנה [לאלמנה], או מאתים [לבתולה], וזה שיעור השווה לכל, ומלבד זאת כל אחד מוסיף כרצונו. אם האשה מתה תחילה, הבעל נפטר מחוב הכתובה, כי לעולם לא תצא ממנו אשתו, ונמצא שלא יצא הממון הזה ממנו עוד. ואם האיש מת תחילה, האשה גובה את הממון הזה בכתובתה.

וכשמתו האיש והאשה, והיו להם בנים משותפים, ולא בנים אחרים, כמעט אין נפקא מינה מהדין הזה, כי מכל מקום בניהם יורשים את נכסי אביהם ואמם. בין אם האשה מתה ראשונה, שאז הם יורשים את כל הנכסים הללו מהאב. ובין אם האב מת ראשון, שאז הם יורשים את כל הנכסים הללו מהאם. [אלא שכשהם יורשים מהאב, הבכור נוטל בהם פי שנים, וכשהם יורשים אותם מהאם, כולם יורשים בשווה].

אבל כשמתו האיש והאשה, ולא היו להם בנים משותפים. אם האשה מתה ראשונה, בעלה יורש אותה, ונפטר מלשלם לה נכסי צאן ברזל וכתובה, ואחר כך כשהוא מת, **בניו יורשים את כל הנכסים הללו. ואם הבעל מת ראשון,** האשה זוכה בנכסיה, ובנכסי צאן ברזל, ובכתובה, וכשהיא מתה אחר כך, **יורשיה יורשים את כל הנכסים הללו. וכשיש ספק מי מת ראשון,** נחלקו חכמים מי זוכה בנכסים.

לדעת בית שמאי:

יש מפרשים – מאחר ש**כל ענייני הממון הללו,** ספק של יורשי האיש, ספק של יורשי האשה, **חולקים אותם** ביניהם, **מחצה נוטלים יורשי האיש, ומחצה נוטלים יורשי האשה.**

ויש מפרשים – **נכסי מלוג ונכסי צאן ברזל, חולקים** אותם **כנ"ל, אבל את הכתובה ותוספת הכתובה,** אין חולקים, כי **אין להוציא** את הממון הזה **מחזקת יורשי האיש,** שהיה מוחזק בו לגמרי.

ולדעת בית הלל:

נכסי מלוג – **בחזקת יורשי האשה,** משום שנכסים אלו הם ממון האשה, ורק אם ודאי מתה לפני בעלה, ירש אותה, אבל מספק אין להוציא את הממון מחזקתו, ומאחר שהיה בחזקת האשה, עתה הוא בחזקת יורשיה. [לפירוש הראשון בתוס', כן הדין רק לדעת האומרים ירושת הבעל דרבנן, כי מאחר שאינו יורש אותה מהתורה, הנכסים בחזקת יורשי האשה, יותר ממה שהם בחזקת הבעל. אבל לדעת האומרים ירושת הבעל מהתורה, ספק שקול הוא מי מוחזק בנכסים הללו, ולכן יורשי האיש ויורשי האשה חולקים אותם].

נכסי צאן ברזל – **לדעת רבי יוחנן,** נכסים אלו הם **בחזקת יורשי האיש,** כי נעשו שלו בשעת הנישואין, אלא שבשעה שמתחייב לשלם לה את כתובתה, מתחייב גם בהשבת שוויים של נכסים אלו, ורק אם ודאי מת לפניה, יש לחייב

את יורשיו בתשלום כתובתה, אבל מספק אין לחייבם, ונשארים הנכסים הללו בחזקת יורשי האיש. **ולדעת רבי אלעזר**, נכסים אלו הם **בחזקת יורשי האשה**, כי היו הנכסים שלה קודם הנישואין. **ולדעת רבי שמעון בן לקיש משום בר קפרא**, מאחר שיש לומר כך, [כדברי רבי יוחנן], ויש לומר כך, [כדברי רבי אלעזר], **יורשי האיש ויורשי האשה חולקים ביניהם את הנכסים הללו**.

כתובה ותוספת כתובה – בחזקת יורשי האיש, שזהו ממון הבעל, ורק אם ודאי מת לפני אשתו, יורשיו חייבים לשלם לה את כתובתה מממונו, ומספק אין להוציא ממון מהמוחזק.

יבם וספק אין ספק מוציא מידי ודאי

ראובן מת בלא בנים, ובא שמעון אחי ראובן, **וייבם** את אשת ראובן מיד אחר מות ראובן, [ולא המתין שלושה חודשים], **ולאחר שבעה חודשים נולד** לה **בן**, הרי זה **ספק** בנו **של ראובן**, **ספק** בנו **של שמעון**.

ויש נפקא מינה מהספק הזה, **לעניין ירושת יעקב אבי ראובן ושמעון**, שהרי אם הבן הזה הוא בנו של ראובן, הרי זה נכנס תחת ראובן אביו, ויורש את יעקב יחד עם שמעון, ואם הבן הזה הוא בנו של שמעון, אינו יורש את יעקב כלל, אלא שמעון יורש אותו לבדו.

ומבואר במסכת יבמות, שמאחר שממה נפשך שמעון יורש את הנכסים, [שלכל הפחות הוא יורש מחצה], והבן הוא ספק יורש, [כי יתכן שאינו בנו של ראובן ואינו ראוי לרשת כלל], **אין ספק מוציא מידי ודאי, ושמעון נוטל את כל הנכסים**.

- רשב"ם למד מהדין הזה, שכל מקום ששנים באים לתבוע נכסים מכח ירושה, האחד תובע את כל הנכסים כדין יורש יחיד, והאחד תובע מחצה, כי אומר ששניהם יורשים, **זה שתובע הכל קרוי ודאי**, הואיל והוא ודאי במקצת, [שהרי אין השני תובע אלא מקצת, אבל מודה לו בשאר], והשני קרוי ספק, **ואין ספק מוציא מידי ודאי**.

- והתוס' הקשו על כך, שזו הלכה בלא טעם, וכי בשביל שהאחד ודאי בחצי אחד, יטול גם את החצי השני, שהוא ספק בו, **ולכן פירשו שבדרך כלל כשיש ספק בחצי אחד, חולקים אותו**, [זה נוטל רבע, וזה נוטל רבע], **אף על פי שבחצי אחר האחד ודאי, ורק בדין המבואר במסכת יבמות אין הספק נוטל כלום, כי שמעון הוא ודאי יורש, והספק הוא ספק יורש**[1].

הוספות

[1] וביאר זאת ה"ערוך לנר" במסכת יבמות, שקודם שנולד הספק, היה שמעון מוחזק שהוא יורש יחיד של כל נכסי יעקב, ואף שהיה יעקב חי, מכל מקום נקרא עניין זה חזקה, ומספק אין להוציאו מחזקתו זו, אבל בשאר מקומות אין לומר כן, כמו שיתבאר בעזה"י בהמשך.

נפל הבית עליו ועל אמו

אלמנה [או גרושה], שיש לה בן יחיד, אם היא מתה תחילה, הבן יורש את נכסיה, [ואחרי מותו יורשיו יורשים אותם], ואם הוא מת תחילה [בלא זרע], אינו יורש את אמו בקבר להוריש לאביו או ליורשי אביו, אלא האשה נידונית כמי שאין לה זרע, ואביה או יורשי אביה, יורשים את נכסיה.

ונחלקו חכמים מה הדין, כשמתו האם והבן, ויש ספק מי מת ראשון, האם היא מתה ראשונה, וירשה הבן, וכשמת הוריש את הנכסים למשפחת אביו, או שהוא מת ראשון, ולא ירש את נכסי האם בחייו, וכשמתה הורישה אותם למשפחת אביה.

דעת תנא קמא.

מאחר שהספק שקול, מי יירש את נכסי האם, [האם היא מתה ראשונה, ויורשי הבן יירשו את נכסיה, או שהבן מת ראשון, ויורשי האם יירשו את נכסיה], לפיכך **יורשי האם ויורשי הבן חולקים** אותם **בשווה**.

ואף על פי ששנינו לעיל, שכשנפל הבית על האיש ועל אשתו, ויש ספק האם הבעל מת לבסוף וירש את נכסי אשתו, והורישם ליורשיו, או שהבעל מת תחילה ולא ירש את אשתו, ויורשיה יורשים אותה, אין דנים את הספק כספק שקול שיחלקו את הנכסים ביניהם, וכל נכסי מלוג בחזקת יורשי האשה. יי"מ שהטעם לכך, כי ירושת הבעל דרבנן, ולכן אין להוציא את הנכסים מחזקת יורשי האשה, אף על פי שהספק שקול, אבל ירושת הבן מהתורה, ולכן יורשיו חולקים את הנכסים, שהרי הספק שקול. וי"מ שאמנם ירושת הבעל מהתורה, אבל אינה מחמת קורבה, אלא מחמת נישואין, ואינה חשובה כירושה מחמת קורבה, ולכן אין מוציאים את הנכסים מחזקת יורשי האשה שמחמת קורבה, אבל ירושת הבן היא מחמת קורבה, ולכן יורשי הבן חולקים עם יורשי האם. וי"מ שבאמת כשהספק שקול, אין להוציא את הנכסים מחזקתם הראשונה, ויש להעמידם בחזקת יורשי האשה והאם, אולם כשאם ובן מתו, אין הספק שקול, ויותר מסתבר שהבן מת אחרון, כי אם הוא מת קודם לאמו, הדבר נחשב כפורענות יתירה, ולכן יורשיו חולקים עם יורשי האם.

- **רשב"ם מפרש**, **שכן הדין רק כשיורשי האם הם אביה או אחיה**, ואין לה בנים נוספים, שבזה אם היא מתה ראשונה, וירש בנה את כל נכסיה, כשהוא מת יורשיו יורשים את כל נכסיה, **אבל אם יש לה בנים נוספים** [מאב אחר], **את חלקם בנכסיה הם יורשים בוודאי**, ואין כאן ספק אלא על מקצת נכסיה, כלומר על חלק הבן שמת עמה, האם גם אותו ירשו ממנה, [כי הבן מת תחילה, ולא ירש מאמו כלום], או שאותו חלק ירש הבן, וכשמת הורישו למשפחת אביו, ומאחר שהם וודאי בחלק מירושת האם, **ויורשי הבן הם ספק**, **אין ספק מוציא מידי ודאי**, ויורשי האם נוטלים את כל הנכסים.

- **ותוס' פירשו**, שמה שהם נוטלים את חלקם בוודאי, אינה ראיה שיש להם ליטול את חלק

הבן, ולכן **גם בזה את חלק הבן בירושת האם הם חולקים עם יורשי הבן**.

דעת רבי עקיבא.

רבי אילא אמר – הנכסים **בחזקת יורשי האם**, הואיל והוחזקה נחלה להיות של שבט האם, שכל ימי חיי האשה, היה הממון בחזקתה, והיא משבט אביה, ואין להוציא אותו מחזקתו.

ורבי זירא אמר – הנכסים **בחזקת יורשי הבן**, כי הוא קודם ליורשה מכל קרוביה. [וכשעלה רבי זירא לארץ ישראל, חזר לומר כדברי רבי אילא, ומזה למד, שאויר ארץ ישראל מחכים, שרק משעלה לשם, נתן אל לבו לעמוד על האמת].

יחס בן עזאי לרבי עקיבא

מתחילה היה בן עזאי תלמידו של רבי עקיבא, אולם לבסוף נעשה **תלמיד חבר** שלו, **שהרי** מבואר במשנה, ש**אמר לו** "**באת**", כמדבר לחבירו, **ולא** אמר לו "**בא רבינו**", כמדבר לרבו.

דף קנט

כמה הלכות ששלחו מתם [=מארץ ישראל][1]

א. בן שמכר את חלק ירושתו בנכסי אביו בחיי אביו, ומת בחיי אביו, בנו מוציא את הנכסים הללו מיד הלקוחות, [כלומר בן הבן יורש את הנכסים, ואם הלקוחות תפסום, הוא מוציא מידם].

ועל דין זה אמרו, "**זו היא שקשה בדיני ממונות**", **כלומר מסברא אין להבין מדוע הנכד יורש את הנכסים, הלא הלקוחות אומרים לו**, "אבוך מזבין ואת מפיק", [=אביך מכר ואתה תירש], כלומר, מה שאתה יורש, מאביך אתה יורש, **ואיך תירש מה שכבר מכר אביך**. וריב"ם מפרש, שאין הקושי, מדוע זכה הנכד בנכסים, כי ודאי מה שמכר אביו לא חל, כי אפילו לדעת האומרים אדם מקנה דבר שלא בא לעולם, אין זה אלא שיחול כשיבוא לעולם, אבל זה מעולם לא זכה בנכסים בחייו, ואין למכירה להועיל, והקושי היא רק מדוע הנכד אינו חייב לשלם ללקוחות, מה שנתנו לאביו במכירה. ור"י מפרש שהדין הנ"ל אמור במי שאביו הקנה לו את נכסיו, "מהיום ולאחר מיתה", ומכרם בחייו, ומת קודם לאביו, וכדעת רבי יוחנן, האומר, שהלקוחות אינם זוכים בהם, [כפי שנתבאר בדף קל"ו], ורק בזה יש להקשות, מדוע יזכה בהם הנכד, ולא יזכו בהם הלקוחות.

ואין לתרץ שהנכד זוכה בנכסים, כי הוא יורש את אבי אביו באופן ישיר, אבל אביו שמת לא ירש כלל, ולא אכפת לנו ממכירתו, **וכן יש לפרש את הפסוק**, "**תחת אבותיך יהיו בניך**", כלומר הכתוב אומר לבן, "תחת אבותיך יהיו

הוספות

[1] מתוך פירוש התוס' מבואר שאת כל ההלכות הללו שלחו מתם אולם מפירוש רשב"ם נראה שרק את ההלכה שקשה בדיני ממונות שלחו מתם.

בניך״, בנך יירש את אביך ולא אותך, דהיינו הנכד יירש ישירות את הסב. **כי אפשר לומר שאין זה כך**, אלא הבן יורש את אביו, ולא את סבו, **ואין כוונת הפסוק** שיהיו בני הבנים תחת הסב, **אלא לעניין ברכה**, שיהיו לצדיקים בנים ובני בנים ליורשם, [וגם יהיו צדיקים כמותם].

וכן אין להביא ראיה לדין הנ״ל, מהמשנה, [שנתבארה בדף קנ״ז], **נפל הבית עליו ועל אביו, שלכאורה מבואר בה, שמי שהיו לו בעלי חובות, ומת קודם לאביו, בנו יורש את נכסי הסב, ולא בעלי חובות אביו**, ועל כרחך טעם הדבר, משום שהנכד יורש ישירות את הסב, ואין לאביו כלום, שיוכלו לגבות ממנו בעלי חובותיו. והטעם שאין להוכיח זאת מהמשנה, **כי יתכן שלא דברה המשנה באופן הזה, אלא באופן שלא היה לבן בנים, ויורשיו הם אחיו**, האומרים, הבן [שהוא אחינו] מת ראשון, ולא ירש מאביו כלום, וכשמת אבינו אחריו, רק אנו ירשנו אותו, ומאחר שלא ירשו את האב דרך הבן, אלא ישירות מהאב, [שהרי הכל מודים, שבנים יורשים את אביהם], אין לבעלי חובות אחינו כלום.

ומכל מכל, אף על פי שהלכה זו קשה טעמה, **הלכה כן**.

-

ב. בן בכור שמכר את חלק בכורתו בירושת נכסי אביו בחיי אביו, ומת בחיי אביו, בנו מוציאו מיד הלקוחות.

ולכאורה, לפי המסקנה, [המבוארת לעיל], גם על דין יש לומר, ״זו היא שקשה בדיני ממונות, אבוך מזבין ואת מפיק״.

-

ג. היה יודע עדות בשטר עד שלא נעשה גזלן, ונעשה גזלן, הוא אינו מעיד על כתב ידו, אבל אחרים מעידים.

כלומר **מי שחתם בשטר** [חוב או קניין], **כשהיה כשר להעיד, ולאחר זמן נפסל להעיד, על ידי שנעשה גזלן**, [וגזלן פסול לעדות, שנאמר, ״אל תשת ידך עם רשע להיות עד חמס״], **הוא אינו יכול לקיים את השטר, על ידי שיעיד שהחתימה היא שלו**, כי הוא חשוד לשקר, ושמא אחר חתם ולא הוא, או שהוא חתם היום אחר שנפסל.

אולם יש אופן שיתקיים השטר בעדות אחרים, והוא כשהוחזק השטר בבי״ד. רשב״ם מפרש, שהכוונה היא, שאם כבר נתקיים השטר בבי״ד, לפני שנעשה גזלן, ועתה עדי הקיום מעידים שחתימתם על הקיום אמת, ממילא גם השטר המקוים כשר, כי בכך נתברר שחתם הפסול בזמן שהיה כשר. ותוס׳ מפרשים, שאם ראו בי״ד את השטר קודם שנפסל זה לעדות, ניתן לקיים את החתימה על ידי עדים אחרים שיאמרו שזה כתב ידו.

ואף על פי שלכאורה דין זה קשה הוא, איך יתכן שהוא אינו נאמן לקיים את

חתימתו, ואחרים נאמנים לעשות זאת. **מכל מקום אין זו קושיה, כי באותו זמן שחתם, היה כשר לעדות**, ואז גם הוא היה נאמן לקיים את חתימתו.

-

ד. היה יודע עדות בשטר עד שלא תיפול לו בירושה, הוא אינו יכול לקיים את כתב ידו, אבל אחרים יכולים לקיים כתב ידו.

כלומר **מי שחתם בשטר** [חוב או קניין], **כשהיה כשר להעיד, ולאחר זמן נפסל להעיד, על ידי שנעשה נוגע בעדותו**, [כגון שראובן קנה קרקע משמעון וחתם לו זה בשטר הקניין ולאחר מכן מכרה ראובן לאביו ומת אביו ובא שמעון לומר לא מכרתי לראובן וממילא לא זכה בה אביך], **הוא אינו יכול לקיים את השטר, על ידי שיעיד שהחתימה היא שלו**, כי הוא נוגע בעדותו.

אולם יש אופן שיתקיים השטר בעדות אחרים, והוא כשהוחזק השטר בבי״ד כנ״ל.

ואף על פי שלכאורה דין זה קשה הוא, איך יתכן שהוא אינו נאמן לקיים את חתימתו, ואחרים נאמנים לעשות זאת. **מכל מקום אין זו קושיה, כי באותו זמן שחתם, היה כשר לעדות**, ואז גם הוא היה נאמן לקיים את חתימתו.

-

ה. היה יודע עדות לאחד עד שלא נעשה חתנו, ונעשה חתנו, הוא אינו מעיד על כתב ידו, אבל אחרים מעידים, [אף על פי שלא הוחזק כתב ידו בבי״ד].

כלומר **מי שחתם בשטר** [חוב או קניין], **כשהיה כשר להעיד, ולאחר זמן נפסל להעיד, על ידי שנעשה קרוב** לבעל השטר, [כגון שראובן קנה קרקע משמעון וחתם לו זה בשטר הקניין ולאחר מכן נעשה חתנו של ראובן ובא שמעון לומר לא מכרתי לראובן], **הוא אינו יכול לקיים את השטר, על ידי שיעיד שהחתימה היא שלו**, כי הוא קרוב בעדותו.

אולם אחרים שאינם קרובי בעל השטר, יכולים להעיד שזו חתימת העד, ולקיים בכך את השטר, אף על פי שלא הוחזק בבי״ד.

ואף על פי שלכאורה דין זה קשה הוא, איך יתכן שהוא אינו נאמן לקיים את חתימתו, ואחרים נאמנים לעשות זאת. **מכל מקום אין זו קושיה, כי הטעם שהוא אינו נאמן, אינו משום שהוא חשוד לשקר, אלא משום שהוא קרוב, וגזרת מלך היא לפוסלו, אבל אחרים שאינם קרובים, נאמנים**.

הבן אינו יורש את אמו בקבר להנחיל לאחיו מהאב

בפרק יש נוחלין [דף קי״ד], כבר נתבאר, שמי שמת בלא זרע, אינו יורש את אמו בקבר, להנחיל את נכסיה למשפחת אביו.

וטעם הדבר הוא, משום שאם היה יורש אותה בקבר, היה מסב את נחלתה משבטה לשבט אביו, ומאחר שלמדנו שהבעל אינו יורש את אשתו בקבר, כדי שלא יסב את נחלת אשתו משבטה לשבטו, יש ללמוד שכן דין הבן.

ורב ששת הוכיח את הדין הזה מברייתא. וכמו כן, **הוכיח זאת רב אחא ממשנתנו, נפל הבית עליו ועל אמו**, שיורשי האם אומרים, האם מתה ראשונה, ואנו יורשים, ולא יורשי הבן, ומכאן שאם מת הבן תחילה אינו יורש את אמו להוריש למשפחת אביו.

עיין הערה[1].

דין 'ההוא דאמר ליה לחבריה, נכסי דבר סיסין מזבנינא לך'. ודין, 'ההוא דאמר בשכוני גוואי הואי'. מבוארים בפרק חזקת הבתים. [הראשון בדף ל'. והשני בדף כ"ט].

ולתועלת הלומדים הנני להעתיקם לכאן.

המוכר לחבירו כל נכסים של בר סיסין

האומר לחבירו, הנני מוכר לך את כל נכסי בר סיסין, כוונתו למכור את כל הנכסים שקנה מאדם ששמו בר סיסין. ואם היו למוכר נכסים שקרויים בפי כל נכסי בר סיסין, אבל לא קנה אותם מבר סיסין, אלא היו לו מאבותיו, אינם בכלל המכירה, ולא זכה בהם הקונה.

ולדעת רב נחמן [שרשב"ם ורבינו חנינא איש רומי פוסקים כמותו], כל זמן שלא יוכח אחרת, **כל נכסים ששמם נכסי בר סיסין, הרי הם בחזקת** שקנה אותם המוכר מבר סיסין, וזכה בהם **הקונה**.

ולדעת רבא – **אם המוכר אומר** על נכסים הקרויים נכסי בר סיסין, **שלא קנה אותם מבר סיסין**, אלא כך שמם מעולם, **מאחר שהוא מוחזק** בנכסים והקונה בא להוציא ממנו, **על הקונה להביא ראיה** שהמוכר קנה אותם מבר סיסין, ובכלל המכירה הם.

היו הבעלים בשכוני

גוואי [=בחדרים פנימיים]

מי שהחזיק בדירה שלוש שנים [יומם ולילה], **אבל באותו הזמן היו הבעלים הראשונים דרים בחדרים פנימיים, ויוצאים דרך הדירה שהחזיק**, ומשתמשים בה עמו, אף על פי שהוא היה הדייר העיקרי באותה דירה חיצונית, **אין זו חזקה**, כי מאחר שהיו הבעלים עוברים דרך דירתו כל אימת שרצו, אין להם סיבה למחות בו על שדר בדירתם, ואין בשתיקתם שום ראיה שהדירה שלו.

ונחלקו חכמים מה הדין, כשיש למחזיק עדים שהחזיק בדירה **שלוש שנים**, [אבל אינם יודעים אם היו הבעלים הראשונים יוצאים דרך דירתו או לא], **והבעלים הראשונים אומרים, שהיו יוצאים דרך דירתו**, ולכן לא מחו בו, **אבל אין עדים על כך**:

הוספות

[1] לא כתבתי את הדין המובא כאן בגמרא לעניין האב שנשבה ... ובן בתו ... כי לכאורה זהו דין המשנה אולם העירוני שהרמב"ם פוסק כן למרות שאינו פוסק כמשנה. ויש חילוק בין הדינים.

לדעת רב נחמן [שרשב"ם ורבינו חנינא[1] איש רומי פוסקים כמותו], אם ידוע [בעדים] שהיה **הבית** תחילה **של** הבעלים **הראשונים**, אין המחזיק זוכה בבית, **עד שתהא** לו **ראיה ברורה** שהוא שלו. ומאחר שבא לזכות על ידי ראיה של חזקה, והם אומרים שאין חזקתו חזקה, עליו להביא ראיה **שהחזיק בבית כראוי**, בלא שיעברו דרכו. וכל זמן שלא יביא ראיה, הבית בחזקת בעליו הראשונים. וכתבו התוס', שלא נאמר דין זה, אלא כשעדים מעידים שהבעלים הראשונים היה דר בחדרים הפנימיים, אלא שאין ידוע אם יצא דרך הדירה שהחזיק זה או דרך מקום אחר, אבל כשאין ידוע שהיה דר בחדרים בפנימיים, אינו נאמן לומר שהיה דר שם, והיה יוצא דרך הדירה שהחזיק זה.

ולדעת רבא – מאחר שהעדים מעידים, שהדירה ביד **המחזיק** שלוש שנים, הרי זה **מוחזק בה**, **ועל המערער להביא ראיה לבטל חזקתו**, אם בא להוציאו מהדירה.

סליק פרק מי שמת

הוספות

[1] י"ג חננאל.

פרק עשירי גט פשוט

דף קס

כל השטרות קרויים גיטין, [בין שטרי חוב, בין שטרי קניין, ובין שטרי גירושין].

שני אופנים לעשיית השטרות

ישנם שני אופנים בעשיית השטרות. [וחלוקים זה מזה בדיניהם כפי שיתבאר בעזה"י בהרחבה בהמשך הפרק, וכאן לא נכתוב אלא את שני החילוקים העיקריים שביניהם]:

א. גט [=שטר] **פשוט**. [כלומר שטר פתוח שאין תופרים אותו].

- **עדיו חותמים מתוכו** תחת סוף הכתב, [בצד של כתיבת השטר, ולא מאחוריו].

- **ודי שיחתמו בו שני עדים**.

ב. גט [=שטר] **מקושר**. הוא שטר שכתיבת התורף שבו, [שהיא עיקר השטר, כגון בהלוואה, שם המלווה והלווה והמעות והזמן], נכתב באופן הבא, כנגד כל שורה של כתב, מניחים שורה חלק, וכופלים את החלק על הכתב, ותופרים, עד שנראה השטר מאחוריו כהרבה דפים קטנים. [וכתיבת הטופס שתחת התורף נעשית כשטר פשוט].

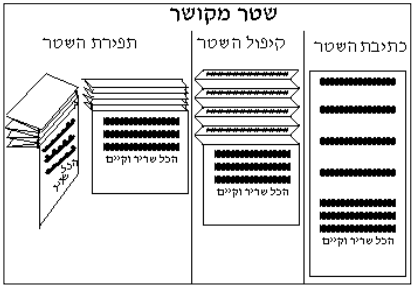

- **עדיו חותמים מאחוריו**, [ולא מהצד של כתיבת השטר], כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך.

- **מניין עדיו לכל הפחות כמניין התפירות שבו**, [כלומר כמניין השורות שנתפרות], אם יש הרבה תפירות מרבים בעדים לפחות כמניין התפירות, [ואם רוצים חותמים יותר], **ובכל אופן אין פוחתים משלושה**.

מדין התורה, **שטר פשוט**, שחתומים בו שני עדים, הרי זה **כשר**. **ושטר מקושר**, **תקנת חכמים הוא**, **משום** שהיו **כהנים קפדנים**, שהיו מגרשים את נשותיהם מתוך כעסם, ולאחר מכן, כשנח רוגזם, ורצו להחזירן, לא יכלו, כי כהנים אסורים בגרושות, ולכן תקנו חכמים, שיעשו גט מקושר, שאינו נעשה מהרה, ועד שהיו שוהים בעשייתו, היו נחים מרוגזם, ושבים מכוונתם לגרש.

- **לפירוש הראשון בתוס'**, **לולי התקנה**, **היה שטר מקושר פסול**, והתקנה היתה, שיהיה כשר, ואם היו מתקנים זאת רק בגיטי נשים, אבל שאר שטרות עדיין היו נפסלים במקושר, היו טועים ואומרים שגם גיטי נשים פסולים במקושר, ולכן תיקנו,

שכל השטרות אינם נפסלים במקושר.

- **ולפירוש השני בתוס'**, גם לולי התקנה, שטר מקושר כשר, **והתקנה היתה שיתרגלו לעשות גיטי נשים מקושרים**, וכדי לחזק זאת, תיקנו שיעשו כן גם בשאר שטרות.

- יש מפרשים שלאחר תקנת גט מקושר, אין לכהנים לגרש אלא בגט מקושר, ורק משום שאין אנו בקיאים בעשייתו, הם מגרשים בגט פשוט. [כי מסתבר שבאופן שאין יכולים לגרש במקושר לא תיקנו].

- ויש מפרשים שאמנם לאחר התקנה אין לכהנים לגרש אלא בגט מקושר, אלא שלא היתה התקנה הזו אלא במקום מסוים, ולכן בשאר מקומות, הכהנים רשאים לגרש בגט פשוט.

- ור"י מפרש שלא היתה תקנה שיגרשו כהנים רק בגט מקושר, אלא שיוכלו לעשות זאת.

ואף על פי שגט מקושר תקנת חכמים הוא, הסמיכוהו חכמים על הפסוקים:

רבי חנינא אמר – "**שָׂדוֹת בַּכֶּסֶף יִקְנוּ וְכָתוֹב בַּסֵּפֶר**", זה שטר פשוט [כספר העשוי בגלילה ואינו תפור]. "**וְחָתוֹם**", זה שטר מקושר שהוא תפור וצרור וחתום. "**וְהָעֵד**", אלו שני עדים [שכל מקום שנאמר עד הכוונה לשנים כמבואר בכמה מקומות]. "**עֵדִים**", הרי אלו שלושה. הא כיצד שנים לפשוט ושלושה למקושר.

רפרם אמר – "**וָאֶקַּח אֶת סֵפֶר הַמִּקְנָה**", זה שטר פשוט. "**אֶת הֶחָתוּם**", זה שטר מקושר. "**הַמִּצְוָה וְהַחֻקִּים**", אלו דברים שבין פשוט למקושר זה עדיו שנים ומתוכו וזה עדיו שלושה ומאחוריו. "**וְאֶת הַגָּלוּי**", זה הטופס של המקושר שהוא פשוט.

רמי בר יחזקאל אמר – "**עַל פִּי שְׁנֵי עֵדִים אוֹ עַל פִּי שְׁלֹשָׁה עֵדִים יָקוּם דָּבָר**", אם מתקיימת העדות בשנים, למה פרט הכתוב שלושה, לומר לך, שנים לפשוט, שלושה למקושר.

מדיני מחיקה ותליה

הכותב שטר, ולאחר מכן נזכר שרוצה להוסיף בו מילה או שתים בין השורות, מוסיפם, ומקיים זאת **בסוף השטר**, על ידי שכותב, "**תיבה פלונית דביני חיטי** [=שבין השורות] **שריר וקיים**".

וכן אם טעה בכתיבה, ורוצה למחוק, מוחק, ומקיים את המחק בסוף השטר, ובלבד שלא תהא המחיקה במקום הראוי להיות כתוב בו, "**הכל שריר וקיים**", שהוא סיום השטר, כי בזה יש לחוש שהיה השטר כתוב עד סופו, ואחר כן מחק שלא כדין, אבל מחיקה שאינה ראויה להיות "הכל שריר וקיים", אם היא מקוימת בסוף השטר, יש להכשיר, כי ניכר שקודם שסיימו לכתוב את השטר מחקו וקיימו.

היכן העדים חותמים בגט [=שטר] מקושר

דעת רב הונא:

העדים חותמים בשטר מהצד של אחורי

הכתב, **בין קשר לקשר**, ונראות חתימות העדים בין הבליטות.

ומאחר שהעדים אינם חותמים בסוף השטר, [שלא כמו בשטר פשוט, שהם חתומים תחת סוף הכתב, ויש בכך היכר שזהו סוף השטר], לכן צריך להיות היכר היכן הוא סוף השטר, כדי שהמחזיק בשטר, לא יוכל להוסיף בו דברים לטובתו, ולכן **כותבים בסוף השטר מבפנים**, "**הכל שריר וקיים**", להיכר שזהו סוף השטר.

ואין לחוש שמא יוסיף לכתוב אחרי "הכל שריר וקיים", ויסיים שוב "הכל שריר וקיים", כי שטר שכתוב בו פעמיים "הכל שריר וקיים", כל הכתוב אחר הראשון, פסול.

ואין לחוש שימחק את הראשון, כי שטר שיש בו מחיקה הראויה להיות "הכל שריר וקיים", פסול.

דף קסא

דעת רב ירמיה בר אבא:

העדים חותמים בשטר מהצד של אחורי הכתב, **כנגד כל מקום הכתב**. ומאחר שחתימת העדים מכוונת כנגד כל אורך כתיבת השטר, אין לחוש שהמחזיק בשטר יוסיף לכתוב בו דברים לטובתו, כי יכתבו הדברים הללו תחת מקום חתימת העדים מאחור, ויהא ניכר שנוספו הדברים לשטר שלא כדין, ומאחר שיש היכר על ידי החתימות, **אין צורך לכתוב בסוף השטר**, "**הכל שריר וקיים**".

המקום אפור
הוא מקום הכתב
מהצד הפנימי

לדברי <u>רב חסדא</u> – העדים חותמים את שמותיהם, **כשתחילת החתימה הראשונה היא כנגד השורה האחרונה של השטר**, **וסוף החתימה האחרונה היא כנגד השורה הראשונה של השטר**, ואין לחוש שאם יחתום העד, "פלוני בן אלמוני עד", ויהיה דבר מה בסוף השטר

לרעת המחזיק בשטר, יחתוך את סוף השטר, באופן שתחתך חובתו מהשטר, ותשאר מהחתימה "בן אלמוני עד", שהיא חתימה כשרה, כי ניתן לתקן חשש זה, על ידי שיחתום העד, "פלוני בן", כנגד השורה הראשונה, ורק את שאר החתימה, "אלמוני עד", יחתום כנגד השורות העליונות. [ואמנם אם יש אדם הקרוי "אלמוני", עדיין יש לחוש שיחתכו את הכתוב כנגד "פלוני בן", וישאר מהחתימה רק "אלמוני עד", שהיא חתימה כשרה, ולכן יש לחתום "פלוני בן אלמוני", בלא לחתום "עד", שאז אם ישאר רק "אלמוני", אין זו חתימה כשרה, ובמקום שידוע שאין אדם הקרוי "אלמוני", ניתן לחתום "עד" בלא חשש].

אמנם יש לחוש לדבר נוסף, והוא, שהרוצה להוסיף על כתיבת השטר, יוסיף חתימות תחת השטר, ויוסיף לכתוב כנגדן, והתקנה לחשש הזה היא.

- **לפירוש הראשון בתוס'**, **כל עד חותם בשורה בפני עצמו**, **והראשון מתחיל לחתום כנגד <u>סוף</u> השורה האחרונה**, ומעתה אם ירצה המחזיק להוסיף חתימה נוספת תחת הראשון, אינו יכול, כי אם יחתום תחתיו, יהיו שתי חתימות באותה שורה, ואם יחתום ימינה ממנו, תהא החתימה כנגד גליון השטר ולא כנגד הכתב.

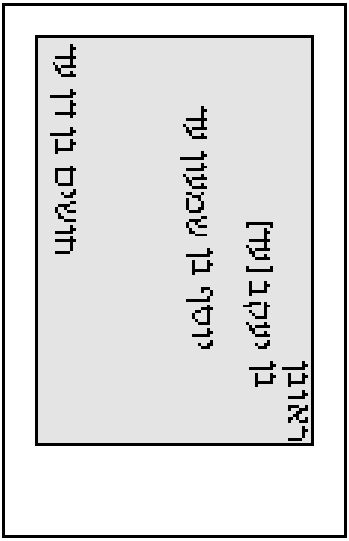

- **ולפירוש השני בתוס'**, **כל העדים חותמים בשורה אחת**, **אלא שעושים טיוט** [=מלשון טיוטא, כלומר עושים קווים או נקודות של דיו], **תחת החתימה הראשונה**, כדי שלא יוכלו להוסיף שם חתימות.

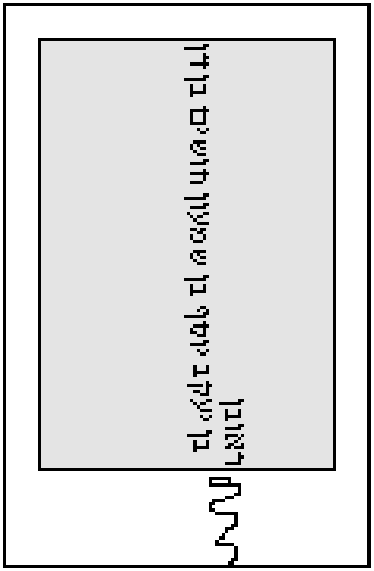

- ויתכן שלא הוצרכו לומר תירוצים אלו, אלא קודם שנאמר, שהראשון חותם "פלוני בן" כנגד השורה התחתונה, אבל אחר שנאמר הדין הזה, יש לומר, שכשנראה שאחד חתם "פלוני בן", כנגד שורה אחת שבשטר, הוא העד הראשון שכנגד סוף השטר, ואם יש עד תחתיו הוא פסול.

רשב"ם מפרש שלדברי <u>מר זוטרא</u> – העדים חותמים את שמותיהם, כשתחילת כל החתימות בשווה כנגד השורה האחרונה של השטר, וסוף כל החתימות בשווה כנגד השורה הראשונה של השטר, [או כשתחילת כל החתימות כנגד השורה הראשונה, וסוף כל החתימות כנגד השורה האחרונה], ואין לחוש שאם יחתום העד, "פלוני בן אלמוני עד", ויהיה דבר מה בסוף השטר לרעת המחזיק בשטר, יחתוך את סוף השטר, באופן שתחתך חובתו מהשטר, ותשאר מהחתימה "בן אלמוני עד", שהיא חתימה כשרה, כי מאחר שכל העדים חותמים בשווה, כשיחתוך מקצת חתימה אחת, יחתוך מכל החתימות, ומאחר שאין אורך השמות שווה, כשיחתוך שם אחד בשלמות, לא יוכל לחתוך גם את השמות האחרים בשלמות, ויהא ניכר שהחתימות חתוכות. [וכמו כן אין לחוש שהמחזיק את השטר יחתים עדים נוספים תחת הראשונים ויוסיף לכתוב כנגדם בשטר כי אין להחתים עדים אלא בשווה לראשונים].

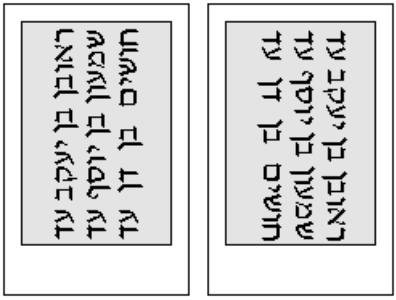

וריב"א מפרש שלדברי <u>מר זוטרא</u> – כל העדים חותמים כנגד השורה האחרונה של השטר, ובאופן הזה אין לחוש שהמחזיק את השטר יחתוך מקצת חתימה אחת, כי כשיחתוך חתימה אחת, יחתוך את כל החתימות, שכולם כנגד שורת השטר האחרונה, [וכן אין לחוש שהמחזיק בשטר יוסיף עדים תחת הראשונים, כי יהיה ניכר שאינם מהחתומים בכשרות, כי אינן בשורת העדים הראשונים].

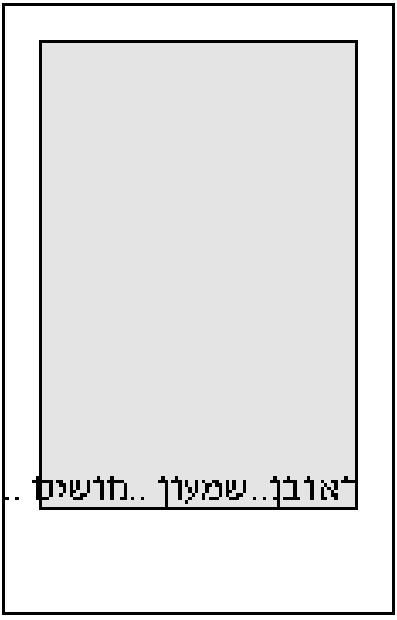

ולפירוש השלישי בתוס׳ לדברי <u>מר זוטרא</u> – העד הראשון חותם את שמו בלבד כנגד השורה האחרונה של השטר, ותחתיה חותם ״בן״, ותחתיו את שם אביו, וכן סדר שאר העדים, ובאופן הזה אין לחוש שהמחזיק את השטר יחתוך מקצת חתימה אחת, כי כשיחתוך חתימה אחת, יחתוך את כל החתימות, שכולם כנגד שורת השטר האחרונה, [וכן אין לחוש שהמחזיק בשטר יוסיף עדים תחת הראשונים, כי אין גוף השטר אלא עד כנגד תחילת חתימת הראשון, ולא יוכל להוסיף בשטר אף אם יוסיף חתימות מאחוריו].

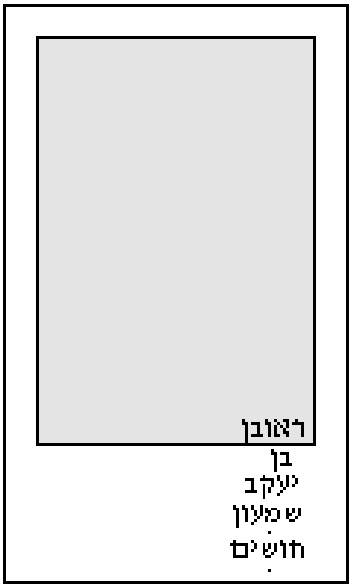

מדוע אין לחוש שיזייפו שטר פשוט מצד החתימות של המקושר

- יי״מ שבשטר מקושר, חותכים את הגליון מהצד, כדי שלא יזייפו שטר מעל חתימות העדים, ויעשה כשטר פשוט כשר.

- וי״מ שעושים טיוט למעלה מחתימות העדים, ומצידיהם, כדי שלא יוכלו לזייף כנ״ל.

- וי״מ שאין צריך לזה, כי אחורי השטר הוא מקום העשוי להזדייף, ושטרות הכתובים שם פסולים.

[כל זה מדברי התוס׳ בדף ק״ס ד״ה מקושר].

חתימה בסימן

כשם שהעד רשאי לחתום את שמו בשטר, כך הוא רשאי לחתום בסימן, הניכר כחתימתו, אף שאין זה שמו, וכן עשו חכמי ישראל.

- **רב היה רגיל לחתום בצורת דג**. [יי״מ משום שהיה נוהג לאכול דגים].

- **ורבי חנינא** היה רגיל לחתום **בצורת ענפי דקל**. [יי״מ משום שהיה נוהג לאכול תמרים].

- **ורב חסדא** היה רגיל לחתום את ה**אות סמ״ך**. [כי האות הזו היא משמו].

- **ורב הושעיא** היה רגיל לחתום את ה**אות עי״ן**. [כי האות הזו היא משמו].

- **ורב הונא** היה רגיל לחתום **בצורת תורן של ספינה**.

ובלבד שיהא הסימן הזה מפורסם כחתימת העד.

ומכל מקום העושה את שם אביו לסימן חתימתו חצוף הוא.

דף קסב

חזרת השטר בשיטה אחרונה

או "הכל שריר וקיים"

בהמשך יתבאר בעזה"י, שהעדים החותמים בשטר פשוט תחת השטר, אינם חייבים להצמיד את החתימה לשורה האחרונה של השטר, ורשאים להרחיק את החתימה, אפילו אם יהיה רווח של שורה שלימה בין החתימה לנוסח השטר.

ואף על פי שכשיעשו כן, ויחתמו אחרי שיניחו רווח של שורה שלימה, המחזיק בשטר יוכל לכתוב שם דברים לזכותו ויאמר שהם מהנוסח המקורי של השטר, שהעדים חתומים עליו, אין לחוש לכך, כי על פי הדינים המובאים להלן, מתבטל החשש הזה:

א. **כשלא כתוב בסוף השטר "הכל שריר וקיים"**, אין למדים משיטה אחרונה, כלומר **כל הכתוב בשורה האחרונה של השטר, אינו מחייב** כלל, **ולכן אם המחזיק בשטר, יוסיף לכתוב דברים לזכותו** בשורה של הרווח בין נוסח השטר לעדים, **לא יועיל לו הדבר** כלל, כי השורה הזו תהא השורה האחרונה של השטר, שאין למדים ממנה. **ומאידך גיסא, כדי שלא יפסידו מכך שאין למדים משיטה אחרונה**, [כשהמחזיק לא הוסיף בשטר כלום], **ולא ילמדו מהכתוב בה, גם כשהיא מהנוסח המקורי** של השטר, **תיקנו חכמים, שבשורה הזו יכתבו דברים שאין בהם צורך, שכבר נכתבו בשורות הקודמות**, כגון "וקנינא מן פלוני בר פלוני לפלוני ככל מה דכתב ומפורש לעיל" [=וקנינו מפלוני לפלוני ככל הכתוב ומפורש דעיל].

ואם בא שטר לפנינו, שיש בו רווח של שורה אחת בין העדים לשטר, ולא חזרו מעניינו של שטר בשורה האחרונה. לפירוש הראשון בתוס' אין לפוסלו. ולפירוש השני בתוס' הוא פסול, גזרה משום שטר שאין בו רווח שורה בין העדים לשטר, ולא חזרו בו מעניינו של שטר בשורה האחרונה, [ומפירוש רשב"ם משמע שגם זה כשר].

ב. כשכתוב בסוף השטר "הכל שריר וקיים", ניכר שזהו סיום השטר, ושוב אין לחוש אם המחזיק בשטר יוסיף לכתוב בו דברים בשורה של הרווח בין השטר לעדים, כי ניכר שהתוספת הזו אינה מהנוסח המקורי של השטר. ומאידך גיסא, כשלא נוספו בשטר שורות אחרי "הכל שריר וקיים", למדים מהשורה האחרונה, כי ניכר שהיא מהנוסח המקורי של השטר.

ובכתבי רבינו תם נמצא שאף במקום שכתוב "הכל שריר וקיים" אין למדים מהכתוב בשיטה האחרונה ואין לקיים בה מחקים.

איך המנהג

בזמן חז"ל, לא נהגו לכתוב "הכל שריר וקיים", ולכן לא היו למדים משיטה אחרונה [כדין א' הנ"ל], וכל דבר שהוא מעיקר

השטר, וכל קיום תלויות ומחקים, היו כותבים קודם השורה האחרונה.

ואחרי זמן הורגלו לכתוב "הכל שריר וקיים", ומעתה השטר פסול בלא שכתבוהו, ולמדים מהשורה האחרונה [כדין ב' הנ"ל], ויכולים לקיים מחקים בשורה האחרונה.

סיום כתיבת הגט

בגיטין כותבים בסיום הגט "כדת משה וישראל" תחת "הכל שריר וקיים", [ומה שכותבים בגט, "וכדו פטרית ושבקית ותרוכית יתיכי..", וחוזרים בסוף, "ודן די יהוי ליכי מינאי גט פטורין וספר תירוכין ואגרת שבוקין", אין זו חזרת שיטה אחרונה, אלא מעיקר הדין צריך לכותבו לבסוף].

ובכתבי רבינו תם נמצא, שאף במקום שכתוב "הכל שריר וקיים", אין למדים מהכתוב בשיטה האחרונה, ואין לקיים בה מחקים, ולכן יש להיזהר שלא לכתוב בגט, "ודן די יהוי ליכי מינאי גט פטורין", בשורה אחרונה, ורק את חזרת העניין, "וספר תירוכין ואגרת שבוקין", ניתן לכתוב בשיטה אחרונה.

בתוס' בדף קס"א [ד"ה וניחוש], מבואר, שלא נהגו חזרת השטר במקושר.

מקום חתימת העדים בגט [=שטר] **פשוט**

אם העדים הרחיקו את חתימתם מהשטר שתי שורות [של מקום פנוי], השטר **פסול**, כי כשירחיקו שיעור כזה, מחזיק השטר יוכל להוסיף שתי שורות תחת הנוסח המקורי, ורק מהאחרונה לא נלמד דבר, אבל את מה שיכתוב בראשונה נקבל, שלא כדין. [ובעזה"י בדף קס"ג יתבארו פרטי שיעור זה][1].

אבל אם הרחיקו את החתימה **פחות משתי שורות** [של מקום פנוי], השטר **כשר**, שאי אפשר לצמצם ולחתום צמוד לשטר.

ובעזה"י בדף קס"ג יתבארו עוד פרטים בעניין זה.

דברים שמשהו פסול עדיף על לא כלום

א. לעניין סוכה.

אויר פוסל את הסוכה בשלושה טפחים – כגון סוכה גדולה, שיש לה שלוש דפנות, וסכך כשר, ויש רווח של אוויר ברוחב שלושה טפחים לכל אורך הסכך, המחלק את הסוכה לשנים, [כאן דופן ומחצה וכאן דופן ומחצה]. א"נ סוכה שיש לה ארבעה דפנות, וסכך כשר, ויש רווח של אויר המחלק אותה לשנים, באופן שאין בכל חלק שיעור סוכה.

סכך פסול פוסל בארבעה – באופנים הנ"ל, אם היה סכך פסול במקום האויר, לא היה פוסל את הסוכה, אלא אם כן

הוספות

[1] כתבו התוס' [בדף קס"ד בד"ה גופא], 'כמו ששני שיטין בין העדים לכתב פוסלים את השטר, כך שני שיטין בין עד לעד פוסל'. ולכאורה יש לחלק בין זה לזה, כי כשיש רווח מעל העדים, יוכלו לכתוב שם דברים, ולומר שעל זה חתמו שני עדים, אבל כשיש רווח בין העדים, ויכתבו שם דברים, לא יוכלו לומר, אלא שהעד השני חתום עליהם, ומבואר בדף קס"ג בתוד"ה שיטה, שאין השטר נפסל, אלא כשיכולים לזייף שטר עם שני עדים, ויל"ע בזה.

היה רוחבו ארבעה טפחים.

ב. הרחקת חתימת העדים משטר פשוט.

הפסקה של רווח חלק פוסלת בשיעור שני שורות – אם הרחיקו העדים את חתימתם מהשטר, בשיעור שתי שורות, השטר פסול כמבואר לעיל.

הפסקה בקרובים אינה פוסלת – אם הרחיקו העדים את חתימתם מהשטר בשיעור שתי שורות, ובאותם שתי שורות חתמו קרובים, הפסולים לעדות, השטר כשר. [ואין לפסול גזרה משום רווח חלק כשם שאין פוסלים סוכה בסכך פסול של שלושה טפחים גזרה משום אויר].

- **ומהטעם הזה, שטר שחתומים בו ארבעה או חמישה עדים, ונמצאו בהם קרובים, תתקיים העדות בשאר, והשטר כשר.** רשב"ם מפרש, דווקא כשנמצאו השנים הראשונים, [או הראשון], קרובים, אז השטר כשר, כי וודאי חתמו למלא את הרווח שבין העדים הכשרים לשטר, ולא לשם עדות, או שנתנו לקרובים לחתום ראשונים משום כבודם, ולא לשם עדות, וקיום השטר הוא מהעדים האחרונים. ומתחילה פירש רבינו תם, שגם אם האמצעי או האחרון קרוב, השטר כשר, אבל לבסוף חזר בו.

ג. חתימת עדים במקושר.

שטר מקושר שקשריו מרובים מעדיו פסול – אם מניין העדים החתומים בשטר מקושר פחות ממניין קשריו [=הכפלים התפורים שבו], השטר פסול, [וזהו הנקרא גט קרח].

שטר מקושר שהחתימו בו קרוב כשר – לדעת רבי עקיבא, גט קרח שחסר בו עד אחד כשר להשוות את מניין עדיו למניין קשריו, מחתימים בו קרוב אחד והוא כשר, ולדעת בן ננס, אפילו אם מחתימים בו עד אחד פסול, הוא כשר.

דף קסג

פרטי שיעור הרחקת חתימת העדים מהשטר

כבר התבאר בדף קס"ב שאם העדים הרחיקו את חתימתם מהשטר שתי שורות [של מקום פנוי], השטר פסול, כי כשירחיקו שיעור כזה, מחזיק השטר יוכל להוסיף שתי שורות תחת הנוסח המקורי, ורק מהאחרונה לא נלמד דבר, אבל את מה שיכתוב בראשונה נקבל, שלא כדין. ובביאור השיעור הזה נוספו כאן כמה פרטים.

א. שתי שורות בכתב ידי עדים ולא בכתב ידי סופר.

כתב ידי העדים, הוא ככתב כל אדם, והוא גדול מכתב ידי הסופר, [הרגיל לצמצם בכתיבתו], וכשאדם מזייף שטר, אינו הולך לסופר שיכתוב לו את השטר, אלא כותבו בעצמו, ואם כן, מאחר שאין לעדים להרחיק את חתימתם כשיעור שיוכלו להוסיף שתי שורות ברווח

שהשאירו, רשאים להשאיר רווח של שתי שורות ככתב השטר, כי שיעור זה הוא פחות משיעור שתי שורות בכתב ידי כל אדם.

ב. ומבואר בגמרא, ששיעור שתי השורות, אינו שני פעמים שיעור שורה אחת, אלא מעט יותר, כשיעור שכותבים שתי שורות זו על גב זו, **יש רווח ביניהן**:

- **לדעת רב יצחק בן אלעזר, השיעור** שהעדים אינם רשאים להרחיק הוא, **שתי שורות, וארבעה אווירים**, לכל שורה רווח מעליה ורווח תחתיה, שיהא אפשר לכתוב לך לך זה על גבי זה, כשהלמ"ד התחתון תחת הכ"ף העליון, וצריך רווח לכל שורה מעליה ומתחתיה.

- **לדעת רב חייא בר אמי משמיה דעולא**, השיעור שהעדים אינם רשאים להרחיק הוא, **שתי שורות ושלושה אווירים**, כי די ברווח אחד בין השורות, אלא שצריך רווח על העליונה עבור למ"ד שיכתוב בה, ורווח תחת התחתונה, עבור כ"ף סופית שכתוב בה [=למ"ד מלמעלה וכ"ף מלמטה].

- **לדעת רבי אבהו**, השיעור שהעדים אינם רשאים להרחיק הוא, **שורה אחת ושני אווירים**, שיהא אפשר לכתוב בשורה "ברוך בן לוי", כלומר רווח למעלה עבור הלמ"ד, ורווח למטה עבור הכ"ף.

מקום כתיבת האשרתא [=קיום =הנפק]

כשבית דין מקיימים את השטר, [על ידי עדות שהחתימות שבשטר הן חתימות העדים החתומים בו, ואינן חתימות מזויפות], בי"ד **כותבים אשרתא, בגליון השטר תחת חתימות העדים**, כלומר כתב המודיע שהשטר מקוים בבי"ד, [וזהו הנקרא אשרתא, או קיום, או הנפק].

ואשרתא זו, **אם יכתבוה** בית דין בגליון, **רחוק ממקום חתימת העדים, יש לחוש שהמחזיק בשטר יחתוך את השטר, עד אחרי חתימות העדים, וישאר בידו גליון חלק, שבסופו אשרתא, ויוכל לכתוב מעל האשרתא מה שירצה**, ולזייף שמות שני עדים, ויתקבל השטר ככשר על ידי האשרתא הכתובה תחתיו. **וכדי שלא תהא תקלה כזו, יש לכתוב את האשרתא באופנים הבאים**:

א. סמיכות האשרתא לחתימות עדי השטר.

אם יכתבו את האשרתא סמוך לחתימות העדים, אין לחוש, כי אין מקום פנוי לכתיבת שטר מזויף, על הגליון שמעל האשרתא.

- **לדעת רבי יוחנן, יש לכתוב את האשרתא סמוך ממש לחתימת העדים, אבל אם יהיה רווח של שורה אחת בלבד, פסול**, כי כשיהיה רווח של שורה אחת, יש לחוש שיחתכו את כל השטר עד מעל אותה שורה ריקה, ויזייפו באותה

השורה שטר וחתימות עדים, שהרי שטר הבא הוא ועדיו בשורה אחת הוא שטר כשר, [כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך], ויתקבל השטר על ידי האשרתא שתחתיו[1]. [ולפי הפירוש השני בתוס', רב אינו חולק בזה על רבי יוחנן, ויתכן שכן הוא גם לפי הפירוש הראשון בתוס'].

- **ולדעת רב**, [**לפי פירוש רשב"ם** והפירוש השלישי בתוס'], **ניתן לכתוב את האשרתא, גם אם יש רווח של שורה אחת בינו ובין חתימות העדים**. [רשב"ם לא ביאר מדוע אין לחוש שיכתבו שטר ועדיו בשורה הפנויה, ויתכן שלפירושו, דעת רב, ששטר הבא הוא ועדיו בשורה אחת פסול, ולכן אין לחוש לזיוף שטר בשורה הפנויה. ותוס' פירשו, שאין לחוש שיזייף שטר בשורה הפנויה כי כשכותבים שטר ועדיו בשורה אחת אין סומכים על האשרתא שבו וצריך לקיים את חתימות השטר כדי לגבות בו], ורק אם יש רווח של שתי שורות בין חתימות העדים לאשרתא, אין סומכים על האשרתא, שלא נעשתה כתיקון חכמים.

ב. הרחקה על ידי טיוט הרווח.

לדעת רב, יש אופן, שבו ניתן להרחיק את האשרתא מחתימות העדים בלא חשש, והוא על ידי טיוט, כלומר **שילכלך בדיו את כל הגליון החלק שבין חתימות העדים לתחילת האשרתא, באופן שלא יוכלו לכתוב במקום הזה שטר מזויף**, ואף על פי שבכך נראה שהאשרתא כתובה על הטיוט, ולא על השטר שלמעלה, הדבר ידוע שאין בי"ד כותבים אשרתא אלא על שטרות, ואם נכתבה אשרתא, לקיים את השטר שלמעלה נכתבה, [וכתב רבינו תם, שטיוט זה שעושים, צריך להיות בנקודות או שורות, באופן שיהא ניכר שאין תחתיו כתב, כי אם היה אפשר לעשות טיוט גדול, עד שלא יהא ניכר מה היה תחתיו, יש לחוש שיטייטו את כל השטר שמעל האשרתא, ויזייפו שטר חדש בגליון שמעל הטיוט, ויאמרו, שהאשרתא באה לקיים את השטר שלמעלה][2].

- **לפירוש השני בתוס'**, גם **רבי יוחנן מודה לדין הזה**.

- **ולפירוש רשב"ם, ולפירוש הראשון בתוס', רבי יוחנן חולק על רב, ופוסל אשרתא רחוקה מחתימת העדים, אף על פי שמטייט את הרווח**, כי כשיש טיוט על גבי האשרתא, נראה שהאשרתא באה לקיים את הטיוט, ולא את השטר שמעל הטיוט.

קיום שטר הבא הוא ועדיו על המחק

בדף קס"ד יתבאר בעזה"י, שלדעת רב,

הוספות

[1] ומכל מקום, אין לפסול מהטעם הזה, שטר שיש בו רווח של שורה אחת בין השטר לחתימות העדים, שמא יחתכו את השטר עד השורה הפנויה, ויזייפו שטר ועדיו בשורה הפנויה, ויבואו לקיים את השטר בעדים הכתובים בשורה האחרונה, שחתמו באמת על השטר שנחתך, כי כשיש שטר ועדיו בשורה אחת, ועדים נוספים בשורה שניה, אין מקיימים אותו אלא מהעדים שבשורה של השטר.

[2] ודווקא אשרתא ניתן להרחיק מהשטר על ידי טיוט, אבל את חתימות העדים אין להרחיק מהשטר על טיוט, כי בכך נראה שהעדים חתמו על הטיוט, ולא על השטר.

שטר הבא הוא ועדיו על המחק, כשר, [כלומר שטר שכבר היה כתוב בו דברים אחרים, ומחקום, ושוב חזרו וכתבו את השטר הזה, וחתמו בו גם העדים על מקום המחיקה, כשר].

ואף על פי כן כשכותבים אשרתא אחר השטר, [בין כשהיא סמוכה לשטר, ובין כשהיא רחוקה ממנו], אין לחוש שמא ימחקו את השטר, ויחזרו ויזייפו על המחיקה שטר אחר ועדים, ויתקבלו על ידי האשרתא שכתובה לבסוף.

כי כל שטר שהוא ועדיו על המחק, **אין סומכים על האשרתא [הכתובה במקום שאינו מחוק], ואין מקבלים את השטר עד שיתקיימו חתימות העדים שבו**.

שטר ובו שורה אחת

א. שטר הבא הוא ועדיו בשיטה אחת.

מאחר ששטר שנכתב ונחתם בעדים כשר, אין חילוק ביו שטר גדול לשטר קטן, וכשם שהגדול כשר, כך הקטן כשר, ולכן אפילו אין בשטר אלא שורה אחת עם חתימות העדים, הרי זה **כשר**.

ב. שטר הבא הוא בשיטה אחת ועדיו בשיטה אחרת.

כבר נתבאר בדף קס״ב, שכשהעדים חותמים תחת השטר, [ולא בהמשך השורה האחרונה של השטר], אי אפשר שיחתמו בסמוך לשטר בצמצום, ומאחר שבוודאי ישאר רווח בין השטר לחתימה, יש לחוש שיוסיפו דברים ברווח שבין החתימה לשטר, ולכן אמרו, שאין למדים מהכתוב בשורה האחרונה, [שמא נוספה בו שלא כדין].

ומהטעם הזה, גם כשהשטר הוא שורה אחת בלבד, מאחר שנעשה באופן שהעדים חתומים תחתיו, [ולא בהמשך לשורה האחרונה], אין למדים מהכתוב בשורה האחרונה שבו, ומאחר שאין בו עוד שורות, הרי זה כשטר **פסול**, שאין למדים ממנו כלום.

ג. שטר הבא הוא בשיטה אחת, ועדיו בשיטת השטר ובשיטה שאחריה.

שטר שנכתב בשורה אחת, וחתמו בו שני עדים בהמשך אותה שורה, ועוד שני עדים חתמו בשורה שתחתיה, השטר **כשר בקיום שני העדים של השורה הראשונה** [כדין א׳], **אבל אינו כשר בקיום העדים של השורה השניה** [כדין ב׳].

מקום חתימת העדים

יש מפרשים שכל שטר שיכול לבוא לידי זיוף פסול.

ולכן:

א. כשהעדים חותמים בשטר, לא יחתמו את שמותיהם בשורה אחת תחת השטר, לא בסוף השורה ולא באמצעיתה, כי מחזיק השטר, יוכל לחתוך השטר, ולזייף שטר מימין העדים, ויהא כשר, כדין שטר הבא הוא ועדיו בשורה אחת.

ב. ואם יש בשטר גליון חלק מימינו, לא יחתמו את שמותיהם בשורה אחת זה בצד זה אף בתחילת השורה, כי מחזיק השטר יוכל לחתוך השטר, ולזייף שטר בגליון שמימין העדים, ויהא כשר, כדין שטר הבא הוא ועדיו בשורה אחת.

ג. אלא או יחתמו תחת השטר בימין כשאין גליון חלק בימין השטר, או יחתמו זה תחת זה, אף באמצע השורה או בסופה. [ואף שכשהם חותמים באמצע השורה או בסופה יש תקלה לעדים עצמם שהמחזיק יוכל לזייף בתחילת השורה "אני חייב מנה" ועם חתימת העד שאחריה יחשב כשטר שהלווה עצמו חתום בו שכשר בלא עדים אין לחוש לזה לפסול את השטר כי אין לפסול שטר אלא כשיכול לבוא לידי זיוף לאחרים אבל כשיכול לבוא לידי זיוף לעד שחתם אין השטר נפסל כי העד הוא הפסיד לעצמו שלא נזהר לכתוב בתחילת השורה ולא באמצע או סופה].

וכן פסק רבינו תם.

ויש מפרשים שאין לפסול שטר, אלא אם כן יכול לבוא לידי זיוף בחלקים שהם צורך השטר, אבל אם הזיוף יכול לבוא, על ידי מה שיכולים לכתוב בגליון השטר, [**שאינו צורך השטר**], **אין השטר פסול. ולכן**:

גם אם יש בשטר גליון חלק מימינו, העדים יכולים לחתום את שמותיהם בשורה אחת זה בצד זה, בתחילת השורה שתחת השטר, ואין השטר נפסל במה שמחזיק השטר יוכל לחתוך השטר, ולזייף שטר בגליון שמימין העדים, כי הגליון אינו צורך השטר. [**ובזה חולקים על אות ב' הנ"ל**].

ואם העדים חותמים את שמותיהם בשורה אחת תחת השטר, בסוף השורה או באמצעיתה, י"מ שהשטר פסול כי מחזיק השטר, יוכל לחתוך השטר, ולזייף שטר מימין העדים, תחת השטר, במקום הנחשב כצורך השטר, ויהא כשר, כדין שטר הבא הוא ועדיו בשורה אחת. [**ולפי זה** המפרשים הללו **מודים לאות א' הנ"ל**]. **וי"מ שגם באופן הזה** אין הדבר נחשב כשטר היכול לבוא לידי זיוף, בחלקים שהם צורך השטר, כי כשהעדים חותמים תחת השטר, זה בצד זה, באמצע שורה או בסופה, כל אותה שורה קודם החתימות, אינה צורך השטר, ויכולים לחותכה ממנו, ולכן אף על פי שכשיחתמו שם, יכולים לזייף שטר מימין החתימות, **השטר** שחתמו עליו **כשר**, [**ולפי זה** המפרשים הללו **חולקים גם על אות א' הנ"ל**].

דף קסד

שטר שחלק ממנו כתוב על המחק

נייר האמור בעניין זה, הוא קלף שמעולם לא נכתב עליו דבר, ומחק, הוא קלף שכבר נכתב עליו, ונמחק מה שהיה כתוב בו. [ודבר זה ניכר הוא האם הקלף הוא נייר או מחק].

וכשיש שטר ועדיו על נייר, אם יתקיימו החתימות, אין לחוש לזיוף, כי ודאי שעל הכתוב בשטר חתמו העדים.

אבל כשיש שטר או עדים על מחק, יש לחוש שמתחילה נכתבו שם דברים אחרים, ונמחקו, וחזרו וכתבו את שיש

שם עכשיו שלא כדין, ומהטעם הזה פעמים השטר פסול, אבל כשאין לחוש לזיוף השטר כשר, ואלו פרטי הדין הזה.

א. שטר הבא הוא ועדיו על המחק.

כשבא לפנינו שטר שנוסח השטר וחתימות העדים כתובים על המחק, **אין לחוש שמתחילה נכתב הנוסח על הנייר, והעדים חתמו על המחק, ואחר כך נמחק נוסח השטר מהנייר, וכתבו על המחק את הדברים הכתובים בו עכשיו**, ועליהם לא חתמו העדים. כי אם מתחילה היה נכתב השטר עצמו על הנייר, העדים היו כותבים זאת בין חתימותיהם, [״אנחנא סהדא חתימי על מחקא ושטרא כתיב על נייראי״], כפי שיתבאר בעזה״י באות ב׳.

וכמו כן אין לחוש, שמתחילה נכתב הכל על המחק, [נוסח השטר וחתימות העדים], **ואחר כך מחקו שנית את מקום נוסח השטר, וכתבו בו את הדברים שיש בו עכשיו**, והעדים שחתומים בו, לא חתמו על הנוסח הזה, אלא על מה שנכתב תחילה. כי אם היו עושים כן, היה ניכר שנוסח השטר נכתב על מקום שנמחק שתי פעמים, והחתימות על מקום שנמחק פעם אחת. [כי יש הבדל בין מה שכתוב על מחיקה של פעם אחת, לבין מה שכתוב על מחיקה של שתי פעמים][1].

אבל יש לחוש, שמא יבוא אדם, וימחק בקלף פעם אחת, את המקום הראוי לחתימות העדים, ולאחר מכן ימחוק שוב את כל הקלף, ויכתוב שטר במקום המחוק פעם אחת, ויחתים עדים במקום המחוק שתי פעמים, וכשיבואו לחתום, לא יבינו שכך הוא, כי כשבאים לחתום עדיין לא כתוב כלום על המקום הראוי לחתימה, ואין ניכר שהוא מחוק שתי פעמים, **ואחרי שיחתמו**, יקח את השטר, **וימחוק את נוסח השטר**, ויכתוב דברים אחרים, **ונמצא שגם הנוסח שכתב, וגם חתימות העדים על מקום המחוק שתי פעמים, ויתקבל השטר** על ידי קיום חתימות העדים. **ומשום החשש הזה, אין לעדים לחתום על מחק, אלא אם כן נמחק בפניהם, וראו את הכתוב קודם המחיקה, וניכר ממנו שמקום השטר ומקום החתימות שווה במחיקות.**

ומאחר ששוב אין חשש בשטר שהוא ועדיו על המחק, הרי זה כשר.

[ובדף קס״ג מבואר, שאם יש בו אשרתא על הנייר, אין מקיימים אותו אלא מחתימות העדים שבו, ולא סומכים על האשרתא].

ב. שטר הבא על הנייר ועדיו על המחק.

כשבאים לכתוב שטר על הנייר, ולהחתים עדים על המחק שתחתיו, יש לחוש, שמא ימחקו את נוסח השטר,

הוספות

[1] בגמרא ביארו, שאין לפסול את השטר שהוא ועדיו על מחק פעם אחת, מחשש שמא יחזרו אחר כך, וימחקו את הנוסח, ויכתבו פעם שניה נוסח אחר, כי הדבר ניכר בין מחיקה של פעם אחת, למחיקה של שני פעמים. ועל פי זה נכתב למעלה, מדוע אין לפסול את השטר הבא הוא ועדיו על המחק, מחשש שמא כבר קודם נכתב הנוסח על המקום המחוק שני פעמים, שטעם אחד הוא.

ויכתבו בו דברים אחרים, **ויהא הנוסח והחתימות על המחק** [המחוק פעם אחת], **ויבואו להכשיר** את השטר **בשקר**, כדין אות א' הנ"ל.

ומהטעם הזה, **כשנוסח השטר כתוב על הנייר**, **והעדים באים לחתום על המחק**, **עליהם לכתוב** זאת **בין שתי החתימות**, **"אנחנא סהדא חתימי על מחקא ושטרא כתיב על נייראי"** [=אנחנו העדים חתמנו על המחק והשטר כתוב על הנייר], ושוב אין לחוש למחיקת נוסח השטר, כי לא יתקבל השטר על ידי החתימות, אלא כשיהיה הנוסח כתוב על נייר.

ודווקא כשכותבים זאת **בין החתימות**, השטר **כשר**, **אבל** אם יכתבו זאת **אחר החתימות**, השטר פסול, כי יכולים לחתוך זאת מהשטר.

וכן אם יכתבו זאת **קודם החתימות**, השטר **פסול**, כי יכולים למחוק זאת, ולא יהא ניכר כי לא יכתבו על המחיקה השניה כלום.

אבל כשיכתבו זאת בין החתימות, לא יוכלו להעלים זאת, כי אם נראה רווח בין החתימות כשיעור "אנחנא סהדא חתימי על מחקא ושטרא כתיב על נייראי", נדע שכתבו כן, ונמחק, ונפסול את השטר, אם נוסח השטר לא יהא כתוב על הנייר.

ג. שטר הבא על המחק ועדיו על הנייר.

כשבאים לכתוב שטר על המחק, **ולהחתים עדים על הנייר שתחתיו**, **אפילו אם העדים יכתבו שהנוסח היה כתוב על המחק**, [ואם כן אין לחוש שהנוסח היה כתוב על הנייר, כמו החתימות ונמחק ונכתב על המחק דברים אחרים], **עדיין יש לחוש**, **שמא ימחקו את נוסח השטר**, **ויכתבו בו דברים אחרים**, **ויוכשר השטר**, אף על פי שהנוסח כתוב עתה על מחק המחוק שתי פעמים, כי העדים כתבו שנוסח השטר כתוב על המחק, והרי הוא כתוב על המחק, ואפילו אם העדים יפרשו, שנוסח השטר כתוב על מחק המחוק פעם אחת, לא יועיל הדבר, **כי אין היכר לכך שנמחק המחק הזה שתי פעמים**, משום שרק כשיש שני מחקים זה בצד זה, אחד מחוק פעם אחת, ואחד מחוק שתי פעמים, ניכר מה נכתב על המחק של פעם אחת, ומה נכתב על המחק של שתי פעמים, אבל **כשיש מחק בצד נייר**, אין לדעת מהכתב שעל המחק, אם הוא מחוק פעם אחת או שתי פעמים.

יש מפרשים שאין שום תקנה לחשש זה, כי אפילו אם נמחק את מקום החתימות, [שהיו על הנייר ואם כן ברור שעתה הוא מחוק פעם אחת], ונכתוב שם מעט, ונשווה זאת לכתב נוסח השטר, לראות אם דומה הוא למחק של פעם אחת או לא, עדיין לא נדע אם נוסח השטר נכתב על מחק של פעם אחת או לא, כי רק כששני המחקים נעשו בבת אחת, הם דומים כשנמחקו מספר שווה של פעמים, ושונים כשאחד נמחק יותר מחבירו, אבל כשכל אחד נמחק בזמן אחר, אינם דומים, אף כששניהם מחוקים בשווה, **ומאחר שאין תקנה** לחשש הזה, **השטר פסול**.

ויש מפרשים שיש תקנה לחשש הנ"ל, על ידי מחיקת מקום העדים, וכתיבה עליו מעט, שאם ידמה למקום נוסח השטר, נדע שגם הנוסח נכתב על מחק של פעם אחת. אלא שבדיקה זו אי אפשר לעשות ביום אחד, כי גם כששני המחיקות של פעם אחת, אם אחת בת יומה, והאחרת מזמן קודם, אינן שוות, ולכן צריך להמתין שני ימים אחר מחיקת מקום העדים, לראות אם היא דומה לנוסח השטר. **ומכל מקום** אף על פי שניתן לברר ולתקן את החשש הנ"ל, **מאחר שיש לחוש שיטעו בי"ד בדבר**, ויבואו להשוות את המחיקות בלא להמתין, **אמרו חכמים שאין לסמוך על התקנה הזו, ואין להכשיר שטר שהוא על המחק ועדיו על הנייר**.

כתיבת הזמן בשטרות

במקום אחר מבואר, שחכמים תיקנו לכתוב את הזמן בשטרות.

ובשטר פשוט כותבים את הזמן של שנות המלך, **אם זו השנה הראשונה של המלך**, **כותבים** בשטר, "**בשנה ראשונה למלכות פלוני**", **ואם זו השנה השניה** של המלך, **כותבים** בשטר, "**בשנה שניה למלכות פלוני**".

אבל בשטר מקושר, מאחר שרצו לעשות בו הרבה חילוקים משטר פשוט, [שלא יוכלו לעשותו מהרה כמבואר בדף ק"ס], תקנו לכתוב בו זמן של השנה הבאה, [כמנהג אומה אחת, שהיו עושים כן בשטרותיהם לכבוד המלכות], ולכן, **אם זו השנה הראשונה של המלך**, **כותבים** בשטר, "**בשנה שניה למלכות פלוני**", **ואם זו השנה השניה** של המלך, **כותבים** בשטר, "**בשנה שלישית למלכות פלוני**".

שינוי מקום העדים

כבר נתבאר עד עתה, שבשטר פשוט עדיו חותמים מתוכו, ובשטר מקושר עדיו חותמים מאחוריו.

לדעת תנא קמא [במשנה]:

אם שינו העדים, וחתמו מאחורי הפשוט, או בתוכו של המקושר, השטר פסול, משום שלא נעשה כתיקון חכמים, ולכן אם שטר חוב הוא, אין גובים בו מנכסים משועבדים, שמכר הלווה, ואם גט אשה הוא, אין האשה מתגרשת בו. [כן פירש רשב"ם בדף ק"ס].

ותוס' [בדף ק"ס] **כתבו טעם אחר, לפסול שטר פשוט שעדיו מאחוריו**, והוא, **שמא יעשנו מקושר**, ומאחר שבמקושר כותבים את הזמן של שנה הבאה, ובזה נכתב הזמן של השנה הזו כפשוט, כשיהיה מקושר יהיו סבורים שנכתב בשנה שעברה, ואם כן יש לפוסלו, כדין שטר מוקדם, שנכתב עתה, והזמן שבתוכו הוא הזמן של שנה שעברה.

ובגמרא אמר רבי טעם נוסף, לפסול שטר מקושר שעדיו מתוכו, והוא, **שמא** יפתח המלווה את קשריו, **ויעשנו פשוט, ויש לחוש שכשהלווה יפרע את חובו, המלווה יאמר שאבד השטר, ויכתוב לו שובר** על פירעון החוב, **ומאחר שמתחילה נעשה השטר מקושר, נכתב בו הזמן של שנה הבאה, ועתה כשנעשה**

פשוט, **נראה** מהזמן הכתוב בו, **שבאמת נכתב בשנה שאחרי זה**, **והמלווה יוציא את השטר בשנה הבאה**, **ויאמר ששטר זה נכתב על הלוואה אחרת**, **והשובר** שביד הלווה, לא על החוב הזה **נכתב**, אלא **על החוב הראשון**, **שהרי הזמן הכתוב בשטר החוב** הזה, **מאוחר מהזמן הכתוב בשובר**, וכך יגבה ממנו פעם נוספת שלא כדין.

ולדעת רבי חנינא בן גמליאל :

שטר מקושר שעדיו חתומים בתוכו כשר, **כי ניתן לפתוח את קשריו**, **ולעשותו כפשוט**, והרי נעשה כתיקון חכמים. [ומאחר שהסיבה שהוא כשר, כי ניתן לעשותו פשוט, הרי זה נידון כשטר פשוט, ואם כן הוא כשר כשטר מאוחר, שהרי הוא נידון כשטר פשוט, והזמן שנכתב בו הוא הזמן של שנה הבאה, שהרי נעשה מתחילה מקושר, שכותבים בו זמן של שנה הבאה, (תוס׳ בדף ק״ס)].

ואין לחוש לדברי רבי, [שמא יוציאנו המלווה בשנה הבאה, ויאמר על הלוואה אחרת נכתב], **כי לדעת רבי חנינא אין ללווה לפרוע את חובו**, **עד שהמלווה יחזיר את השטר לידו**, ואינו צריך להסתפק בשובר, ומאחר שיקבל את השטר לידו, יקרענו, והמלווה לא יוכל לגבות בו פעם נוספת.

בשנת פלוני ארכן או דיגון או ארכן דיגון

יש מקומות שבשנה ראשונה למלכות המלך, הוא נקרא ״ארכן״ [=מתוקן, כלומר עתה נעשה למלך]. ובשנה שניה נקרא ״דיגון״ [=שנים]. ואם העבירו אותו ממלכותו, ושב למלכות, בשנה ראשונה של מלכותו השניה, נקרא ״ארכן דיגון״. [ותוס׳ כתבו, שאין המלך קרוי ארכן, או דיגון, או ארכן דיגון, ואין רגילים להעביר מלכים ממלכותם, והכינויים הנ״ל הם לשררה אחרת שרגילים למנות לשנה (או שתים)].

ולכן כשנכתב בשטר [פשוט], ״בשנת פלוני ארכן״, ידוע שנכתב בשנה הראשונה למלכותו. וכשנכתב בשטר, ״בשנת פלוני דיגון״, ידוע שנכתב בשנה שניה למלכותו.

-

הינא – **אחת**. **דיגון** – **שתים**. **טריגון** – **שלוש**. **טטריגון** – **ארבע**. **פנטיגון** – **חמש**.

כתבו התוס׳, שכן מונים בלשון יווני. ומבואר בדברי רשב״ם, שכן היו מונים גם בלשון לע״ז במקומו של רשב״ם.

האומר ״הריני נזיר אחת״, הרי זה נזיר שלושים יום. **והאומר** ״**הריני נזיר שתים**״, **מונה שתי נזירויות**. וכן הדין על זה הסדר כפי המניין שיאמר כך יתרבו מספר הנזירויות.

ודין זה, הוא **בין אם אמר** את המניין **בלשון הקודש**, **ובין אם אמר** את המניין **בלשון יווני הנ״ל**. [ואפילו אינו יודע את

הלשונות הללו, אבל אם מכיר את הלשון שמונה בה, בכל לשון שיאמר, חייב לקיים את דבריו].

אין דין נגעי בתים, אלא בבית שיש בו ארבעה קירות [=**טטריגון**], משום שנאמר בפרשה שתי פעמים, "קירות".

אבל בית עגול, או בעל שני קירות [=**דיגון**], או בעל שלושה קירות [=**טריגון**], או בעל חמישה קירות [=**פנטיגון**], **אינו מטמא בנגעים**.

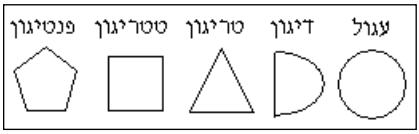

אין לקדוש ברוך הוא בעולמו אלא דבר אחד, והוא **יראת ה'**, שנאמר "הן יראת ה'", והן בלשון יווני אחד.

מהלכות לשון הרע

שטר מקושר הובא לפני רבי, ולא ראה שכתוב בו זמן, עד שאמר לו רבי שמעון בנו לבדוק בין קשריו, ופתחו, ובדקו, וראו שיש בו זמן.

הקפיד רבי על מי שכתב את השטר, [יש מפרשים שהקפיד, משום שלדעתו אין ראוי לעשות שטרות מקושרים, משום שפרטיהם מרובים, וטועים בעשייתם. ויש מפרשים שהקפיד, משום שבשטר הזה היה הזמן מובלע בין קשריו יותר מדאי, ואין ראוי לעשות כן], ומאחר שרבי היה סבור שרבי שמעון בנו כתבו, הביט בו בכעס.

אמר לו רבי שמעון: לא אני כתבתיו, רבי יהודה חייטא כתבו.

אמר לו רבי: **אל תדבר לשון הרע, לא היה לך להטיל את האשמה עליו, אלא לומר אני לא** כתבתיו. [**וי"ג שהיה צריך לומר אני** כתבתי].

רבי קרא בספר תהילים נאה, ואמר, כמה מיושר כתב זה.

אמר לו רבי שמעון בנו: לא אני כתבתיו יהודה חייטא כתבו.

אמר לו רבי: אל תדבר לשון הרע. ש**לעולם אל יספר אדם בטובתו של חבירו, שמתוך טובתו**, [שמרבים לספר בשבחו], **בא לידי רעתו**, [כלומר להזכרת גנותו].

ויתכן שדווקא באופן הזה, שכבר היה בלבו של רבי על כתיבת יהודה חייטא לעניין שטר מקושר, היה אסור להזכיר אותו בזה אף לשבח, שמתוך השבח של כתיבתו יזכרו בגנות של כתיבתו, אבל במקום שאין סיבה שהזכרת השבח תביא להזכרת הגנות, אין לחוש לכך. ויל"ע בזה.

שלוש עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום

א. הרהור עבירה.

ב. עיון תפילה – יש מפרשים שהכוונה

למי שאומר, מאחר שהתפללתי בכוונה, ודאי יעשה הקדוש ברוך הוא בקשתי, ומאחר שבטוח בעצמו ובזכויותיו, בודקים אחריו, לראות אם ראוי שתעשה בקשתו, ועל ידי זה מזכירים כל עוונותיו. ויש מפרשים שהכוונה למי שאינו מכוון בתפילתו, [וכמאמר רבי מתניה בירושלמי, מחזקנא טיבותא לרישא, דכי מטי למודים כרע מגרמיה (=אני מחזיק טובה לראש, שכאשר מגיעים למודים, הוא כורע מעצמו), וזאת משום חוסר הכוונה בתפילה, שאפילו אין שמים לב שהגיעו למודים].

ג. [אבק] לשון הרע.

דף קסה

איסורים שבני אדם חשודים לעבור עליהם

א. רוב בני אדם חשודים לעבור **באיסור גזל** במשא ומתן, על ידי שמורים לעצמם היתר, לעכב לעצמם מהרווח הראוי לזולתם.

ב. ומיעוט [חשודים לעבור **באיסורי ערוות**].

ג. והכל חשודים לעבור **באיסור** [**אבק**] **לשון הרע**.

-

בכל הדינים המפורשים לעיל בכתיבת שטר פשוט ומקושר, אם יש מדינה שנהגו לשנות דינם בעניין אחר, הכל כמנהג המדינה.

מתי כותבים גט פשוט
ומתי כותבים גט מקושר

א. במקום שהמנהג לכתוב גיטין פשוטים.

- אם **אמר לסופר לכתוב** גט **פשוט**. **אין כשר אלא** אם כן כתב לו **פשוט**.

- ואם **אמר לסופר לכתוב** גט **מקושר**. **לא נתבאר** בגמרא.

- אם **לא אמר לסופר איך לכתוב**. **כאן בגמרא משמע**, **שבין** אם יכתוב **פשוט**, **ובין** אם יכתוב **מקושר**, **כשר**. **אולם במסכת קידושין מבואר**, **שאין כשר אלא** אם כן כתב לו **פשוט**.

ב. במקום שהמנהג לכתוב גיטין מקושרים.

- אם **אמר לסופר לכתוב** גט **פשוט**. **לא נתבאר** בגמרא. [**אולם מסתבר**, **שלכל הפחות לדברי רבן שמעון בן גמליאל כשר**, **בין** אם יכתוב **פשוט**, **ובין** אם יכתוב **מקושר**].

- אם **אמר לסופר לכתוב** גט **מקושר**. **אין כשר אלא** אם כן כתב לו **מקושר**.

- אם **לא אמר לסופר איך לכתוב**. **לכאורה כאן בגמרא משמע**, **שבין** אם יכתוב **פשוט**, **ובין** אם יכתוב **מקושר**, **כשר**. **אולם במסכת קידושין מבואר**, **שאין כשר אלא** אם כן כתב לו **מקושר**.

ג. במקום שהמנהג לכתוב גיטין פשוטים ומקושרים.

- אם **אמר לסופר לכתוב** גט **פשוט**. **לדעת תנא קמא** במשנה, **אין כשר אלא** אם כן כתב לו **פשוט**. **ולדעת רבן שמעון בן גמליאל**, **אף אם יכתוב מקושר**, **כשר**, משום שלא אמר לסופר לכתוב פשוט כי אינו רוצה מקושר, אלא כדי להקל על הסופר, שיוכל לכתוב פשוט, אבל אם יכתוב מקושר גם כן כשר. [ומהטעם הזה, לדעת רבי שמעון, מי שאמר לשלוחו לקדש לו אשה בכסף, והלך וקדשה בזהב, או ששינה שינוי ממוני אחר לשבח, האשה מקודשת, משום שלא אמר לשלוחו לקדש בכסף, כי לא רצה לקדש בזהב, אלא כדי להקל עליו, שיוכל לקדש בכסף[1], (וחכמים חולקים). וכמו כן מהטעם הנ"ל, לדעת רבי אלעזר, האשה שאמרה לשלוחה, לקבל את גטה במקום מסוים, רשאי לקבלו בכל מקום שימצא את בעלה, משום שלא אמרה לו לקבל את הגט באותו מקום, אלא להקל עליו, שלא יטרח אם בעלה במקום רחוק יותר, אבל אם ילך לקבל גטה במקום רחוק יותר, תבוא עליו ברכה, (וחכמים חולקים, משום שסבורים, שאינה רוצה להתגרש במקום אחר, משום שיש לה בושה בגירושין, ולא בכל מקום מתרצה לקבלם)].

- אם אמר לסופר לכתוב גט מקושר. מסתבר שאין כשר אלא אם כן כתב לו מקושר.

- אם **לא אמר לסופר איך לכתוב**. **מסתבר שבין** אם יכתוב **פשוט**, **ובין** אם יכתוב **מקושר**, **כשר**.

עד אחד בכתב ועד אחד על פה

לדעת אביי:

שטר חוב שחתום בו עד אחד, **אינו כלום**, אפילו אם יש עד נוסף המעיד על ההלוואה בעל פה, [ומאחר שהשטר אינו כלום, אין זה אלא כמלווה על פה בעד אחד, **ולכן המלווה אינו גובה את חובו מקרקעות משועבדות** שמכר הלווה, **והלווה נאמן לומר פרעתי**, אף על פי שהשטר ביד המלווה].

וזהו ששנינו בתחילת הפרק, "**פשוט שכתוב בו עד אחד** ... **פסול**", שהכוונה לפשוט שכתוב בו עד אחד, ויש עד נוסף המעיד על ההלוואה בעל פה, שהרי אם כוונת המשנה בלא עד נוסף בעל פה, דין פשוט הוא שהשטר פסול, ואין צורך לשנותו.

ולדעת אמימר:

שטר חוב שחתום בו עד אחד, ויש עד נוסף המעיד על ההלוואה בעל פה, **הרי זה כשטר שחתומים בו שני עדים**, [**ולכן המלווה גובה את חובו אף מקרקעות משועבדות** שמכר הלווה, **וכל זמן שהשטר ביד המלווה**, **הלווה אינו נאמן**

הוספות

[1] יש לעיין שוב במסכת קידושין ובדברי רשב"ם כאן.

לומר שפרע את החוב].

ומה ששנינו "פשוט שכתוב בו עד אחד ... פסול", מדובר בשטר פשוט שחתום בו עד אחד, **ואין עד נוסף המעיד על ההלוואה בעל פה**, ואף שדין זה פשוט הוא, באמת לא **נשנה** דין זה לצורך עצמו, אלא **משום הדין** שעמו, **"ומקושר שכתב בו שני עדים ... פסול", ללמד ששניהם שווים**, וכשם ששטר פשוט שחתום בו עד אחד **פסול מהתורה**, [שנאמר "לא יקום עד אחד וכו'"], כך מקושר שחתומים בו שני עדים, פסול מהתורה, **ולכן אם גט אשה הוא, אינה מגורשת בו, ואם שטר חוב הוא, אין גובים בו מנכסים משועבדים**. [ותוס' כתבו, שחכמים פסלו את השטר, והחמירו לפוסלו כשטר הפסול מהתורה, שאם נתגרשה בו אשה אינו מגורשת, והוולד שתלד מאחרים אחר כך, הוא ממזר מדרבנן].

-

- **מתחילה פירשו התוס', שמחלוקת אביי ואמימר** כשעד אחד בשטר ועד אחד בעל פה, היא **משום שאין עדותם שווה, אבל אם היו שני שטרות על הלוואה, ובכל שטר חתום עד אחד, הכל מודים שמצטרפים**, והרי זה כשטר שחתומים בו שני עדים.

- **ושוב פירשו התוס', שמחלוקת אביי ואמימר היא כשהעד שעל פה מעיד שהלווה מסר את השטר למלווה**, ורק בזה הם מצטרפים לדעת אמימר, כי גם העד שבשטר מלמד בעדותו שהשטר נמסר למלווה, והרי זה כשני עדי מסירה של אותו שטר, **אבל אם העד שבעל פה יעיד על ההלוואה**, אין כאן שני עדים על אותו שטר, **ולדברי הכל אינם מצטרפים, והוא הדין בשני שטרות, שבכל אחד חתום עד אחד**, שלדברי הכל אינן מצטרפים.

- **ובירושלמי מבואר, ששטר שחתום בו עד אחד בלבד אינו כלום**, ואם כן אפילו יש עד אחד בעל פה עמו, אינו מועיל כלום לעניין השטר, **ורק כשיש שטר שחתומים בו שני עדים, ולא נמצא קיום אלא לאחד מהם, יש להחשיב את השטר, כשטר שחתום בו עד אחד**, ויש לדון האם עד נוסף בעל פה מצטרף עמו לעדות על ההלוואה.

על דא עיילוהו לרבי ירמיה בבי מדרשא

[=על זאת הכניסו את רבי ירמיה בבית המדרש]

כששאל רבי ירמיה את החכמים שלא כהוגן, הוציאו אותו מבית המדרש, כמבואר בפרק לא יחפור [בדף כ"ג], וכשהשיב להם כהוגן, הכניסו אותו למקומו:

לדברי אמימר – שאלו את רבי ירמיה, [אמנם לדעת האומרים שאין העדים מצטרפים אלא אם כן ראו את העדות כאחד, כל שכן שעד אחד בכתב ועד אחד בעל פה לא יצטרפו, אבל] לדעת רבי יהושע בן קרחה, האומר, ששני עדים המעידים בעל פה מצטרפים, אף על פי שלא ראו את המעשה כאחד, **האם** גם **עד אחד בכתב ועד אחד בעל פה מצטרפים**. **ואמר להם**, אני איני כדי [=ראוי] שתשלחו לי, אלא כך דעת תלמידכם נוטה ש**יצטרפו**.

לדברי רב אשי – **שאלו את רבי ירמיה**, [אמנם לדעת האומרים שאין העדים מצטרפים אלא אם כן העידו בבי״ד כאחד, כל שכן שאינם מצטרפים כשכל אחד העיד בבי״ד אחר], אבל לדעת רבי נתן, האומר, שהעדים מצטרפים גם כשלא העידו בבת אחת, **האם** כן הדין גם **כשכל אחד העיד בבי״ד אחר**, [ושני בתי הדין ישבו יחד וידונו על פי העדות המצורפת], או שכשכל אחד מעיד בבי״ד אחר, גם רבי נתן מודה שאינם **מצטרפים**. **ואמר להם**, אני איני כדי [=ראוי] שתשלחו לי, אלא כך דעת תלמידכם נוטה ש**יצטרפו**.

לדברי מר בר חייא – **שאלו את רבי ירמיה**, [אמנם לדעת רבי נתן, האומר, ששני עדים מצטרפים לעדות אחת, גם כשהעידו בזה אחר זה, כל שכן שדיינים מצטרפים לבי״ד אחד, אף על פי שהעידו בפניהם בזה אחר זה, כגון שהעידו שנים בפני בי״ד אחד, וחזרו והעידו בפני בי״ד אחר, יכולים מקצת דיינים מב״ד ראשון, לשבת עם מקצת דיינים מבי״ד אחרון, ולדון על סמך מה שהעידו בפניהם בזה אחר זה, אבל] **לדעת האומרים ששני עדים אינם מצטרפים לעדות אחת, כשהעידו בזה אחר זה, האם דיינים מצטרפים** או לא. **ואמר להם**, אני איני כדי [=ראוי] שתשלחו לי, אלא כך דעת תלמידכם נוטה ש**יצטרפו**.

לדברי רבינא – **שאלו את רבי ירמיה, כששלושה דיינים ישבו לקיים שטר**, [כלומר שבאו עדים להעיד בפניהם על חתימות השטר], **ומת אחד** מהדיינים **קודם שחתמו על הקיום, האם כשכותבים בנוסח הקיום**, ״**במותב תלתא הוינא**״ [=במושב שלושה היינו], **צריכים להוסיף** ״**וחד לתוהי**״ [=ואחד איננו], כלומר מת קודם שכתבנו את הקיום, ואם לא יכתבו זאת, הקיום פסול, כי נראה שקר, שכותבים שהיו שלושה, ואין חותמים אלא שנים, או שאינם צריכים לשנות משאר קיומים, ואינם צריכים להוסיף ״וחד ליתוהי״. **ואמר להם**, אני איני כדי [=ראוי] שתשלחו לי, אלא כך דעת תלמידכם נוטה ש**צריכים** לכתוב במותב תלתא הוינא וחד ליתוהי.

תדע דשלחו מתם חברייא לרבי ירמיה ...

בכל מקום ״שלחו מתם״ פירושו מארץ ישראל לבבל, וכאן לכאורה לא שלחו אלא מבית המדרש אל רבי ירמיה שהיה חוץ לבית המדרש.

ואפשר שמכח הקושיה הזו כתב רש״ש, שיש למחוק את המילה ״מתם״.

אולם הגריעב״ץ כתב, שרבי ירמיה היה מארץ ישראל, שהרי נקרא רבי, ויתכן שאחר שהוציאו את רבי ירמיה מבית המדרש בארץ ישראל, הלך לו לבבל, כמו שמצינו [במסכת שבת דף נ״ט] בלוי שמחמת כיסופא הלך לבבל, ולכן אמרו ״שלחו מתם״, כי בני ארץ ישראל שלחו זאת לרבי ירמיה כשהיה בבבל.

דינר וזוז אחד הם, פעמים נקרא כך, ופעמים נקרא כך.

בסלע אחד יש 4 דינרים.

במנה אחד יש 25 סלעים, שהם 100 דינרים.

מדיני פירוש נוסח השטר

א. שטר שיש בו סתירה בהשוואת הממון הכתוב בו.

שטר שיש בו סתירה בהשוואת הממון הכתוב בו, **כגון** "פלוני לווה מפלוני **100 זוז שהם 20 סלעים**", **או** "פלוני לווה מפלוני **100 זוז שהם 30 סלעים**", ובדיבורים אלו יש סתירה, כי באמת 100 זוז הם 25 סלעים, ולא 20 או 30, הכלל הוא ש**אין למלווה אלא את השיעור הפחות**, [**באופן הראשון יש לו 20 סלעים**, שיש לפרש את השטר, "פלוני לווה מפלוני 100 זוז גרועים שהם 20 סלעים", **ובאופן השני יש לו 100 זוז**, שיש לפרש את השטר, "פלוני לווה מפלוני 100 זוז שהם 30 סלעים גרועים"], **משום** שכלל הוא בידנו, **שיד בעל השטר על התחתונה**.

ב. כתוב בשטר שם של מטבע בלשון רבים ונמחק כמה או לא נכתב כמה.

נכתב בשטר שם מטבע בלשון רבים, ונמחק כמה מטבעות כאלו לווה, **אין פחות משנים**, ולכן, כתוב "כסף זוזים דאינון" ונמחק המניין, אין פחות משני זוזים כסף. "כסף סלעים דאינון" ונמחק המניין, אין פחות משני סלעים. "דרכונות דאינון" ונמחק המניין, אין פחות משני דרכמונות. "כסף דינרים", או "דינרים כסף", אין פחות משני דינרי כסף. "זהב דינרי(ם)", או "דינרי(ם) זהב", אין פחות משני דינרי זהב.

ג. כתוב בשטר מטבע ממתכת מסוימת ולא נזכר שם המטבע.

נכתב בשטר מטבע ממתכת מסוימת, כגון "פלוני לווה מפלוני מטבע כסף", או "פלוני לווה מפלוני מטבע זהב", ולא נזכר שם המטבע, אם הוא זוז או סלע או דינר, **הלווה חייב לתת את המטבע הקטנה ביותר שיש מאותה המתכת**, ובמקום שהמטבע הקטן ביותר של כסף או זהב הוא דינר כסף ודינר זהב, חייב לתת דינר כסף או דינר זהב.

ד. כתוב בשטר מתכת מסוימת ולא נזכר שהכוונה למטבע.

נכתב בשטר מתכת מסוימת, ולא נזכר שהכוונה למטבע מאותו מין, **כגון** "**פלוני לווה מפלוני כסף**" **או** "**פלוני לווה מפלוני זהב**", **הלווה חייב לתת למלווה נסכא** [=חתיכת מתכת] **מאותו המין**.

- **לפירוש רבינו תם, נותן נסכא קטנה** מאותה מתכת הכתובה בשטר, **אף ששווה פחות מהמטבע הקטן שיש מאותה מתכת**, והטעם לכך, **כי יד בעל השטר על התחתונה**, ומאחר שלא נזכר בשטר "מטבע", יקבל נסכא קטנה ותו לא.

- **ולפירוש רבי בתוס'**, **כשיש מידה ידועה לנסכא מאותו מין**, [כמו אונקיות של ימינו], **הלווה חייב לתת** נסכא מאותו מין במידה הידועה, **אף על פי ששווה יותר מהמטבע הקטנה שיש מאותו מין**, כי מאחר שלא נזכר

מטבע בשטר, וודאי הכוונה לנסכא במידה הידועה.

דף קסו

ה. כתוב בשטר מתכת מסוימת בצירוף המילה "בדינרין" או "בדינרי".

לבאר דין זה יש להקדים שלוש הקדמות:

(א) "**דינרי**" סתם הם [שני] **דינרי זהב**.

(ב) לפירוש רשב"ם "**דינרין**" סתם הם [שני] **דינרי כסף**. ולפירוש תוס' "דינרין" משמע בין של כסף ובין של זהב, ומכל מקום מאחר שיד בעל השטר על התחתונה, כל זמן שאין הוכחה שהכוונה לשל זהב, אינו גובה אלא כסף.

(ג) המוסיף את האות בי"ת לפני "דינרי" או "דינרין", **כוונתו לומר** "**בשווי**".

ועל פי ההקדמות הללו נאמרו ארבעת הדינים הבאים:

(א) כשכתוב בשטר "פלוני לווה מפלוני **כסף בדינרין**" – הכוונה שפלוני לווה חתיכות **כסף, בשווי שני דינרי כסף**. [לפירוש רשב"ם ודאי הוא שהכוונה לשווי שני דינרי כסף ולפירוש תוס' ספק הוא אם הכוונה לשווי שני דינרי כסף או לשני דינרי זהב אלא מאחר שיד בעל השטר על התחתונה אין לו אלא בשווי שני דינרי כסף].

(ב) וכשכתוב בו "פלוני לווה מפלוני **זהב בדינרין**" – הכוונה שפלוני לווה חתיכות **זהב, בשווי שני דינרי כסף**. [וזהו הדין האמור בסיפא]. [לפירוש רשב"ם ודאי הוא שהכוונה לשווי שני דינרי כסף ולפירוש תוס' ספק הוא אם הכוונה לשווי שני דינרי זהב אלא מאחר שיד בעל השטר על התחתונה אין לו אלא בשווי שני דינרי כסף].

(ג) וכשכתוב בו "פלוני לווה מפלוני **כסף בדינרי**" – הכוונה שפלוני לווה חתיכות **כסף, בשווי שני דינרי זהב**. [וזהו הדין האמור ברישא].

(ד) וכשכתוב בו "פלוני לווה מפלוני **זהב בדינרי**" – הכוונה שפלוני לווה חתיכות **זהב, בשווי שני דינרי זהב**.

מעשה שעמדו קינים בדינרי זהב ובו ביום עמדו ברבעתים

זבה גדולה [שראתה שלושה ימים רצופים בימי זיבה], לא די לה בספירת שבעה נקיים וטבילה להיטהר מטומאתה, אלא חייבת גם בהבאת קרבן הקרוי קן, [שני תורים או שני בני יונה, אחד לעולה ואחד לחטאת].

וכן יולדת, אינה יוצאת מידי טומאתה, עד שתביא קרבן הקרוי קן, [שני תורים או שני בני יונה, אחד לעולה ואחד לחטאת].

ומי שנטמאה כמה פעמים טומאת זבה, או מי שילדה כמה פעמים, [בכל פעם אחר תום מלאת ימי לידתה]:

יש גורסים שמתחילה אמרו, שכשתביא קרבן אחד, תיטהר מטומאתה, **אבל**

אינה נפטרת בו, **ועדיין חייבת להביא קרבנות כנגד כל הפעמים שנטמאת ושילדה**, ומאחר שעל ידי זה היו מתחייבות בהרבה קינים, נתייקרו הקינים, עד שהיה מחירם דינר זהב, וכשראה זאת **רבן שמעון בן גמליאל**, נשבע שלא ילון עד שיוזלו הקינין ויהיה מחירם דינרים של כסף, **ואמר**, **שדי בהבאת קרבן אחד**, **ואינה חייבת להביא קרבנות כנגד כל הפעמים שנטמאה ושילדה**, ועל ידי זה שלא היו צריכות לקינים מרובים, הוזלו הקינים, עד שהיה מחיר הקן רביעית דינר כסף.

ויש גורסים שמתחילה אמרו, **שכשתביא קרבן אחד**, **לא תיטהר**, **ורק כשתביא קינים כנגד כל טומאותיה**, **תיטהר**, ומאחר שעל ידי זה היו מתחייבות בהרבה קינים, נתייקרו הקינים, עד שהיה מחירם דינר זהב, וכשראה זאת **רבן שמעון בן גמליאל**, נשבע שלא ילון עד שיוזלו הקינין ויהיה מחירם דינרים של כסף, **ואמר**, **שדי בהבאת קרבן אחד כדי להיטהר**, ואף על פי שחייבת להביא קרבנות כנגד כל הפעמים שנטמאה ושילדה, מכל מקום מאחר שטהורה על ידי הקרבן הראשון, אינה דחוקה להביא את כל חובותיה, ועל ידי זה שלא היו דחוקות לקינים מרובי, הוזלו הקינים, עד שהיה מחיר הקן רביעית דינר כסף.

- **יש גורסים בתחילת הברייתא**, לעניין דינרי זהב, "מעשה שעמדו קינין **בדינרי זהב**", **ובסוף הברייתא**, לעניין דינרים של כסף, "עד שיהיו **בדינרין**".

- **יש גורסים בתחילת הברייתא**, לעניין דינרי זהב, "מעשה שעמדו קינין **בדינרי זהב**", **ובסוף הברייתא**, לעניין דינרים של כסף, "עד שיהיו **בדינרין של כסף**".

- **יש גורסים בתחילת הברייתא**, לעניין דינרי זהב, "מעשה שעמדו קינין **בדינרי**", **ובסוף הברייתא**, לעניין דינרים של כסף, "עד שיהיו **בדינרין**".

ומשינוי הלשון בין הרישא לסיפא **הוכיחו** בגמרא, **שסתם** "**דינרי**" הם של **זהב**, **וסתם** "**דינרין**" הם של **כסף**.

ספק חמש זיבות או ספק חמש לידות

ספק זבה גדולה, [שראתה שלושה ימים רצופים בימים שמסופקת בהם שמא הם ימי זיבה], כשנטהרת מספק טומאתה, לא די לה בספירת שבעה נקיים וטבילה להיטהר מטומאתה, אלא **חייבת מספק גם בהבאת קרבן זבה** [המבואר לעיל], ומאחר שהוא בא על הספק, **החטאת נקברת**, ואינה נאכלת כשאר חטאות העוף, שמא אינה חייבת בה, ואינה חטאת. [והרי היא נבילה].

וכן ספק יולדת, [שהפילה ספק וולד ספק רוח], כשנטהרת מספק טומאתה, אינה יוצאת מידי טומאתה עד ש**תביא קרבן לידה**, **ומאחר שהוא בא על הספק**, **החטאת נקברת**, ואינה נאכלת כשאר חטאות העוף, שמא אינה חייבת בה, ואינה חטאת.

ומי שארע בה כמה פעמים ספק טומאת

זבה, או ספק טומאת לידה, דיה בהבאת קרבן אחד כדי להיטהר מספק טומאתה, ולא תביא קרבנות נוספים מספק, משום שבקושי התירו להביא חטאת העוף מספק, [שהרי אם מחויבת בחטאת היא נקברת שלא כדין], ולכן מאחר שנטהרה, שוב לא תביא קינים נוספים.

שטר שיש בו סתירה בין הכתוב למעלה לכתוב למטה

א. סתירה בסכום ההלוואה.

כתוב בו מלמעלה מנה, ומלמטה מאתים, או מלמעלה מאתים, ומלמטה מנה, **הכל הולך אחר התחתון**, [ובתנאי שהתחתון אינו כתוב בשורה אחרונה, בשטר שאינו מסתיים "הכל שריר וקיים", שהרי בשטר כזה אין למדים משורה אחרונה].

ב. חסרון של אות אחת או שתים בתחתון.

רגילים לכתוב את שם המלווה והלווה בתחילת השטר, "פלוני לווה מפלוני", וחוזרים על כך בסוף השטר, "אחריות ממון זה כך וכך קיבל עליו פלוני לפלוני".

יש גורסים שאם חסר בתחתון אות אחת ממה שכתוב בעליון, **מחמת טעות הסופר הוא, ויש ללמוד מהעליון מה היה צריך להיות כתוב בתחתון**, [כגון אם מתחילה כתוב שהלווה הוא חנני, ולבסוף כתוב שהוא חנן, נלמד מהעליון, שהלווה הוא חנני], ודווקא כשחסר בתחתון אות אחת, יש לתלות זאת בטעות והשמטה של הסופר, **אבל אם חסר בתחתון שתי אותיות או יותר**, [כגון שכתוב למעלה חנני, ולמטה חן], **אין לומר שטעה הסופר, וחיסר כל כך, אלא כמו שכתוב לבסוף הוא העיקר**, [והלווה הוא חן ולא חנני].

ויש גורסים שאם חסר בתחתון אות אחת או יותר ממה שכתוב בעליון, **ודאי נמחקו** אותיות אלו מהתחתון, **וכשחסרה אות אחת, יש ללמוד מהעליון מה היה כתוב בתחתון**, [כגון אם מתחילה כתוב שהלווה הוא חנני, ולבסוף כתוב שהוא חנן, נלמד מהעליון, שהלווה הוא חנני], ודווקא כשחסר בתחתון אות אחת, יש ללמוד מהעליון מה נמחק מהתחתון, **אבל אם חסר בתחתון שתי אותיות או יותר**, [כגון שכתוב למעלה חנני, ולמטה חן], **אין ללמוד מהעליון כל כך, ומאחר שנמחק התחתון, ואין ידוע מי הוא הלווה, אין לגבות בשטר הזה משום אדם**.

ג. ספל וקפל.

אם מתחילה כתוב "ספל", ולבסוף כתוב "**קפל**", דין ברור הוא ש**הלך אחר התחתון**, ויש לגבות בשטר "קפל".

אולם אם מתחילה כתוב "קפל", ולבסוף כתוב "**ספל**", **ספק אם הלך אחר התחתון**, או שיש לתלות שגם בסוף היה כתוב "קפל" וזבוב עמד על רגל הקו"ף, ומחקה, ונעשית כסמ"ך. ומאחר

שנשארה הגמרא בתיקו, המוציא מחבירו עליו הראיה.

- **רשב"ם מפרש**, "**ספל**" הוא **כלי ששותים בו** [מים], ו"**קפל**" הם **טליתות** הראויות להתקפל. [וכן זה **מפרש רבינו חננאל בלשון אחד** לעניין "ספל" אבל "**קפל**" הוא מפרש שיש **כלי הנקרא כן**].

- **ויש מפרשים** "**ספל**" הוא **גימטריה 170**, ו"**קפל**" הוא **גימטריה 210**. [ורשב"ם דחה פירוש זה].

- **ורבינו תם מפרש**, "**ספל**" הוא קיצור של סַ' [=**60**] פלַגי [=**חצאים**], כלומר 60 חצאי סלעים, ו"**קפל**" הוא קיצור של קַ' [=**100**] פלַגי [=**חצאים**], כלומר 100 חצאי סלעים.

- **ורבינו חננאל מפרש** [בלשון שני], "**ספל**" הוא קיצור של **סאה ופלגא**, ו"**קפל**" הוא קיצור של **קב ופלגא**.

-

שיטת רשב"ם היא, שכשיש לבית דין ספק, איך היה המעשה, וממילא אינם יודעים של מי הממון, פוסקים את הדין יחלוקו.

אבל במקום שנאמר בגמרא על ההלכה תיקו, הואיל ואין הדיינים יודעים לפסוק את הדין, שותקים, והמחזיק יחזיק מה שבידו.

שטר שכתוב בו "שש מאות וזוז"

אף על פי שכשיש ספק מה יש לגבות בשטר, יד בעל השטר על התחתונה, מכל מקום דבר ברור הוא, שכשכתוב בשטר "שש מאות" בלא שיהא כתוב שם המטבע, אין הכוונה לשש מאת פרוטות, כי אין רגילים לכתוב בשטר סכום כזה של פרוטות, ותחת כל 192 פרוטות כותבים דינר אחד.

רבינו חננאל מפרש, **שגובים בשטר שש מאות סלעי מדינה**, [שכל אחד מהם חצי זוז, **ועוד זוז אחד**], אבל לא גובים שש מאות ממטבע גדול יותר, כי יד בעל השטר על התחתונה.

ורשב"ם מפרש, **שגובים בשטר שש מאות זוז**, [**ועוד זוז אחד**], אבל לא גובים שש מאות סלעי צורי, [שכל אחד מהם ארבעה זוזים], כי יד בעל השטר על התחתונה.

דף קסז

חתימה לדוגמא

החותם בקלף, **כדי שתשאר חתימתו לדוגמא בבית דין**, [ועל ידה יוכלו לקיים את חתימתו בשטרות שלפניהם], **יחתום בראש הדף**, **אבל לא בסוף הדף**, שמא ימצאנו אדם רע, ויכתוב מעל החתימה, "אני החתום לויתי מפלוני כך וכך ממון", ויבוא לגבות ממנו את הממון הכתוב בשטר, כדין שטר שהלווה עצמו חתום בו, שהמלווה גובה בו את החוב מהלווה, אף על פי שאין חתומים בו שני

עדים, [אבל לא יגבה מנכסים משועבדים שביד אחרים].

כתוב בי"ת ומחקה.

מילים שאין לכתוב בסוף שורה

יש להיזהר שלא לכתוב בסוף השורה, מילה, שיכולים להוסיף בה אותיות לחובת הלווה, כגון לכתוב את סכום ההלוואה [במילים בלשון נקיבה], כשהוא בין **שלוש** ל**עשר**, **שאם יוסיפו** לו **את האותיות "ים"**, יוכפל החוב פי כמה מהאמת, [**שלוש יהיה שלושים, ועשר יהיה עשרים**].

ואם ארע שנכתבה מילה כזו בסוף השורה, יש לחזור עליה פעם נוספת בהמשך השטר באמצע השורה, כדי שנלמד מהתחתון ולא מהעליון.

שלושה מעשים של זיוף שטרות

אחד מכר לחבירו שליש פרדס שבגינתו, וכתב זאת בשטר, "**בגינה שיש לי מכרתי לפלוני שליש בפרדס**".

הלך הקונה, **ומחק מהבי"ת** של המילה "בפרדס" **מעט מהגג**, **ואת הרגל** ועשאו וי"ו, **ונשאר כתוב**, "**בגינה שיש לי מכרתי לפלוני שליש ו פרדס**", ובא וטען שקנה שליש מכל הגינה, ואת כל הפרדס.

אמר לו אביי, מדוע יש רווח בין הוי"ו למילה פרדס, הכריחו, והודה שהיה

שלושה אחים, אחד שמו ראובן, אחד שמו שמעון, ואחד שמו אחי, היתה להם קרקע, ומכרו ראובן ושמעון את חלקם, וכתבו בשטר המכר, ש**המכירה היא על "חלק ראובן ושמעון אחי** [=האחים]".

הלך הקונה, **והוסיף וי"ו למילה "אחי"**, **ונהיה כתוב שהמכירה היא על "חלק ראובן ושמעוון ואחי"**, ובא וטען שקנה את חלקם של כל האחים.

אמר לו אביי, מדוע הוי"ו דחוקה בין המילה "שמעון" והמילה "אחי", הכריחו, והודה שהוא הוסיפה.

שטר אחד היו חתומים בו עדים רבא ורב אחא בר אדא, אמר רבא, אמנם זו חתימתי, אלא שמעולם לא חתמתי בשטר עם[1] רב אחא בר אדא, הכריח את בעל השטר, והודה שהוא מזויף.

שאל אותו רבא, איך **זייף את חתימת רב אחא**, **שידיו רועדות**, ואותיות חתימתו פורחות

- **יש אומרים** שענה לו, **שהניח את ידו על חבל גשר, המתנדנד על ידי העוברים, וכך רעדה גם ידו**.

- **ויש אומרים** שענה לו, **שעמד על משאבה של מים, שהיא רועדת, וחתם**

הוספות

[1] העירוני שתחת "עם" יש לכתוב "לפני" והכוונה שלא היה כותב את שמו קודם רב אחא אלא אחריו.

כשכל גופו נע ונד מחמתה.

כתיבת גט אשה שלא בפני האשה

מי שבא ואמר לסופר, "כך וכך הוא שמי, כך וכך הוא שם אשתי, כתוב לי גט לגרשה", ולעדים אמר "חתמו על הגט", **אין** להם **לעשות זאת עד שיסורו כל החששות הבאים**:

א. יש לחוש **שמא אין זה שמו**, אלא שם חבירו, וכשיכתבו לו גט על שם חבירו, יתן אותו לאשת חבירו, ועל ידו תגבה את כתובתה שלא כדין, [שהאשה גובה את הכתובה על ידי הגט כמבואר במסכת].

- ומשום החשש הזה, אין לכתוב גט לאיש, אלא אם כן מכירים שזה שמו.

ב. רשב"ם מפרש, שיש לחוש, **שמא אין זה שם אשתו**, אלא שם אשה אחרת, וכשיכתבו לו גט על שמה, יתן לה את הגט, ותינשא בו למי שתרצה, שאם ישאלו אותה אם היא פנויה, תראה את הגט על שמה, להוכיח שהיא פנויה. ותוס' מפרשים, שיש לחוש, שמא אין זה שם אשתו, אלא שם אשה אחרת, ששם בעלה כשמו, ויתן לה את הגט, ועל ידו תגבה את כתובתה מבעלה שלא כדין.

- ומשום החשש הזה, אין לכתוב גט לאיש, אלא אם כן מכירים שזה שם אשתו.

ג. יש לחוש, **שמא** זה שמו ושם אשתו, אבל **יש בעיר אדם נוסף ששמותיהם ושמות נשותיהם שווים**, וכשיכתבו לזה גט, יתן אותו לאשת חבירו, ותינשא על ידו למי שתרצה.

- ומשום החשש הזה אמרו, שאם יש בעיר שני בני אדם ששמותיהם שווים, אינם מגרשים את נשותיהם, אלא זה בפני זה.

ד. יש לחוש, **שמא ילך ראובן למקום שאין מכירים אותו, ויחזיק את שמו בשם שמעון**, ואחר שיכירו אותו בשם זה, יכתבו לו גט על שם שמעון, ואז יחזור לעירו, ויתן את הגט לאשת שמעון, להוציאה מבעלה שלא כדין.

- אם הוחזק שלושים יום בשמו, אין לחוש לכך, כי אין אדם מחליף את שמו זמן מרובה, פן יודע הדבר.

- ואם עוד לא הוחזק שלושים יום בעיר בשמו. לדעת רב זביד, אין לכתוב לו גט מהחשש הנ"ל. ולדעת אביי, אם קוראים לו [בפתע פתאום] בשם שמחזיק בו, ועונה, ודאי זה הוא שמו, ואין לחוש לחשש הנ"ל.

אולם אחר שסרו כל החששות הללו, [(א) **שמכירים שזה שמו**, (ד) **על ידי שהוחזק** בעיר שלושים יום בשמו, (ולדעת אביי אף על ידי שקראו לו פתאום בשמו וענה), (ב) **ומכירים שזה שם אשתו**, (ג) **ואין בעיר אדם אחר ששמו כן**], **כותבים וחותמים את הגט לבקשת האיש, אף שלא בפני האשה**, כי האשה מתגרשת על כורחה, ולכן הגט

כשר, אף כשנכתב ונחתם שלא מדעתה.

כתיבת שובר לאשה שלא בפני בעלה

מי שבאה ואמרה לסופר, "כך וכך הוא שמי, כך וכך הוא שם בעלי, כתוב לי שובר שאתן לבעלי, כשישלם לי את כתובתי", ולעדים אמרה "חתמו על השובר", **אין** להם **לעשות זאת עד שיסורו כל החששות הנ"ל**, [המבוארים לעיל לעניין כתיבת גט שלא בפני האשה].

אולם אחר שסרו כל החששות הללו, [(א) **שמכירים שזה שמה**, (ד) **על ידי שהוחזקה** בעיר שלושים יום בשמה, (ולדעת אביי אף על ידי שקראו לה פתאום בשמה וענתה), (ב) **ומכירים שזה שם בעלה**, (ג) **ואין בעיר אדם אחר ששמו כן**], **כותבים וחותמים את השובר לבקשת האשה**, **אף שלא בפני בעלה**, כי השובר הוא חובת האשה, וזכות לבעלה, וזכין לאדם שלא בפניו, [והיא תיזהר לשומרו, שלא יבוא ליד בעלה, עד שתקבל ממנו את כסף כתובתה].

דף קסח

עדי שובר שאמרו לא לה חתמנו

אם באה אשה לתבוע כתובתה מבעלה [שגירשה], והוא אומר שפרע לה, ויש בידו שובר על כך, והאשה אומרת שלא היא כתבה לו את השובר, והעדים החתומים על השובר אומרים שבאמת חתמו על שובר של אשה אחרת, ולא לזו, **נאמנים** לבטל את השובר, [אף על פי שמתחילה לא היה להם לכתוב ולחתום בלא להכירה, יתכן שטעו בהכרת האשה שכתבו לה את השובר], והאשה גובה את כתובתה מבעלה.

ומאחר שאמרו שאין זו האשה שחתמו לה את השובר, **שוב אינם יכולים לחזור בהם**, ולומר, שזו האשה שחתמו לה את השובר, ומה שאמרו תחילה שאינה היא, טעו, על ידי שהשתנתה מאז, אבל עתה כשדקדקו יותר הבינו שזו האשה שכתבו לה, **כי** כלל הוא בידנו לעניין עדות העדים, **כיון שהגיד** את עדותו, **שוב אינו חוזר ומגיד** דברים אחרים.

וצורבא מרבנן [=תלמיד חכם], **שאין דרכו לדקדק כל כך בהכרת נשים**, אם אמר תחילה שאין זו האשה שכתב לה את השובר, אין זו הגדה שלא יוכל לחזור בו ממנה, כי **אפשר שאמר כן בלא לבדוק היטב**, **ולכן אם מדקדק שוב**, **ואומר שהיא האשה**, **אלא שהשתנתה**, **נאמן**. אבל אם מתחילה אומר שמדקדק בדבר, שהיא האשה שכתבו לה את השובר, דינו כשאר עדים, שאינו יכול לחזור בו.

אמר אביי: **האי צורבא מרבנן דאזיל לקדושי איתתא**, **נידבר עם הארץ בהדיה**, **דלמא מחלפו לה מיניה**. [=תלמיד חכם ההולך לקדש אשה, יוליך

עמו עם הארץ, (שמסתכל ומכיר בנשים), שמא יחליפו לו אותה].

מי משלם על כתיבת השטרות

א. גיטין.

מעיקר הדין, מאחר ש**הבעל** הוא זה שנותן את הגט, עליו לשלם את שכר כתיבת הגט, שנאמר "וכתב ונתן".

אולם חכמים הטילו על האשה לשלמו, כדי שהבעל לא יעכב את כתיבת הגט מחמת התשלום, ולא תתעגן האשה.

ב. שוברי כתובות.

השובר על תשלום הכתובה, הוא זכות הבעל, [שעל ידו לא תגבה ממנו האשה פעם שניה], ולכן **על הבעל לשלם את שכר כתיבת השובר**.

ג. שטר חוב.

הלווה משלם על כתיבת השטר, בהלוואה רגילה דין פשוט הוא, משום שכל ההנאה מההלוואה שלו היא, אולם גם בעיסקא, [שגם המלווה נוטל חלק בשכר העיסקא], המקבל משלם את שכר כתיבת השטר.

ד. שטר מכירה.

הקונה משלם על כתיבת השטר, במכר טוב דין פשוט הוא, משום שההנאה מהמכירה שלו היא, אולם גם במכר של דבר גרוע שהמוכר נהנה מהמכירה הקונה משלם את שכר כתיבת השטר.

ה-ו. שטר אירוסין, [שצד החתן והכלה כותבים בו, כמה הם מתחייבים לתת לבניהם]. **ושטר נישואין** [כתובה].

החתן משלם על כתיבת השטר, ברוב הפעמים דין פשוט הוא, משום שההנאה מהנישואין שלו היא, אולם גם בנישואי תלמיד חכם, שאבי הכלה נהנה שמשיא את בתו לתלמיד חכם, החתן משלם את שכר כתיבת השטר.

ז-ח. שטר אריסות, [כשמקבל שדה מחבירו ונוטל חלק בתבואה]. **ושטר קבלנות**, [כשמקבל שדה מחבירו ומשלם לו דבר קצוב].

המקבל משלם על כתיבת השטר, ברוב הפעמים דין פשוט הוא, משום שההנאה שלו היא, אולם גם כשמקבל שדה בלא יוכל לעבדה אלא כעבור שנה ואין לו עתה רווח המקבל משלם את שכר כתיבת השטר.

ט. שטרי ברורין, [**יש אומרים שטרות שכותבים בהם את טענות בעלי הדין**, כדי שלא יאמרו שטענו טענות אחרות, ועל פי הטענות הכתובות, הדיינים פוסקים. **ויש אומרים שטרות שכתוב בהם מי הדיינים** שבירורו להם בעלי הדין].

שניהם משלמים את שכר כתיבת השטר, כי שניהם צריכים לשטר.

כתיבת השטר מדעת המתחייב

גם במקום שאין לחוש ששמו של הבא

לפנינו אינו כמו שאומר [כפי שהתבאר בדף קס״ז לעניין כתיבת גט בלא האשה] מכל מקום אין כותבים לאיש שטר לזכותו לחובת אחרים שלא בפניהם ורק לחובתו ולזכות אחרים כותבים לו שטר שלא בפניהם. ולכן

א. שטר חוב הוא זכות המלווה וחובת הלווה, ולכן **כותבים** אותו **ללווה בלא המלווה**, אבל אין כותבים אותו למלווה בלא הלווה.

ב. שטר מכר הוא זכות הקונה וחובת המוכר, ולכן **כותבים** אותו **למוכר בלא הקונה**, אבל אין כותבים אותו לקונה בלא המוכר.

ג. שטר אירוסין, [שצד החתן והכלה כותבים בו, כמה הם מתחייבים לתת לבניהם], חוב הוא לשני הצדדים, ולכן **אין כותבים** אותו **אלא מדעת שניהם**.

ד. שטר כתובה, [הבעל מתחייב בו, שאם יוציא את אשתו, יתן לה עיקר כתובה, ותוספת כתובה, ונדוניה שהכניסה לו, והאשה מתחייבת בו את הנדוניה], חוב הוא לשניהם, ולכן **אין כותבים** אותו **אלא מדעת שניהם**.

ה-ו. שטר אריסות וקבלנות, [שהנותן מתחייב להעמיד את הקרקע ביד המקבל, והמקבל מתחייב בתשלום], חוב הוא לשניהם, ולכן **אין כותבים** אותם **אלא מדעת שניהם**.

ז. שטרי בירורין, [מבוארים לעיל], חוב הם לשניהם, ולכן **אין כותבים** אותם **אלא מדעת שניהם**.

ח. כל מעשה בית דין, כגון אדרכתא, שכותבים למלווה לגבות מנכסי הלווה, חוב הוא ללווה, ולכן **מודיעים** לו **קודם שיכתבו**, שאם ירצה, יפרע את חובו, קודם שיטלו ממנו את נכסיו.

כמה שטרי בירורין כותבים

לדעת תנא קמא: **כותבים שטר בירורין אחד לשני בעלי הדין, ובו כותבים את דברי שניהם**. והטעם לכך שכותבים שטר אחד הוא, **משום שכופים על מידת סדום** כלומר שאם יאמר האחד, אני חפץ שיהיה לי שטר אחד לבדי, ולך שטר אחר, ויהיה שלי שלי ושלך שלך, אין מקבלים את דבריו, כי האומר שלי שלי ושלך שלך, מידת סדום היא, ועל כורחו עושים שטר אחד.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל: **כותבים שני שטרי בירורין, לזה טענותיו לעצמו, ולזה טענותיו לעצמו. מתחילה רצו לומר** שהטעם שכותבים שני שטרות **כי לדעתו**, האומר, אני חפץ שיהיה לי שטר אחד לבדי, ולך שטר אחר, ויהיה שלי שלי ושלך שלך מקבלים את דבריו, [ויל״ע אם לדעתו תמיד **אין כופים את המבקש לעשות כמידת סדום**, או שרק בזה הוא חולק, שלדעתו שלי שלי ושלך שלך אין זה מידת סדום]. **ולמסקנה הכל מודים ש**אין מקבלים טענת הרוצה שיכתבו שני שטרות משום שהאומר שלי שלי ושלך שלך, מידת סדום היא **וכופים אדם** שלא

יעבור **על מידת סדום**, **אולם** רבן שמעון בן גמליאל, אומר **שיש למבקש לכתוב שני שטרות טעם טוב** לבקש זאת, והוא, שיש לו חסרון גדול אם יכתב שטר אחד בלבד, כי אם יכתבו את טענות שניהם בשטר אחד, כל שעה שיראה האחד את טענותיו, יראה גם את טענות זולתו, ועל ידי זה תתרבה המריבה, [=**דמית עלי כאריא ארבא**] אבל כשיהיה ביד כל אחד רק טענות עצמו, לא יהיה כן.

אסמכתא

המבטיח את חבירו דבר, אם יתקיים תנאי מסוים, והוא בטוח שיוכל לבטלו, ונאנס, ולא בטלו, כגון לווה שפרע מקצת חובו, ואת השטר נתנו ביד אדם שלישי, כדי שהמלווה לא יוכל לשוב לגבות את כל החוב, ואמר לו הלווה, שאם לא יפרע את יתרת החוב עד זמן פלוני, יחזיר למלווה את השטר, שיגבה את כל החוב, והיה בטח שיפרע, ונאנס לא פרע, עניין זה קרוי אסמכתא. ונחלקו חכמים, האם כשהתקיים התנאי זכה המקבל או לא:

לדעת רבי יוסי – אסמכתא **קונה**, ולכן כשהתקיים התנאי, [שהלווה לא פרע את יתרת החוב], זכה המקבל, [והשליש מחזיר את השטר למלווה לגבות בו את כל החוב].

ולדעת רבי יהודה – אסמכתא **אינה קונה**, ולכן אף על פי שהתקיים התנאי, [שהלווה לא פרע את יתרת החוב], לא זכה המקבל, [והשליש לא יחזיר את השטר למלווה לגבות בו את כל החוב].

ומסקנת הגמרא שאין הלכה כרבי יוסי.

- אולם רבינו תם מפרש, שבמקום שהמקבל עשה לנותן טובה, הוא גומר בדעתו להקנות, אם יתקיים התנאי, ואסמכתא קונה.

- ויש מפרשים שבמקום שהמקבל כבר תפוס במתנה, ואינו מחוסר אלא מחילה של הנותן, הוא זוכה בה, אם התקיים התנאי.

- ויש מפרשים שרק כשנעשה התנאי כדי שהמקבל יסמוך על הנותן, [כגון שביקש ללוות ממנו, וידע שיתרצה על ידי זה], הדבר נחשב כאסמכתא, אבל כשנעשה התנאי על מנת לקיימו באמת, אין זו אסמכתא, אף על פי שנתקיים התנאי שלא מרצונו.

דין שטר שנמחק

מתוך פירוש רשב"ם במשנה מבואר, שמי שנמחק שטר חובו, [שנעשה מטושטש מעצמו, או שנפלו עליו מים], מביא לבית דין עדים, שראו מה היה כתוב בשטר, וכותבים לו בשטר חדש, "איש פלוני נמחק שטרו, וכך וכך היה כתוב בו", [ומפרטים את זמנו של השטר המחוק, ואת סכום החוב שהיה כתוב בו, וכן את שאר הפרטים שהיו כתובים בו, ומי היו העדים החתומים בו], ואחר כך חותמים את שמותיהם על הקיום הזה, והרי הוא בידו תחת השטר המחוק.

אולם מסוגית הגמרא משמע, שבית דין הם הכותבים את השטר החדש שתחת

המחוק, וכך הם כותבים, "במותב תלתא הוינא אנו פלוני ופלוני ופלוני, והוציא פלוני שטר מחוק לפנינו, וכך וכך היה כתוב בו", [ומפרטים את זמנו של השטר המחוק, ואת סכום החוב שהיה כתוב בו, וכן את שאר הפרטים שהיו כתובים בו, ומי היו העדים החתומים בו].

ויתכן ששני הדברים אמת הם, אם בי"ד בעצמם מכירים את הכתב של השטר המחוק, עושים לו קיום בעצמם, ואם רק עדים מכירים את הכתוב בשטר המחוק, העדים עושים לו קיום בפני בי"ד, [ויש מפרשים, שדווקא בפני בי"ד עושים את הקיום הזה, כי לבי"ד יש כח להפקיע ממון, אבל שלא בפני בי"ד לא]. אולם התוס' כתבו, שבכל אופן בי"ד הם הכותבים את הקיום, ולא העדים, וכשבי"ד כותבים את הקיום על פי עדים שבאו לפניהם, הם כותבים מי היו העדים שבאו לפניהם, וגם מי היו העדים החתומים בשטר שנמחק.

אם בית דין כתבו קיום לשטר מחוק, וכתבו בו, שחקרו את עדות החתומים בו, ונמצאו דבריהם מכוונים, בעל השטר גובה את חובו מזמנו של השטר הראשון.

אולם אם לא כתבו זאת בשטר הקיום, אין סומכים על הכתוב בו לגבות מהזמן הראשון, עד שיביא ראיה אחרת על כל הכתוב בשטר הראשון. [ולכאורה, אם כן למה לו בקיום, יביא ראיה ודיו. ושמא אם יביא ראיה אחרת שבאמת הלוה באותו זמן סכום כזה, יועיל לו הקיום, להחשיב את ההלוואה כמלווה בשטר, אף על פי שאין לו שטר אחר. וצ"ע].

ומה שאנו מצריכים קיום לשטר שנמחק, אין זה אלא בשטר שנמחק עד שאין רישומו ניכר, אבל כל זמן שרישומו ניכר, כשר כמו שהוא, ואין צריך לכתוב אחר תחתיו.

דין שטר שנקרע

שטר שנקרע קרע של בית דין, [לדעת רב יהודה שנקרע מקום העדים והזמן והתורף, ולדעת אביי שנקרע שתי וערב], **פסול**, כי ודאי נקרע בבית דין משום שהוא פסול, או משום שהוא פרוע.

ושטר שנקרע באופן אחר, **כשר**, כי ודאי נקרע מעצמו שלא בכוונה, ולא מחמת פסולו.

כתיבת שני שטרות על דבר אחד ודין שטר שאבד

<u>א. שטרי חוב</u>.

שטר חוב נכתב לצורך עניין אחד, והוא, שהמלווה יוכל לגבות את חובו מהלווה, [או מנכסים משועבדים שמכר], והלווה לא יוכל להכחיש את חובו.

ומאחר שעניין השטר הזה הוא להוציא ממון מהלווה, **אם יאמר המלווה**, **אבד שטרי**, [ואינו מביא ראיה על כך שהושמד], **אין כותבים לו שטר אחר תחת הראשון**, אף אם העדים מעידים, שבאמת הוא הלווה ממון ללווה בשטר, **שמא לא אבד השטר** הראשון, **או שמא**

ימצא לאחר זמן, וכשיהיו שני שטרות ביד המלווה, יוכל לגבות את הממון הכתוב בשטר שתי פעמים שלא כדין.

ב. שטרי מכר.

שטר מכר שיש בו אחריות, נכתב לצורך שני עניינים[1]. **(א) שיהיה לראיה ביד הקונה שהקרקע שלו. (ב) שאם יטרפו את הקרקע מהקונה** מחמת המוכר, [כגון שנמצא המוכר גזלן, וטרפה הנגזל מהקונה, או שהיו למוכר חובות וטרפה המלווה לו מהקונה], **המוכר מתחייב לשלם לקונה, תחת הקרקע שטרפו ממנו, ושטר המכר נעשה כשטר חוב על כך.**

ושטר מכר שאין בו אחריות, אינו נכתב אלא לצורך העניין הראשון, אבל לא לצורך העניין השני, כי כשהמכירה שלא באחריות, כשטורפים את הקרקע מהקונה מחמת המוכר, הקונה אינו גובה מהמוכר כלום.

- **לדעת רב נחמן** [בדף קס"ט], כל שטר מכר שלא נכתב בו אחריות, דינו כשטר שנכתב בו אחריות, כי אין אדם נותן מעותיו בלא לקבל תמורה, ובוודאי לא קנה הקונה בלא אחריות, והסופר טעה, ושכח לכתוב זאת בשטר. ולפי זה, **שטר מכר שאין בו אחריות, הוא שטר שכתוב בו בפירוש, "שטרא דנן, דלא למגבי ביה, לא ממשעבדי, ולא מבני חרי, אלא כי היכי דתיקום ארעא בידיה דלוקח".** [=שטר זה נכתב, שלא לגבות בו, לא מנכסים משועבדים שמכר המוכר, ולא מנכסים בני חורין שביד המוכר, אלא כדי שתעמוד הקרקע ביד הקונה].

- **ולדעת רב אשי** [בדף קס"ט], אחריות לאו טעות סופר, **וכל שטר שלא נכתב בו אחריות בפירוש,** כשטורפים את הקרקע מהקונה מחמת המוכר, הקונה אינו גובה מהמוכר כלום.

לדעת חכמים: **מי שהיה לו שטר מכר, על שקנה קרקע שלא באחריות, ורוצה שיכתבו לו שטר נוסף,** שמא יאבד השטר הראשון, או שרוצה שיכתבו לו שטר נוסף משום שאבד שטרו הראשון [ואינו מביא ראיה על כך שהושמד]. **אם יודעים מה כתוב בשטר הראשון, מותר** לכתוב לו שטר נוסף כמותו, **ואין בזה שום חשש, כי כל השטרות מועילים לו רק לחזק את אחיזתו באותה הקרקע, ואינו יכול לגבות בהם כלום,** שנחשוש שמא יגבה בכל שטר בפני עצמו. **והוא הדין אם היה המכר באחריות, מותר לכתוב לו שטר נוסף שלא באחריות,** שמכל מקום לא יוכל לגבות אחריותו אלא פעם אחת. [ומתוך דברי רשב"ם בדף קס"ט נראה שרבינו חננאל פוסק כדברי חכמים].

דף קסט

אולם לדעת רבן שמעון בן גמליאל: **אין לכתוב שטר נוסף, אף בלא אחריות,** כי גם השטר הזה יכול לגרום לקלקלה,

הוספות

[1] מלבד התועלת שיש, שעל ידי מסירתו לקונה, הקונה זוכה בקרקע בקניין שטר.

משום שלדעתו, המקבל או קונה קרקע בשטר, **ומחזיר** את ה**שטר למוכר**, **מבטל** בכך **את הקניין**, [לדעת רב אסי (בע"ב), הטעם לכך, כי המוכר בשטר, הרי הוא כאומר, שדה זו מכורה לך, כל זמן השטר בידך, אולם נדחו דבריו, כי אם כן הוא, גם כשיאבד השטר, יפסיד הקונה את השדה. ולדעת רבה (בע"ב), טעמו של רבן שמעון בן גמליאל הוא, שאותיות נקנות במסירה, כלומר השטר ומה שכתוב בו נקנה במסירתו, וכשהקונה מחזיר את שטר המכר למוכר, המוכר קונה את השטר, ואת השדה הכתובה בו], **ואם נכתוב לקונה שטר נוסף**, [שלא מדעת המוכר], **כש**הקונה **יחזיר** למוכר **שטר אחד**, [וידרוש את כספו, כי] **יבטל** בכך **את הקניין**, **יוכל להוציא את השטר השני שבידו**, **המוכיח שהקרקע שלו**, **ויוציא אותה מהמוכר שלא כדין**. [ומתוך דברי רשב"ם בע"ב נראה שהוא פוסק כדברי רבן שמעון בן גמליאל].

ומי שהיה לו שטר מכר, **על שקנה קרקע באחריות**, **ורוצה שיכתבו לו שטר נוסף** באחריות, שמא יאבד את הראשון, או שרוצה שיכתבו לו שטר נוסף באחריות, משום שאבד שטרו הראשון.

לדברי הכל אין כותבים לו, **כי שטר שיש בו אחריות**, הוא שטר ש**הופך להיות כשטר חוב**, [**בשעה שטורפים את הקרקע מהקונה** מחמת המוכר], **ואז יש לחוש**, **שיגבה שתי פעמים את אחריות הקרקע**.

- והאופן שבו יש לחוש לכך, **הוא**, **שמא יתברר שהקרקע גזולה**, **והנגזל יוציא אותה מיד הקונה**, [על ידי עדים שיאמרו שהיתה של אבותיו והגזלן גזלה מהם].

והקונה יטרוף נכסים ששעבד לו המוכר לאחריות המכירה, [ונכסים אלו רשאי לטרוף על פי הדין], וכשיטרוף את הנכסים יתן לבעליהם את אחד משטרות המכר שבידו, שעל ידו יתבעו את המוכר, שמכר להם את הקרקע המשועבדת.

ולאחר מכן, הקונה יעשה קנוניה עם הנגזל, על ידי ש**הנגזל יניח לקונה להחזיק בקרקע כמה שנים**, **עד שישכחו שכבר ערער עליו פעם אחת**, **ואז יבוא ויערער פעם שניה**, לומר, שדה שבידך גזולה היא, ויוציא אותה ממנו בבי"ד, **והקונה ילך שוב**, **ועל ידי שטר המכר השני שבידו**, **יטרוף פעם נוספת נכסים ששעבד לו המוכר לאחריות המכירה**.

ואין לתקן, **שיכתבו** לקונה שטר שני, ויכתבו **למוכר שובר**, **המבטל את השטר הראשון**, ומעתה הקונה לא יוכל לגבות מנכסים משועבדים, אלא בשטר השני, ולא יוכל לגבות שתי פעמים שלא כדין.

כי כשיכתבו את **השובר**, הוא **יהיה מונח אצל המוכר**, **ולא אצל הלקוחות שלו**, **והקונה ילך ויטרוף מהלקוחות**. [אם יש להם אחריות, כשילכו למוכר יראה להם את שוברו, ויחזרו ויוציאו מהקונה מה שטרף מהם, אולם מה שיאכל עד אז,

יהיה קשה להם לגבות ממנו. ואם אין להם אחריות, לא ילכו למוכר, ולא ידעו כלל שהקונה טרף מהם שלא כדין].

ודווקא בגלל האופן הנ"ל, (א), שכשיטרפו את הקרקע מהקונה בטענה שהיא גזולה, (ב) והטורף מהלוקח יניח לו להחזיק בקרקע עד שישתכח שאין הקרקע שלו, **יש לחוש** שהקונה יטרוף שתי פעמים מנכסים משועבדים. **אבל**,

- **כשבעל חובו של המוכר יטרוף את הקרקע מהקונה, אין לחוש שיעשה עמו קנוניה**, על ידי שיניח לו להחזיק בקרקע, ויגבה ממנו פעם נוספת לאחר כמה שנים, **כי** כש**בעל חוב** טורף מהקונה, אינו טורף אלא על ידי שטר חובו, **ואחר שטרף בפעם הראשונה, קרעו בי"ד את שטרו**, שלא יגבה בו פעם נוספת.

- **וכן אין לחוש שהקונה יטרוף מנכסים משועבדים בלא קנוניה, ובלא שיניחו לו להחזיק בקרקע עד שתשתכח הטריפה הראשונה, כי אם ירצה** לטרוף מנכסים משועבדים **על ידי שני השטרות, מיד אחר שהוציאו ממנו את הקרקע בפעם הראשונה, ישמע הדבר, ויבינו ששטר אחד שלא כדין**.

וכל האמור כאן, הוא כשאין ידוע בבירור שהשטר הראשון אבד, אבל אם העידו עדים שנשרף ונתכלה השטר הראשון, והעידו עדים מה היה כתוב בו, דינו כשטר שנמחק, שכותבים שטר אחר תחתיו, כמבואר בדף קס"ח.

סדר גביית חובות

המלווה בא לבית דין, וצועק על הלווה שיפרע לו חובו. ובית דין מזמינים את הלווה לדין. ואם אינו בא משמתים אותו.

[וכשהמלווה **מראה את <u>שטר החוב</u>** לבית דין, **ומקיימו** בעדים, והלווה אינו פוסל את השטר], **בית דין כותבים** למלווה **<u>שטר טירפא</u>**, שעל ידי השטר הזה, הוא הולך ומפשפש אחר קרקעותיו של הלווה, **וכל מקום שימצא מנכסיו, או מלקוחות שקנו ממנו אחרי כן, יראה שטרו לבית דין של אותה העיר**. וקודם שכותבים את שטר הטירפא, קורעים את שטר החוב, פן יחזור המלווה ויתבע בו בבית דין אחר, ואם לא כתבו בשטר הטירפא, שקרעו את שטר החוב, אין זה שטר טירפא כשר.

ובית דין של אותו מקום שנמצאו בו נכסי הלווה, מוסרים למלווה את הנכסים הללו, וכותבים לו <u>שטר אדרכתא</u>, שעל ידי השטר הזה יהא שליט ודורך על נכסיו של זה **לגבות חובו מהן**. וקודם שכותבים את שטר האדרכתא קורעים את שטר הטירפא פן יחזור המלווה ויטרוף בבית דין אחר, ואם לא כתבו בשטר האדרכתא שקרעו את שטר הטירפא אין זה שטר אדרכתא כשר.

ואחרי שקיבל המלווה לידו את שטר האדרכתא, שמים את ערך נכסי הלווה כדין שומת בית דין, וכפי ערכם יקחם בחובו, ויכתבו לו בית דין <u>שטר שומת</u>

הנכסים, **לדעת בכמה קבלם** [ונתקבל מחובו]. וקודם שכותבים את שטר השומא קורעים את שטר האדרכתא פן יחזור המלווה ויטרוף בה פעם שניה שלא כדין, ואם לא כתבו בשטר השומא, שקרעו את שטר האדרכתא אין זה שטר שומא כשר.

לתיקוני שדרתיך ולא לעוותי [בקניית השדה]

מבואר בגמרא שכשאחד נותן מעות לשלוחו לקנות לו קרקע, וקנה לו שלא באחריות, אף על פי שעוות וקלקל בשליחותו, לא בטל המקח, אבל השליח צריך לתקן למשלח מה שקלקל לו, ולכן הוא כותב את שטר המכר שלא באחריות על שמו, כאילו הוא הקונה שלא באחריות, וחוזר ומוכר למשלח באחריות.

עניין זה לא זכיתי להבינו היטב בגמרא, ונכתבו כאן לפום ריהטא שני עניינים שיש לבאר:

א. מדוע לא בטל המקח לגמרי, הלא השליח לא עשה שליחותו, ואם כן השליחות בטלה, ומאחר שהיא בטלה, לא קנה עבור המשלח כלום, ולעצמו גם כן לא קנה, ואם כן אין כאן מקח.

- י״מ שהדין הנ״ל אמור רק כשהשליח לא אמר למוכר שהוא שליח, ולכן המקח קיים בכל אופן, ואין השליח יכול לבטלו, כי המוכר מכר לשליח, אבל אם השליח אמר שהוא שליח, כל המקח בטל, והשליח אינו חייב להפסיד לעצמו לטובת המשלח. [רמב״ם].

- וי״מ שהדין הנ״ל אמור כשהמשלח אינו חפץ בביטול המקח, אלא שרוצה שהשליח יתקן מה שעוות, אבל אם מחמת העוות חפץ הוא בביטול המקח, המקח בטל, והשליח אינו חייב להפסיד לעצמו לטובת המשלח. [השגות הראב״ד].

ב. אף אם המקח קיים לעניין זה שהשליח קנה לעצמו, מדוע יש לחייבו למכור לשליח שלא באחריות, יאמר איני רוצה להפסיד לעצמי.

- י״מ שמחויב לעשות כן, כי קנה את הקרקע במעות המשלח. [רמב״ם].

- וי״מ שבאמת אינו מחויב לעשות כן, ויכול לתת למשלח מעות תחת המעות שקיבל ממנו, אלא שאם אין לו מעות, ורוצה לתת לו את הקרקע, יתן לו באחריות. [רמ״א].

דף קע

הבא לידון בשטר ובחזקה

א. נחלקו האם אותיות נקנות במסירה.

ביאור רב דימי:

כבר נתבאר בפרק חזקת הבתים, שכל חזקה שאין עמה טענה אינה כלום, ולכן מי שהחזיק בקרקע שלוש שנים, ובא מערער לומר שדה זו שלי היא, אין החזקה מועילה למחזיק, אלא אם כן טוען שקנה את הקרקע מבעליה בקניין

גמור, והיא שלו על פי דין.

לדעת רבי – אם המחזיק טוען, "שמעון קנה את השדה מלוי, ולאחר מכן מסר לי את שטר המכר שלו", טענה גמורה היא, כי **אותיות נקנות במסירה**, כלומר כששמעון מסר למחזיק את שטר המכר שלו מלוי, קנה המחזיק את הכתוב בשטר, ואם כן החזקה שיש לו, חזקה עם טענה היא.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל – אם המחזיק טוען, "שמעון קנה את השדה מלוי, ולאחר מכן מסר לי את שטר המכר שלו", אין זו טענה כלל, כי **אותיות אינן נקנות במסירה**, וכששמעון מסר למחזיק את שטר המכר שלו מלוי, לא קנה המחזיק את הכתוב בשטר, ואם כן החזקה שיש לו, חזקה בלא טענה היא.

[אבל אם המחזיק טוען, "שמעון קנה את השדה מלוי, ולאחר מכן אמר לי לקנות את השדה בקניין חזקה, שאמר לי לך חזק וקני", והעדים מעידים על כך שעשה בשדה קניין חזקה, הרי זו טענה גמורה].

ולדעת אביי:

הכל מודים שאותיות נקנות במסירה, ולכן אם המחזיק טוען, "שמעון קנה את השדה מלוי, ולאחר מכן מסר לי את שטר המכר שלו", טענה גמורה היא, והחזקה שיש לו, חזקה עם טענה היא.

ב. נחלקו בשטר שנמצא אחד העדים [או שניהם] קרוב או פסול.

ביאור אביי:

לדעת רבי – שטר מכר מועיל לקנות בו [בקניין שטר], בלא שיחתמו בו עדים, ובלבד שימסר בפני שני עדים כשרים, [כדעת רבי אלעזר, האומר, עדי מסירה כרתי], והוא הדין כשחתומים בשטר עדים פסולים, **אם נמסר השטר בפני עדים כשרים**, הוא **מועיל לקנות בו**.

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל – שטר מכר אינו מועיל לקנות בו [בקניין שטר], אלא אם כן חתומים בו שני עדים כשרים, [כדעת רבי מאיר, האומר, עדי חתימה כרתי], ולכן כשחתומים בשטר עדים פסולים, אף על פי שנמסר השטר בפני עדים כשרים, **לא** הועיל לקנות בו. [אבל קניין חזקה מועיל לקנות, אם אמר המוכר או הנותן, "לך חזק וקני"].

ולדעת רבי אבא:

הכל מודים, **ש**שטר מכר שחתומים בו עדים פסולים, **אינו מועיל לקנות בו**, אפילו כשימסר בפני שני עדים כשרים. [משום שהוא כמזויף מתוכו].

ג. נחלקו בשטר שאין בו עדים כלל.

ביאור רבינא:

לדעת רבי – שטר מכר מועיל לקנות בו [בקניין שטר], בלא שיחתמו בו עדים, ובלבד שימסר בפני שני עדים כשרים, [כדעת רבי אלעזר, האומר, עדי מסירה כרתי].

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל – שטר מכר

אינו מועיל לקנות בו [בקניין שטר], אלא אם כן חתומים בו שני עדים כשרים, [כדעת רבי מאיר, האומר, עדי חתימה כרתי]. [אבל קניין חזקה מועיל לקנות, אם אמר המוכר או הנותן, "לך חזק וקני"].

ד. נחלקו אם מודה בשטר שכתבו צריך לקיימו.

המחזיק בשדה, ויש בידו שטר מכר על כך, ובא המערער ואומר, אמנם כתבתי את השטר, כדי למכור לך את השדה, אבל לבסוף לא מכרתי לך את השדה, ולא מסרתי לך את השטר, ומידי נפל.

- אם השטר מקוים, [כלומר שנתקיימו חתימות העדים בבית דין], הכל מודים שהדין עם בעל השטר, שאין המערער יכול להכחיש את השטר.

- אבל כשהשטר אינו מקוים:

לדעת רבן שמעון בן גמליאל [ולמסקנה זו דעת רבי] – מתוך ש**המערער** נאמן לומר שהשטר מזויף, והיה זוכה בטענה זו, כי השטר אינו מקוים, **נאמן** גם כשמודה שהשטר אינו מזויף, אבל אומר שלא מכר, שהפה שקיים את השטר הוא הפה שביטל את המכירה, [הפה שאסר הוא הפה שהתיר], ולכן המחזיק אינו זוכה בשדה על ידי השטר הזה, אלא אם כן מקיים את השטר. [אבל אם החזיק בה שלוש שנים זוכה בה].

ולדעת רבי [ולמסקנה זו דעת רבן שמעון בן גמליאל] – נאמנות השטרות אינה דומה לשאר דברים, שבהם אנו אומרים הפה שאסר הוא הפה שהתיר, כי לא נחשדו ישראל לזייף שטרותיהם, ולכן **אין להאמין** לזה שאומר, שלא מסר את השטר, אף שהיה יכול לטעון שהשטר מזויף, [ורק כשטוען בפירוש שהשטר מזויף, הצריכו חכמים לקיימו], ולכן, מאחר שהמערער מודה שהשטר אינו מזויף, דינו של השטר כדין שטר מקוים, והמחזיק זוכה בשדה על ידו.

ה. נחלקו אם צריך לברר.

מי שהחזיק בשדה, וערער עליו אדם לומר שלי היא, וטען המחזיק שלי היא, והוכיח זאת על ידי אחת משתי הראיות הללו, (א) הראה שטר מכר על השדה, (ב) החזיק בשדה שלוש שנים בפני עדים, המחזיק זוכה בשדה על ידי הראיה שאמר.

אולם כשטען המחזיק שיש לו שתי ראיות, כלומר שיש לו שטר, וגם החזיק בשדה שלוש שנים:

לדעת רבי – [**צריך לברר**, כלומר] אף על פי שמעיקר הדין היה זוכה על ידי ראיה אחת, מכל מקום מאחר שאמר שיש לו שתי ראיות, עליו לברר את דבריו, ולהביא את שתי הראיות שלו, ואם יביא עדי חזקה ולא יביא את השטר, או שיביא את השטר ולא יביא עדי חזקה, הפסיד. [**מתוך פירוש רשב"ם**, **משמע שאם יביא את העדים שסבור שראו את חזקתו**, **והם יאמרו**, **לא היו דברים מעולם**, (לא שיכחישו אותו אלא

שיאמרו אנו לא ראינו דבר זה), **לא הפסיד**, שהרי מעיקר הדין, יש לסמוך על השטר שבידו, ואין חייב להביא את העדים אלא משום שאמר שיביא אותם, ומאחר שבירר את דבריו, והביא אותם, שוב לא אכפת לנו שאינם מעידים כמו שאמר, כי יתכן שטעה במה שהיה סבור שיודעים את העדות, ואין לו להפסיד. **ומתוך פירוש רבינו תם משמע**, **ש**אם הביא את העדים, ואמרו, לא היו דברים מעולם, **הפסיד**, **אבל אם ביקש אותם ולא נמצאו**, **לא הפסיד**, שמחמת חיובו לברר דבריו די שיעשה מה שביכולתו, ומאחר שעשה ולא מצא, שוב אין חסרונם מעכב את זכייתו על ידי השטר].

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל [שרשב"ם פוסק כמותו] – [**אין צריך לברר**, כלומר] אין באמירתו שיש לו שתי ראיות בכדי להפסידו, ומאחר שמעיקר הדין דיו בראיה אחת כדי לזכות, כשיביא ראיה אחת [שטר או עדי חזקה], יזכה בקרקע.

מי שפרע מקצת חובו

מי שלווה ממון מחבירו, וכתב לו שטר חוב על כך, ולאחר זמן בא לפורעו מקצת החוב.

אם המלווה יחזיר לו **את השטר**, **ויכתוב** לו **שטר אחר על יתרת החוב**, **המלווה מפסיד**, **כי השטר הראשון נכתב בזמן ההלוואה**, **וכל הנכסים שהיו באותו זמן ביד הלווה השתעבדו למלווה**, אף על פי שכבר מכרם הלווה, **ואם יכתוב עתה שטר אחר**, **לא ישתעבדו בו למלווה אלא נכסים שיש עתה ביד הלווה**.

ואם המלווה לא יחזיר ללווה את שטרו, **הלווה עלול להפסיד**, **כי אם המלווה יתבע אותו את כל הסכום**, על ידי השטר שבידו, הלווה **לא יהא נאמן לומר שפרע מקצת** החוב, מאחר שהשטר ביד המלווה.

ונחלקו חכמים מה יעשו:

לדעת רבי יהודה – המלווה מחזיר את השטר הראשון ללווה, **והלווה כותב לו שטר אחר על יתרת החוב**, **וכותבים בשטר את זמן ההלוואה כמו שהיה כתוב בשטר הראשון**, **ומחתימים עדים על השטר**. [ואף על פי שבשאר מקומות, שטר שכותבים בו זמן מוקדם פסול, השטר הזה כשר, שהרי הטעם ששטרות מוקדמים פסולים, הוא משום שבאמת אין השעבוד חל אלא בזמן הכתיבה ולא בזמן המוקדם, וכשיכתבו בו זמן מוקדם יגבו מהזמן המוקדם שלא כדין, אבל בזה באמת כבר חל השעבוד בזמן הראשון, ולכן מותר להם לכתוב שטר מוקדם על הזמן הראשון].

לדעת רבי יוסי – המלווה אינו מחזיר את השטר הראשון ללווה, אלא **כותב** לו **שובר לראיה על תשלום מקצת החוב**, ומעתה אם המלווה יתבע את הלווה על כל הסכום, יסתור את תביעתו על ידי השובר. וכך עדיף לעשות אף על פי שיש לחוש שמא יאבד הלווה את שוברו ויפסיד, כי מחמת החשש הזה שעלול להפסיד, ימהר לפרוע את יתרת החוב.

ולדעת רב – המלווה מחזיר את השטר הראשון ללווה, ובית דין כותבים למלווה שטר אחר על יתרת החוב, וכותבים בשטר את זמן ההלוואה כמו שהיה כתוב בשטר הראשון. ורק בית דין יכולים לעשות זאת, כי מעיקר הדין אי אפשר לכתוב בשטר זמן מוקדם, אף על פי שכבר נשתעבדו הנכסים מהזמן המוקדם, כי השעבוד תלוי בשטר הראשון, וכשיקרעו אותו, יתבטל, ובשטר המאוחר אי אפשר לשעבד את הנכסים מהזמן הראשון, אלא שהפקר בית דין הפקר, וביד בית דין הכח להפקיע את הנכסים שכבר ביד הלקוחות מהזמן הראשון, ולהחיל עליהם שעבוד, כאילו חל השעבוד מהזמן הראשון. [כן היה נראה לי לבאר דברי הגמרא עם פירוש רשב"ם, אולם התוס' כתבו, שמעיקר הדין אפשר לכתוב בשטר השני את הזמן של השטר הראשון, משום שבאמת הנכסים משועבדים מהזמן הראשון, ומכל מקום למעשה רק בית דין יכולים לעשות זאת, כי אם יעשו זאת עדים בלא בית דין, יבואו לטעות ולהכשיר גם שטרות מוקדמים אחרים, אבל כשבית דין יעשו זאת, לא יטעו להכשיר שטרות מוקדמים אחרים].

ולפירוש התוס', מתחילה סבר רב נחמן, שרב אמר, שלדעת רבי יהודה המלווה מחזיר את השטר הראשון ללווה, והלווה כותב לו שטר אחר על יתרת החוב, וכותבים בשטר את זמן של עכשיו, אבל אין אפשרות לכתוב בשטר השני את הזמן של השטר הראשון, [ואין כותבים שובר]. ורב חולק על רבי יהודה ואומר, שלכל הפחות בבית דין אפשר לכתוב בשטר השני את הזמן השטר הראשון.

דף קעא

דין שטר מאוחר

א. שטר חוב מאוחר שאינו ניכר.

הלווה ממון מחבירו, וכותב לו בשטר זמן מאוחר, באופן שאי אפשר לדעת זאת מהכתוב, ואינו מציין בשטר, שהזמן הכתוב בו אינו זמן ההלוואה, אלא זמן מאוחר:

לדעת רבי יוסי – [**כותבים שובר**, כלומר] כשהלווה פורע את חובו, המלווה אינו מחויב להחזיר לו את השטר, אלא יכול לכתוב לו שובר על התשלום, [**לדעת רב הונא בריה דרב יהושע**, כן הדין **רק כשהלווה פורע את מקצת החוב**, שאז אינו יכול לדרוש מהמלווה את השטר, כי לא פרע הכל, אבל כשפורע את כל החוב, לא יפרע אלא אם יקבל את השטר[1]. **ולרוב האמוראים**[2] **אף כשהלווה פורע את כל החוב, אם המלווה אומר שאבד שטרו**, אין לו להפסיד את ממונו בשל כך, אלא כותב שובר ללווה, ומקבל את החוב, ואף שיש לחוש שמא הלווה יאבד את השובר, וכך המלווה יגבה ממנו פעם

הוספות

[1] ויל"ע אם כן היא גם דעת רב ושמואל, שאמרו בגמרא אין כותבים שובר, או שלדעתם אין כותבים שובר כלל, אף לא כשנפרע מקצת החוב כדעת רבי יהודה.

[2] כן דעת רבי יוחנן, וריש לקיש, ורבין אמר רבי אילעא, ורבא, ואביי.

נוספת, תקנת המלווה עדיפה על תקנת הלווה, כי נאמר "עבד לווה לאיש מלווה"], **ומאחר שכותבים שובר, שטר חוב מאוחר**, שהזמן הכתוב בו אינו זמן כתיבתו, אלא זמן מאוחר לכך, **פסול**, שמא תהיה ההלוואה בחודש הראשון, ויכתבו בשטר שהיא בחודש השלישי, ובחודש השני יפרע הלווה את החוב, ויקבל שובר, ובחודש הרביעי יתבע המלווה את הלווה בשטר שבידו, שזמנו בחודש השלישי, וכשיאמר הלווה פרעתי והרי שוברי, יאמר לו המלווה השובר נכתב בחודש השני על הלוואה מוקדמת, והחוב הזה הוא מהחודש השלישי, כפי הכתוב בשטר, ואותו לא פרעת.

ולדעת רבי יהודה – [**אין כותבים שובר**, כלומר] הלווה אינו מחויב לפרוע את חובו אלא אם כן יקבל את השטר עצמו לידו, ואינו מחויב להסתפק בשובר, **ואם כן שטר מאוחר כשר**, כי אין לחוש שיגבו חוב אחד שתי פעמים, משום שבפעם הראשונה שיגבו את החוב, יקרע הלווה את השטר. [וכן דעת המשנה בסוף מסכת שביעית].

ב. שטר מאוחר ניכר.

הלווה ממון מחבירו וכותב לו בשטר זמן מאוחר ומציין בשטר שהזמן הכתוב בו אינו זמן כתיבתו אלא מאוחר לכך או שאינו מציין זאת בפירוש אבל ניתן ללמוד זאת מהכתוב [כגון שנמצא הזמן שבת או יום כיפור כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך]:

הכל מודים שהשטר הזה **כשר**, ואף על פי שלדעת רבי יוסי כותבים שובר, מודה הוא שאין לחוש שתצא תקלה מכך, כשהלווה יפרע, ויקבל שובר קודם הזמן הכתוב בשטר, ואחר כך המלווה יתבע בשטר, ויאמר שנכתב על חוב אחר, שהלווה אחר הפירעון של החוב הראשון, כי כשניכר מתוך השטר שהוא מאוחר, המלווה לא יוכל לומר שנכתב אחר הפירעון.

ג. שטר מכר מאוחר [שאינו ניכר].

המוכר שדה לחבירו [על מנת שאם יהיה לו מעות ימכור לו חזרה] וכתב לו בשטר זמן מאוחר כגון שמוכר בחודש הראשון וכותב בשטר המכירה בחודש השלישי:

לדעת רב המנונא, **הכל מודים**, **ש**השטר הזה **פסול**, כי יש לחוש, שמא המוכר יחזור ויקנה את הקרקע מהקונה, קודם הזמן הכתוב בשטר, [=בחודש השני], וכשיגיע הזמן הכתוב בשטר, הקונה יתבע את השדה, ויאמר, עתה קניתי את השדה פעם שניה, והשטר מוכיח שעתה קנה את השדה.

ואף על פי שלדברי רבי יהודה, אין לחוש לכך בשטרי הלוואה, משום שהלווה לא יפרע בלא לקבל את השטר, כי אין כותבים שובר, אין זה אלא בהלוואה, שהלווה מחויב לפרוע את חובו, ואם כשיפרע לא יקרעו את השטר, אלא יקבל שובר, יש לחוש שמא יאבד את שוברו, ויפסיד, כשיתבע אותו המלווה פעם שניה, אבל במכר, המוכר אינו מחויב לחזור ולקנות מה שמכר, ולכן כשהוא רוצה לחזור ולקנות, אין סיבה לחייב את הקונה להחזיר לו את שטרו, שהרי אם

המוכר חושש להפסיד, אם יקנה ולא יקבל את השטר, הרשות בידו שלא לקנות, שהרי אינו מחויב לקנות.

[**אולם לפי המבואר במסקנה**, שכותבים שטר הלוואה מאוחר, אף על פי שכותבים שובר, משום שהלווה מפסיד לעצמו, ואין לחוש לתקנת המפסיד את עצמו, כפי שיתבאר בעזה"י בהמשך, **יתכן ש**כן הוא גם בשטר מכר מאוחר, שאין לחוש אם יפסיד הקונה, כי הוא הפסיד לעצמו, ועליו להיזהר, ולא לנו לחוש לתקנתו, ולכן **גם שטרי מכר מאוחרים כשרים**].

שטר שזמנו בשבת או ביום כיפור

שטר שהזמן הכתוב בו, הוא זמן שאין כותבים בו שטרות, כגון שנכתב בשטר, 'ביום כ"ג באלול תשס"ב', [או 'ביום שלושים ואחד באוגוסט'], ויום זה הוא שבת, או שנכתב בשטר, 'ביום שני השני של חודש תשרי תשס"ג', ויום זה הוא יום הכיפורים, ואסור לכתוב שטרות בזמנים אלו.

ודאי שאין זה הזמן שבאמת נכתבו, אלא או שנכתבו קודם לכן, ושטרות מאוחרים הם, או שנכתבו אחר כך, ושטרות מוקדמים הם.

ומאחר ששטרות מוקדמים פסולים הם, ושטרות מאוחרים כשרים הם [לדברי הכל, כשניכר מתוכם שלא נכתבו בזמנם], **ודאי מאוחר**ים הם **וכשר**ים, משום שכל שטר הבא לפנינו, בחזקת כשרות הוא, עד שיוכח אחרת.

[וכן מצינו, שמעיקר הדין אין צריך לקיים את השטרות, כי בחזקת כשרות הם, ורק חכמים הצריכו לקיימם כשהנתבע טוען שהם מזויפים. וכן מצינו, שאמר ריש לקיש, שעדים החתומים בשטר, הרי הם כמי שנחקרה עדותם בבית דין].

המנהג בכתיבת שטרות מאוחרים ושוברים

כבר נתבאר לעיל, שלדעת האומרים שכותבים שובר, שטר מאוחר פסול, שמא יפרע הלווה קודם הזמן של השטר, ויכתבו לו שובר בזמן הפירעון, שהוא מוקדם לזמן הכתוב בשטר, ויאמר המלווה, שהשובר נכתב על חוב קודם, ויגבה בשטר פעם שניה שלא כדין.

ומכל מקום מבואר בגמרא, שלמעשה נהגו לכתוב שטרות מאוחרים, וגם נהגו לכתוב שוברים, ואם כן יש לבאר מדוע עשו זאת, ולא חששו לחשש הנ"ל.

- מתחילה אמרו, שלא נהגו לכתוב שטרות מאוחרים, אלא כשניכר מתוכם שהם מאוחרים, ושטרות מאוחרים כאלו כשרים לדברי הכל, כמבואר לעיל.

- ולאחר מכן אמרו שאמנם נהגו לכתוב שטרות מאוחרים אף כשאין ניכר מתוכם האיחור וכשכתבו שוברים היו מבטלים את החשש שמא יגבו בשטר המאוחר בטענה שנכתב השובר על חוב קודם על ידי שהיו מציינים בשובר

שנכתב על החוב שזמנו מאוחר או שלא היו כותבים זמן בשובר.

- ובמסקנה אמרו, שנהגו לכתוב שטרות מאוחרים, אף כשאין ניכר מתוכם שהם מאוחרים, ונהגו לכתוב שוברים, אף בלא לבטל את החשש הנ"ל, **והטעם לכך, כי מאחר שאין תקלה בשטרות מאוחרים** [ללקוחות] **אלא ללווה, אם תצא תקלה ללווה, הוא הפסיד לעצמו, שלא דרש לתקן זאת בשטר המאוחר או בשובר, וכל שיש בידו להציל עצמו מההפסד, אין לנו לחוש לתקנתו**.

דף קעב

שטרות הנכתבים לאחר זמן המעשה

א. שטר חוב הנכתב לאחר זמן ההלוואה.

כשאדם לווה מחבירו בלא שטר נכסיו אינם משתעבדים למלווה, [לעניין שיוכל לגבות מהם אם ימכרם הלווה], כי אדם הלווה מחבירו, אינו מפרסם את הדבר, ואין להפסיד את הלקוחות, בדבר שאינם יכולים להיזהר ממנו. ורק כשנעשה שטר על ההלוואה והיא מתפרסמת, הנכסים משתעבדים למלווה, כי מאחר שהשעבוד מתפרסם, הלקוחות יכולים להיזהר שלא לקנות קרקע משועבדת.

ומעתה כשנעשה השטר בזמן שאחר ההלוואה, **אם נכתב בשטר זמן ההלוואה, הרי זה שטר מוקדם, ופסול**, כי באמת אין השעבוד חל, אלא על ידי השטר, שנעשה בזמן כתיבתו, ולא בזמן ההלוואה, וכשיכתבו בו את זמן ההלוואה המוקדם, המלווה יוכל לגבות בו שלא כדין, מנכסים שמכר הלווה בין שעת ההלוואה לשעת הכתיבה, **ולכן** כשנעשה השטר בזמן שלאחר ההלוואה, **יש לכתוב** בו **את זמן כתיבת השטר**.

ב. שטר מתנה או שטר מכר [אפילו באחריות] **הנכתב לאחר זמן הקניין**.

כשאדם נותן מתנה לחבירו, אף אם כותב לו על כך שטר, אינו משעבד לו את נכסיו לאחריות המתנה, ואם יטרפו את המתנה מהמקבל מחמת חוב הנותן, אין למקבל כלום, ולכן כשכותבים את השטר בזמן שאחר הנתינה, אין שום חשש אם יכתבו את זמן הנתינה המוקדם, ולא את זמן הכתיבה.

וכן הדין גם בשטר מכר, אף על פי שיש בו אחריות, כי כשאדם קונה שדה מחבירו, הדבר מתפרסם, אף בלא שיהיה שטר על המכירה, ולכן השעבוד חל בשעת הקניין, כי הלקוחות יודעים שהשדה משועבדת, ויכולים להיזהר שלא לקנותה, ולכן כשכותבים את השטר אחר זמן הקניין, **אם זוכרים את יום הקניין, יכולים לכותבו, אף על פי שהוא מוקדם, אבל אם אינם זוכרים את יום הקניין, יכתבו את יום הכתיבה**.

ואת פירוש רבינו חננאל לא זכיתי להבין.

יש לכתוב בשטר את מקום עשיית השטר, ולא את מקום המעשה[1].

הוספות

[1] ואף על גב דאמרינן בגיטין (דף פ.) כי יתביתו בהיני כתובו בהיני ואף על גב דמימסרן לכו מילי בשילי מיהו אם כתבו בשילי לא מיפסיל בהכי וההיא עצה טובה קמ"ל שלא יביאוהו לידי הזמה דלא לימרו והלא ביום פלוני עמנו הייתם

שינוי משטר אחד לשנים ומשנים לאחד

כשהלווה פורע את מקצת החוב, אין קורעים את השטר, אלא כותבים לו שובר על המקצת שפרע, [כפי שנתבאר לעיל], **ויש בזה מעלה וחסרון למלווה, ומעלה וחסרון ללווה**:

המעלה למלווה וחסרון ללווה – כפיית הלווה לשלם מהרה את שאר החוב. כלומר מאחר שהלווה חושש שמא יאבד שוברו, וכך יגבה ממנו המלווה את כל החוב, הוא משתדל לפרוע את יתרת החוב מהרה, כדי לקבל לידו את שטר החוב עצמו.

החסרון למלווה ומעלה ללווה – השטר שבידו פגום. ושנינו במסכת כתובות, שהפוגם את שטרו, [כלומר מודה שמקצתו פרוע], אינו גובה את יתרת החוב אלא בשבועה.

ומחמת הדברים הללו אמרו חכמים, שאם היתה ההלוואה בשטר אחד, אין משנים אותה לשני שטרות, שכל אחד מחצית הסכום, משום שעד עתה, אם הלווה היה פורע את מחצית החוב, היו כותבים לו שובר, ולא קורעים את השטר.

ובכך היה מעלה למלווה, שהלווה היה ממהר לפרוע לו את יתרת החוב. ומעלה ללווה, שהשטר שביד המלווה היה פגום.

ועתה אם יכתבו שני שטרות, כשהלווה יפרע את מחצית הסכום, יקרעו שטר אחד, ולא יכתבו שובר, ובכך יפסיד המלווה את מעלתו, [שימהר הלווה לפרוע את השאר, והלווה יפסיד מעלתו, [שהשטר שביד המלווה פגום].

ומאחר שעל ידי השינוי, כל אחד מפסיד את מעלתו, אין לשנות.

וכן הדין בשינוי משני שטרות לשטר אחד, כי בזה המלווה יפסיד את מעלתו, [שלא יהיה בידו שטר פגום], והלווה יפסיד את מעלתו, [שלא יקרעו את השטר].

שינוי שטר ממאה לחמישים

מלווה שיש בידו שטר חוב על סכום של מנה, ואומר, כתבו לי שטר אחר על סכום של חמישים זוז תחת הראשון, [ומוותר בכך על מחצית החוב].

אין עושים כדבריו, שמא השטר שבידו פרוע, ויש ללווה שובר על כך, [ולכן אינו ביד הלווה], ועתה כשיתבע את הלווה בשטר על סכום של חמישים זוז, יוציא מהלווה ממון שלא כדין, כי השובר שביד הלווה לא יבטל את השטר, ששובר הוא על חוב של מנה,והשטר הוא על חוב של חמישים.

דין עני ועשיר שירשו מרחץ ובית הבד נתבאר בדף י"ג.

שטר שכתוב בו "ממך" תחת שם המלווה

בדף קע"ה יתבאר בעזה"י, ששטר שכתב הלווה, "אני פלוני בן פלוני לוויתי מאלמוני מנה", המלווה גובה בו את חובו מהלווה, אף על פי שלא חתמו בו עדים. וכשכתוב בשטר "אני פלוני בן פלוני לוויתי ממך מנה", ולא נכתב בשטר מי המלווה, נחלקו חכמים האם המחזיק בשטר גובה את החוב הכתוב בו מפלוני בן פלוני הלווה שבו.

הוספות

בהיני. [רש"י סנהדרין ל"ב].

לדעת רבה:

א. לא חיישינן לנפילה – כשאדם מחזיק שטר בידו אין לחוש שמא מצאו, ולא לו נכתב, אלא לחבירו, שכן שנינו במשנה, ששני בני אדם ששמותיהם שווים, ויש ביד אחד מהם שטר חוב על אחרים, גובה בו את החוב, ואין חוששים שמא לא לו נכתב השטר אלא לחבירו.

ב. הדברים מוכיחים על הכתוב – כשאדם מחזיק בשטר שכתוב בו "**ממך**", הרי זה **כאילו כתוב בו שמו של המחזיק**, כמו ששנינו לעניין גיטין, שהם פסולים אם אין כתוב בהם זמן הכתיבה, ואם כתוב בגט "היום" תחת הזמן, הגט כשר, כי מאחר שעומדים באותו יום, כשכותבים "היום", כאילו כתבו את הזמן בפירוש, וכך כשכתוב "ממך", הרי זה כאילו כתוב את שמו של המחזיק בפירוש. [**ותוס' מפרשים** שכשכתוב "ממך", **כוונת הלווה לשעבד עצמו לכל מי שיחזיק את השטר**, אפילו לא לו נכתב].

ומאחר שאין לחוש שהמחזיק מצא את השטר, ומהחזקתו בו אנו למדים שכאילו נכתב בו בפירוש, שהלווה לווה ממנו, [או שהלווה ישלם לו], **לכן על הלווה לשלם את החוב למחזיק בשטר**.

לדעת אביי:

א. חיישינן לנפילה דרבים – כשאדם מחזיק שטר בידו, אם אין הוכחה מהכתוב בו למי נכתב, ויש להסתפק בזה שמא נכתב לאדם אחד מיני רבים, יש לחוש שלא נכתב למחזיק, אלא לאדם אחר, והוא אבדו, וזה מצאו. ומה ששנינו במשנה, ששני בני אדם ששמותיהם שווים, ויש ביד אחד מהם שטר חוב על אחרים, גובה בו את החוב, ואין חוששים שמא לא לו נכתב השטר אלא לחבירו, אין זה אלא כשכל החשש שמא נפל השטר מאדם אחד מסוים ששמו כשמו, וזה מצאו, אבל כשיתכן שנפל מאחד מהרבים יש לחוש לכך.

ב. הדברים אינם מוכיחים על הכתוב – כשאדם מחזיק בשטר שכתוב בו "ממך", אין זה כאילו כתוב בו שמו של המחזיק. [ותוס' מפרשים שכשכתוב "ממך", אין כוונת הלווה לשעבד עצמו לכל מי שיחזיק את השטר, אלא למי שנכתב לו]. ומה ששנינו לעניין גיטין, שאם נכתב בגט "היום" תחת הזמן, הגט כשר, אין זה משום שכתיבת "היום" נחשבת ככתיבת הזמן, אלא משום שהדין הזה הוא כדעת רבי אלעזר המכשיר את הגט [על ידי עדי המסירה], גם בלא שיכתבו בו זמן, ומה שמצריך לכתוב "היום", אינו תחת הזמן, אלא כדי שיתברר מהכתוב, שהגירושין חלים מיד משעת מסירת הגט, שאם לא יכתבו "היום" ולא זמן, יש לחוש שמא מתכוון לגרש רק לאחר זמן, ויש לכתוב בגט באופן ברור מתי הוא חל, [ותוס' כתבו שמעיקר הדין הגט כשר על ידי עדי מסירה, אף בלא לכתוב "מהיום", ורק כשמוסיף תנאי בעל פה בשעת הנתינה, כגון הרי זה גיטך אם אמות מחולי זה, צריך לכתוב בגט "מהיום", שאם יתקיים התנאי, תהא מגורשת משעת הנתינה].

ומאחר שאין ראיה מהחזקת זה בשטר, שכאילו נכתב בו שמו, [או שכל המחזיק בו יגבה בו], וגם יש לחוש שנכתב לאחר וזה מצאו, **לכן המחזיק בשטר אינו גובה בו מהלווה כלום**.

ולכאורה אף שהדין הנ"ל נתבאר בשטר חוב הכתוב בכתב יד הלווה בלא עדים, מסתבר

שכן הדין כשכתוב "ממך" תחת שם המלווה, בשטר שיש בו עדים, וילי"ע בזה.

דף קעג

דין שטרי חוב של שנים ששמותיהם שווים

א. כשאחרים מוציאים עליהם.

- לדברי הכל **כל אחד מהם נאמן לדחות את התובע**, ולומר לו, לא אני הלווה אלא חברי, וממילא אין אחרים יכולים להוציא מהם.

ב. כשהם מוציאים על אחרים.

- **לדעת התנא של המשנה** [והברייתא השניה], **אין הנתבע יכול לדחותם בשום טענה**, ולומר לכל אחד מהם, לא לך אני חייב אלא לחברך, כי אם באמת המלווה היה חבירו, אין דרך שיגיע השטר לידו, אלא או על ידי שחברו איבד והוא מצא, או על ידי שחבירו נתן לו, וכבר נתבאר שלנפילה לא חיישינן, ואם כן חבירו נתן לו את השטר, ולדעת התנא הזה, אותיות [שטר ומה שכתוב בו] נקנות במסירה, ואם כן כשחבירו נתן לו את השטר, זכה בחוב שכתוב בו, ובדין הוא תובע את הלווה. [**ולתירוץ הראשון בגמרא**, **יתכן** שיוכל לתבוע בשטר, **רק אם יביא ראיה שחבירו מסר לו את השטר. אבל לפי התירוץ השני בגמרא**, יכול לתבוע, **אף אם לא יביא ראיה שחבירו מסר לו את השטר**, כי כשאדם מוחזק בשטר, אנו תולים שנמסר לו השטר כדין, אף בלא שיביא ראיה על כך כדעת רבא[1]].

- **ולדעת התנא של הברייתא** [הראשונה], **הנתבע יכול לדחות את הבא בשטר**, ולומר לו, לא לך אני חייב אלא לחברך, ואפילו אם חברך נתן לך את השטר, לא זכית בחוב הכתוב בו. **לתירוץ הראשון**, הטעם שלא זכה בחוב, כי אין אותיות נקנות במסירה, [ואם כן **אפילו יש לו ראיה שחברו מסר לו את השטר**, אין בכך כלום]. **ולתירוץ השני**, אמנם אותיות נקנות במסירה, ומכל מקום, אין זה אלא כשהמחזיק יביא ראיה שחבירו מסר לו, אבל **כשאין לו ראיה** לכך, אינו יכול לתבוע בשטר, שמא נכתב לחבירו ולא לו. [רשב"ם מפרש, שרק בטענה זו הנתבע דוחה אותו, אבל בטענה שחברו אבד את השטר, והוא מצאו, לא. אולם מתוך פירוש התוס' משמע, שגם טענה זו יש ביד הנתבע, לא לך אני חייב אלא לחברך, ומידו נפל השטר ואתה מצאתו]. **ומכל מקום**, **אף לתנא הזה**, רק כל אחד בפני עצמו אינו יכול לתבוע בשטר, אבל **אם כתבו הרשאה זה לזה**, ממה נפשך **הדין עימהם**, ותובעים את אחרים בשטר.

ג. כשהם מוציאים זה על זה.

- **לדעת התנא של המשנה**, **אין האחד**

הוספות

[1] ומכל מקום, אף על פי שלדעת אביי, בשאר מקומות, אין ראיה מכך שאדם מחזיק את השטר, שהוא נמסר לו כדין, וצריך להביא ראיה על כך, מודה הוא לדין המשנה, שהמחזיק נאמן לומר שחבירו מסר לו את השטר לשם קניין, ולא לשם פיקדון, כי מאחר ששמות שניהם שוים, לא היה מוסר לו פיקדון שמא יאמר שלי הוא.

יכול לתבוע את חבירו בשטר, [במשנה פירש רשב"ם בטעם הדבר, כי הנתבע יאמר, לא אתה המלווה הכתוב בשטר, אלא אני המלווה ואתה הלווה, וכשפרעת את חובך, החזרתי לך את השטר, ובו אתה תובע עתה, אולם בגמרא אמרו טעם אחר], כי לדעת התנא הזה כותבים שטר ללווה בלא המלווה, ויש לחוש שהאחד אמר לסופר ולעדים שרוצה ללוות מחבירו, וכתבו לו שטר לכך, וכשהיה השטר בידו אמר, בשטר זה לווה חברי ממני.

- **ולדעת התנא של הברייתא** [השניה], **האחד יכול לתבוע את חבירו בשטר**, כי לדעתו אין כותבים שטר ללווה בלא המלווה, ואם כן כשנכתב השטר היו שניהם יחד, וידע זה שיש ביד חבירו שטר, ולא חשש להניחו בידו, אלא סמך עליו, ומאחר שסומכים זה על זה, אין לחוש לרמאות.

ומאחר שלכל הדעות יש אופן **שיבואו לידי תקלה**, **כשיכתבו בשטר מי ששמו כשם חבירו**, [באות א' הנ"ל הכל מודים, ולחלק מהדעות גם באות ב' ואות ג'], **התקנה לכך**, **שישלשו** את שמותם, כלומר יכתבו גם את שם אבי האב, ואם גם בזה שווים, **יכתבו סימן בגופם**, [כגון גוץ ארוך לבן שחור], ואם גם בזה שווים, **יכתבו את שם שבטם**, ואם גם בזה שווים, **ירבעו** את הדורות, כלומר יכתבו גם את שם אבי אבי האב, וכן הלאה, עד שימצא חילוק ביניהם.

נמצא לאחד בין שטרותיו "שטר של יוסף בן שמעון פרוע" שטרות שניהם פרועים

- במסכת בבא מציעא מבואר, שמלווה שהיה בידו שטר חוב על פלוני, אם נמצא השטר הזה בין השטרות הקרועים שלו, וגם מצא בין שטרותיו [הטובים] שטר שכתוב בו כך "שטר שיש לי על פלוני פרוע הוא", הדבר מוכיח, שהשטר שיש לו על פלוני פרוע. ו**לדעת רבי ירמיה**, כעין זה דין משנתנו, ש**מלווה שהיה בידו שני שטרי חוב על שני בני אדם ששמותיהם יוסף בן שמעון**, **אם נמצאו השטרות הללו בין השטרות הקרועים שלו**, **וגם מצא בין שטרותיו** [הטובים] **שטר שכתוב בו כך "שטר שיש לי על יוסף בן שמעון פרוע הוא"**, **הדבר מוכיח שהשטר שיש לו על אחד מהם פרוע**, **ומאחר שאינו יכול לדעת מי מהם פרוע**, **אינו יכול לגבות באף אחד מהם**.

- **ולדעת אביי**, **דין משנתנו מדבר**, **בלווה שלווה משני בני אדם ששמותיהם יוסף בן שמעון**, [מכל אחד לווה בפני עצמו], **ויש לו שובר על כך שפרע ליוסף בן שמעון**, **יכול לטעון כנגד כל אחד מהם**, **לך פרעתי**, ונאמן בשובר הזה לבטל תביעת שניהם. [אלא שאם יכתבו הרשאה זה לזה, יגבו את השטר הקטן, כי הוא מודה שלא פרע אלא לאחד. ואם טוען שפרע לשניהם, וכתבו לו שובר אחד על כך, נאמן לבטל תביעת שניהם, אפילו על ידי הרשאה].

אינו זוכר מי פרע לו חובו

מי שהלווה ממון להרבה בני אדם, ויש בידו שטרות על כך:

- **אם אמר לבניו, שטר אחד בין שטרותי פרוע הוא, ואיני יודע איזהו,** [והלווה האמין אותי לפרוע, בלא שאחזיר לו את שטרו, ואיני רוצה שתגבו ממנו שלא כדין], כוונתו לומר, ששטר אחד בלבד פרוע, ולכן **מספק לא יגבו שום שטר**, שמא הוא הפרוע, [ורק ממי שיאמר שלא פרע יוכלו לגבות], **אבל אם היה שם לאחד שני שטרות**, ודאי לא פרע אלא אחד, שהרי האב אמר שרק שטר אחד פרוע, ולכן שטר אחד יגבו ממנו, ומאחר שיד בעל השטר על התחתונה, **יגבו את השטר הקטן**.

- **ואם אמר לבניו, חוב אחד פרוע ואיני זוכר איזהו,** הכוונה לכל השטרות של אדם אחד שפרע, ולכן **גם אם ימצא לאחד שני שטרות, לא יגבו ממנו**.

מיני ערבים

ערב הוא זה שמתחייב לשלם למלווה תחת הלווה, ושלושה מיני ערבים יש, החלוקים זה מזה באופן התחייבותם.

א. ערב סתם.

ערב סתם, הוא כגון כשהערב אומר למלווה, 'הלווה ממון ללווה, ואני ערב על כך', שבאופן הזה אין הערב מעורב בהלוואה, כלומר בהעברת הממון מהמלווה ללווה, **וההלוואה היא רק בין המלווה והלווה, אלא שהערב מתחייב לשלם, אם הלווה לא יעשה זאת**.

ב. קבלן.

קבלן הוא **כגון כשהערב אומר למלווה, 'תן ממון ללווה ואני אתן לך', שבאופן הזה** הדבר נראה, כאילו המלווה אינו מלווה ללווה את ממונו שלו, אלא **כאילו הערב קיבל את הממון מהמלווה, ושלח את המלווה לתת אותו ללווה, וכאילו הערב הוא הלווה** מהמלווה.

ג. נשא ונתן ביד.

כשהערב מקבל את הממון מהמלווה בידיו ממש, ונותן אותו ללווה, שבכך המקבל נעשה בפועל כלווה בעצמו מהמלווה, ולמלווה אין שום תביעה אלא על הערב שנטל ממנו את הכסף, וללווה האמיתי אין כלום עם המלווה, [אלא עם הערב שנתן לו את הכסף].

דין ערב סתם

לדעת רבה ורב יוסף: הערב אינו ערב על החוב, אלא על הלווה, כלומר הערב אינו מתחייב לשלם את ההלוואה אם לא ישלמנה הלווה, אלא מתחייב לעמוד תחת הלווה, אם לא יוכל המלווה לתובעו, כגון שמת או ברח, אבל **כל זמן שהלווה כאן, המלווה דן עמו, ואינו מוציא מהערב כלום, אפילו אין לערב לשלם**, וזהו ששנינו, המלווה את חבירו על ידי ערב, לא יפרע מן הערב.

לדעת רב נחמן: הערב ערב על החוב,

שאם לא ישלמנו הלווה הוא ישלמנו, **אלא** שמכל מקום אינו חייב לשלם, אלא אם אין אפשרות לגבות מהלווה, כגון שמת או אינו רוצה לבוא לדין או שאין לו לשלם, אבל אם יש אפשרות לגבות מהלווה, אין גובים מהערב, וכתב רבינו תם **שאפילו** הדבר **ספק**, כגון שאין ידוע **אם יש ללווה נכסים**, והלך למקום אחר, **על המלווה לטרוח אחריו**, או להמתין לו שיחזור, שמא יש לו נכסים שאינם ידועים, וישלם, וכל זמן שלא יהיה ברור, שאי אפשר לגבות ממנו, אין לגבות מהערב, ומה **ש**שנינו, **המלווה** את חבירו על ידי ערב, **לא יפרע מן הערב**, הכוונה שלא יפרע מן הערב **תחילה, אלא אחר שלא יוכל לפרוע מהלווה**[1].

ודינא דפרסאי: **הפוך מדין התורה**, ואפילו כשיש נכסים ללווה, המלווה נפרע מן הערב.

מקור דין ערבות וקבלנות ואיך מועיל בלא קניין

ערב [**או קבלן**] **שהתחייבו על כך בשעת ההלוואה, נשתעבדו באמירה בלא שום קניין**, [מתחילה אמר אמימר, שכן הוא רק לדעת רבי יוסי, האומר אסמכתא קונה, כלומר כל המתחייב בתנאי, שסבור שלא יתקיים, חלה התחייבותו, אבל לדעת רבי יהודה, האומר, שאסמכתא אינה קונה, גם ערב לא מתחייב, אולם למסקנה אמר רב אשי, שהכל מודים שערב וקבלן מתחייבים באמירתם], **כי יש להם הנאה שההלוואה נעשית מחמת קבלת הערבות והקבלנות שלהם, שבכך ניכר שהמלווה סומך עליהם, ותמורת ההנאה הזו, משעבדים ממונם לערבות ולקבלנות**.

ודבר זה יש ללמוד מהכתובים:

קבלנות – ממה שהתחייב יהודה ליעקב על בנימין, "**אָנֹכִי אֶעֶרְבֶּנּוּ**", וחלה ההתחייבות, שנאמר "**מִיָּדִי תְּבַקְשֶׁנּוּ**", והיתה ההתחייבות באופן של קבלנות, שנאמר, "תְּנָה אתוֹ עַל יָדִי וַאֲנִי אֲשִׁיבֶנּוּ אֵלֶיךָ", שכאילו קבלו יהודה עצמו, ובשליחותו הלך עם אחיו למצרים.

ערבות – מהכתוב "**לְקַח בִּגְדוֹ כִּי עָרַב זָר**", כלומר[2] המלווה לקח את בגדו של הערב, כי נעשה ערב לאדם זר, ונאמר "**בְּנִי אִם עָרַבְתָּ לְרֵעֶךָ** ... **בָּאתָ בְכַף רֵעֶךָ**", כלומר אין הערב ניצל מהערבות, אלא על ידי שישלם.

דין ערב סתם כשאמר המלווה על מנת שאפרע ממי שארצה

כשיש ללווה נכסים – אין **המלווה תובע** את הערב אלא **את הלווה**.

הוספות

[1] וכתבו התוס' בדף קע"ד, שכשאין ללווה נכסים, אין הערב יכול לדחות את המלווה, שימתין עד שהלווה ישכיר את עצמו, ויהיה לו לשלם, אלא הערב משלם מיד.

[2] עיין לשון רש"י שהפסוק אומר למלווה כן.

וכשאין ללווה נכסים – **אם המלווה רוצה הוא תובע את הערב** אף קודם שיתבע את הלווה.

ומבאר רבינו תם, את החילוק בין המלווה שהתנה לפרוע ממי שירצה, לזה שאינו מתנה.

שכשהמלווה אינו מתנה זאת, אינו נפרע מן הערב, אלא כשברור שלא יוכל לגבות מהלווה, אבל כל זמן שיש ספק, שמא יש ללווה נכסים שאינם ידועים, והלווה אינו כאן, יש להמתין לו, או לטרוח לתובעו במקומו, כמבואר לעיל.

אבל זה שהתנה על מנת שיפרע ממי שירצה, אינו צריך להמתין ולטרוח מספק, **ורק כשידוע שיש ללווה נכסים**, **אינו תובע את הערב**, **אבל כשאין הדבר ברור**, **והלווה אינו כאן**, **מספק המלווה אינו צריך להמתין לו או לטרוח אחריו**, **אלא תובע את הערב מיד**.

דין קבלן

לדעת חכמים [שהלכה כמותם]: **אם המלווה רוצה הוא תובע את הערב תחילה**, **אף במקום שיש ללווה נכסים** ידועים.

דף קעד

ולדעת רבן שמעון בן גמליאל: **אם יש נכסים ידועים ללווה**, **המלווה תובע את הלווה תחילה**, **ורק אם אין ללווה נכסים**, **המלווה תובע את הערב תחילה**. [ולכאורה לפי זה, לדעתו דין קבלן, כדין ערב סתם כשהתנה המלווה לפרוע ממי שירצה].

דין נשא ונתן ביד

לדברי הכל, **אין למלווה על הלווה כלום**, כי לא הלווה לווה ממנו, אלא הערב שקיבל ממנו את הממון, **ולכן כל תביעתו היא על הערב**.

אלא שכתבו התוס׳, **שאם המלווה יתבע את הערב**, **ולא יהיה לו לשלם**, **יוכל לתבוע גם מהלווה**, כי כשהערב נטל מהמלווה, ונתן ללווה, הרי זה כמו שהערב לווה מהמלווה, וחזר והלווה ללווה, **ולדעת רבי נתן**, אדם גובה את חובו מהחייב לו, ומהחייב לחייב לו, [=שעבודא דרבי נתן], ומאחר שהלווה הוא חייב לערב, שהוא חייב למלווה, לכן המלווה יכול לגבות גם מהלווה.

לדעת אמימר, ערב שאמר, ״תן לו ואני אתן״, דינו כמי שנשא ונתן ביד, ואין הלכה כמותו.

לשון ערבות ולשון קבלנות

א. **הלוהו ואני ערב** – לדברי הכל לשון **ערבות** הוא.

ב-ג-ד. **הלוהו ואני פורע**, או **הלוהו ואני חייב**, או **הלוהו ואני אתן** – **לדעת רב הונא ורבא** לשון **ערבות** הוא. **ולדעת רב חסדא** לשון **קבלנות** הוא.

ה. **תן לו ואני ערב** – **לדעת רבי יצחק ורבא** לשון **ערבות** הוא. **ולדעת רב חסדא** לשון **קבלנות** הוא.

ו. **הלוהו ואני קבלן** – **לדעת רבא** לשון **ערבות** הוא . **ולדעת רבי יצחק ורב חסדא** לשון **קבלנות** הוא.

ז-ח. **תן לו ואני פורע**, או **תן לו ואני חייב** – **לדעת רבא** לשון **ערבות** הוא. **ולדעת רב הונא ורב חסדא** לשון **קבלנות** הוא.

ט-י. **תן לו ואני אתן**, או **תן לו ואני קבלן** – **לדברי הכל** לשון **קבלנות** הוא. וכתב רשב"ם שהלכה כרבא, ומכל האמור כאן רק שני אלו הם לשון קבלנות.

אין לבית דין להוריד את המלווה לנכסי הלווה, אלא אחר שהמלווה יתבע את הלווה לשלם, ולא יהיה לו, [שנכסי אדם הם ערבים על חובותיו, ואין נפרעים מן הערב, אלא אחר שיתבעו את המלווה עצמו, ולא יהיה לו לשלם].

ורב חנין סילק דיין אחד שהוריד את המלווה לנכסי הלווה בלא לתבוע את הלווה עצמו תחילה[1].

חוב אבי היתומים

לדעת רב פפא: יש חילוק, בין מלווה שלווה אביהם בשטר, לבין מלווה שלווה אביהם בעל פה, ש**מלווה בשטר חייבים הם לפרוע**, [מהנכסים שירשו מאביהם], אבל **מלווה על פה** אין עליהם חובה לפורעו [מהנכסים שירשו] אלא **מצווה בלבד**, **וכל זמן שהם קטנים** [משלוש עשרה שנה], ואינם בני מצוות, **אינם מצווים** לפרוע את החוב הזה, [מתוך דברי רשב"ם בסוגיה לא נתבאר מדוע יש חילוק בין מלווה על פה למלווה בשטר, ומתוך פירוש רבינו גרשום נראה, שכשההלוואה היא בשטר, הרי זה כקניין המחייב לפרוע, וגם נשתעבדו בו הנכסים, אולם כשההלוואה היא בעל פה, לא נתחייב המלווה, אלא שמצווה עליו לפרוע].

ולדעת רב הונא בריה דרב יהושע: **בין מלווה** שלווה אביהם **בשטר**, **ובין מלווה** שלווה אביהם **בעל פה**, אינם מוטלים עליהם רק כמצווה לפרוע, אלא **חייבים לפרוע**, [מהנכסים שירשו מאביהם], והחיוב מוטל עליהם גם בעודם קטנים, **אולם** מטעם אחר יש חילוק בין הלוואה בעל פה להלוואה בשטר, שכשיש שטר ביד המלווה, אין כאן שום חשש שמא נפרע החוב, כי אם היה נפרע היו קורעים את השטר, אבל **כשההלוואה היא בעל פה**, **יתכן שכבר פרע האב אותה קודם מותו**, [=אתפסיה צררי], ואין אנו יודעים זאת, **ולכן אין לגבות מהם חוב בעל פה של אביהם**, **אלא אחר שיגדלו**, **וידעו לטעון טענות**, **ולהביא ראיות**, **שמא יצליחו להוכיח שהחוב פרוע**.

ואף שלדברי שניהם אין גובים מהיתומים הקטנים מלווה על פה של אביהם, **יש חילוק בין הטעמים**, **שלדעת רב פפא בשום אופן אין גובים מהם**, **אבל לדעת רב הונא בריה דרב יהושע**, **אם ברור שלא פרע האב את החוב**, **גובים מהם**, [כגון שהודה האב קודם מותו שלא פרע, או שאמר להם לפרוע, או שנידו אותו בית דין על שלא שילם את החוב, ומת מתוך הנידוי].

הוספות

[1] כמו שכתוב הבנתי מתחילה וכן מבואר בדברי הגריעב"ץ אולם העירוני שיש לפרש הגמרא שרבי חנין סילק את המלווה ולא את הדיין.

וכתב רשב"ם, אף שמעיקר הדין, במקום שיש ליתומים לפרוע את חוב אביהם, אין זה אלא מקרקעות שהניח להם אביהם, למעשה, בזמן הזה, שאין הרבה קרקעות, המלווים סומכים על המטלטלים של הלווה, ולכן גובים גם מהמטלטלים שהניח אבי היתומים.

כתבו התוס', שבמקום שאי אפשר לגבות חוב מהיתומים עד שיגדלו, המלווה גובה את החוב מהערב, ואין הערב יכול לדחותו עד שיגדלו היתומים.

ערב שפרע את חוב אבי היתומים

כשהערב פורע את חוב הלווה, הלווה מתחייב לשלם לו מה שפרע תחתיו, וחיוב זה דינו כמלווה על פה, שהרי לא נכתב שטר חוב על חיוב זה.

ומאחר שחיוב הלווה לערב הפורע את חובו הוא כמלווה על פה, כשהערב פורע את חוב אבי היתומים, **היתומים אינם חייבים לשלם לו כל זמן שהם קטנים**. [לדברי רב פפא משום שחוב כזה הוא מצווה בלבד, וקטנים אינם בני מצוות. ולדברי רב הונא בריה דרב יהושע, משום שיש לחוש שמא פרע אביהם את החוב למלווה, ולא היה צורך בפריעת הערב].

וכן הדין אף כשהיתה ההלוואה בשטר, וכעת השטר ביד הערב, [דין זה לא נתבאר טעמו בגמרא, אולם יתכן, שלדברי רב פפא, אין השטר הזה מחייב את היתומים כלום, כי חיובם עתה הוא על פריעת הערב, ועליה לא נכתב השטר, ואם כן אין להם אלא מצווה לפרוע ולא חיוב. ולדברי רב הונא בריה דרב יהושע, אין השטר הזה מבטל את החשש שמא פרע האב את החוב, כי רק כשהשטר ביד המלווה, יש בזה ראיה שהחוב לא נפרע, שאם כן, אביהם לא היה מניח את השטר ביד המלווה, אבל כשהשטר ביד הערב, יתכן שאביהם פרע את החוב, וקיבל את השטר מהמלווה, ושלחו לערב להראות לו שפרע, ואינו צריך עוד לערבותו].

אולם אם היתה ההלוואה בשטר, וכעת השטר ביד הערב, וכתוב עליו בכתב המלווה, שהערב פרע לו את החוב, מעתה חוב היתומים לערב הוא כחוב בשטר, ומשלמים לו. [לדברי רב פפא, הטעם לכך, כי כשהמלווה כותב כן על השטר, הרי זה כנותן לערב את השטר, ומעתה הערב הוא בעל השטר, שיש חיוב לפרוע לו. ולדברי רב הונא בריה דרב יהושע, כשהמלווה כותב שהערב פרע לו, שוב אין לחוש שאבי היתומים פרע לו, ולכן יש ליתומים לשלם[1]].

ערב שפרע את חוב אבי היתומים לגוי

[לדעת רב הונא בריה דרב יהושע]

מתחילה אמרו, שלדעת רבא, כשאבי היתומים לווה מהגוי, אין לחוש שמא פרע לו, כי בדיני הגויים המלווה תובע את הערב

הוספות

[1] כן כתבתי לפום ריהטא, אולם בגמרא משמע, שגם כשהמלווה כתב לערב על השטר, שקיבל ממנו, רק כשהחייב מודה שלא פרע, הערב גובה מהיתומים. אלא שכבר הקשו התוס', למה לי תרתי, [עיין מה שתירצו]. ולולא דבריהם, שמא יש לומר, שכוונת הגמרא, "משכחת לה כשחייב מודה", כלומר מצינו שכשאין לחוש לצרורי, כמו כשחייב מודה, הם חייבים לפרוע, והוא הדין בזה, שהמלווה כתב שקיבל מהערב. ויל"ע בכל זה.
ומקוצר מקום וזמן לא כתבתי את פירוש התוס' בסוגיה.

תחילה, ומאחר שידע הלווה שהגוי יתבע מהערב, ודאי שהוא לא פרע לגוי, [שלא יגבה פעמיים], ואם כן כשידוע שהערב פרע לגוי, **הוא חוזר וגובה מהיתומים**.

ולדעת רב אשי, אמנם אין לחוש שאבי היתומים פרע למלווה הגוי, אבל יש לחוש שהוא פרע לערב, כי מאחר שהגויים גובים תחילה מהערב, מסתבר שהערב לא היה מסכים לערוב, לולא התפיסו הלווה דבר מה כנגד החוב, שאם יגבה ממנו הגוי לא יפסיד, ולכן **אין לערב לגבות מהיתומים**.

איזה ערב או קבלן משתעבד לשלם את חוב הלווה

עד עתה נתבאר, שערב או קבלן על חוב, משתעבדים לשלם את החוב תחת המלווה באמירתם, וכן **ההלכה**, **בין אם יש ללווה נכסים לגבות מהם**, **ובין אם אין ללווה נכסים לגבות מהם**.

אולם יש אומרים, **שערב אינו משתעבד** לשלם את החוב תחת הלווה, **אלא אם כן יש ללווה נכסים לגבות מהם**, **ואין הלכה כדבריהם**.

איזה ערב או קבלן משתעבד לשלם את הכתובה

א. ערב.

בדרך כלל, הערב על הכתובה, **אינו משתעבד** לשלם את הכתובה תחת הבעל, **אפילו אם יש לבעל נכסים** [בשעת ההתחייבות], שאינו מתכוון לשעבד עצמו, אלא לשדך בין האיש והאשה, שעל ידי אמירתו לערוב, יתרצו בנישואין, ואינו מפסיד את האשה, שהרי טובתה היא שתינשא.

ומדברי התוס' משמע, שהערב לכתובת בנו, משתעבד לשלם תחת בנו, כי מתרצה לשעבד עצמו לבנו יותר משאר בני אדם. [ולא נתבאר, האם רק כשיש לבן נכסים, או אף כשאין לו נכסים, אולם על כרחך כשאין לו נכסים, לא הכל מודים שהאב משתעבד לבנו להיות ערב, שהרי י"א שאפילו אב קבלן אינו מתרצה לשעבד עצמו לבנו שאין לו נכסים].

ב. קבלן.

יש אומרים שקבלן על כתובה **משעבד** עצמו לשלם את הכתובה תחת הבעל, **אפילו אם אין לבעל נכסים**.

ויש אומרים שקבלן על הכתובה משעבד עצמו לשלם את הכתובה תחת הבעל, **רק אם היו לבעל נכסים** [בשעת ההתחייבות]. **י"א** שלדעה זו, אין חילוק בין האב לשאר בני אדם, **ואף האב** אינו משעבד עצמו לכתובת בנו, אלא אם היו לו נכסים. **וי"א** שלדעה זו, **האב משעבד** עצמו לכתובת בנו, **אף אם לא היו לבנו נכסים**.

מגרש אשה שאין לו נכסים לשלם את הכתובה

לדעת רבן שמעון בן גמליאל, כשאיש מגרש אשה בפני בית דין, באופן שאין לו לשלם לה את הכתובה, **ותגבה מהערב**, [כגון קבלן, והיו לבעל נכסים בשעת הכתיבה], יש לחוש שמא האיש והאשה עושים קנוניה ביניהם, לגבות את הנכסים מהערב, ולאחר מכן האיש יחזיר את האשה, ולכן **מדירים את האיש נדר על דעת רבים שאין לו הפרה**, **שלא יהנה מהאשה**, ועל ידי זה לא יוכל להחזירה, ולא יעשו קנוניה.

אולם מי שלא יגרש בבית דין, יוכל לעשות קנוניה כזו, אבל המשיא עצה לחבירו לעשות כן, נחשב רשע ערום, [רשע על שמפסיד לערב בלא שיהיה לו מזה שום טובה, וערום על שמצליח בעצתו לחבירו], אלא אם כן חבירו תלמיד חכם, והערב לו הוא אביו, שאז מותר להשיא לו עצה כזו להצילו מדוחקו. [ויל"ע מה הדין אם הוא תלמיד חכם והערב לו הוא זר. או שאינו תלמיד חכם והערב לו הוא אביו[1]].

שכיב מרע שהקדיש את כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי

שכיב מרע שהקדיש את כל נכסיו [כשהיה בריא], ואמר, אני חייב מנה לפלוני, **אין נותנים את המנה לפלוני, כי יתכן ש**באמת אינו חייב לו כלום, **ולא אמר שחייב, אלא כדי שלא להשביע את עצמו**, כלומר שלא יחזיקוהו כעשיר, שיש לו הרבה נכסים, שהרי יש לו חובות.

ואפילו אם לאחר מכן בא אותו פלוני, והראה שטר חוב, שחייב לו השכיב מרע מנה, **אם אין השטר מקוים**, אנו אומרים שהשטר מזויף, ובאמת אינו חייב לו כלום, ומה שאמר שחייב, כדי שלא להשביע את עצמו כנ"ל.

אבל אם היה השטר מקוים, או שאמר השכיב מרע, "**תנו לו את המנה**", שבזה נחשב כמקיים את השטר, **שוב אין לומר שהתכוון שלא להשביע את עצמו**, אלא שבאמת יתנו לו את המנה, והשטר אינו מזויף, ולכן נותנים לו את המנה [בלא שבועה].

ואין לחוש שבאמת אינו חייב לו, ומה שמודה לשטר שבידו, כי הוא **רוצה לגזול את ההקדש**, ולחלוק עמו בממון, **אלא נאמן לומר שהוא באמת חייב לו, ועל ידי זה בעל השטר גובה את חובו [בלא שבועה]**.

בגמרא מבואר, שהטעם שאין לחוש שרוצה לגזול את ההקדש, **כי אין אדם עושה קנוניה על ההקדש**, ומשמע מזה ששום אדם אינו עושה זאת. אולם התוס' כתבו, שרק כשאמר זאת כשהוא שכיב מרע אין לחוש לכך, כי מאחר שעומד למות, ולא יהנה מגזלת ההקדש, אין לחוש שמתכון לגזול כדי שיהנה חבירו, **משום שאין אדם חוטא ולא לו**.

דף קעה

שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי

שכיב מרע שאמר, אני חייב מנה לפלוני, **אין נותנים את המנה לפלוני, כי יתכן ש**באמת אינו חייב לו כלום, **ולא אמר שחייב, אלא כדי שלא להשביע את בניו**, כלומר שלא יחזיקו את בניו כיורשי ממון רב, שהרי יש לו חובות.

ואפילו אם לאחר מכן בא אותו פלוני, והראה שטר חוב, שחייב לו השכיב מרע מנה, **אם אין השטר מקוים**, אנו אומרים שהשטר מזויף, ובאמת אינו חייב לו כלום, ומה שאמר שחייב, כדי שלא להשביע את עצמו כנ"ל.

אבל אם היה השטר מקוים, או שאמר השכיב מרע, "**תנו לו את המנה**", שבזה

הוספות

[1] מלשון הגמרא בערכין כ"ג משמע דסגי בכל חד בפני עצמו.

נחשב כמקיים את השטר, **שוב אין לומר שהתכוון שלא להשביע את בניו**, אלא שבאמת יתנו לו את המנה, והשטר אינו מזויף, ולכן נותנים לו את המנה [בלא שבועה].

ואין לחוש שבאמת אינו חייב לו, ומה שמודה לשטר שבידו, כי הוא **רוצה לגזול את בניו, אלא נאמן לומר שהוא באמת חייב לו, ועל ידי זה בעל השטר גובה את חובו [בלא שבועה]**.

שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי
או תנו מנה לפלוני שאני חייב לו
ואמרו יתומים פרענו או חזר בו אבינו

א. שכיב מרע ש**אמר**, **מנה לפלוני בידי**, [כלומר חייב אני מנה לפלוני], **ולא אמר תנו לו את המנה**, **משמע** מזה, **שאין הדבר ברור אצלו שהוא חייב**, אלא שנוטה לכך בלבד, ויתכן שטועה. **ולכן**:

- **אם אמרו היורשים פרענו** לו את החוב, **אינם נאמנים**, כי ודאי לא יפרעו חוב שאינו ברור, ויתכן שכבר בטל.

- **אבל אם אמרו** היורשים, **אבינו חזר בו אחר כך**, **ואמר**, **נזכרתי שכבר פרעתי** את החוב, ומה שאמרתי שאני חייב, טעות הוא, **נאמנים**, כי מאחר שמתחילה לא אמר שבוודאי חייב, מסתבר שבאמת היה מסופק בדבר, ויתכן שאחר כך נזכר שכבר שילם.

ב. ושכיב מרע ש**אמר**, **מנה לפלוני בידי**, **תנו לו אותו**, **משמע** מזה **שברור אצלו שהוא חייב**, ולכן מצווה אותם לשלם. **ולכן**:

- **אם אמרו היורשים**, **פרענו** לו את החוב, **נאמנים**, כי יתכן שיפרעו חוב שמוטל עליהם בבירור.

- **אבל אם אמרו** היורשים, **אבינו חזר בו אחר כך**, **ואמר**, **נזכרתי שכבר פרעתי** את החוב, ומה שאמרתי שאני חייב, טעות הוא, **אינם נאמנים**, כי מאחר שמתחילה אמר שבוודאי חייב, לא יתכן שאחר כך נזכר שכבר שילם.

שני חילוקים בין בריא
שהודה לשכיב מרע שהודה

א. תוקף ההודאה.

בריא שתבע אותו חבירו בפני עדים, ואמר לו, חייב אתה לי מנה, **והודה** לו הבריא, **אין בהודאה זו כלום**, **כי יכול לומר** לו **משטה אני בך**, ורק אם אמר לעדים אתם עדי, והודה, הדבר נחשב כהודאה.

אבל שכיב מרע שתבע אותו חבירו בפני עדים, ואמר לו, חייב אתה לי מנה, **והודה** לו השכיב מרע, **הרי זו הודאה גמורה**, **כי אין אדם משטה בחבירו בשעת מיתתו**.

ב. כתיבת ההודאה.

בריא שהודה לחבירו בפני עדים שהוא חייב לו, [**באופן הנחשב כהודאה**], **אין לעדים רשות לכתוב זאת**, לעשות את החוב כחוב בשטר, **אלא אם כן יאמר להם המודה שיכתבו**.

אבל שכיב מרע שהודה לחבירו בפני עדים שהוא חייב לו, **יש לעדים רשות לכתוב זאת**, לעשות את החוב כחוב בשטר.

גביית חוב הלוואה שנעשית בשטר
וגביית חוב הלוואה שנעשית על פי עדים

מבואר במשנה, **שהמלווה את חבירו בשטר**,

גובה את חובו אף **מנכסים משועבדים** שמכר הלווה לאחרים, [אף אם לא נכתבה אחריות בשטר כי אחריות טעות סופר היא]. **אבל המלווה את חבירו בפני עדים בלא שטר, אינו גובה** את חובו **אלא מנכסים בני חורין** שביד הלווה.

לדעת עולא – מדין התורה, כשאדם לווה ממון מחבירו, משתעבדים כל נכסיו למלווה לתשלום החוב, [כלומר קנויים לו לעניין זה שיוכל לגבות חובו מהם], **אפילו לא נעשה שטר על ההלוואה**, ומאחר שהנכסים משועבדים למלווה, יש לו לגבותם בחובו אף מהלקוחות, **אלא משום שיש בכך הפסד ללקוחות**, שיוציאו מהם מה שקנו, **תקנו חכמים**, **שבהלוואה** שאינה מפורסמת, [כגון הלוואה **בעדים בלא שטר**], **אין המלווה גובה את הנכסים מהלקוחות**, אבל בהלוואה מפורסמת לא תקנו, כי כל שיש ללקוחות אפשרות להיזהר, ולא לקנות קרקעות משועבדות, עליהם להיזהר בעצמם, ואין לנו לדאוג לתקנתם, וקרקעות שנשתעבדו בשטר הלוואה מתפרסמות על ידי השטר כמשועבדות, ויכולים להיזהר שלא לקנותם.

ולדעת רבה – מדין התורה, כשאדם לווה ממון מחבירו, לא משתעבדים נכסיו למלווה לתשלום החוב, כי מהתורה אין שעבוד, כלומר אין קניין בנכסים לעניין שיוכלו לגבות מהם, וכל שלא קנה את הנכסים קניין גמור, לא קנה אותם כלל לעניין שיוכל לגבות מהם את חובו, [אלא שכשהם ביד הלווה, הוא גובה מהם את החוב, משום שהם שייכים ללווה, אבל לא משום שיש לו בהם איזה זכות ממונית], ולכן אם מכרם הלווה, אין לו לגבות מהם, **אפילו היתה ההלוואה בשטר**, ואפילו פירש בשטר, שמקבל עליו הלווה אחריות נכסים, כי אי אפשר לשעבד את הנכסים. **אלא מאחר שאם כך הוא, לא ירצו בני אדם להלוות לחבריהם**, שמא ימכרו הלווים את נכסיהם ולא יהיה להם לשלם את חובם, ולכן **תקנו חכמים**, **שהמלווה לחבירו בשטר**, **יגבה את חובו גם מנכסים שמכר הלווה אחר כך**, [=שלא תנעל דלת בפני לווין], ודווקא כשההלוואה בשטר, שההלוואה מתפרסמת, אבל כשההלוואה בלא שטר, אין לתקן זאת, כי אין להפסיד את הלקוחות בדבר שלא יוכלו להיזהר ממנו.

יש מפרשים שלדעת עולא, מדין תורה, נכסי הלווה משתעבדים למלווה, אפילו בהלוואה בלא עדים ובלא שטר. [ולפי זה, מה שחייבה תורה שבועת מודה במקצת, אין זה אלא כשהתובע מחל על שעבוד הקרקע שיש לו, במקצת שמודה לו חבירו, שאם לא כן, אין שבועה, משום שאין נשבעים על שעבוד קרקעות].

ויש מפרשים שלדעת עולא, מדין תורה נכסי הלווה משתעבדים למלווה, **רק בהלוואה בשטר או בעדים**, **אבל בהלוואה בלא עדים ובלא שטר**, **אין הנכסים משתעבדים**. [ובאופן הזה חייבה תורה שבועת מודה במקצת].

שעבוד נכסים במלווה על פה

לדעת רב ושמואל: **מהתורה אין נכסי החייב משתעבדים**, להיות ערבים לתשלום חובותיו. **ולכן** אם מת החייב, **אין גובים** את החוב **מהנכסים שביד היורשים**, **וכן** אם מכר החייב את הנכסים, אין גובים את החוב **מהנכסים שביד הלקוחות**[1].

הוספות

[1] לכאורה, אם הטעם תלוי בכך שאין שעבוד מהתורה, למה רק במלווה על פה הדין כן, אף במלווה בשטר צריך להיות כך. ושמא לדעתם רק במלווה על פה אין שעבוד מהתורה, אבל במלווה בשטר יש שעבוד מהתורה, כי קרקע נקנית

ולדעת רבי יוחנן ולריש לקיש: **מהתורה נכסי החייב משתעבדים**, להיות ערבים לתשלום חובותיו. **ולכן** אם מת החייב, **גובים** את החוב **מהנכסים שביד היורשים**, **וכן** אם מכר החייב את הנכסים, גובים את החוב **מהנכסים שביד הלקוחות**[1].

דף קעו

ורב פפא פסק: אם מת החייב, **גובים את החוב מהנכסים שביד היורשים**, כדי שלא ימנעו בני אדם מלהלוות [=שלא תנעל דלת בפני לווין]. **אבל** אם מכר החייב את הנכסים, **אין גובים את החוב מהנכסים שביד הלקוחות**, כי אין הדבר ידוע שלווה ואין להפסיד את הלקוחות בדבר שאינו ידוע.

הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו

מלווה שיש בידו שטר, שכתב לו הלווה בכתב ידו, 'אני חייב לך כך וכך' [וחתם את שמו], ולא חתמו בו עדים, אין זה כשאר חובות בשטר המתפרסמים, שאין חוב הכתוב בשטר מתפרסם אלא על ידי העדים שבו, וזה שאין בו עדים אינו מתפרסם, **והרי זה כמלווה שלא בשטר, שאינה נגבית אלא מנכסים בני חורין שביד הלווה**.

וכן הדין גם אחר שהוחזק השטר בבית דין, על ידי שהודה הלווה שזה כתב ידו, וכתבו על כך אשרתא, **אף על פי שבזה מתפרסם** השטר, מכל מקום אין לגבות בו מעכשיו מנכסים משועבדים, **כי מתחילה לא נעשה השטר הזה על דעת ש**יתפרסם **ויגבו בו מנכסים משועבדים**, אלא על דעת שיגבו בו מנכסים בני חורין בלבד. [ואין זה דומה לשטר חוב שאין בו עדים, הנמסר בפני עדים, שלדעת רבי אלעזר, האומר עדי מסירה כרתי, גובים בו מנכסים משועבדים, משום שהוא מתפרסם על ידי עדי המסירה, אף על פי שאינו מתפרסם בכתיבתו, שאין בה עדים, כי השטר הזה נכתב מתחילה שישתעבדו בו הנכסים על ידי שימסר בפני עדים].

שעבוד נכסי הערב להלוואה

כבר נתבאר בדף קע"ג, שהערב להלוואה חייב לשלם למלווה תחת הלווה. וכשם שיש חילוק בין לווה בשטר ללווה בעל פה, שהלווה בשטר נכסיו משתעבדים להלוואה [אף אחר שימכרם], והלווה בעל פה נכסיו אינם משתעבדים להלוואה. כך יש חילוק בין ערב בשטר לערב בעל פה, שהערב בשטר נכסיו משתעבדים להלוואה [אף אחר שימכרם], והערב בעל פה נכסיו אינם משתעבדים להלוואה.

כשכתוב בסוף שטר ההלוואה, קודם חתימות העדים, "**ופלוני ערב**", העדים

הוספות

בשטר, ולכן מלווה בשטר גובה מיורשים ולקוחות. ואם כן הוא, למדנו, שלדעתם שני דיני המשנה דין תורה הם, ואין אחד מהם תקנת חכמים, [שלא כדעת עולא או רבה]. וילי"ע בזה. ומדברי התוס' נראה שלא פירשו כן, אלא אף במלווה בשטר אין שעבוד.

[1] כתב רש"ש: תמוה, דהא מתניתין אומרת, 'על ידי עדים גובה מנכסים בני חורין'. ואולי יש לומר, דאינהו מפרשי, דטעמא דמתניתין, משום דטענינן להו שפרעו, ואינהו מיירי בגוונא דאין חשש פירעון, כגון בגו זימניה. או אפשר, דאינהו קאמרי מדין תורה. אחרי זה מצאתי בתוס' רי"ד בקידושין, דמשבש להו לספרים, וגריס, 'גובה מן היורשים ולא מן הלקוחות'.

מעידים על ההלוואה ועל ערבותו של זה, **והרי זה ערב בשטר, ונכסיו משתעבדים לערבות**.

אבל כשכתוב בשטר ההלוואה קודם חתימות העדים, "**פלוני ערב**", עניין בפני עצמו הוא, ושמא אין העדים מעידים אלא על השטר, ולא על הערבות, **ואין זה ערב בשטר**, ולכן **אין נכסיו משתעבדים לערבות**. [ולכאורה יש לשאול, מדוע נאמר שהעדים מעידים על ההלוואה ולא על הערבות, אדרבה נאמר שמעידים על הערבות ולא על ההלוואה, וגם ההלוואה תחשב כהלוואה בעל פה, כמו שמצינו לעניין גט, שכתוב בסופו שאילת שלום, שאנו אומרים שהם מעידים על שאילת השלום, ולא על הגט. ושמא יש לומר ששאלת שלום אינה שייכת לגט, ויתכן שיעידו רק עליה ולא על הגט, אבל ערבות שייכת לשטר, ואם מעידים על דבר אחד, אי אפשר שיעידו על ערבות ולא על השטר, שאין ערבות בלא שטר, ולכן אם מעידים על דבר אחד, אנו אומרים שהם מעידים על השטר ולא על הערבות. ויתכן שלזה כוונו התוס' אלא שנשתבשו בדפוסים].

וכן כשכתוב אחר החתימות, שפלוני ערב, אפילו אם קיבל עליו את הערבות קודם לכן, אין זה ערב בשטר, ונכסיו אינם משתעבדים לערבות.

קבלת ערבות אחר ההלוואה

לדעת רבי ישמעאל: המקבל עליו להיות ערב, אחר שכבר קיבל הלווה את הממון, מתחייב בכך, ואפילו מצא את המלווה חונק את הלווה, ואמר לו, הנח לו ואני ערב על ההלוואה, הרי זה **מתחייב** בכך, [אלא שבשני האופנים הללו, מאחר שלא נעשה ערב בשטר, גובים ממנו מנכסים בני חורין בלבד].

ולדעת בן ננס: **אין** ערב **מתחייב**, אלא כשנעשית ההלוואה על פיו, אבל אחרי שכבר נעשית ההלוואה, ולא על סמך אמונת הלווה הילווה המלווה, שוב אין כאן דין ערבות, לא כשבא להציל את הלווה מחניקה, שמסתבר מאד שלא התכוון לערוב אלא להצילו מיד המכהו, ולא כשאמר סתם אני ערב.

והלכה כרבי ישמעאל, [אף על פי שקילס את בן ננס].

ומבואר בגמרא, שבשעה שהלווה מקבל את המעות, אדם נעשה ערב באמירה בלבד, אבל אחר שהלווה כבר קיבל את המעות, אדם אינו **נעשה ערב** על כך, אלא **אם יעשה קניין** בפועל, **חוץ מהנעשה ערב לבית דין**, שיש לו הנאה בכך שבית דין מאמינים לו, וכנגד הנאה זו שמקבל, הוא מתחייב לערבות בלא קניין אחר.

אמר רבי ישמעאל, **הרוצה שיחכים, יעסוק בדיני ממונות, שאין לך מקצוע בתורה יותר מהן**, [וי"ג גדול מהן], **והן כמעיין הנובע**. והרוצה שיעסוק בדיני ממונות, ישמש את שמעון בן ננס.

סליק פרק גט פשוט וכל מסכת בבא בתרא

הודו לה' כי טוב כי לעולם חסדו

פרק ששי המוכר פירות

דף צב

המוכר שור לחבירו ונמצא נגחן

תשלומי נזק

תשלומי חוב

תשלומי שכר פועל

תשלומי מקח טעות

ספק אלמנה ספק בתולה בגביית הכתובה

פגם במכירת עבד

דף צג

שור שנגח פרה ונמצא עוברה בצדה

אומדנא בנזיקין

המוכר פירות לחבירו ולא צמחו

אומן שקלקל

סימן להזמנת אורחים

דף צד

טינופת התבואה שהקונה מקבל עליו

הבורר צרור מגרנו של חבירו

כשהטינופת מרובה מהרגילות

ביטול מין זרע לעניין כלאי זרעים

דין שטר שכתוב בו ריבית

דף צה

המקבל לנטוע שדה אילן ונמצאו מקצת האילנות שאינם עושים פירות

קבלת יין פגום בקנייה

ברכת היין

דף צו

תהליך החמצת היין

אופן בדיקת חבית יין של טבל בלא להפריש תרומות ומעשרות

הבודק את החבית להיות מפריש עליה תרומה

כיצד מברכים על הדברים הבאים

דף צז

תמד לעניין חיוב מעשרות

תמד של תרומה מעשר שני והקדש

מדיני הכשר טומאה

הכשר טומאה במי גשמים שנתנו על גבי שמרים

יינות כשרים ופסולים לנסכים ולקידוש

כוס של ברכת המזון

קבלת קנקנים פגומים בקנייה

דף צח

המוכר יין לחבירו והחמיץ

המתגאה

חנווני שמוכר יין של בעל הבית

מיני יינות

דברים גרועים

בית חתנות ואלמנות

מידות הבתים

מידות מקדש ראשון

דף צט

מקום ארון וכרובים אינו מן המידה

פריסת כנפי הכרובים שעשה שלמה

להיכן מכוונים פני הכרובים

בור של אחד לפנים מבית חבירו

גינה לפנים מגינת חבירו

מכירת אמה ואגפיה

מי שהיתה דרך הרבים עוברת בתוך שדהו ובא לתת להם דרך אחרת תחת הראשונה

דף ק

רבים שבררו להם דרך

קניין לקנות דרך

מה שנתן נתן

רוחב הדרך שפסק רב יצחק בר אמי לתת

שיעורי הדרכים

המוכר את קברו

אין פוחתים משבעה מעמדות ומושבות למת

טומאת מאהיל על הקברות

דף קא

אופן קבורת המתים בזמן חז"ל

מקום שני הכוכים [של ימין הפתח ושמאל הפתח] לדעת רבי שמעון המובא במשנתנו

דף קב

דין פינוי הקברות

דין שכונת קברות

דין רצופים

פרק שביעי בית כור

דף קב

חילוק לשון בנוסח המכירה

דף קג

נקעים וסלעים הנמדדים עם שדה אחוזה

האומר לחבירו "בית כור עפר [=הראוי לזריעה] אני מוכר לך"

האומר לחבירו "כבית כור עפר [=הראוי לזריעה] אני מוכר לך"

"בית כור עפר אני מוכר לך מידה בחבל"

בית כור עפר אני מוכר לך הן חסר הן יתר

דף קד

שדה ונעשית גינה או גינה ונעשית שדה

יש למוכר קרקע סמוכה לזו

דף קה

דין האומר שני אמירות [=לשונות]

דף קו

"בית כור עפר אני מוכר לך בסימניו ובמצריו"

הקשר בין שתות מכר לשתות בשומת הדיינים

חלוקת הגורל

חלוקה על ידי חלק מהשותפים

דף קז

שני אחים שחלקו את קרקע אביהם ובא בעל חוב וגבה חובו מאחד מהם

שומת הדיינים

מכירת חצי שדה

דף קח

שמירת השדה מפני חיות רעות

פרק שמיני יש נוחלין

דף קח

האופן הטוב בירושת הדורות

דין הלמד מדרשה

האב יורש את בנו [וקודם לאחים]

דף קט

הבת פוטרת מהייבום

עבד עברי עובד את הבן ואינו עובד את הבת

ויהי נער מבית לחם יהודה ממשפחת יהודה והוא לוי

להדבק בטובים

דף קי

הנושא אשה צריך שיבדוק באחיה

יהונתן בן גרשום ופסל מיכה

פשוט נבלתא בשוקא ולא תימא כהנא אנא

לא ידור בעיר שראשה אסי

הבת יורשת את אביה כשאין בנים

אחים לירושה וליבום

דף קיא

ירושת נכסי האם מדין קל וחומר

בכור לנחלה ובכור לכהן

ירושת נכסי אשת איש

דף קיג

רבי יהושע בן קרחה

בעל אינו יורש את אשתו בראוי אלא במוחזק

בכל הירושות הבן קודם לבת

אחות אב ובני אחי האב

דיני ירושות ביום כדיני ממונות

דף קיד

קבלת עדות בלילה

עד הבא לדון

עד מתי נותן מתנה יכול לחזור בו

הבן אינו יורש את אמו בקבר להנחיל לאחיו מן האב

הבעל אינו יורש את אשתו לא ראוי ולא כופר

אמירת שמועה משם אומרה

האם אשה יורשת בנה

דף קטז

כל הקודם בנחלה יוצאי ירכו קודמים

נחלה ממשמשת והולכת עד אבי השבט

צדוקים ובייתוסים

מגילת תענית

בכ"ד בטבת הודו הצדוקים שהבת אינו יורשת עם בת הבן

אהליבמה בת ענה בת צבעון

דף קטז

אמר רבי יצחק מלמד שהתנו על שבט בנימין שלא תירש בת הבן עם הבנים

מי שאיני מניח בן

חלקי המת שיש בהם טומאה

שכיבה ומיתה

עניות בתוך ביתו של אדם

חולה בתוך ביתו של אדם

מסקנת בעיות רבי בר חמא

דף קיז

למי נתחלקה הארץ

דף קיח

לרב תרבו נחלתו ולמעט תמעיטו נחלתו

טענת בנות צלפחד

טענת בני יוסף

מי לא קיבל חלק בארץ מחמת דיני חלוקת הארץ

עין רע אינה שולטת בזרע יוסף

מי לא קיבל חלק בארץ מחמת חטאו

בנות צלפחד נטלו ארבעה חלקים בארץ ישראל

דף קיט

מניין היתה נחלה לבני המרגלים והמתלוננים

ארץ ישראל מוחזקת היא

מתנבאים ואינם יודעים מה מתנבאים

לחלוק כבוד לתלמיד במקום הרב

ממעלות בנות צלפחד

דף קכ

שני חכמים אחד חכם בתורה יותר מחבירו ואחד זקן בשנים יותר מחבירו

סדר בנות צלפחד

מצוות שלא נאמרו לכל הדורות

"זה הדבר"

דף קכא

שבת בראשית

שבת אינה צריכה קידוש

עליות משה להר סיני

לא היו ימים טובים לישראל כחמישה עשר באב וכיום הכיפורים

כמה קיפלו את העולם

על מי לא נגזר למות במדבר מחמת חטא המרגלים

דף קכב

דברים שנאמרו בחלוקה ראשונה

דברים שנאמרו בחלוקה העתידה

"אך בגורל" יצאו יהושע

וכלב שנטלו על פי ה'

נחלת יהושע

אחד הבן ואחד הבת בנחלה

סתם ואחר כך מחלוקת

דף קכג

חלק הבכורה

חרב וקשת

הטעם שנתנה הבכורה ליוסף

"ועיני לאה רכות"

צניעות שהיתה ברחל

מניין בני יעקב הבאים מצריימה

אין זרעו של עשו נמסר אלא ביד זרעו של יוסף

דין זרוע לחיים וקיבה של בהמה ששחטו מכירי כהונה

חלק בכורה בבהמת קדשים

דף קכד

חלק בכורה בשבח נכסי האב

יצא על היורשים שטר חוב

בכור מוותר על חלק בכורה

חלק בכורה ניתן כאחד

חלק בכורה בגביית

הלוואות שהלווה האב

דף קכה

יתומים שגבו קרקע בחוב אביהם בעל חוב של אביהם חוזר וגובה אותה מהם

נכסי לסבתא ואחריה ליורשיי

דף קכו

חלק בכורה בחוב הבכור לאביו

בכור שמיחה מיחה

ממתי הבנים זוכים בחלקם

תנאי על מה שכתוב בתורה

הרוצה לשנות מדיני נחלות

בכור על פי דברי אביו

טומטום שנקרע ונמצא זכר

דף קכז

תשב לזכר ולנקיבה ולנדה

שתי נשים שילדו שני זכרים במחבוא

נאמנות האב לפסול את בנו

מתי אדם קורא לבנו "עבדי"

ומתי קורא לעבדו "בני"

דף קכח

בעל דין המקבל עליו לקיים דבר שאינו חייב

דין עבדים כדין קרקע וכדין מטלטלים

עדות אחים וזרעם אלו לאלו

עדות אדם וזרעו זה לזה

עדות של עיוור

עדות קרוב שנתרחק

נאמנות האב לומר מי בכורו

תיטול אשתי כאחד מן הבנים

מלווה תובע הכל לווה מודה

מחצה ועדים מכחישים הכל

דף קכט

לשון "מתנה" המועיל ללשון "ירושה"

תנו שקל לבני לשבת

נכסי לך ואחריך יירש פלוני

ואחרי אחריך יירש פלוני

כל תוך כדי דיבור כדיבור

חוץ מעבודה זרה וקידושין

דף קל

הרוצה לשנות מדיני נחלות

כמה כללים בפסיקת ההלכה

דף קלא

מתנאי הכתובה

נוסח כתובת בנין דכרין [ירתון או יסבון]

דינו של רבי יוחנן בן ברוקה בבריא

שכיב מרע שנתן כל נכסיו לאדם אחד

נתן את כל נכסיו לבנו ולאחר ויש בנים נוספים

דף קלב

מחילת שעבוד הכתובה בקרקעות שהבעל נותן לאשתו במתנה

היה סבור שמת בנו יחידו ונתן כל נכסיו לאחרים ואחר כך בא בנו

כתב כל נכסיו לבניו ולאשתו [ואפילו חלק אשתו כלשהו]

דף קלג

גביית מזון האשה ממתנת שכיב מרע

נכסי לך ואחריך לפלוני

דייני דחצצתא

אֲנִי ה׳ בְּעִתָּהּ אֲחִישֶׁנָּה

כותב נכסיו לאחרים ומניח בניו בלא ממון

כללות שבגמרא

בנו של יוסף בן יועזר שלא היה נוהג כשורה

דף קלד

מתנת יונתן בן עוזיאל ומתנת בית חורון

תלמידי הלל הזקן

האומר זה בני נאמן להורישו חלק עם שאר הבנים בנכסים שיש לו עתה

להזקיק ולפטור מיבום על פי דברי הבעל

האומר גירשתי את אשתי

מתי פלגינן דיבורא לדברי הכל

דף קלה

לחוש לאומרים שיש עדים במדינת הים

אחים שחלקו את נכסי האב ובא להם אח נוסף

מתנת שכיב מרע

שכיב מרע שאמר כתבו ותנו

מתנת בריא לאחר מיתה כדייתיקי

דף קלו

מהיום ולאחר מיתה

כתיבת זמן בשטר נחשבת ככתיבת "מהיום"

הכותב נכסיו לבנו לאחר מותו

קניין פירות

"נכסי לך ואחריך לפלוני ואחריו לפלוני" ומת שני בחיי ראשון

דף קלז

נכסי לך ואחריך לפלוני

רשע ערום

מתי זוכים במתנת שכיב מרע

אתרוג זה נתון לך במתנה ואחריך לפלוני

"ולקחתם לכם"

אתרוג תפוסת הבית

מתנה על מנת להחזיר

מתנה על מנת להחזיר שהקדישה המקבל

מתנה על מנת להחזיר שלא הוחזרה מחמת אונס גנבה או פשיעה

נכסי לך כל ימי חייך

דף קלח

הכותב נכסיו לאחר ואמר הלה "אי אפשי בהם"

מכללי הפסק

מתי בעל חוב גובה

ממתנות שנתן שכיב מרע

סדר גביית חובות שכיב מרע ממתנות שנתן

תנו כראוי לו

שכיב מרע שאמר פלוני חייב לי מנה

אין חולצים ואין ממאנים אלא אם כן מכירים

דף קלט

דין פירות המחוברים לקרקע במתנת "מהיום ולאחר מיתה"

שרכא ושדכא

לא נאמר תנאי מזון הבנות אלא כשיש בנים

דין הבעל בנכסי אשתו

פרק תשיעי מי שמת

דף קלט

מזונות ופרנסה

תנאי מזון הבנות בנכסים מרובים ובנכסים מועטים

דף קמ

שלושה ספיקות בעניין נכסים מועטים

הניח בנים בנות וטומטום

מי שמת ולא הניח בנים ובנות אלא טומטום הטומטום יורש הכל

דף קמא

את מי האדם מעדיף את בנו או את בתו

במשנה מבואר שאדם מחלק ממון לעובר שבמעי אשתו

לדעת רבי יוסי עובר פוסל ואינו מאכיל

המזכה לעובר

דף קמב

גר שמת ובזזו ישראל נכסיו

תינוק בן יום אחד נוחל ומנחיל

מי מת תחילה העובר או אמו

קני כחמור

דף קמג

קני את וחמור

תרומת קישות לדעת רבי יוסי

מקדש חמש נשים ויש ביניהן שתי אחיות

נכסי לַך וּלְבָנַיִיך

אבולי ואיסטרטיגי

האומר הרי עלי מנחה מאה עשרון להביא בשני כלים

שלח בגדים לבני ביתו

נכסי לבניי

שבח הירושה

דף קמד

אודייני

באלו אופנים נאמר הדין של אשה יורשת [המבואר בסוף דף קמ"ג]

אלמנה שהשביחה את הנכסים

המשיא אשה לבנו הגדול וייחד לו בית

תלת הלכתא בלא טעמא

מדיני תפוסת הבית

הכל בידי שמים

שושבינות

שושבינות שנעשתה בחיי האב ומת האב קודם שחזרה

דף קמה

המארס אשה וכתב לה כתובה ושלח לה סבלונות ולבסוף לא נשאה

חמישה דברים נאמרו בחוב שושבינות

מדיני חיוב שושבינות

בעל הגדות בעל פלפול ובעל שמועות

כל ימי עני רעים וטוב לב משתה תמיד

דף קמו

סבלונות שאחר הקידושין ונתבטלו הנישואין

המקדש אשה שיש בה מומים

מדיני ירושת הבעל

מעשה בגליל

מתנת בריא, מצווה מחמת מיתה, ומתנת שכיב מרע בסתם

מאן תנא דאזיל בתר אומדנא

דף קמז

מניין שמצווה מחמת מיתה אינו צריך קניין לקיים דבריו

שלושה דברים ציווה אחיתופל את בניו

סימנים נוספים לדעת אם תבואות השנה מצליחות

המוכר שטר חוב לחבירו וחזר ומחלו

מצווה מחמת מיתה 'ידור פלוני בבית זה' או 'יאכל פלוני פירות דקל זה'

דף קמח

מצווה מחמת מיתה

'תנו הלוואתי לפלוני'

דקל לאחד ופירותיו לאחר

כמה פרטים בדין שכיב מרע שכתב נכסיו לאחרים

כמה ספיקות בשכיב מרע שהוציא את כל נכסיו מרשותו

דף קמט

שכיב מרע שמכר את כל נכסיו

שכיב מרע שהודה

מדיני גר לעניין ירושה

איסור גיורא

ייחוס הבן אחר אמו

איך זכה רב מרי בכספי אביו איסור הגר

מתי מצווה לקיים דברי המת

שיעור הנכסים הנחשבים כשיור לעניין מתנת שכיב מרע

הכותב כל נכסיו לעבדו

הכותב נכסיו לעבדו ומשייר מהם

דף קנ

שיעור חיוב ראשית הגז

ביאור לשון בני אדם לעניין הקנאת מטלטלים

מברחת נכסיה

חמישה עד שיכתבו כל נכסיהם

נכסים [=הון =ממון] בלשון בני אדם

דף קנא

אמם של רמי ורב עוקבא בני חמא נתנה להם את נכסיה

השתא אמרי מר צורבא מרבנן ומר לאו צורבא מרבנן

דף קנב

מתנת שכיב מרע שכתוב בה קניין

שכיב מרע שאמר כתבו ותנו מנה לפלוני

דף קנג

מתנה זו אני מקנה לך בחיים ובמוות

לעשות כהלכה נגד דעת רב המקום

קללה למי שפסק שלא כהלכה

ההיא מתנתא דהוה כתב בה כד קציר ורמי בערסיה ולא כתב בה ומגו מרעיה איפטר לבית עולמיה

מתנה שאינה בלשון שכיב מרע ולא בלשון בריא

דין בקעה לעניין ספק טומאה

דף קנד

ביאור מחלוקת רבי מאיר וחכמים [במשנה] לעניין מתנה שלא נכתב בה נוסח מתנת בריא ולא נוסח מתנת שכיב מרע

מודה בשטר האם צריך לקיימו

דף קנה

הזמנים שבהם אדם נחשב כגדול שיש תוקף למעשיו

טעם לאיחור הסימנים

דף קנו

לא הכל מודים שדברי שכיב מרע ככתובים וכמסורים הם בלא קניין

מעשה באמם של בני רוכל

כבינה

המקיים קוצים בכרם

דף קנז

נפל הבית עליו ועל אביו

דאיקני קנה ומכר מהו

לווה ולווה וקנה ומכר

מהדורא קמא ומהדורא בתרא דרב אשי

דף קנח

נפל הבית עליו ועל אשתו

יבם וספק אין ספק מוציא מידי ודאי

נפל הבית עליו ועל אמו

יחס בן עזאי לרבי עקיבא

דף קנט

כמה הלכות ששלחו מתם [=מארץ ישראל]

הבן אינו יורש את אמו בקבר להנחיל לאחיו מהאב

המוכר לחבירו כל נכסים של בר סיסין

היו הבעלים בשכוני גוואי [=בחדרים פנימיים]

פרק עשירי גט פשוט

דף קס

שני אופנים לעשיית השטרות

מדיני מחיקה ותליה

היכן העדים חותמים בגט [=שטר] מקושר

דף קסא

מדוע אין לחוש שיזייפו שטר פשוט מצד החתימות של המקושר

חתימה בסימן

דף קסב

חזרת השטר בשיטה אחרונה

או "הכל שריר וקיים"

איך המנהג

סיום כתיבת הגט

מקום חתימת העדים בגט [=שטר] פשוט

דברים שמשהו פסול עדיף על לא כלום

דף קסג

פרטי שיעור הרחקת חתימת העדים מהשטר

מקום כתיבת האשרתא [=קיום =הנפק]

קיום שטר הבא הוא ועדיו על המחק

שטר ובו שורה אחת

מקום חתימת העדים

דף קסד

שטר שחלק ממנו כתוב על המחק

כתיבת הזמן בשטרות

שינוי מקום העדים

בשנת פלוני ארכן או דיגון או ארכן דיגון

מהלכות לשון הרע

שלוש עבירות אין אדם ניצול מהן בכל יום

דף קסה

איסורים שבני אדם חשודים לעבור עליהם

מתי כותבים גט פשוט ומתי כותבים גט מקושר

עד אחד בכתב ועד אחד על פה

על דא עיילוהו לרבי ירמיה בבי מדרשא

מדיני פירוש נוסח השטר

דף קסו

מעשה שעמדו קינים בדינרי זהב ובו ביום עמדו ברבעתים

ספק חמש זיבות או ספק חמש לידות

שטר שיש בו סתירה בין הכתוב למעלה לכתוב למטה

שטר שכתוב בו "שש מאות וזוז"

דף קסז

חתימה לדוגמא

מילים שאין לכתוב בסוף שורה

שלושה מעשים של זיוף שטרות

כתיבת גט אשה שלא בפני האשה

כתיבת שובר לאשה שלא בפני בעלה

דף קסח

עדי שובר שאמרו לא לה חתמנו

מי משלם על כתיבת השטרות

כתיבת השטר מדעת המתחייב

כמה שטרי בירורין כותבים

אסמכתא

דין שטר שנמחק

דין שטר שנקרע

כתיבת שני שטרות על דבר אחד ודין שטר שאבד

דף קסט

סדר גביית חובות

לתיקוני שדרתיך ולא לעוותי [בקניית השדה]

דף קע

הבא לידון בשטר ובחזקה

מי שפרע מקצת חובו

דף קעא

דין שטר מאוחר

שטר שזמנו בשבת או ביום כיפור

המנהג בכתיבת שטרות מאוחרים ושוברים

דף קעב

שטרות הנכתבים לאחר זמן המעשה

שינוי משטר אחד לשנים ומשנים לאחד

שינוי שטר ממאה לחמישים

שטר שכתוב בו "ממך" תחת שם המלווה

דף קעג

דין שטרי חוב של שנים ששמותיהם שווים

נמצא לאחד בין שטרותיו "שטר של יוסף בן שמעון פרוע" שטרות שניהם פרועים

אינו זוכר מי פרע לו חובו

מיני ערבים

דין ערב סתם

מקור דין ערבות וקבלנות ואיך מועיל בלא קניין

דין ערב סתם כשאמר המלווה על מנת שאפרע ממי שארצה

דין קבלן

דף קעד

דין נשא ונתן ביד

לשון ערבות ולשון קבלנות

חוב אבי היתומים

ערב שפרע את חוב אבי היתומים

ערב שפרע את חוב אבי היתומים לגוי [לדעת רב הונא בריה דרב יהושע]

איזה ערב או קבלן משתעבד לשלם את חוב הלווה

איזה ערב או קבלן משתעבד לשלם את הכתובה

מגרש אשה שאין לו נכסים לשלם את הכתובה

שכיב מרע שהקדיש את כל נכסיו ואמר מנה לפלוני בידי

דף קעה

שכיב מרע שאמר מנה לפלוני בידי או תנו מנה לפלוני שאני חייב לו ואמרו יתומים פרענו או חזר בו אבינו

שני חילוקים בין בריא שהודה לשכיב מרע שהודה

גביית חוב הלוואה שנעשית בשטר

וגביית חוב הלוואה שנעשית על פי עדים

שעבוד נכסים במלווה על פה

דף קעו

הוציא עליו כתב ידו שהוא חייב לו

שעבוד נכסי הערב להלוואה

קבלת ערבות אחר ההלוואה